

ИНСТИТУТ
ЗА ПОЛИТИЧКЕ
СТУДИЈЕ

POLITICAL REVIEW
MAGAZINE FOR POLITICAL SCIENCE
COMMUNICATIONS AND APPLIED POLITICS

01
2008

ПОЛИТИЧКА Ревивија

ЧАСОПИС ЗА
ПОЛИТИКОЛОГИЈУ КОМУНИКОЛОГИЈУ
И ПРИМЕЊЕНУ ПОЛИТИКУ

ISSN 1452-1741 UDK 1+2+3+32+9
год. (XX) VII vol. 15

Зоран Милошевић

НЕЗАВИСНОСТ КОСМЕТА – ИСТОРИЈСКО
ПОДСЕЋАЊЕ И НОВА ПИТАЊА?

Миле Ракић

КОСОВО И МЕТОХИЈА ПОЛИТИЧКО-БЕЗБЕДНОСНИ
ПАРАДОКС ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ И КОРУПЦИЈА

Момчило Судојић

КОСМЕТ ИЗМЕЂУ СИЛЕ И ПРАВА

Дејана Вукчевић

СПОЉНА ПОЛИТИКА ЕУ И КОСОВО: ХРОНИКА
НАЈАВЉЕНЕ НЕЗАВИСНОСТИ

Радослав Гађиновић

НАСИЉЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Јелена Миљковић Матић

“ОСВЕТА” КОСОВА- СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ
ИДЕНТИТЕТ ИЗМЕЂУ ЗЕМАЉСКОГ И НЕБЕСКОГ
ЦАРСТВА

Небојша Пантелић

ГЕНЕЗА АЛБАНСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА И ТЕРОРИЗМА
НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Зоран Милосављевић

МЕЂУНАРОДНО РАЗУМЕВАЊЕ-НЕРАЗУМЕВАЊЕ И
ПОТРЕБА СПОРАЗУМЕВАЊА У ЦИЉУ
ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА ПРЕДРАСУДА И ИЗБЕГАВАЊА
РАТА – СЛУЧАЈ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Драган Марковић

ЛОКАЛНА САМОУПРАВА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА
МАРГИНАЛНИХ ПОДРУЧЈА

Владан Станковић

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ ИНЖЕЊЕРИНГ

Бранка Мраовић

БИО-МОЋ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ: КОНАЧНО РЕШЕЊЕ
СПОРА ОКО ИНДИВИДУУМА?

Часопис за политикологију, политичку социологију,
комуникологију и примењену политику

УДК 1 + 2 + 3 + 32 + 9

ISSN 1452-1741

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА

POLITICAL REVIEW

Часопис за политикологију, политичку социологију,
комуникологију и примењену политику

ISSBN 1452-1741

Број 1 / 2008 Год. (XX) VII vol. 15 стр. 1-340

Часопис излази четири пута годишње

Часопис “Политичка ревија”, покренут као зборник под називом
“Политичке студије” 1968, обновљен као “Политичке свеске” 1994.
као научни часопис излази од 2002. године.

Издавач:

Институт за политичке студије
Београд, Савски трг бр. 7
тел. 36-13-240, 2642-042
E-mail: ipsbgd@eunet.yu

За издавача:

др Живојин Ђурић

Главни и одговорни уредник:

проф. др Драган Суботић

Секретар редакције:

мр. Владан Станковић
мр. Сања Шуљагић

Пословни секретар:

Смиљана Пауновић

Чланови редакције:

др Момчило Суботић, проф. др Зоран Милошевић, др Дубравка Стајић,
др Јован Базић, др Миле Ракић, др Драган Марковић,
доц. др Димитриј Константинович Безњук (Белорусија),
др Петар Ковачић Першин (Љубљана, Словенија),
проф. др Пол Шауп (Вирџинија, САД)

Превод на енглески:

мр. Сања Шуљагић

Слог:

Петар Милановић

Штампа:

Драслар партнер, Београд

Тираж:

300 примерака

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати било у
целини, било у деловима, без изричите сагласности Уредништва.

САДРЖАЈ

Тема броја: КОСОВО И МЕТОХИЈА ИСТРАЖИВАЊА

<i>Зоран Милошевић</i>	
НЕЗАВИСНОСТ КОСМЕТА – ИСТОРИЈСКО ПОДСЕЋАЊЕ И НОВА ПИТАЊА?	9
<i>Миле Ракић</i>	
КОСОВО И МЕТОХИЈА ПОЛИТИЧКО-БЕЗБЕДНОСНИ ПАРАДОКС	23
<i>Момчило Суботић</i>	
КОСМЕТ ИЗМЕЂУ СИЛЕ И ПРАВА	39
<i>Дејана Вукчевић</i>	
СПОЉНА ПОЛИТИКА ЕУ И КОСОВО: ХРОНИКА НАЈАВЉЕНЕ НЕЗАВИСНОСТИ	57
<i>Радослав Гађиновић</i>	
НАСИЉЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ	71
<i>Јелена Миљковић Матић</i>	
“ОСВЕТА” КОСОВА- СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ ИЗМЕЂУ ЗЕМАЉСКОГ И НЕБЕСКОГ ЦАРСТВА	91
<i>Небојша Пантелић</i>	
ГЕНЕЗА АЛБАНСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА И ТЕРОРИЗМА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ	101
<i>Зоран Милосављевић</i>	
МЕЂУНАРОДНО РАЗУМЕВАЊЕ-НЕРАЗУМЕВАЊЕ И ПОТРЕБА СПОРАЗУМЕВАЊА У ЦИЉУ ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА ПРЕДРАСУДА И ИЗБЕГАВАЊА РАТА – СЛУЧАЈ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ	129

ОГЛЕДИ И СТУДИЈЕ

<i>Драган Марковић</i>	
ЛОКАЛНА САМОУПРАВА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА МАРГИНАЛНИХ ПОДРУЧЈА	149
<i>Владан Станковић</i>	
ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ ИНЖЕЊЕРИНГ	161
<i>Бранка Мраовић</i>	
БИО-МОЋ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ: КОНАЧНО РЕШЕЊЕ СПОРА ОКО ИНДИВИДУУМА?	187

АКТУЕЛНО

<i>Игор Јанев</i>	
НЕЗАКОНИТОСТ РЕЗОЛУЦИЈА КОЛИМА ЈЕ ОСНОВАН ТРИБУНАЛ ЗА БИВШУ ЈУГОСЛАВИЈУ И ЛЕК ЗА ПРОГЛАШАВАЊЕ ОВИХ ОДЛУКА НЕЗАКОНИТИМ	235

ИНОСТРАНЕ ТЕМЕ

Иван А. Чарота

БЕЛОРУСИЈА У КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ	251

Даница Финк Хафнер

ОБРАСЦИ ЗА АНАЛИЗУ ЈАВНИХ ПОЛИТИКА	287

МЕНАЏМЕНТ, КОМУНИКАЦИЈЕ И ПОЛИТИЧКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

Драган Суботић

ЛИДЕРСТВО И ПРОЈЕКТНИ МЕНАЏМЕНТ У ПОЛИТИЦИ	305

ТРАНЗИЦИЈА

Дубравка Стајић

РАД И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА: ДРУШТВЕНЕ И ПОЛИТИЧКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ У УСЛОВИМА СТАЛНЕ НЕСИГУРНОСТИ	361

Владан Јовановић

ПРОМЕНЕ У ЦЕНТРУ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД	373

ПРИКАЗИ

Јово Бајић

ПРАВОСЛАВНИ НАРОДИ ИЗМЕЂУ РИМОКАТОЛИЦИЗМА И ГЛОБАЛИЗМА	387

Дубравка Стајић

ИЗАЗОВИ И ПАРАДОКСИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	393

Јован Базић

ПРИКАЗ КЊИГЕ ЉУБИШЕ Р. МИТРОВИЋА, САВРЕМЕНЕ СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ И КУЛТУРА МИРА	399

Драган Јовашевић

ПРИКАЗ КЊИГЕ МР НЕБОЛШЕ ПАНТЕЛИЋА: КРИВИЧНО ДЕЛО УБИСТВА ПОЛИЦАЈЦА	405

CONTENTS
THEME OF THE ISSUE
KOSOVO AND METOHIJA
RESEARCH

<i>Zoran Milosevic</i>	
INDEPENDENCE OF KOSOVO – A HISTORICAL REMINDER AND NEW ISSUES?	9
<i>Mile Rakic</i>	
THE RULE OF DOS: FROM “5 th OCTOBER REVOLUTION” IN 2000 UP TO THE BREAKDOWN OF THE COALITION IN 2003	23
<i>Momcilo Subotic</i>	
KOSMET BETWEEN FORCE AND LAW	39
<i>Dejana Vukcevic</i>	
FOREIGN POLICY OF THE EU AND KOSOVO: THE CHRONICLE OF ANNOUNCED INDEPENDENCE	57
<i>Radoslav Gacinovic</i>	
VIOLENCE IN KOSOVO AND METOHIJA	71
<i>Jelena Miljkovic - Matic</i>	
“REVENGE OF KOSOVO” – SERBIAN NATIONAL IDENTITY BETWEEN TEMPORAL AND CELESTIAL REALM	91
<i>Nebojsa Pantelic</i>	
A GENESIS OF ALBANIAN EXTREMISM AND TERRORISM IN KOSOVO AND METOHIJA	101
<i>Zoran Milosavljevic</i>	
INTERNATIONAL UNDERSTANDING-MISUNDERSTANDING AND THE NEED FOR FINDING AN AGREEMENT FOR PURPOSE OF OVERCOMING PREJUDICES AND AVOIDING THE WAR – THE CASE OF KOSOVO AND METOHIJA	129

ESSAYS AND STUDIES

<i>Dragan Markovic</i>	
LOCAL SELF-GOVERNMENT IN PURSUIT OF DEVELOPMENT OF MARGINALIZED REGIONS	149
<i>Vladan Stankovic</i>	
GLOBALIZATION AND NATIONAL ENGINEERING	161
<i>Branka Mraovic</i>	
BIO-POWER IN DIGITAL ERA: A FINAL SOLUTION OF THE CONFLICT OVER AN INDIVIDUUM?	187

TIMELY

<i>Igor Janev</i>	
ILLEGALITY OF FOUNDING RESOLUTIONS FOR FORMER YUGOSLAVIA AND REMEDY FOR SUCH RESOLUTIONS	235

INTERNATIONAL TOPICS

Ivan A. Charota

BYELORUSSIA IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION	251

Danica Fink Hafner

THE MODELS FOR PUBLIC POLITICS ANALYSIS	287

COMMUNICATIONS, MANAGEMENT AND MARKETING

Dragan Subotic

LEADERSHIP AND PROJECT MANAGEMENT IN POLITICS	305

TRANSITION

Dubravka Stajic

THE WORKING WORLD AND GLOBALIZATION – SOCIAL AND POLITICAL PRE-EXISTING CONDITIONS IN AN UNSTABLE ENVIRONMENT	361

Vladan Jovanovic

CHANGES IN CENTER FOR SOCIAL WORK	373

REVIEWS

Jovo Bajic

ORTODOX PEOPLES BETWEEN ROMAN CATHOLICISM AND GLOBALISM	387

Dubravka Stajic

CHALLENGES AND PARADOXES OF GLOBALIZATION	393

Jovan Bazic

A REVIEW OF LJUBISA R. MITROVIC'S BOOK MODERN STRUCTURAL CHANGES AND PEACE CULTURE.....	399

Dragan Jovasevic

Nebojsa Pantelic, A Criminal Act – the Murder of the Policeman, Beograd, Inp Bard, 2008, pages 192	405

Ове године Институт за политичке студије обележава 40 година успешног рада. Основан је 6. јануара 1968. године и деценијама је био матични политиколошки Институт у нас. Сведок је многих политичких збивања у нашем друштву и одувек је око идеја и пројеката окупљао реномиране научнике, истраживаче и сараднике.

Данас је акредитован код Министарства науке Републике Србије, има 45 запослених од тога 12 доктора наука и више од 20-так истраживача и солидну перспективу.

Његова снага је у младим и перспективним истраживачима који ће наставити успешно дело својих претходника. И то је оно што највише обавезује у овом периоду.

Стога је јубиларна 15-та по реду свеска наше угледне Политичке ревије посвећена Косову и Метохији. У неком другом времену ово би био уобичајени тематски број, али, сада када нам пред очима читаве домаће и иностране јавности, дрско и безобзирно отимају део територије Републике Србије, реагујемо одлучно али и научнички сталожено, објективно и аргументовано: покушавамо да снагом правних, политичких, историјских духовних и сваких других аргумената покажемо и докажемо да је Косово и Метохија неотуђиви део Републике Србије.

Можда то сада за нашу генерацију изгледа недостижно, нерешално и немогуће у постојећој констелацији међународних односа и поделе моћи у свету. Али, доћи ће тренутак када ће то бити могуће. Наше је да радимо и надамо се да ће до тога доћи. То провејава из радова наших сарадника о овој теми, као и осталим прилозима, на пример, посвећеним Европској Унији.

Још једном подсећамо да је наредни тематски број посвећен проблемима локалне самоуправе у Србији и шире, а после тога о изборима и изборној ситуацији у Србији.

Главни и одговорни уредник
проф. др Драган Суботић

ИСТРАЖИВАЊА

11

Зоран Милошевић

НЕЗАВИСНОСТ КОСМЕТА – ИСТОРИЈСКО
ПОДСЕЋАЊЕ И НОВА ПИТАЊА?

23

Миле Ракић

КОСОВО И МЕТОХИЈА
ПОЛИТИЧКО-БЕЗБЕДНОСНИ ПАРАДОКС

39

Момчило Суботић

КОСМЕТ ИЗМЕЂУ СИЛЕ И ПРАВА

57

Дејана Вукчевић

СПОЉНА ПОЛИТИКА ЕУ И КОСОВО:
ХРОНИКА НАЈАВЉЕНЕ НЕЗАВИСНОСТИ

71

Радослав Гађиновић

НАСИЉЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

91

Јелена Миљковић Матић

ОСВЕТА КОСОВА- СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ
ИДЕНТИТЕТ ИЗМЕЂУ ЗЕМАЉСКОГ И
НЕБЕСКОГ ЦАРСТВА

101

Небојша Пантелић

ГЕНЕЗА АЛБАНСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА
И ТЕРОРИЗМА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

129

Зоран Милосављевић

МЕЂУНАРОДНО РАЗУМЕВАЊЕ-НЕРАЗУМЕВАЊЕ
И ПОТРЕБА СПОРАЗУМЕВАЊА У ЦИЉУ
ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА ПРЕДРАСУДА И
ИЗБЕГАВАЊА РАТА – СЛУЧАЈ КОСОВА И
МЕТОХИЈЕ

УДК: 341.218(497.115)

Примљено:
12. јануара 2008.
Прихваћено:
28. јануара 2008.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 11-22.

Зоран Милошевић
Институт за политичке студије
Београд

НЕЗАВИСНОСТ КОСМЕТА – ИСТОРИЈСКО ПОДСЕЋАЊЕ И НОВА ПИТАЊА?

Сажетак

У раду су изложене неке од најважнијих чињенице из прошлости Косова и Метохије, те његово значење за духовну и културну свест код Срба. Прва окупација Космета се догодила после Косовске битке 1389. године када су Османлије заузеле Србију. Затим се указује на процес исељавања Срба и њихову исламизацију и албанизацију на коју се надовезује и НАТО агресија 1999. и од када почиње, условно речено, друга окупација Косова и Метохије.

Аутор указује и на покушаје српске владе да спречи отмицу и понашање појединих политичких актера у овом процесу.

На крају, даје се процена да ће истрајавање НАТО-а, односно САД и ЕУ на отмици Косова и Метохије довести до политичког хаоса у свету и отварања многих националних питања.

Кључне речи: Косово, Метохија, Србија, политика, Европска унија, Сједињене Америчке Државе, Русија, Балкан.

КОСМЕТ – НАЈВАЖНИЈА СТРАТЕГИЈСКА ТАЧКА И ПОЗИЦИЈА НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ

Косово и Метохија (на Западу само Косово) представљају свеколики духовни (и политички) центар српског народа. На Косову и Метохији су и поред рушења и затирања трагова остали бројни српски споменици врхунске уметничке вредности. Многи од њих су под директном заштитом УНЕСК-а.

Косово и Метохија се простире на 10.887 км² и налази се на југу Србије. То је важна саобраћајна раскрсница, најкраћа и рељефно најпроходнија веза севера на југ Европе и даље ка Азији, односно од Подунавља ка Јадранском мору. Поред тога, Косово и Метохија имају ванредни значај са војног аспекта. **Оно је најважнија стратегијска тачка и позиција на Балканском полуострву.** Ко држи Косово, тај не само да влада Србијом него и централном балканском облашћу око Скопља и даље.

Када се говори о Косову и Метохији (Космету) потребно је имати на уму оно што је наш познати публициста и аналитичар Милош Кнежевић записао у књизи "Отмица Косова": "Косово је у представама о властитом националном бићу за Србе имало успостављајући значај *Свете земље*, херојског попришта и изворишта надахнућа. За српски народ Косово има онтогенетски, енергетски и етички значај. Отуда је разложно да се, поред класичног разматрања геополитичке судбине Косова и Метохије, уваже помало необични, али битни аспекти спиритуалне, религијске и црквене географије. Заправо, када се говори о Косову, за које песник с правом каже да је *најскупља српска реч*, сакрални и митски видови географских и просторних појава долазе до потпуног израза."¹⁾ Познати српски песник овако беседи о Косову: "Пре шест векова, ништа се на глобусу није догодило значајније од боја на Косову Пољу. И данас, после шест стотина Видовдана, за судбину српског народа, ништа није пресудније од битке која траје на Косову и за Косово".²⁾ "Косово је најскупља српска реч. Плаћена је крвљу целог народа. По цену те крви, устоличена је на престолу српског језика. Без крви се није могла купити, без крви се не може ни продати".³⁾ На крају Бећковић поручује: "На косовској окућници сахрањен је цео српски народ, зато Срби ту земљу, не могу продавати ни с њоме трговати".⁴⁾

УНИШТЕЊЕ СРБИЈЕ У ИМЕ ИСЛАМА

Проблем Косова и Метохије датира чак у средњи век, тачније у 1389. годину када су Срби на Косову Пољу дочекали бројнију војску Османлија. Историчари нису тачно утврдили ко је победио. Јед-

1) Милош Кнежевић, *Отмица Косова*, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 8. Упор.: Јеромонах др Атанасије Јевтић, Косовски завет, *Глас цркве*, бр. 2, Шабац, 1987, стр. 45-48.

2) Матија Бећковић, Косово је најскупља српска реч, *Глас цркве*, бр. 3, Шабац, 1989, стр. 19.

3) Исто.

4) Исто, стр. 28.

ни тврде да су то Османлије (Турци), а други да је битка завршена без победника. Своју тврдњу поткрепљују чињеницом да деценијама после битке Османлије нису успоставиле окупациону власт у Србији. То су успели тек 1459. године падом Смедерева. Било како било, од ове битке српски народ се није дуго опоравио, а под окупацијом Османлија је провео, у зависности од краја где је живео, око пет векова. Овај ратни поход за Османлије је била "*инвазије у име ислама*".⁵⁾ "Османлијско царство које је извршило инвазију на Балкан наступило је као војнички исламски табор који под заставом светог рата – цихада шири славу ислама и под муслиманску власт доводи немуслиманске народе".⁶⁾ У историји је ово забележено као *прва отмица Косова и Метохије*. Наравно, Косовска битка није дошла изненада. Османлије су пре тога више пута покушавале да слома Србију. Године 1371. била је Маричка битка, па битка код Параћина 1381. и Плочника 1386. године. У историографској грађи се дошло до податка да је Косовска битка за обе стране прихваћена као одсудна, а Османлије су је организовале са циљем "да нанесу одлучујући удар". У свести српског народа овај догађај имао је и *негативних последица* (нестанак војске и државе), али и *позитивних* (одлучни отпор Кнеза Лазара и српске војске у историјској свести народа добио је значење мученичке смрти за "царство небеско", а зато и духовног тријумфа у опредељењу за идеал хришћанске цивилизације). За српски народ, другим речима, Косово је потврда и печат његовог идентитета, кључ који омогућава да се схвати порука његове историје, веза са аутентичном српском државношћу, стег националне слободе.

ДЕМОГРАФИЈА КОСМЕТА

Последица турске окупације Балкана довело је до великог померања људи и народа од Босфора до Беча. Уследила је и агресивна исламизација која није мењала само цивилизацијску него и националну свест људи.

Срби су, наравно, били већина на Косову и Метохији, према средњовековним документима чинили су око 98 посто становништва ове територије.⁷⁾ Остатак становништва су били Власи – сто-

5) Мирољуб Јевтић, Албанско сукобљавање, *Српска слободарска мисао*, бр. 5, 2002, стр. 296. Упор.: Мирољуб Јевтић, Албанија: од анархије до балканског идентитета, *Војно дело*, бр. 6, Београд, 2000, стр. 137-147.

6) Исто.

7) Види: Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, САНУ, Београд, 1986, стр. 34-39.

чари и можда Албанци.⁸⁾ У низу докумената који потврђују написано наведена је и *Дечанска повеља*. "Посебно место у низу српских златопечатних повеља – хрисовуља има *Дечанска повеља* из 1330. То је изузетно обиман документ, који је у другој половини XX века објављен (фототипски и уз коментаре српских стручњака) и темељно проучен у историјском и ономастичком погледу. Дечанско властелинство је, уз хиландарско, највећи манастирски феудални посед средњовековне Србије. Оно захвата пространу територију између Комова на западу и развођа Белог Дрима и Ситнице на истоку, и између развођа Пећке и Дечанске Бистрице на северу и Дрима на југу, са појединим поседима и ван ове зоне. На тај начин дечанско властелинство је континуирано обухватало велики део Полимља, Метохије и предео Алтин на јужним падинама Проклетија, углавном у данашњој североисточној Албанији. Спискови домаћинства у укупно 89 села, заселака и других насеобина овог властелинства представљају уједно најопсежнију ономастичку грађу српског средњег века. Огромна већина имена и назива је без двоумљења српског порекла, тако да се читава територија дечанског властелинства у првој половини XIV века мора сматрати чисто српском етничком облашћу. Албански елеменат је овде у то време сасвим незнатна мањина. Сва села која су данас настањена Албанцима била су тада српска. Албенске су само три насеобине (од 89), и то два села у Алтину и Зети, и један катун, такође у Зети, тако да су од 2166 ратарских кућа и 266 "кућа" у катунима /тј. од укупно 2432 куће/ само 44 албанске, дакле 1, 80%".⁹⁾ Из ових и других података које је навео Богдановић јасно се издваја чињеница да је од раног средњег века на Косову и Метохији до пропасти српске државе очуван континуитет српског народа, те да су све земље северозападно, северно и североисточно од линије Скадарско језеро – Комови – Проклетије – Шара биле насељене хомогеним српским становништвом, с тим што су у планинским крајевима били мање или више бројни катунски влашке традиције на путу ка спонтаном посрбљивању; сразмерно мањи број катуна представљале су покретљиве групе Албанаца сточара, који се нису предавали асимилацији, али се баш зато мора ценити као тачан.¹⁰⁾ Димитрије Богдановић на основу овога цени да је на Косову и Метохији било само око два посто (2%) несрпског елемента, и то претежно у западним деловима косовско-метохијске области, у планинској зони и нешто мало у

8) Исто, стр. 38.

9) Исто, стр. 38-39.

10) Исто, стр. 39.

градовима. Тако је остало до XVII века када су Османлије (Турци) због српске помоћи аустро-угарској војсци да протерају Османлије из Србије, били изложени систематичном терору и пљачки. Срби реагују низом сеоба, великом под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем (1690) када је у Аустрију прешло најмање 185.000 људи, а у малим и индивидуалним сеобама у скоро безброј примера.¹¹⁾ "Период после Велике сеобе 1690. означава почетак снажнијег насељавања Албанаца у опустошене и запустеле крајеве Косова и Метохије."¹²⁾ Ипак, и даље су Срби представљали већину у покрајини, али нит је повучена, а стратегија прогона Срба успостављена. На жалост, Османлије су овде училе од Римокатоличке цркве, која је да би потчинила православну цркву и њене вернике ову пометњу искористила да у празна Косметска села насељава католичке Албанце.¹³⁾ Увидевши ову стратегију Римске цркве Османлије почињу да подржавају Шиптаре (Албанце) – који су прешли на ислам, те их подстичу да чине насиље над Србима, пљачкају њихову имовину, отимају девојке, силују жене и дечаке... и заузимају њихове куће и имања. Држава, наравно, не пружа никакву заштиту, а Срби да би сачували имовину почели су да прелазе на ислам и албанизују се.¹⁴⁾ "На ислам су прелазили да би обезбедили личну и имовинску сигурност, да би се спасли од турског насиља и притисака. Тако се на Балканском полуострву, изводи Цвијић закључак, формирао 'тип исламизираних'. Преласком на ислам Цвијић констатује да су ови делови народа напустили: 1) своју веру, 2) своју народност али су и даље задржали свој језик (осим на Космету)..."¹⁵⁾ У српској етнографској и историјској литератури, неким случајем, забележено је када и под каквим условима су преци актуелног премијера Косова и Метохије, Х. Тачија, прешли на ислам...¹⁶⁾ Они Срби којима је вера и нација била преча од имовине бежали су у централну Србију, Мађарску, Аустрију, Румунију...

11) О српским сеобама видети зборник радова посвећен тристагодишњици велике сеобе Срба: *Сеобе српског народа од XIX до XX века*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1990.

12) Душан Т. Батаковић, *Прошлост територија: Косово од Велике сеобе до распада Југославије*, *Свети Кнез Лазар*, бр. 2, Призрен, 1997, стр. 115.

13) Јован Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, Београд, 1950.

14) Светозар Ђулибрк, *Цвијићева социологија Балкана*, Институт друштвених наука/ Прo-света, Београд, 1982, стр. 144-146.

15) Исто, стр. 145.

16) Веселин Ђуретић, *Српска беспућа двадесетог века*, Српска радикална странка, Београд, 2006, стр. 5.

Као крајњи резултат османлијске окупације Србије може се навести констатација Д. Богдановића који изражава опште мишљење српских научника. "Османлијска власт је уназдила српски народ: одузела му независност и слободу, лишила га државности, разбила му јединствено национално подручје, изменила цивилизацијски лик овог простора, доводећи у питање његов европски карактер. Турска је уништила српску аристократију, одузела народу најбољу децу (насилном регрутацијом за јаничаре – "данак у крви"), прекинула природно кретање српског народа ка модерном друштву, осиромашила му земљу, а привреду, која се чак у полузависној Деспотовини налазила на линији успона, пресекла и упропастила својим пљачкашким друштвено-економским системом".¹⁷⁾

Стални и упорни терор, те исламизација Срба, дао је резултат. Бројност Срба се перманентно и релативно брзо смањивала. На жалост Албанци су ову стратегију примењивали и за време Првог¹⁸⁾ и Другог светског рата, али и у Социјалистичкој федеративној републици и Савезној Републици Југославији. Покушај отмице Космета догодио се и за време Другог светског рата када су Албанци листом стали уз фашистичку Италију и под њеним покровитељством створили "Велику Албанију", међутим ову "државу" није признала ни једна влада, тако да се она завршила као ружна епизода у Косметској збили. Оно што је ипак било реално јесте насиље над Србима и њихов прогон са ове вековне српске територије. Интересантно је да је и нова комунистичка власт стала иза Албанских прогона Срба са Космета, посебно оних колонизованих на ову вековну српску територију од ослобођења 1912. до 1941. године.

Када је српска власт почела да спречава Албанско насиље на Косову и Метохији умешао се НАТО и 24. марта 1999. године извршио агресију на Савезну Републику Југославију при чему је бомбардовао целокупну територију државе, више цивилне него војне циљеве. Јуна исте године извршена је од стране НАТО-а окупација Косова и Метохије која траје и данас.¹⁹⁾

17) Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, стр. 72.

18) Види: Богумил Храбак, Косовски комитет 1918-1924. године, Зборник радова Филозофског факултета, XXXII, Косовска Митровица, 2003, стр. 137-163.; Упор.: Богумил Храбак, Албански емигранти у Југославији 1948-1954., *Токови историје*, бр. 1-2, Београд, 1994, стр. 77-104.

19) О томе наш познати публициста Милош Кнежевић пише: «Отмица Косова је неправни, ванправни и противправни акт западне алијансе. *Отмица Косова* је дубоко неправична и неправедна! Евроамеричка надмоћ је инцидентна а не уобичајена карактеристика раздобља изгубљене мултиполарне равнотеже.» Милош Кнежевић, *Отмица Косова*, стр. 170.

НАТО ОКУПАЦИЈА КОСМЕТА

НАТО-пакт је обавио више од 20.000 авионских налета сручивши преко 21.000 тона разарајућег експлозива, укључујући и онај са осиромашеним уранијумом, касетним бомбама, и сл. "Извршен је својеврстан геноцид, злочин који је међународним правом дефинисан као систематско уништавање народа или других људских права".²⁰⁾ Други аутор, правник по струци, агресију НАТО-а на Србију (СР Југославију) квалификује као "тежак злочин против мира" (пошто није било одговарајуће одлуке Савета безбедности ОУН).²¹⁾

Бомбардовање је трајало 72 дана, а државни врх је пристао на долазак НАТО трупа на Косово тек када је НАТО почео систематски напад на цивилне циљеве (мостове, трафо-станице, телевизију...). "Агресија НАТО алијансе на Србију (Савезну Републику Југославију) била је изузетан светски догађај на крају овог века. За разлику од досадашњих (америчких) војних интервенција, од Вијетнама па надаље, ова је била први ватрени наступ атлантских савезника у Европи у време 'униполарности' и без 'покрића' ОУН".²²⁾ Ипак, агресија на Србију није могла да промени правни статус Космета у ОУН, према Резолуцији 1244 Савета безбедности Уједињених нација Косово и Метохија је у саставу Србије...

После шест нових неуспелих Резолуција да отму Косово и Метохију од Србије САД и ЕУ мењају стратегију и почињу да реализују другу отмици ове вековне српске земље методологијом једностраног признања. Ако се овоме дода да је НАТО извршио агресију на СР Југославију без одобрења Савета безбедности, да ни данас нема одлуку овог тела за отимање Косова и Метохије, онда нова прича о једностраном признању доводи свет и Србију и непредвиђени хаос и анархију...

НАТО "ВРХОВНИ ОРГАН ВЛАСТИ" НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Наравно, овде треба додати да се друга отмица изводи на основама никад усвојеног Ахтисаријевог плана, који, између осталог, предвиђа у Анексу 11 да је у независном Косову и Метохији НАТО

20) Миленко Мишо Тодоровић, *«Милосрдни» против Белог анђела*, Свет књиге, Београд, 2000, стр. 180.

21) Милан Шкулић, Терористички карактер НАТО агресије на Југославију, *Српска слободарска мисао*, бр. 3, 2000, стр. 227.

22) Миодраг Ранковић, Србија у мрежама Новог светског хегемонизма, *Српска слободарска мисао*, бр. 1, 2000, стр. 23.

"врховни орган власти". Све ово потврђује раније изнето мишљење да НАТО злоупотређава Албанце и ствара своју (НАТО) државу на Балкану.

Србија је на све ове најаве реаговала одговарајућим политичким средствима. Доносила је одговарајуће Резолуције у Скупштини Србије. Тако је 26. децембра 2007. године донета (нова) Резолуција ("Резолуција Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије"), а на основу Резолуција од 21. новембра 2005, 14. 2. 2007 и 24. 7 2007. године. У Резолуцији се, између осталог, наводи да није било озбиљних преговора, пошто су Албанци опструисали преговоре, што су им, опет, омогућиле САД и Европска унија. У члану 4. Резолуције каже се: "Народна скупштина утврђује да би проглашење независности Косова, као и признање независности покрајине од стране било које државе, представљали грубо кршење међународног права, а пре свега повеље УН, Завршног акта из Хелсинкија и Резолуције СБ УН 1244. Таквим актима и активностима били би непосредно угрожени суверенитет, територијални интегритет и уставни поредак Републике Србије".

У члану 7, став "б" каже се: "Сви акти проглашења и признања независности Косова и Метохије, као и све активности у међународном окружењу које би проистикале из ових аката, ма ко их доносио и примењивао, биће проглашени ништавним и противним уставном поретку Републике Србије. Сходно томе, Косово и Метохија ће се и у унутрашњим и у спољним активностима државе, њених органа и јавних чинилаца, сматрати саставним делом Републике Србије."

Због улоге НАТО-а у новој отмици Косова Народна Скупштина Републике Србије је у члану 6 донела одлуку *о војној неутралности Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању.*

Да би се ова Резолуција донела морало се успоставити политичко јединство свих важнијих политичких партија у Србији. То се и догодило, али, како се процењује, само због притиска јавног мњења. Многи аналитичари су упозоравали да је Резолуција само "димна завеса за бираче" и били су у праву. Из јединственог фронта отпора је искочила Демократска странка чији су кадрови самовољно расписали председничке изборе и разбили јединствен фронт

према САД и ЕУ. У својим предизборним говорима председнички кандидат и актуелни председник Србије одступа од ставова из Резолуције и даје предност евроатлантским интеграцијама²³⁾ (улазак у Европску унију и НАТО) у односу на очување територијалне целовитости и суверенитета Србије.²⁴⁾

НЕЗАВИСНОСТ КОСМЕТА – НОВА ПИТАЊА?

Друга отмица Косова и Метохије од стране САД, ЕУ и НАТО-а отвара низ питања:

- једнострано признање квази-државе Косово од стране западних држава биће знак Албанцима да своје национално питање могу да решавају и у наредним деценијама. Ако је отворено албанско национално питање на Балкану, онда је немогуће очекивати да остала национална питања остану затворена. А отварањем националних питања нас опет води у нови круг нестабилности;
- уследиће даљња дезинтеграција Србије. Наиме, и потписник ових редова, али и други аутори упозоравали су јавност да САД и Европска унија не мисле да кад отму Косово и Метохију стану са дезинтеграцијом Србије, већ да је следећа Војводина, па Рашка област (Санџак)...;
- уз дезинтеграцију Србије води се централизација Босне и Херцеговине, односно одузимање надлежности Републици Српској и њихово пребацивање на централни државни ниво, где доминирају босанско-херцеговачки муслимани...;

23) Слободан Самарџић, министар за Косово и Метохију у Влади Србије за «Вечерње новости» каже: «Ако неко узме Европску унију као идеолошки циљ, као што је то некада било самоуправљање или комунизма, онда он не мари за чињенице. То је једна манифестација догматске свести која данас постоји, поготово у такзваном цивилном сектору.» *Вечерње новости*, 28. јануар 2008, стр. 3.

24) Овде се отвара једно друго питање, питање деструктивности демократије када су у питању народи, затим могућност издајства без последица и могућност примања мита, односно корумпирања домаћих политичара да се одрекну Косова и Метохије. Руски истраживачи су дошли до следећег става, када је у питању демократија: «Нација је политички етнос, демократија – друштвени идеал. И сада постоји државни народ, али је уместо једнонационалан постао многонационалан. То значи да је демократија заменила схватање нације, лишавајући државну нацију суверенитета.» Види: Zoran Milošević, «Putinizam» – savremena ideologija Ruske federacije, *Nova srpska politička misao* http://www.nspm.org.yu/koment_2007/2007.; Зоран Милошевић, Политичке странке и корупција, *Политичка ревија*, Београд, бр. 1, 2007, стр. 23-38. Александар Илић полемишући са Т. Панчићем који је изнео став да «У демократији нема издајника» тврди супротно, да из демократских вртова излазе и израстају отровни цветови – Лим Филби и дружина. Види: *НИН*, 17. 01. 2007, стр. 7- 8.

- пре овога потпуно је уништена Република Српска Крајина, а њене територије су предате Републици Хрватској, где доминирају католички Хрвати;
- ако Албанци на Косову и Метохији могу да створе нову државу, зашто се то онемогућава Србима у Босни и Херцеговини, Хрватској, Курдима у Турској и Ираку, Баскима у Шпанији...
- Срби и њихова политичка елита увиђају и то све јасније политички и артикулишу да више не постоји само један правац развоја, и то интерације у Европску унију и НАТО. Једноставно ово више не представља стварност, с развојем промена у којима Русија игра централну улогу, рађа се опција и могућност развоја и напретка и без уласка у ЕУ и НАТО. То, наравно, јача и српску наду да ће једног дана, ако Запад, ипак, отме Косово, оно, по други пут, бити враћено.

ЛИТЕРАТУРА

- Батаковић, Душан Т.: Прошлост територија: Косово од Велике сеобе до распада Југославије, *Свети Кнез Лазар*, бр. 2, Призрен, 1997.
- Богдановић, Димитрије: *Књига о Косову*, САНУ, Београд, 1986.
- Бећковић, Матија: Косово је најскупља српска реч, *Глас цркве*, бр. 3, Шабац, 1989.
- Ђуретић, Веселин: *Српска беспућа двадесетог века*, Српска радикална странка, Београд, 2006.
- Јевтић, Мирољуб: Албанско сукобљавање, *Српска слободарска мисао*, бр. 5, 2002, стр. 296.
- Јевтић, Мирољуб: Албанија: од анархије до балканског идентитета, *Војно дело*, бр. 6, Београд, 2000.
- Јевтић, Атанасије: Косовски завет, *Глас цркве*, бр. 2, Шабац, 1987.
- Кнежевић, Милош: *Отмица Косова*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Милошевић, Зоран: Политичке странке и корупција, *Политичка ревија*, Београд, бр. 1, 2007.
- Милошевић, Зоран: “Путинизам” – савремена идеологија Руске федерације, *Нова српска политичка мисао* http://www.nspm.org.yu/koment_2007/2007.
- Радонић, Јован: *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, Београд, 1950.
- Ранковић, Миодраг: Србија у мрежама Новог светског хегемонизма, *Српска слободарска мисао*, бр. 1, 2000.

- Сеобе српског народа од XIX до XX века, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1990.
- Тодоровић, Миленко Мишо: "Милосрдни" против Белог анђела, Свет књиге, Београд, 2000.
- Храбак, Богумил: Косовски комитет 1918-1924. године, Зборник радова Филозофског факултета, XXXII, Косовска Митровица, 2003.
- Храбак, Bogumil Albanski emigranti u Jugoslaviji 1948-1954., Токови историје, бр. 1-2, Београд, 1994.
- Ђулибрк, Светозар: Цвијићева социологија Балкана, Институт друштвених наука/ Просвета, Београд, 1982.
- Шкулић, Милан: Терористички карактер НАТО агресије на Југославију, Српска слободарска мисао, бр. 3, 2000..

Zoran Milosevic

Institute for Political Studies, Belgrade

INDEPENDENCE OF KOSOVO – A HISTORICAL REMINDER AND NEW ISSUES?

Summary

In this article there are presented some most important facts from history of Kosovo and Metohija, as well as its significance for spiritual and cultural awareness of Serbs. Firstly Osman Turks had occupied Kosmet after the Kosovo Battle in 1389. Following that, the Serbs were continuously dispossessed, islamised and albanised, and that process was supervised by 1999 NATO's aggression, which has started some sort of second occupation of Kosovo and Metohija. Author of the text pointed out the attempts of Serbian government on preventing this seizure, as well as the activity of certain political factors involved in this process. Finally, it is presented that the persistence of NATO, that is, of the USA and the EU, on the seizure of Kosovo and Metohija, will lead to the political chaos in the world and emerging of new national issues worldwide.

Key Words: Kosovo, Metohija, Serbia, politics, European Union, United States of America, Russia, Balkan.

УДК:
342.218:355.01(497.115)
Примљено:
14. фебруара 2008.
Прихваћено:
18. фебруара 2008.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 23-38.

Миле Ракић
Институт за политичке студије Београд

КОСОВО И МЕТОХИЈА ПОЛИТИЧКО-БЕЗБЕДНОСНИ ПАРАДОКС

Сажетак

У свести сваког народа постоји представа да му његова држава мора осигурати самосталан, миран и безбедан живот. У народном схватању државе то је од искона важило као њена природна улога. По свему судећи то јој је и најстарија, а вероватно ће и остати најтрајнија улога. Угрожавање безбедности друштва и његових вредности јавља се још од његовог настанка. Готово сва друштва су кроз историју била, мање или више, изложена угрожавању кроз различите облике, било споља било изнутра. Заштита и одбрана суверенитета, независности и територијалног интегритета и данас представља најдубљи смисао државне организованости сваке конкретне заједнице. Због тога политика безбедности државе мора бити конципирана и изграђена тако да омогућава несметан и континуиран развој државе и друштва што, између осталог, подразумева непостојање нејасноћа и нелогичности у том настојању, а нарочито када је реч о њиховој безбедности.

Кључне речи: безбедност, политика, друштво, угрожавање, Косово и Метохија

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Јаз између развијених и неразвијених држава, по оцени многих светских аналитичара је у великој мери последица утицаја ММФ и других међународних финансијских институција, а у последњих петнаестак година нарочито као последица војне моћи НАТО-а, односно циљева САД и потчињене јој Европске уније. Због тога се

може закључити да је безбедност многих држава у директној зависности од намера тих организација. Путем ових организација се мањим, а нарочито државама у развоју које су при томе суверене државе, покушавају наметнути сопствене или унапред пројектоване "спасоносне моделе" и "методе" развоја које суштински представљају мање или више отворен начин и методологију (пројекцију) остварења сопствених циљева и намера светских моћника. При томе се најчешће намерно занемарују многе различитости, специфичности и безбедност других земаља (мета). Нарочито је у последње време актуелно нескривено угрожавање безбедности држава путем угрожавања њене територијалне целовитости. Таквих случајева у прошлости има релативно много, али и данас као што је случај са Ираком, Републиком Србијом, Авганистаном, Кипром, итд. Чињеница је да се најчешће ради о одређеним деловима територије који имају посебно значење у целокупном развоју земље, односно у политичком, културном, економском, безбедносном и др смислу.

Оно што данас представља један од најзначајнијих фактора у развоју сваке земље, па тако и наше, односно друштва уопште, је могућност остварења тог развоја само у условима унутрашње и спољње стабилне безбедности, схваћене у њеном најширем појмовном значењу: *"Безбедност у појмовном смислу представља стање у коме државе сматрају да нема опасности од војног напада, политичких принуда или економских присила, тако да могу слободно да се развијају."*¹ Безбедност можемо представити и као "стање у којем је осигуран уравнотежен физички, духовни, душевни и материјални опстанак појединца и друштвене заједнице у односу према другим појединцима, друштвеној заједници и природи. Тако схваћена безбедност, иманентни је структурни елемент друштва који обухвата и стање, односно одређену особину стања, а исто тако и делатност, односно систем. Безбедност се дакле односи и на друштво-државу у целини тј. националну, односно унутрашњу и спољњу безбедност, а исто тако и на међународну заједницу, а у том случају говоримо о међународној, односно светској безбедности."²

Србија током своје бурне историје узимајући у обзир, пре свега, период после II светског рата постаје модерна вишенационална заједница. На том путу промена многе чињенице указују о

1) Појам безбедности је одређен кроз велики број дефиниција које имају одређену научну вредност, али и извесну недореченост па се из тих разлога у раду користи дефиниција безбедности ОУН – 1985. год.

2) Anton Grizold: "Razpodjla nacionalne varnosti", FDB, Ljubljana, 1992.

константном присуству политичких, економских и безбедносних фактора али и безбедносних ризика, који су имали и још увек имају одлучујући утицај на њен бржи или спорији развој. Свакако су најзначајнији они фактори чији су утицаји били иницирани споља (ван наше земље). На првом месту по значају тих настојања утицања на нашу унутрашњу као и спољњу безбедност свакако је, ничим изазвана, агресија на СРЈ 1999. године која, између осталог, није била одобрена од стране УН, а чији главни актери су биле земље чланице НАТО. Дакле и земље које данас чине Европску унију.

Иако циљеви те агресије, ма колико они били анализирани, још увек нису прецизно одређени и јавно исказани, обзиром на каснија дешавања по питању безбедности, схваћене као стање, у нашој земљи се може недвосмислено закључити да се ради о насилном и континуираном настојању имплементације ино (западних) стандарда и вредности у све области друштвеног живота, а такође и у области безбедности.

БЕЗБЕДНОСТ ЗЕМЉЕ У АКТУЕЛНИМ УСЛОВИМА

Први, свакако и најочигледнији резултат такве политике и активности према нашој земљи је инсталирање НАТО базе на Косову и Метохији, а други (бар када се говори о Косову и Метохији) је у завршној фази реализације. Он се односи на насилно отцепљење Космета од Србије што у суштини представља и највећи безбедносни изазов, пре свега за нашу земљу, али и за међународно право, правни поредак и међународне односе у читавој међународној заједници.

Србија као суверена држава, чија је сувереност загарантована Међународним правом, је недвосмислено стављена у позицију да други одлучују о коначном статусу дела њене територије, у овом случају о Косову и Метохији.

Међутим, парадоксална су сазнања и намере Албанаца на Космету да и поред чињенице да је на Космету сада власт у њиховим рукама, а они и даље желе отцепљење од Србије. Конкретније речено, садашња власт на Космету је формирана без учешћа Срба, који су игнорисали последње изборе на Космету, а због изгубљене сваке наде да могу битно утицати на новоуспостављену власт, односно да могу побољшати сопствени положај помоћу тих избора.

Чињеница је да ни међународне структуре позване да обезбеде права националним мањинама (Србима, Ромима и осталом не-

албанском становништву) на Космету, нису успеле да испуне свој задатак и обавезу које су преузеле на себе, односно њихова мисија је у том делу обавеза недвосмислено доживела крах. Негативно и у суштини етнократско проглашење независности Космета несумњиво ће знатно утицати на српско становништво насељено у енклавама, са највећом концентрацијом на северном делу Космета близу границе са Србијом, у смислу могућности да се кад тад побуне против албанског новоуспостављеног режима. У том случају се не може са апсолутном сигурношћу одбацити могућност избијања и оружаних сукоба мањег интензитета који би могли да прерасту у отворени рат на Космету.

Дакле, и поред већ сада присутних мировних снага чији је приоритетни задатак очување мира на Космету, није тешко закључити да те снаге нису довољне за очување тог мира јер је српско становништво перманентно изложено оружаним нападима од стране албанског становништва. Недвосмислено се може закључити и да међународне мировне снаге мање или више отворено штите албанско становништво, односно објективно говорећи нису непристрасни у својој мировној мисији и поред Резолуције 1244, којом су јасно одређене улога, надлежности и задаци тих снага.

Парадоксална је и чињеница да по тој истој Резолуцији Србија може послати контингент припадника својих снага безбедности на Космет, што јој ни у једном тренутку до сада није било допуштено да ту могућност и реализује.

Са аспекта безбедности од значаја је и чињеница да на Космету, делу несврстане и суверене државе, постоје сецесионистичке тежње и намере албанског дела становништва, којих је око 90 процената и српског становништва око 5 процената.

Косовским Албанцима је једини циљ отцепљење од Србије, што им Срби очигледно не могу дати због историјског, традиционалног, културолошког и др. значаја које та покрајина има за српство уопште. Очигледно је да је одговор на питање о статусу Космета, као дела територије Републике Србије, знатно извесније у односу на одговоре по питању безбедности у и око територије Србије. При томе и без обзира на будуће догађаје тј. одлуку косовских Албанаца по питању њихових намера скорашњег проглашења независности, односно отцепљења Космета.

Чини се да одговоре на политичке аспекта проблема Косова и Метохије треба ипак тражити првенствено неколико година уна-

зад. У том смислу се просто намеће питање зашто Космет и поред демократских промена у Србији 2000-те године и даље настоји да се одвоји тј. који су мотиви за та настојања. Ово тим пре захтева анализу јер је чињеница да је да је Србија данас демократска и мирољубива земља са интенцијама да се integriше у Европску унију, па чак и НАТО. Да ли су те аспирације и мотиви за сецесијом уопште оправдани и реални? Од значаја је и да ли потичу из унутрашњих интереса косметских Албанаца или су иницирани споља? Зашто се недавно од Србије раздружила и Црна Гора? Да ли ће отцепљењем Космета престати или ће се наставити сецесионистичке, односно територијалне претензије према нашој земљи и какав ће утицај имати на сличне тежње и намере отцепљења у другим државама и регионима? Ко су, у ствари, стварни пријатељи српском народу са којима треба сарађивати и од којих земља се може очекивати помоћ без уцењивања итд.?

Са аспекта безбедности је сасвим јасно да тих (охрабрујућих) мотива за отцепљењем објективно није требало да буде јер је више него очигледно да ће се степен безбедности знатно променити и то у смеру са негативним предзнаком, било да се ради о стању унутрашње или спољашње па и међународне безбедности.

Многи индикатори већ указују да се у одређеним областима друштвеног живота у нашој земљи већ осећају последице ровитог стања на Космету. За сада нико не може прецизно одредити степен безбедности у нашој земљи, али ни предвидети тај степен у скорашњем времену. Очигледно је да се ради о степену безбедности који варира.

УНУТРАШЊА СТАБИЛНОСТ ЗЕМЉЕ И КОСОВО И МЕТОХИЈА

Најзначајнији чинилац безбедности једне модерне државе данас представља стање њене укупне стабилности (унутрашње и спољне). У том смислу чини се најважнијом процена да ли нашој земљи прети стварна опасност данас и да ли она долази изнутра (услед сецесионистичких намера тј. отцепљење Космета) или претња и опасност по безбедност долази, у ствари, од оних који то отцепљење подржавају и охрабрују споља.

Са аспекта унутрашњег угрожавања безбедности наше земље је индикативна чињеница да су редовно вршене безбедносне про-

цене и готово по правилу су презентовани идеалистички (идеализовани) закључци. У складу са тако процењиваним стањем безбедности земље, извршена су и одређена прилагођавања (смањења), а пре свега по питању квантитета и квалитета припадника, наоружања и опреме Војске. Чување граница је дато у надлежност жандармерије и полиције итд. Међутим, оно што је потребно истаћи представља чињеница да су све те "трансформације" рађене без постојања јасне безбедносне политике, јасно одређених националних интереса и циљева и државних приоритета, објективне безбедносне процене, али и националних вредности на пример итд. Такође је чињеница да немамо усвојену Стратегију безбедности, као уосталом ни Концепцију, Доктрину безбедности ...

Међутим, друга схватања по питању безбедности земље, дакле, схватања од војних и безбедносних стратега, политичара, економиста, као (што је посебно интересантно) и најшире јавности су готово идентична и указују да је безбедност земље веома угрожена. У том смислу се може говорити и о безбедносном парадоксу, односно степену безбедности који и поред предузетих мера и настојања државног руководства и легитимних државних институција не дају стабилну безбедност земље. Због тога се стиче утисак да су те, до сада, предузете мере и настојања неадекватне, непотпуне, а у извесном смислу и дискутабилне. У извесном смислу се чини да је о њима потребно организовати стручну расправу и полемику о сврсисходности (контрапродуктивности) неких од тих предузетих мера.

У наведеном смислу проблеми се примарно односе на питање спољње и унутрашње политике, прецизније на питање унутрашње и спољње политике безбедности, мере и активности које доноси и спроводи актуелна власт у земљи у циљу решавања настале безбедносне проблематике, у краћем или дужем временском периоду. У том смислу могуће је целокупну државну политику и напоре у вези решавања проблематике везану за Космет оценити као недовољну или неодговарајућу – Космет ће, сада већ извесно, бити отцепљен од Републике Србије.

Власт у Србији је сагласност за своју политику по питању Космета добила на демократским изборима на свим нивоима. Међутим, стално ће бити присутно питање није ли се могло учинити и више од учињеног, односно шта је још требало и шта треба учинити да ситуација на Космету не буде таква каква јесте и каква ће

тек да буде. Дакле, чињеница је да и поред предузетих и учињених активности и мера државног руководства, степен безбедности по питању Космета, односно степен безбедности земље је све извеснији. Ово представља индикативан пример безбедносног парадокса. У том смислу може се уочити неколико чињеница (момената) које суштински чине парадокс по питању како унутрашње тако и спољашње безбедности наше земље.

И поред потписаног Кумановског споразума, којим се гарантује територијална целокупност наше земље и инсталирања НАТО базе на Космету, учињених разних других уступака Албанцима на Космету, настојања да се по сваку цену уђе у ЕУ, чланства у Партнерству за мир, итд. по питању степена безбедности може се извести закључак да је степен безбедности веома незадовољавајући, тачније – ради се о степену угрожене безбедности земље.³

Тако је више него јасно да се данас Републици Србији, којој је по међународном праву признат суверенитет и територијални интегритет, у времену развијених савремених међународних односа, и егзистирања међународног правног поретка, то право замењује стандардима што недвосмислено представља акт угрожавања њене безбедности. Да би се адекватно одреаговало и одговорило на актуелне безбедносне изазове⁴ претходно је неопходно имати изграђену стабилну безбедност. Турбулентна ситуација у земљи у готово свим областима, а пре свега у области државне политике, у области безбедности, у области односа са иностранством, у обла-

3) Одређење степена безбедности модерне државе у вези са миром се најчешће сагледава као: а) стабилна безбедност - стварна реална безбедност државе где нема покушаја ни реализације државно штетних појава и догађаја већих размера посматрано са аспекта времена, простора, последица, интензитета, негативном тренду итд. б) задовољавајућа безбедност – стање безбедности за све грађане и државу у коме држава спроводи правила понашања и стратегију безбедносне политике и у коме имају разумевање и подршку грађана ц) нестабилна безбедност – последица је најчешће ванредног стања на подручју читаве државе. ванредно стање представља нередовне прилике, стање битно поремећених друштвених, економских, политичких и других односа д) незадовољавајућа безбедност - одраз моралних и материјалних последица бројних ванредних догађаја безбедносног карактера, при чему примарни носиоци државно негативног деловања имају тенденцију деловања која делимично угрожавају или онемогућавају остваривање државних функција е) угрожена безбедност - је последица непосредне опасности од рата. Модерна држава у својим плановима припрема за заштиту, безбедност и одбрану предвиђа и ово стање ради ефикасног супротстављања свим изворима и облицима угрожавања.

4) Безбедносни изазов представљају унутрашњи или спољашњи елементи који за сваку државу умањују или повећавају шансе за њихово делимично или целовито (ре)интегрисање у међународну заједницу. Неједнако су димензионисани и одлучујући за сваку државу, а крећу се у распону од тешкоћа очувања територијалног интегритета своје државе до оживљавања латентних (суб)регионалних аспирација.

сти привреде итд. несумњиво доприноси даљој дестабилизацији безбедности земље.

Стиче се утисак да ипак све што је учињено и све што се чини у циљу изградње стабилне безбедности је недовољно и неадекватно пред политиком силе коју примењују САД, индиректно уз асистенцију појединих земаља ЕУ. Међутим са аспекта унутрашње безбедносне проблематике земље чини се најважнијим у први план истаћи политичку ситуацију унутар наше земље. Иста би се могла у извесном смислу окарактерисати као дискутабилна и ризична, а пре свега, због постојања расцепа у српском друштву па и у самом државном руководству, односно владајућој коалицији. Овакво стање свакако има одраз и на укупно стање безбедност у земљи. У том смислу може се говорити са аспекта ослабљене преговарачке позиције са онима који споља одлучују о статусу Космета. Сам избор председника наше земље је, обзиром на време и ситуацију око Космета веома дискутабилан. Осим тога, он јасно потврђује да Србија на свом интеграционом путу нема јединствену методологију. Та чињеница опет указује на непостојање јасне и јединствене политике државе, односно државног руководства.

У зависности од дешавања у вези Космета, може доћи до још отвореније и оштрије подељености, не само између позиције и опозиције већ између владајућих коалиционих партнера. У крајњем случају може доћи до слабљења угледа и утицаја па и до самог распада актуелне владе и владајуће коалиције и то у време и под околностима који захтевају управо стабилне односе унутар државе, јединство и одлучност акција итд. што је први услов да се одговори на актуелне безбедносне изазове у вези Космета.

Све ово представља својеврстан и очигледан безбедносни парадокс јер уместо да је држава, државно руководство, у условима егзистирања стања угрожене безбедности земље кохерентно, очигледна је подељеност коалиционих партнера и то оних кључних за функционисање безбедности по многим питањима од којих су за ову прилику најинтересантнија она везана за област безбедносне политике и уопште безбедности земље.

Ова подељеност је интересантна и због односа према тзв. западним савезницима, а нарочито према чланству у НАТО-у. Једна страна (национално-демократска) уосталом као и већина становништва Србије, има анимозитет према чланству у НАТО-у, а друга

(либерално-демократска) страна се апприори залаже за успостављање односа тј за чланство у НАТО.

Из овог примера недвосмислено се може закључити да држава нема јасно дефинисане приоритетне циљеве, како политичке, економске тако и оне који се тичу и безбедности наше земље, а која се односе на интеграције у међународне војне организације. Колико је егзистирање оваквог стања са аспекта безбедносне ситуације, као и безбедносног ризика, везано за нашу земљу објективно, односно било оно случајно или пројектовано, у сваком случају несумњиво произилази из актуелних односа међу коалиционим партнерима и свакако ће имати одређене утицаје на намеру отцепљења Космета. Наведено стање и чињенице такође представљају својеврстан безбедносни парадокс и тек ће се на основу детаљних и објективних анализа извора и околности ових односа нешто касније моћи доћи до одређених сазнања, закључака и искуства за евентуалне сличне ситуације не само у нашој земљи. У сваком случају овакав однос међу коалиционим партнерима реално није се очекивао у овако сложеној ситуацији у којој се земља данас налази. Ако се пође од њихове свесности и одговорности према угрожавању, односно степену угрожености безбедности Србије, примарно усмерене на угрожавање територије њене јужне покрајине. Ове настале несугласице је свакако требало изоставити и превазићи, у супротном се може закључити да се, дакле, ради о ровитом стању, стању анимозитета унутар владајуће коалиције које је знатно дубље, озбиљније и обимније и које се, дакле, може означити као још један безбедносни парадокс у Србији.

Како се безбедносна политика бави безбедносном стварношћу истом је неопходно дати правовремен и адекватан одговор државе и њеног становништва на све опасности, нарочито у вези настанка стања угрожене безбедности на Космету. У том смислу чини се потребним истаћи неколико битних момената које карактеришу питање Космета и безбедности у тој покрајини:

- а) проблем отцепљења Космета није скорашњег датума,
- б) проблем Космета је комплексан,
- в) проблем Космета није искључиво резултат унутрашњег стања у земљи, а нарочито у последњих 15-так година већ је проблематика Космета у директној зависности од утицаја спољњег фактора тј. међународних односа и интереса НАТО-а и Европске уније на овом простору.

Питање Космета недвосмислено утиче на односе како унутар наше земље, али и у међународним односима, што по питању унутрашње безбедности наше земље има за последицу истицање проблема у безбедносној сарадњи по питању Космета. Дакле, претходно је неопходно одредити ко је у ствари пријатељ Србије тј. ко не подржава отцепљење Космета. Случајно или не, али парадоксално је да се на челу Савета Европе налази Хавијер Солана бивши Генерални секретар НАТО-а (1999. год.) по чијем одобрењу је извршена агресија на нашу земљу од стране НАТО-а. Такође, данас председавајући Европском унијом је представник Словеније, која се прва отцепила од бивше СФРЈ и која има намеру да међу првима призна независност Космета.

Чињеница је такође да независност тј. насилно отцепљење дела територије државе често захтева људске жртве, а у нашем случају представља жртвовање економског просперитета који се имплицитно веже за улазак у ЕУ, под чијим покровитељством и долази до отцепљења Космета. Прецизније речено, ради просперитета наше земље свесно је избегнута могућност ангажовања наших снага безбедности на очувању интегритета и суверенитета наше земље.

СПОЉАШЊИ УТИЦАЈИ И БЕЗБЕДНОСТ НАШЕ ЗЕМЉЕ

Питање схватања спољних утицаја на безбедност наше земље се такође може означити као једно од најзначајнијих политичко-безбедносних питања земље данас. Очигледно је да одговор на ово питање захтева преиспитивање па и измене досадашњих оцена, ставова и односа по питању релевантности спољних утицајних фактора на безбедност наше земље, а сада нарочито када се ради о питању Косова и Метохије.

Србија представља мирољубиву демократску земљу, чија је политика примарно усмерена на интеграције у међународне организације и на међународну сарадњу уз поштовање легитимитета свих других земаља која им је дата међународним правним актима и споразумима итд. То исто и Србија очекује од других земаља у билатералним односима. Међутим са аспекта спољне безбедности наше земље постоји извесна проблематика јер је конкретно питање безбедности Космета као дела територије наше земље "прешло" у надлежност других земаља. У те друге земље спадају и оне које Србија и њена актуелна власт сматра пријатељским, надасве изво-

ром и узором демократије у свету, а настоји и учланити се у војне организације које су те земље основале. Овај однос наше земље и тих других земаља које су захваљујући својој војној моћи дерогирале међународно право, представља својеврстан безбедносни парадокс.

Након распада Југославије КЕБС (Конференција о европској безбедности), али и садашњи ОЕБС, су казале да су границе насталих држава неповредиве и непромењиве. Сада се може сасвим прецизно закључити да се ради потпуно супротно од тих закључака.

Чини се ипак да највећи политичко-безбедносни парадокс данас представља непоштовање Резолуције 1244 Савета безбедности УН, која је још увек на снази и која не оспорава суверенитет и територијални интегритет Републике Србије. Свака једнострана промена граница наше земље неминовно се одражава на њену унутрашњу безбедност, али и безбедност ширег региона. Ако се та права не поштују и ако се верује да због тога може доћи до дестабилизације безбедности шире међународне заједнице, парадоксално звучи позивати се на међународно право као фактор стабилности и мира у међународним односима. У том контексту евентуално признање отцепљеног Космета нарочито од стране САД, представља само једну супремацију војне силе која се објективно не може занемарити. Међутим чињеница је и да готово 3 милијарде становништва света не признаје и неће признати отцепљени Космет као самосталну државу. Дакле за очекивати је да безбедносни и др. проблеми у свету тек почињу, а наша земља се мора рационално укључити у те међународне безбедносне токове.

Немогуће је овом приликом не указати на још један безбедносни парадокс који се односи на закључени споразум представника нашег државног руководства о могућности коришћења територије Србије за пролаз НАТО трупа у случају потребе брзог интервенисања, а за потребе реализације безбедносних операција у региону Космета као и ширем региону, коју и поред актуелне политичко-безбедносне ситуације, нико од представника садашње актуелне власти у нашој земљи ни не помишља да прогласи не важећом, односно барем да је суспендује бар на одређено време.

Нема сумње да је Космет саставни део српске националне цивилизацијске баштине. Косово и Метохија је земља Српске Цркве и српских сељака, односно Косово и Метохија је историјска колевка Србије и Српства.

Само Косово и Метохија имају импликације на међународну безбедност јер је очигледно:

- а) да су САД успеле да поделе Европску унију;
- б) бачена је "рукавица" Русији, нашем пријатељу и у кога се тек сад, пред већ сасвим извесним отцепљењем Космета, полажу велике наде и очекивања, мада и даље и по том питању односа са Русијом провејавају различити ставови и намере;
- ц) ради се о ризичном потезу који ће САД-у, као иницијатору, пре или касније, донети велики проблем ако Космет не буде јединствено признат од свих чланица Европске уније.

Свакако се и питање односа са и према Уједињеним нацијама мора редефинисати у будућности и приступати опрезно јер су УН показале одређен ниво зависности према САД-у, а по питању реакције на одређене проблеме земаља њених чланица.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Несумњиво је да Косово и Метохија, историјски посматрано, представља константу нереда у политичком и безбедносном смислу у овом региону. Ово због његовог историјског значаја за српство. Безбедносна проблематика Космета никада није у потпуности отклоњена, а с времена на време је мање или више добијала на актуелности. Тако су давне 1387 год. Турци употребом силе дошли на Космет, у II светском рату су на простору Космета вођене велике ратне операције против албанских колаборациониста. У послератном периоду на подручју Космета Срби су били изложени терористичким акцијама, а коначно и НАТО агресији. Садашње стање на Космету је такво да Турака на Косову нема, а САД и ЕУ отворено подстичу насилно отцепљење те покрајине од Србије. У историји, а нарочито данас није било могуће повући границе између Космета и Србије. Међутим, сасвим нова и знатно озбиљнија дешавања везана за политичко-безбедносну проблематику Космета треба посматрати 20-так година у назад. У том смислу упутно је подсетити се на чињеницу да је нпр. 1992. године у Подујеву било око 120 000 Албанаца и 980 Срба, а председник општине је био Србин. Данас је стање у Подујеву неупоредиво другачије, а ипак се још оштрије тражи отцепљење од Србије, што представља својеврстан парадокс у политичком, али свакако и у безбедносном смислу. По плану Мартија Ахтисарија је 16% Срба требало да буде на челу косметских институција. Међутим, приликом последњих

парламентарних избора на Космету, које су актуелне власти у Србији прогласиле нелегалним и на којима Срби нису учествовали, нема ни тог "загарантованог" процента. Претпоставка је да су Срби изашли на гласање да би их у институцијама Космета било 30-так процената. Међутим, парадокс представља и чињеница да би се Космет и у тим условима отцепио те би се Срби који би евентуално учествовали у раду косметских институција означили као саучесници у отцепљењу Космета.

Оно што представља реално стање по спољњу политику и безбедност Србије везану за Косово и Метохију јесте чињеница да Србија објективно није у прилици да се војно надмеће са НАТО-ом, али ни обрнуто јер објективно данас, постоји проблем и у том другом случају. Међутим, поставља се питање шта онда представља коначност у тим односима обзиром да Србија жели да се интегрише у Европску унију. Полази се од закључка да ће у ЕУ бити могуће остварити заједнички саживот међу народима различитих земаља тј. где престају да важе стари обичаји, традиције и вредности, а наступа демократија итд.. Парадоксално звучи да треба дозволити сецесију дела територије Србије, да би се касније вршило интеграње. У ситуацији када ЕУ не може усвојити свој Устав свакако се чини умесним питање – може ли Европа заиста испунити сва та очекивања?

У сваком случају проблем отцепљења Космета треба решавати динамично што захтева пуно ангажовање свих релевантних званичних државних субјеката и њихов јединствен наступ са позиције државне политике, безбедности итд.

Обзиром да намера отцепљења Космета није новијег датума неопходно је тај проблем решавати као процес (континуирано) јер једино међународна сарадња и међународно посредовање може довести до одређених резултата по питању унутрашње и спољашње стабилности политике и безбедности Србије. У том смислу индикативно је решавање политичко-безбедносне проблематике кроз међудржавну сарадњу, односно претходно је неопходно одредити ко је у ствари пријатељ Србије тј. ко не подржава отцепљење Космета. Дакле, наведена проблематика по питању политичко-безбедносне ситуације Космета од званичних представника власти захтева изналажење јединствених закључака по питању будуће сарадње са Европском унијом. .

Пут и начин на који треба решавати проблем Космета треба да представља дуготрајан пут, једногласно трасиран не само од владајуће коалиције већ у обзир треба узети и мишљења и сугестије опозиције, стручњака различитих занимања итд. За настали проблем неопходно је сачинити рационални план мера и активности које треба спровести у краћем или дужем временском року, у зависности од тога како ће се одвијати ситуација у вези Космета. Настали проблем треба решавати сукцесивно и кроз међустранично договарање. У противном, евентуални расцеп нпр. у владајућој коалицији, у овом тренутку, изазвао би расцеп у целом српском друштву. То би у крајњем случају могло имати за последицу даље погоршање степена безбедности земље. Евентуалне унутрашње међустраничке сукобе је неопходно што пре превазићи, како би у први план до изражаја дошла, у овом моменту преко потребна, политичка мудрост и зрелост као и свесност и одговорност наших државних представника.

Са аспекта спољно-политичког утицаја на догађаје у нашој земљи треба и даље инсистирати и устрајати на поштовању међународног права. Кршење међународног права отвара пут владавини неправда, политичког хаоса и опште нестабилности, не само у нашој земљи већ и у оној земљи која то право не поштује. То може само она држава која се ослања на тзв. "право јачега" које кроз историју никада није било дуготрајног карактера. У том смислу треба посматрати не само однос са САД и НАТО-ом већ и са Европском унијом. Европска унија није субјект који може признати независност Космета па ту могућност оставља појединачно свакој чланици. У разматрању будућих односа са ЕУ треба нагласити и чињеницу да она треба супротно Пovelљи УН и без одлуке о новој резолуцији Савета безбедности УН, при чему се директно крши Резолуција 1244, на Космет да пошаље цивилну мисију. Дакле у изналажењу решења по насталу ситуацију на Космету треба у обзир узети чињеницу да је та ситуација директно последица визије САД и ЕУ. Ово од нашег државног руководства захтева максимално јасно, опрезно, јединствено и бескомпромисно деловање, односно избегавање парадоксалних ситуација било по питању међусобних страничких односа, унутрашње и спољне политике које могу довести до политичко-безбедносног парадокса, а што за последицу може имати даље погоршање степена безбедности земље.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов С. Крећа М.: Међународно јавно право, Савремена администрација, Београд, 2003.
- Брезница Б.: Безбедносни изазови уочи решења политичког статуса Косова, Косова сот, Приштина 05.01.2008.
- Ђурић Ж. Модернизација и друштвене промене, ИПС, Београд 2006.
- Гризолд А.: Међународна сигурност и етнички конфликти, Политичка мисао бр. 4, Загреб, 1998.
- Гризолд А.: Разподја националне варности, ФДВ, Љубљана, 1992. г.
- Група аутора: нови светски поредак и политика одбране СРЈ, Управа за стратегијске студије и политику одбране, Београд 1993.
- Јанев И.: Уставно право и политички систем ЕУ, ИПС, Београд 2007.
- Јовановић М.: Обликовање изборне демократије, ИПС, Београд, 2006.
- Кољевић Б.: Парадокси политике силе, www.nspm.org.yu/MBI/istrazivanjekim2008_files/frame.htm
- Митровић А. Матић П.: Изазови и парадокси глобализације, ИПС, Београд, 2007.
- Митровић Љ.: Пут у зависно друштво, ИПС, СБС, Свен Ниш, 2004.
- Ракић М. Вејновић Д.: Систем безбједности и друштвено окружење, Дефендологија, Бања Лука, 2006.
- Ракић М.: Безбедносна превентива, ИПС, Београд, 2006.
- Ракић М.: Идентификација и особености манифестних фактора утицајних на јачање безбедности, Политичка ревија бр. 1/07, ИПС, Београд 2007.
- Рупел Д.: Косово има право на отцепљење..., The New York Times, 12.01.2008.
- Сервер Д.: Истеривање последњих балканских духова, Данас, 10.01.2008.
- Зејнај А.: Европско решење – поновна зависност, Телеграфи, Приштина, 07. 01. 2008.

Mile Rakic

Institute for Political Studies, Belgrade

KOSOVO AND METOHIJA

THE POLITICAL-SECURITY PARADOX

Summary

In national consciousness of each nation there is a vision of the state providing for independent, peaceful and safe

life. In the people's understanding of the state throughout history such vision has been comprehended as a natural role of the state. It seems that this has remained as the state's oldest function, and possibly even the most constant one.

Key Words: security, politics, society, imperilment, Kosovo and Metohija

УДК: 341.218(497.115):327

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Примљено:
13. јануар 2008.

Година (XX) VII, vol=15

Прихваћено:
18. јануар 2008.

Бр. 1 / 2008.

стр. 39-56.

Оригинални
научни рад

Момчило Суботић
Институт за политичке студије, Београд

КОСМЕТ ИЗМЕЂУ СИЛЕ И ПРАВА

Сажетак

У промењеним глобалним геополитичким констелацијама на европском простору, Запад је имао доминантан утицај на разбуктавање а потом и разрешење југословенске кризе. Запад, на челу са САД, селективно је применио право народа на самоопредељење, тако што је дискриминисао ово право за Србе у Хрватској и БиХ, у којима су Срби били конститутиван-државотворан народ, уставно потпуно равноправан с друга два народа. Уместо народу, Запад је право самоопредељења признао републикама, чије границе нису имале ни историјско ни етничко ни правно утемељење. А кад је у разбираспаду југословенске и српске државе дошао ред на Косово и Метохију, моћни Запад је са својим албанским иттићеницима истакао два разлога за независност Косова, који се не помињу у Ахтисаријевом плану, али се подразумевају, то су: право Албанаца, као националне мањине у Србији на самоопредељење, и одузимање Космета Србији због, наводне, злочиначке политике Милошевићевог режима. И један и други разлог је нетачан и међународно-правно ирелевантан. Косово и Метохија је и по Повељи ОУН, Уставу Србије и по Резолуцији 1444 СБ ОУН саставни део Србије. Међутим, право би било дубоко у сенци политике и сила би лако надвладала право, да се није овом насиљу и неправу супротставила Путинова Русија својом принципијелном политиком. Решење проблема јужне српске покрајине подигнуто је поново на ниво међународног права и политике кључних актера међународних односа, које, међутим, САД и други заговорници независности желе да, заобилазећи Савет безбедности УН, остваре преко ЕУ као наводни преседан и "ексклузивно" европски проблем.

Кључне реч: Србија, Косово и Метохија, САД, ЕУ, Русија, међународно право, преговори...

„ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА“ ИЛИ АГРЕСИЈА РАДИ ОТИМАЊА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Вилијам Монтгомери, бивши амерички амбасадор у Београду, је први званичник који је отворено изјавио да је међународна заједница, тј. Запад на челу са САД, још 1999. године одлучила да Косово постане независна држава. Ако је то тачно, а по свему судећи јесте, онда је свеукупна дипломатска, политичка и војна активност Запада пре, за време и након бестијалног бомбардовања Србије и СР Југославије била усмерена ка разбијању једне суверене државе. Стога не треба да чуди предлог Мартија Ахтисарија да СБ УН разбије Србију и да на њеној територији прогласи нову државу Косово, јер то представља завршну фазу посла започетог у Рамбујеу. То је наставак Рамбујеа – нови ултиматум Запада супротан међународном праву, Повели УН, Резолуцији 1244, принципима Контакт групе и Уставу Србије на чијим принципима почива суверенитет и територијални интегритет државе Србије.

Подсетимо се. Ултиматум из Рамбујеа по понижењима и гажењима суверенитета и територијалног интегритета Србије и СР Југославије може се упоредити са још два срамна ултиматума у 20. веку, такође објављена Србији: аустроугарски 1914. и Хитлеров марта 1941. године. Главни архитекта овог нечасног чина била је Медлин Олбрајт, државни секретар САД, која је то недељу „аргументовала“ следећим речима: „Подигла сам летвицу довољно високо да је Милошевић не може прескочити“. И Ахтисари је подигао летвицу прилично високо, али не толико да је не би прихватиле неке, додуше минорне, политичке странке и појединци у Србији које својом антисрпском политиком пружају легитимитет страном распарчавању и поробљавању Србије. Ради историјске истине, имајући у виду да су Срби трагично забораван народ, треба подсетити да ултиматум из Рамбујеа, за разлику од овог Бечког, није прихватила ниједна српска политичка странка, културна или научна установа, ни интелектуалац у Србији.

У тим данима Србија је била јединствена у ставу и уверењу да је 24. марта 1999. незаконито нападнута. Повод за агресију западних „демократија“ на челу са САД на малу и слабу Србију био је наводни, никад доказани масакр албанских „цивила“ од стране

српске полиције, који је шеф посматрачке мисије ОЕБС-а, Вилијам Вокер, главни „локатор“ у планираној агресији, представио као несумњив „доказ“ за злочин државе Србије, која мора да буде брутално кажњена. О улози овог америчког „дипломате“, познатог по кажњеничкој експедицији у Никарагви, најубедљивије говори исказ осведоченог србофоба Мартија Ахтисарија који за Вокера каже: „Његовом послу сметало је то што је, изгледа, имао већ унапред припремљено мишљење о ситуацији на Косову и о томе ко је главни кривац“.¹

„Хуманитарна интервенција“ је извршена кршењем Повеље УН и других међународних докумената, одлука о војној акцији није донета у Савету безбедности УН, нити је била у сагласности са највишим правним актом НАТО-а који не дозвољава интервенцију у држави која није његова чланица.

Сходно оваквим предубеђењима која су се заснивала на интересима Запада, и мотиви за агресију су, како пише Ћосић и књизи о Косову, били „вулгарно нацистички. Лажни. У име великих и племенитих циљева, са срамним изговором: да се спречи „хуманитарна катастрофа“ и „заустави насиље на Косову“, јер је југословенска и српска држава одбила да прихвати „Споразум“ из Рамбујеа и Париза“. Тако ће први „одбрамбени“ задатак НАТО-а бити напад на Србију.² „Дејтонско умирење Срба постало је увод у активирање „косовског сценарија“; албанска „темпирана бомба“, која је држана у активnoj резерви од 1995. до НАТО агресије 1999. године, била је спремна за дејство..³ И Ноам Чомски, водећи амерички интелектуалац, тврди да прави разлог агресије није „брига за косовске Албанце“ него што Србија није спроводила „тражене социјалне и економске реформе“, што се није „повиновала либералним програмима под управом САД“⁴.

КОСОВСКО ПИТАЊЕ НИЈЕ ДЕМОКРАТСКО НЕГО ГЕОПОЛИТИЧКО

ДОС-овска власт је косовски проблем дуго, појединци нажалост и данас, везала искључиво за Милошевићев недемократски поредак и олако „лансирала“ тезу да је косовско питање демократско

1) Марти Ахтисари, Мисија у Београду, *Филип Вишињић*, Београд, 2001, стр. 37.

2) Види: Добрица Ћосић, Косово, *Новости*, Београд, 2004, стр. 114.

3) Веселин Ђуретић, Српска беспућа двадесетог века, СРС, Београд 2006, стр. 124.

4) Види: Миодраг Лекић, «О косовским преговорима», *Политика*, Београд, 11. фебруар 2006.

питање, које ће ДОС, кад уз помоћ својих западних савезника освоји власт, лако и безболно решити. Дуго није узимано у обзир да се овде не ради ни о каквом демократском питању, људским правима и стандардима, већ да се ради о стогодишњем настојању косметских Албанаца да отцепе Космет од Србије и створе Велику Албанију; да је њихов сан о отимању српске земље, заснован на принципу етничке већине, постао комплементаран с геостратегијским и геополитичким интересима САД и НАТО-а у промењеним глобалним констелацијама на европском и светском простору. Уосталом, ако питање Косова и Метохије није геополитичко него демократско питање, зашто га демократска власт у Србији није решила са својим западним „пријатељима“. Зашто прозападна демократска ДОС никад није захтевала да се доследно примени Резолуција 1244. У тој резолуцији Косово и Метохија се дефинишу саставним делом Србије и СР Југославије и тражи побољшање његовог статуса у виду проширене аутономије. У резолуцији се говори о повратку одређеног броја српских војних снага (до 1000) на границу с Албанијом и Македонијом и око српских манастира на Космету. “Да је било државничке мудрости, петооктобарски режим би своје “привилегије” на Западу оваплотио захтевом да се косовскометохијско питање постави и реши као “заостало средњовековно питање, те да се отклоне све последице албанског насиља над Србима током и после Другог светског рата. Друга варијанта је била да, уколико западни “савезници” не удовоље овом захтеву, иако заснованом и на њиховим демократским принципима, напусте позиције “власти” и “дизгине” препусте НАТО полуокупаторима, односно да признавањем такве своје позиције подстакну слободарство народа. Резултат режимске недржавотворности био је окупација Космета у име “хуманизма” и “демократије”.⁵

Нажалост, десило се да се Марти Ахтисари, почасни члан Међународне кризне групе која се отворено залаже за независно Косово, врати на место „злочина“, након недипломатског подметања лажног документа Слободану Милошевићу, којим је дефинисана Резолуција 1244, и као настављач политике Вилијама Вокера арбитра у коначном отимању Косова од Србије.

Такође, дуго времена званична српска политика подозриво је гледала на Русију, као на нешто крајње нежељено, као на нужно зло. Потпуно окренута Западу, није прихватала чињеницу да „мали

5) Веселин Ђуретић, исто, стр. 374.

светски рат“ који Европа и Америка воде против Србије има карактер геостратегијског и геополитичког рата, јер је тај рат наставак хрватског „Бљеска“ и „Олује“ против Републике Српске Крајине и рата у Босни против Републике Српске. У великохрватској визури се на шиптарски сепаратизам гледало као на „јужни фронт”. Шиптари (калкулантски преименовани у Албанце – да би се идентификовали са „матичом”) следили су свој призренски (1878) национални програм, потврђен и у другој (1943) и трећој Призренској лиги (1967). У праву је проф. Ђуретић када каже: „Наши порази су последица београдске политике „на парче”. Овај термин користио је и Слободан Јовановић да би представио јалову и бесмислену српску политичку „партизанштину” између два рата, што на својеврстан начин говори о фракционаштву и поделама као српском политичком фатуму, о безнадежном недостатку геополитичке и државотворне свести код Срба. Тако „петооктобарски” режим неће, не сме или не жели да прихвати да је свирепо бомбардовање Србије извршено ради отимања Косова и Метохије, а не зарад успостављања некаквих демократских принципа. Заговорници међународног права и на њему заснованог демократског међународног поретка, превасходно велике силе, требало би да се принципијелно и доследно придржавају начела суверенитета и територијалног интегритета постојећих држава. У југословенском случају је, нажалост, предност дата самоопредељењу народа и то на један селективан и у односу на Србе дискриминаторски начин. Као национална мањина – Албанци са Косова и Метохије се не могу позивати на право на самоопредељење и на том основу издвајати Космет из састава Србије. Они се ни по међународном ни по унутрашњем југословенском и српском уставном праву не могу изједначавати са Србима из Хрватске и БиХ.⁶

Међутим, глобални геополитички интереси диктирали су насилничко понашање моћног Запада према маленој и нејакој Србији. Зашто би, иначе, Американци на Косову саградили Бондстил, највећу базу, извиђачки и оперативни пункт за експанзију НАТО-а према евроазијском простору у којем средишње место заузима велика и енергетским ресурсима богата Русија. Све што се дешавало на простору бивше југословенске државе, нарочито на српском етничком и историјском простору, било је у функцији експерименталног полигона за обрачун са Русијом. Српски државни и етнички

6) Види шире: Момчило Суботић, Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“ - прва, друга, трећа Југославија, ИПС, Београд, 2004.

простор третиран је притом као колатерална штета, али и као реметилачки фактор и традиционални руски савезник, с којим се треба обрачунати пре похода на исток.

У својој књизи *Мисија у Београду* Ахтисари пише: „Ни НАТО није ишао на растурање Југославије. Није постојала намера да се косовским Албанцима да независност... У ствари, по мом мишљењу, било би корисно да се, за разлику од Рамбујеа, држимо тога да Косово остане део Србије са широком аутономијом. Независност би нарушила осетљиву равнотежу читавог Балкана, тако да се бар за сада она не може прихватити.“ Затим: „Ако би се Косово отцепило од Србије, успоставило би некакве односе са Албанијом. То би се могло догодити или тако што би се Косово сјединило са Албанијом или Албанија са Косовом... У том случају једини начин да Југославија постигне равнотежу било би прикључење српских области у Босни Србији. То би изазвало ланчану реакцију, због које би се читав Балкан распао и све би морало радити испочетка“. Ако је у време бомбардовања Србије Ахтисари невешто крио намере Запада према Србији, данас је он веома јасан у залагању за независно Косово.

У Србији се веома тешко и споро прихвата да у политици великих западних сила, поготово САД, „демократија није за извоз“, „она је само за унутрашњу употребу“. Тек средином 2006. године, у Београду је дошло до значајних промена у политици према Космету, које су показивале да је претходни “политички реализам” био бесмислен, губилачки. Србија је тада, први пут после Рамбујеа и Куманова, рекла НЕ пројекцијама о независности Косова и Метохије. Њен захтев за 16 српских општина на Косову и Метохији, као аутономија у аутономији, означавао је српски “политички реализам”.

ОСТАО ЈЕ САМО РУСКИ ВЕТО

И шта сад? Русија је и у време агресије НАТО-а на Србију, иако другоразредни геополитички играч, презадужена и зависна од Запада, захтевала да се НАТО заустави још у Босни. Данас у неупоредиво бољој економској и политичкој позицији, Путинова Русија тражи да се НАТО заустави на Косову, јер зна да је следећа Белорусија и Украјина, а то је већ „руски терен“. Коначни циљ је ликвидација Русије као глобалног фактора. Надмено уверавање западних званичника да је Косово уникатан случај који неће бити преседан

за сепаратистичке претензије широм света, а превасходно Јужне Осетије и Абхазије у Грузији, Придњестровља у Молдавији и Нагорно Карабаха у Азербејџану, чије би осамостаљење, иначе, ишло у прилог Русији јер би јој се неке од њих припојиле, Русија доживљава као стварање хаоса у међународном поретку, принципијелно се залажући за поштовање међународног права као темеља на којем се заснивају међународни односи. Готово је сасвим извесно да би, поред поменутих, сепаратистичке претензије истакле и Баскија, Каталонија, Северна Ирска, Шкотска и друге покрајине.

Стога нам је неопходан руски вето. Путинова Русија је у непоредиво бољој геополитичкој позицији од оне из времена Јељцина, Козирјева, Черномирдина.⁷ Али, прилично је нелогично да се у ситуацији кад је „повуци-потегни“ обраћамо Русији, а политички, културно и цивилизацијски се оријентишемо и прикључујемо евроатлантским организацијама, које Русију доживљавају као противника па и непријатеља. То говори да у нашој политичкој оријентацији нешто крупно не функционише. Другим речима потребан је својеврстан спољнополитички заокрет, који би подразумевао успостављање најтешњих веза са словенским православним државама, у првом реду са Русијом. Само на том основу можемо да улазимо у друге европске интеграције, сигурни да ћемо сачувати културно-верску, етничку и државно-политичку самобитност. Уосталом, Запад ионако Србију сматра природном савезницом Русије.⁸

7) Јелена Гускова, руска историчарка и један од водећих светских балканолога, рекла је на манифестацији Дани Русије, у Београду, да је Запад волео Јељцина јер је био попустљив и повлађивао је њиховим интересима. Што се тиче спољне политике, Јељцин се у њу није уопште разумео и све је препустио министру спољних послова Козирјеву, који је Западу сасвим одговарао. Зато су сви који су долазили у Кремљ молили да Јељцин остави Козирјева што дуже на дужности. Што се тиче унутрашње политике, у то време земља је потпуно економски и на сваки други начин упропаћена, била је на коленима...па запад има разлога да воли Јељцина и има на чему да му захвали. На другом месту Гускова каже: „Сукобивши се с последицама антинационалне политике Козирјева, Примаков је водио активнију политику и понекад ишао чак на размимоилажење с Америком, али не идући према отвореној конфронтацији. Због свог чврстог става Примаков је на крају, морао да оде с дужности јер је представљао сметњу стремљењима САД и међународном мешању у проблем КиМ. На његово место дошао је Игор Иванов, најбољи ученик Козирјева, који је наставио политику одбране интегритета СРЈ, али само на речима...“ За Черномирдина Гускова каже да је издајник, пре свега руских интереса. „Оно што је Черномирдин урадио не може се прећутати! Он је био против тога да Москва звецка оружјем и прихватио је да буде посредник у заустављању овог крвавог процеса, а појма није имао о Балкану“. *Правда*, Балкан прес д.о.о. Бијељина, 7. мај 2007, стр. 27-29.

8) О променама у руској унутрашњој и спољној политици у време Путина види у: Зоран Милошевић, Путинова политика, ИПС, Београд, 2007, као и у: Рој Медведев, Путин-повратак Русије, *Новости*, Београд, 2007.

Западни утицај, који је био преобладајући у југословенској кризи, јачањем Русије почео је да јењава; Балкан није више сфера искључивог западног утицаја. О будућем статусу Косова САД и ЕУ морају да разговарају са Русијом. Решавање статуса јужне српске покрајине није више ексклузивно право запада. То се најбоље видело на самиту групе Г8 у Немачкој, када је Путинов принципијелан став да Приштина и Београд дијалогом, у оквиру међународног права, пронађу решење кризе, обесмислио све захтеве да се прихвати Ахтисаријев план о независном Косову.

Леон Којен, члан нашег преговарачког тима за Космет, истиче да тврдње са Запада да је „Милошевићев недемократски режим изгубио Косово“ или да ће се „независношћу Косова довршити распад некадашње комунистичке Југославије“ треба да нас увере да је независност Косова на неки начин у вези са слободом и демократијом. Није нимало чудно што су оне код нас оставиле неки утисак само на генерале без војске из некадашњег ДОС-а, који су се окупили у ЛДП-у Чедомира Јовановића“.⁹ Нажалост, многи други политичари из тзв. демократског блока у Србији мисле слично. Демократа проф. Драгољуб Мићуновић поручивао је: ”Треба да напустимо став да су важније територије него људи”, подсећајући тиме на марксистичку максиму “пролетери немају домовине”. Пренебрегавао је битну чињеницу да се не ради само о људским животима него и о баштини идентитета народа. Овај став су следили многе грађанске демократе док су га национално добро оријентисани Срби одлучно одбацивали.¹⁰

ЗАБЛУДЕ ЗАПАДА И НЕУТЕМЕЉЕНЕ ПРЕТЕНЗИЈЕ АЛБАНАЦА

Којен сматра да су се САД и ЕУ нашле пред дилемом: да ли са Русијом потражити компромисно решење засновано на међународном праву и компромису преговора Београда и Приштине, или да наставе са досадашњом политиком подршке Ахтисаријевом плану и независном Косову. Америци ће свакако бити тешко да призна да је њена досадашња политика према Србији и Космету као њеном неодвојивом и најважнијем делу била погрешна.

Што се тиче руског, тј. Путиновог става по питању Космета, он је чврсто остао на становишту да у Савету безбедности УН „неће

9) Леон Којен, Заблуде Запада, *Новости*, 9. јун 2007, стр. 2.

10) Према: Веселин Ђуретић, исто, стр. 269.

проћи“ резолуција којом се крше Повеља УН и Резолуција 1244 СБ УН. Путинова принципијелна подршка Србији у очувању њеног суверенитета и територијалног интегритета на Космету, биће пружана – како је нагласио руски председник – док се сама Србија буде држала свог става.

Српски премијер Војислав Коштуница је и у свом сусрету са руским председником поновио свој став и став Владе на чијем је челу да Космет треба да има обезбеђен висок степен аутономије, да званични Београд не жели да се меша у уређивање унутрашњих односа у Покрајини, али да она мора да остане у саставу Србије. При том је указао на значај што већег привредног присуства Русије у Србији, што до сада није био случај, у областима као што су енергетика, металургија, инфраструктурни пројекти или банкарство.

Коштуница је на 11. економском форуму у Санкт Петербургу указао да је НАТО бомбардовање Србије нанело велику штету и економији Косова и Метохије, која је и данас у катастрофалном стању, а криза је почела откад су тамо дошле међународне мировне снаге. Економски пад утицао је и на све врсте криминала и корупције који су свеприсутни на Космету. Криминал и социјално незнање на Космету, Коштуница је предочио као плод „сталног настојања да се крши међународно право и стреми да се Србији одузме њен део територије. Само захваљујући принципијелној позицији Москве СБ ОУН је одустао од гласања о новој резолуцији о Косову. Руски медији су готово сагласни у ставу да је план Мартија Ахтисарија, којем се противе Србија и стални члан Савета безбедности Русија, заправо представљао фактичко признавање независности Космета.

С друге стране, САД и њен председник Џорџ Буш и даље упорно инсистирају на плану којим Ахтисари отима од Србије њену јужну покрајину у дарује је Албанцима, подржавајући тако њихову вековну тежњу ка стварању велике Албаније. Буш истиче: „То мора да се деси. Сада је време, према нашем мишљењу, да се крене са Ахтисаријевим планом“. ¹¹ Србима, заузврат, предочава могућност чланства у Европској унији, али да он о томе не одлучује.

Из Европске уније упозоравају Србију да се превише не препушта „загрљају великог медведа“, јер би могао да је удави (Оли Рен). Иако се званично не повезује статус Косова с процесом инте-

11) Према: Новости, 12. јун 2007, стр. 3.

грације Србије у Европу, не мали број је оних који тај процес условавају дистанцирањем Србије од Косова, али и од Русије.

Косовски Албанци истичу само један захтев – независност! Њихове наде и очи упрте су у САД која им је обећала државу. Стога упозоравају да је време да САД одржи реч и једнострано признају Косово. Нестрпљиви су и сматрају да је преговарање са Русима и Србима само губљење времена. Према процени обавештајних кругова Албанци на Космету наоружани су са преко пола милиона кратких и дугих цеви, минобацача и разног другог наоружања и спремни су, разуме се уз подршку својих западних ментора, за нови рат против Србије.

Тим Цуда, британски публициста и извештач из времена НАТО агресије на Србију, сматра да Бушово обећање у Тирани да ће Косово ускоро бити независно, треба сагледавати у контексту чињенице да „унутар америчке администрације постоје две струје. Једна каже да би Албанце требало охрабрити да прогласе независност после чега би САД признале независно Косово, док друга струја сматра да би то проузроковало исувише много проблема и у региону, и у односима са европским савезницима Вашингтона“¹²

ПРИХВАТЉИВО И ДУГОРОЧНО РЕШЕЊЕ ЗАСНОВАНО НА ПРАВУ

Много се очекивало од сусрета Путина и Буша 1. и 2. јула на ранчу америчког председника. Иако су две стране остале на супротним позицијама кад је у питању поштовање међународног права и опстанак суверене и демократске српске државе, Србија се после овог сусрета нашла у повољнијој ситуацији јер је створена могућност да се уз подршку Русије избори за наставак преговора с косовским Албанцима, који ће уродити компромисним решењем. У међувремену формирана је “тројка” Контакт групе коју чине: представник Русије Александар Боцан Харченко, амерички представник Фред Визнер и представник ЕУ Волфганг Ишингер. Њихов задатак је суштински и временски ограничен: они треба да у комбинацији шатл дипломатије и непосредних преговора Београда и Приштине, до децембра 2007. поднесу Извештај Савету безбедности УН о постигнутим резултатима преговора. На састанку Контакт групе у Њујорку 27. септембра 2007, као ни дан касније, 28. септембра на непосредним преговорима представника српске Вла-

12) Према: Танјуг вести 12. јун 2007.

де и косовских Албанаца, није дошло до суштинског помака, јер албанске сецесионисте и даље подржава америчка администрација и прети да ће признати једнострано проглашену независност јужне српске покрајине. ЕУ није потпуно јединствена у својој подршци америчком сценарију (супротстављају се Словачка, Шпанија, Румунија..), али све чешће се од неких политичара и дипломата, попут Кушнера, чује да “косовско питање” није ни америчко ни руско, него европско, те да би она требала да га решава, без уплитања са стране. У том циљу на место УНМИК-а, ЕУ би на Косово и Метохију, већ почетком 2008. године, послала своју мисију. Овде се крије опасна замка, да се до независности Косова дође заобилажењем СБ УН-а, у којем би се испречио руски вето. Не треба сумњати да би “независна” Европа једноставно само потврдила америчко унилатерално признање Косова.

Неопходно је, стога, инсистирати да се проблем албанске националне мањине, а не “проблем Косова”, како то многи неправилно означавају, решава искључиво у Уједињеним нацијама, пред Саветом безбедности, уз стриктно поштовање међународног права јер је прихватљиво и дугорочно само оно решење које је засновано на праву. То значи сачувати суверенитет и државну целовитост с Косметом које би имало аутономију највишег степена. Срби на Космету били би непосредно повезани са централном српском влашћу у свим битним сферама живота, тј. имали би аутономију у оквиру покрајинске аутономије.

Јер, шта је алтернатива? Каква је то компензација: за могући губитак Космета – улазак Србије у НАТО. Уосталом, НАТО би требало да гарантује безбедност и територијални интегритет својих чланица. Може ли Србија без Косова и Метохије, обогаћена и безнадежно рањена, државно недовршена и немогућа, бити подесна за било какве европске интеграције. Какве су то интеграције са онима који распарчавају територију своје чланице?

Отимање Косова и Метохије од Србије ради стварања велике Албаније био би ретроградни, антицивилизацијски и ратни пројекат, који би до темеља потресао регион западног Балкана. Уосталом, ако границе нису важне – како то често истичу европски представници – зашто их онда мењати? Ако границе нису важне, зашто САД предлажу “надзирану независност” а не “надзирану аутономију”, која је легалнија и легитимнија јер не нарушава међународно право и демократски светски поредак. Србија треба да се залаже

за европске интеграције, али не по цену коју не плаћа ниједна друга земља. То треба указивати пре свега европским политичарима, уколико су истински заинтересовани за Србију као део европског ентитета.

ПРОТИВПРАВНА МИСИЈА ЕУЛЕКС И ЈЕДНОСТРАНО ПРОГЛАШЕЊЕ КОСОВСКЕ НЕЗАВИСНОСТИ

Да би избегли руски вето у Савету безбедности УН, који би подржале и неке друге велике земље као што су Кина и Индија, Америка и западноевропске земље су одлучиле да мимо СБ УН овласте Европску унију да пошаље сопствене мировне снаге ЕУЛЕКС као својеврсну претходницу противправне независности. Снаге европског закона ЕУЛЕКС (“lex” – лат. закон) “црпи правну снагу” за слање своје мисије за правосуђе и полицију из Резолуције 1244 СБ, стоји у Акционом плану. На челу ЕУЛЕКСА налазиће се пензионисани француски генерал Ив де Кермабон, који ће бити подређен специјалном представнику ЕУ на Косову Питеру Фејту. ЕУЛЕКС-мисија састојала би се од 2.000 међународних званичника и још 1.000 домаћих службеника.

Правници ЕУ како би легализовали мисију позивају се на тачку 10. резолуције 1244 којом се “овлашћује генерални секретар УН да уз помоћ међународних организација (у овом случају ЕУ) успостави међународно цивилно присуство на Косову”... Али, бриселски правници су зажмурили на наставак реченице који гласи “... при чему ће народ Косова уживати суштинску аутономију у оквиру СР Југославије” (сада Србије).

Слање мисије је претходница једностраног, противправног проглашења независности и његовог нелегалног признања од стране Запада, што представља оправдање дивљачке агресије и бомбардовања СРЈ и Србије и што је наставак “малог светског рата” који Запад од почетка деведесетих година 20. века води против српског народа и Србије.

Главни град те лажне америчко-НАТО државе је Бондстил, а “независно Косово је име за највећу оружану пљачку која је икада извршена у миру пред очима целог света” – истиче Матија Бећковић.

Председник спољнополитичког одбора руске Думе Константин Косачов истиче: “Евентуално упућивање мисије ЕУ на Косо-

во и Метохију било би апсолутно противправно, јер ни Србија ни Косово нису чланице Уније. У таквом случају, замене мисије Уједињених нација, Русија то питање треба да изнесе пред Савет безбедности УН и употреби право вета... Ми треба да у случају замене мисије у Савету безбедности УН поставимо питање, јер ЕУ крши Повељу УН и Резолуцију 1244, и да употребимо право вета”.¹³ Косачов указује да: “Документ о правној и финансијској основи за слање Европске уније на Косово и Метохију супротан је Резолуцији 1244 Савета безбедности УН и Русија је не може прихватити, као и остале државе које уважавају Повељу УН”, и одлуку ЕУ назвао ”још једном, веома тужном етапом” на путу признавања независности Косова и Метохије. Косачов је тим поводом изјавио да може “само да изрази жаљење у вези са том одлуком, јер она противречи Резолуцији 1244 СБ УН, према којој основа за промену статуса Покрајине може да буде само одлука СБ УН”¹⁴

Ослањајући се на снажну руску подршку, председник Владе Србије Војислав Коштуница истиче да Косово нема цену и да Србија неће дати сагласност за независност своје покрајине, потписом споразума са ЕУ. ”Одлуком да пошаље мисију за спровођење једностране независности Косова, Европска унија је кривотворила Резолуцију 1244, која изричито гарантује поштовање територијалне целовитости Србије... Сигурно је да би Европској унији највише одговарало да Србија, у виду неког потписаног споразума, да сагласност на ово највеће правно насиље које се врши над једном земљом од када постоје УН, које, пак, свим државама гарантују неповредивост граница... Под снажним притиском споља, од стране САД, Европа у случају Србије гази темељне принципе на којима она, Европа, почива... Није, дакле, Србија против Европе, већ је Европа, нажалост, противно својим властитим начелима, попустила пред политиком силе”. Коштуница је указао да, ”истовремено, представници албанских сепаратиста у привременим институцијама, које је држава Србија, иначе, осудила на дугогодишње робије због тероризма, најављују проглашавање једностране независности Косова, под покровитељством ЕУ и САД... Сви, међутим, морају знати да та лажна држава за Србију никада неће постојати и да ће Косово и Метохија увек бити Србија.. Косово нема цену и Србија не прихвата никакве понуде за надокнаду... Сада је време

13) Према: Вето на мисију, *Новости*, 10. фебруар 2008, стр. 5.

14) Исто, Дошли на силу да спрече силу, *Новости*, 17. фебруар 2008, стр. 3.

силе, али историјско искуство Србије казује да увек дође време права и правде”¹⁵.

Др Ненад Поповић, руководилац Економског тима за Космет, утврдио је да спољни дуг Косова износи 1,4 милијарде долара и да га је отплаћивала Србија (по 100.000 америчких долара дневно), да се вредност српске имовине на Космету процењује на 14-15 милијарди америчких долара. Нагласио је да УНМИК није имао право да формира Косовску поверилачку агенцију за “приватизацију” којом је велики број предузећа дошао у албанско власништво.

Јелема Гускова је уверена у чврсту подршку Путинове Русије суверенитету и територијалном интегритету Србије и доследном залагању за поштовање међународног права. “Увек сам критиковала спољну политику Русије према Балкану, коју је водила од 1991. до 2006. године. Али, почетком 2007. изненада за цео свет, Русија је променила свој став и рекла чврсто НЕ већ припремљеној независности Космета. Тада је био остао само још један корак до одлуке Савета безбедности, и Запад је само још очекивао руско ДА већ написаној Резолуцији СБ, која би омогућила независност овом делу српске државе. Таква нова позиција Русије прво је изненадила нас Русе, друго, изненадила је и Србе, јер су се они борили за опстанак током протеклих 16 година, без ичије подршке: Уз све то, у тој врло компликованој међународној ситуацији није било ни јединственог става у политичком врху Србије. Као и увек, Срби нису били сложни по питању будућности Космета: да ли бранити, да ли поклонити, да ли ратовати, да ли не обраћати пажњу?

То чврсто руско НЕ имало је и за Русију и за Србију врло неочекиване последице: званично јединство у политичком врху Србије и јединство свих политичких структура Русије по косовском питању, које сада држе ту тему под бројем један и у политичким структурама и у медијима... У Русији се плаше да Србија може да попусти... Русија сигурно неће попустити и никад неће признати независност Космета... Не заборавите да на нашој страни имамо и Кину и још неке земље, које се противе једностраном проглашењу независности дела Србије, о чему свакодневно говоре Албанци”¹⁶.

На годишњем обраћању новинарима Путин је оптужио европске земље за неморал и двоструке стандарде. “Зар се ви, Европљани, не стидите да истим питањима прилазите са таквим двоструким

15) Исто, Косово нема цену, *Новости*, 10. фебруар 2008, стр. 5.

16) Русија неће издати, интервју Јелене Гускове Љиљани Булатовић, *Правда*, 12. фебруар 2008, стр. 8-9.

стандардима. Подршка једностраном проглашењу независности КиМ неморална је и противправна. Територијална целовитост држава је темељни принцип међународног права. Постоји Резолуција 1244 о територијалној целовитости Србије и то треба да се поштује”. Космет према Путиновим речима није никакав посебан случај. “То је лаж. Све је исто: од етничког конфликта до злочина са обе стране. На питање шта ће Русија учинити, Путин каже: “Хтео бих о томе говорити али да никога не увредим. Четрдесет година постоји фактички независна Република Северни Кипар. Зашто је не признајете? Зашто не подржите сепаратизам на територији Велике Британије која се бори да Северна Ирска остане њен део? Треба да постоје јединствени принципи. Ако будемо поступали према политичкој сврсисходности служећи интересима одређених земаља – срушиће се међународно право и заједнички поредак”¹⁷.

Влада Србије је 14. фебруара донела Одлуку којом ће поништити све евентуалне противправне акте једностране независности Косова и Метохије. За ову одлуку је премијер Коштуница рекао да има “историјски значај, јер то је једном за увек одлука Србије да одбацује постојање лажне државе на својој територији”. Влада је након усвајања ове одлуке обавестила Савет безбедности и генералног секретара УН да су поништени сви противправни акти о проглашавању једностране независности.

На седници Савета безбедности српски шеф дипломатије Вук Јеремић позвао је СБ да обезбеди пуно поштовање Резолуције 1244 и да хитно реагује и осуди намере Приштине да једнострано објави независност. Упутио је захтев да Специјални представник Јоаким Рикер мора одмах да прогласи акт косовске скупштине о независности неважећим и да је распусти, а Кфор да заштити косовске Србе, свештенство Српске православне цркве и њихове манастире и да спрече евентуално понављање етничког чишћења из друге половине 1999. и марта 2004. године.

На истој седници стални представник Русије при УН Виталиј Чуркин је такође позвао Рикера да једнострано проглашену независност мора да прогласи ништавном. Евентуално признање косовске независности од стране неких земаља Чуркин третира као “отворено гажење међународног права”.

На жалост, САД, Француска, Велика Британија, Италија и друге западне земље признале су независност Косова и тиме показале сву лицемерност тзв. западне демократије. Доносећи ту срамотну

17) Из Путинове годишње конференције за новинаре 14. фебруара 2008.

одлуку, показале су да им је сила испред права а насиље испред Повеље УН-а.

Русија, Кина, Индија, Индонезија и бројне друге државе нису пристале на амерички диктат и остале доследне у ставу о поштовању суверенитета и територијалног интегритета Србије, заснованих на одредбама међународног права и светског демократског поретка.

Ставови ових часних држава представљају залог за успешну борбу Србије за повратак Космета у њен државноправни оквир.

Сматрамо, међутим, да актуелна српска власт није учинила све потребно за одбрану Космета. Изјава председника Србије, Бориса Тадића, да ће се залагати за целовитост Србије искључиво и само политичким и дипломатским средствима, код Шиптара и њихових западних савезника схваћена је као капитулација. Да је рекао да ће се Србија бранити свим средствима које једној демократској држави стоје на располагању, био би много уверљивији и схваћен као одговоран и озбиљан државник решен да, поштујући међународно право на које се тако често позивају западни политичари, брани част и достојанство своје земље. Отуда се поставља питање, може ли актуелна власт учинити нешто да се Космет врати у уставно-правни поредак Србије? Сматрамо да не може. Довољно је подсетити се неколико чињеница, па схватити колико је то нереално.

Наиме, ДОС-ов режим, а то је и овај садашњи, ништа није учинио да се постави питање Републике Српске Крајине која је као Зона под заштитом УН брутално окупирана од стране Хрватске и њених западних савезника, чиме је погажена резолуција 743 (Венсов план), која никад није укинута. Друго – Вашингтонски папир из 1994, иако по Србе из Крајине у том тренутку неповољан, нико од ДОС-овских политичара није се уопште сетио овог документа на којем је почивала идеја К=К – онолико аутономије за Крајину у Хрватској колико за Косово у оквиру Србије. Данас, такође, нико из власти не подржава захтев за српским крајишким ентитетом, иако је свима познато да је Хрватска била двонационална држава – Хрвата и Срба, као што је Белгија држава Фламанаца и Валонаца. Ко би данас у свету могао прихватити да Валонци протерају Фламманце? А признато је протеривање Срба Крајишника! Друго, да ли је ова власт спремна да прихвати и подстакне плебисцит у Републици Српској којим би се Срби избавили из нежељене Босне и Херцеговине? Да ли је ова власт опредељена да помогне српској Црној

Гори да се врати у своје извесније политичко и државно окриље? Ништа од овога актуелна власт у Србији није спремна ни способна да учини. Ако је уопште опредељена да решава српско државно и национално питање, она то покушава “на парче”, као што су, такође безуспешно, чиниле генерације српских политичара. Инсталиран од својих западних “пријатеља”, досовски режим је учинио таман колико је требало поменутим “пријатељима”.

Стога је неопходно да патриотска већина у српској скупштини изабере и патриотску српску владу која ће, не часећи часа, прионути на најважнији национални и државни посао – повратак Космета Србији, јер се у противном Срби и Србија тако више неће звати.

Momcilo Subotic

Institute for Political Studies, Belgrade

KOSMET BETWEEN FORCE AND LAW

Summary

Within transformed global geo-political constellation in the region of Europe, West has had a dominating influence on inflaming and then solving of Yugoslav crisis. The West, headed by the United States of America, selectively implemented the right of the people for self-determination, thus taking away in a discriminatory way the same right for Serbs in Croatia and Bosnia and Herzegovina, according to which they were constitutive-state-hood people, completely constitutionally equal with other two peoples. Instead of giving the right for self-determination to the people, the West gave this right to the republics, whose borders had not have historical, ethnic and legal basis required for that. When during the disintegration of Yugoslav and Serbian state there came the turn for Kosovo and Metohija, the powerful West with its Albanian protégés pointed out two reasons for independence of Kosovo, that are not mentioned in Ahtisari's plan, but are purported to it, and these are: the right of Albanians, as a national minority in Serbia, for self-determination, and the seizure of Kosmet from Serbia for alleged criminal policy of Milosevic's regime. Both two reasons are incorrect and international-legally irrelevant ones. Kosovo and Metohija is an integral part of Serbia according to the United Nations Charter, the Constitution of Serbia and 1244 Resolution of the Security Council of the United Nations. However, this right would have been hidden deeply in the shadows of the politics, and the force would have prevailed over the law had it not have been Putin's Russia there with its unfaltering policy to oppose

this violence and injustice. The solution of the problem of Southern Serbian province has been risen up again to the level of international law and the politics of the key factors in international relations, although the USA and other supporters of the independence have been trying to achieve it through the European Union, avoiding the Security Council of the United Nations, in the form of an “alleged precedent” and “exclusive” European problem.

Key Words: Serbia, Kosovo and Metohija, United States of America, European Union, Russia, international law, negotiations

УДК:
341.218(497.115):327(4)
Примљено:
9. јануара 2008.
Прихваћено:
17. јануара 2008.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 57-70.

Дејана Вукчевић
Институт за политичке студије, Београд

СПОЉНА ПОЛИТИКА ЕУ И КОСОВО: ХРОНИКА НАЈАВЉЕНЕ НЕЗАВИСНОСТИ

Сажетак

У овом чланку настојаћемо да укажемо на основне одлике спољне политике ЕУ према косовској кризи. Ово захтева анализу њене спољне политике 90-тих година (1), затим њено ангажовање око решења коначног статуса Косова (2). Једнострано признавање Косова имаће одређене последице по ЕУ и њену спољну политику, али и по земље западног Балкана (3).

Кључне речи: Спољна политика ЕУ, Косово, међународна безбедност, Западни Балкан.

1. СПОЉНА ПОЛИТИКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ, РАТ У БИВШОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ И КОСОВСКО ПИТАЊЕ 90-ТИХ ГОДИНА

Југословенски ратови с почетка 90-тих година и косовска криза играли су главну улогу у афирмисању спољне политике ЕУ, институционализоване уговором из Мастрихта. Иако је институционална интеграција у области спољне и безбедносне политике ЕУ почела да се развија, деловање ЕУ у овој области је далеко од конзистентног. Увек када се радило о значајним питањима, ЕУ је била неспособна да делује на јасан и одлучан начин. Основни проблем европског неуспеха лежи у “јазу између способности и очекивања”. Спољна политика ЕУ је реактивна а не проактивна, јер одговара на спољне догађаје уместо да их обликује. Тако се деловање ЕУ на југословенском тлу почетком 90-тих година одликовало недостатком усклађености политичке и стратешке визије, и неприлагођеношћу њеног институционалног механизма реалности криза. Отуда неу-

спех ЕУ у рату у бившој Југославији. Једном ангажована у сукобу, ЕЗ (у то време) је заузимала противречне ставове: у прво време, она је заузела став наклоњен одржавању јединства југословенске државе, истичући да “уједињена и демократска Југославија има највеће шансе да се integriше у нову Европу”¹. Европска заједница је посредовала преко активности система “тројке” са циљем да се обустави рат и пошаљу посматрачи који би надгледали поштовање примирја. Међутим, питање признавања бивших југословенских република је пример раздора између чланица и немогућности налажења заједничке позиције. Након немачког признавања Словеније и Хрватске, остале чланице су, ради спровођења одредби уговора из Мастрихта, биле принуђене да “ускладе” заједнички интерес са националним интересом једне државе. Касније деловање ЕУ у кризи углавном се заснивало на осудама или подршци, без неког конкретног ангажовања и стварног доприноса кризи.

Поред унутрашњих противречности држава чланица, рат у бившој Југославији је показао и да чланице ЕУ радије прибегавају *ad hoc* дипломатији уместо да делују у оквиру ЕУ. Пример је Контакт група, као облик “неформалне” дипломатије који је 1994. године окупио САД, Русију, Француску, Велику Британију, Италију и Немачку. Ова група је на иницијативу САД предложила “акциони план” који је прихваћен од стране држава чланица ЕУ. Тако Европска унија, уместо да развија сопствени идентитет и способност на међународној сцени, представља средство преко којег државе чланице остварују оне спољнополитичке оријентације који се поклапају са онима у оквиру ЕУ. Када се интереси држава разликују, ЕУ постаје парализована, а државе чланице следе своје интересе независно од ње.

Као и почетком 90-тих година, Унија је у косовској кризи крајем 90-тих година настојала да утиче на дешавања која су претходила бомбардовању СРЈ, и да тиме води једну проактивну а не реактивну спољну политику, да не одговара само на спољне догађаје, већ и да их обликује. Након закључења Дејтонског споразума, спољна политика ЕУ према земљама које су настале након распада Југославије је била обележена принципом условљености. То је у пракси значило да је признање СРЈ било условљено давањем широке аутономије покрајини Косово². Погоршање ситуације у тој покрајини од 1998. године је навело ЕУ да спроведе политику условљености

1) Декларација ЕЗ од 26. марта 1991. године.

2) Déclaration de l'UE sur la reconnaissance de la RFY, 10 avril 1996.

тако што је приближавање СРЈ европским интеграцијама условила испуњењем обавеза СРЈ, или би Унија, у супротном, увела економске санкције. Многи аутори су тада истицали да је за разлику од 1991. године, политика ЕУ у кризи везаној за Косово била много јаснија и одлучнија³. То се пре свега односило на економске мере, које су предузете са циљем да се изврши притисак на СРЈ, и нађе мирно решење кризе. Тако је ЕУ у оквиру свог другог стуба усвојила заједнички став који је подразумевао примену мера у циљу вршења политичког притиска на Београд: ембарго на увоз оружја, мораторијум на кредите намењене извозу, забрану издавања виза одређеним особама⁴. Ова одлука је допуњена новим заједничким ставом који је предвиђао замрзавање добара у иностранству за представнике владе СРЈ⁵. Ове одлуке су спроведене у пракси усвајањем низа економских мера. Тако је Савет усвојио уредбу којом је предвиђена забрана снабдевања или продаје материјала који може бити употребљен у сврхе унутрашње репресије или тероризма, као и активности и пружање финансијске помоћи и гаранција за нове кредите намењене за извоз, или у сврхе приватизације у Републици Србији⁶. Ова уредба је допуњена уредбом 1607/98 о забрани преноса фондова или друге финансијске активе у Србији⁷, и уредбом 1901/98, о забрани летова југословенских авиокомпанија између СРЈ и ЕЗ⁸. Осим наведених економских мера, Унија је у кризи која је претходила бомбардовању СРЈ од стране НАТО-а настојала да се наметне и као политичка сила, која би утицала на коначан исход кризе и довела до мирног решења. У том циљу, усвојена је Деклараци-

3) Видети нпр. Gilles ANDREANI, " Force et diplomatie à propos de la guerre du Kosovo ", *Annuaire français de relations internationales*, 2000, vol. I, p. 165.

4) Position commune 98/240/PESC du 19 mars 1998 définie par le Conseil sur la base de l'article J.2 du traité sur l'Union européenne concernant des mesures restrictives à l'encontre de la République fédérale de Yougoslavie, *Journal Officiel des Communautés européennes*, n° L 95, du 27 mars 1998, p.1.

5) Position commune 1998/326/PESC du 7 mai définie par le Conseil sur la base de l'article J.2 du traité sur l'Union européenne concernant le gel des avoirs détenus à l'étranger par les gouvernements de la République fédérale de Yougoslavie et de la Serbie, *Journal Officiel des Communautés européennes*, n° L 143, du 14 mai 1998, p.1.

6) Règlement (CE) N° 926/98 du Conseil du 27 avril 1998 concernant la réduction de certaines relations économiques avec la République fédérale de Yougoslavie, *Journal Officiel des Communautés européennes*, n° L 130 du 1er mai 1998, p.1.

7) Règlement (CE) N° 1607/98 du Conseil du 24 juillet 1998 concernant l'interdiction des nouveaux investissements dans la République de Serbie, *Journal Officiel des Communautés européennes*, n° L 209, du 25 juillet 1998, p.16.

8) Règlement (CE) N° 1901/98 du Conseil du 7 septembre 1998 concernant l'interdiction des vols effectués par des transporteurs yougoslaves entre la République fédérale de Yougoslavie et la Communauté européenne, *Journal Officiel des Communautés européennes*, n° L 248, du 8 septembre 1998, p.1.

ција о Косову на састанку Европског савета у Кардифу 15-16 јуна 1998. године, којом су утврђене мере које су српске власти требале да предузму у циљу нормализације односа са ЕУ. Ради се о обустављању свих војних операција на подручју Косова; омогућавању сталног међународног праћења дешавања на Косову; повратку избеглица и расељених лица у њихове домове и омогућавање приступа хуманитарним организацијама; напредовању у политичком дијалогу са албанским представницима на Косову⁹. У декларацији је истакнуто да ће у случају неиспуњења наведених мера међународна заједница деловати “одлучније” и на “квалитативно другачији начин на повећану опасност за мир и безбедност у региону”. Такође је истакнуто да Европски савет у Кардифу “поздравља убрзање активности у оквиру међународних организација задужених за безбедност, укључујући и оне активности које би захтевале одобрење Савета безбедности УН, у складу са поглављем VII Повеље Уједињених нација”. Још тада је, дакле, разматрана могућност прибегавања војној сили према СРЈ, али је израз “међународна заједница” избегао да утврди идентитет организације за доношење једне такве одлуке и њено спровођење у дело. “Нови” и “квалитативно другачији” начин деловања међународне заједнице огледао се у организовању преговора најпре у Рамбујеу од 6-20. фебруара 1999, а затим и у Паризу од 15-19. марта исте године. Међутим, ови преговори су имали два значајна ограничења. С једне стране, требало је постићи договор за само две недеље. С друге стране, принципи које је Контакт група утврдила нису могли бити предмет преговора. Странама у преговорима је понуђен на потпис “коначан” текст, који није могао да буде мењан.

Анализа улоге ЕУ у решавању косовског проблема пре НАТО бомбардовања имајући у виду три основна елемента која одликују једног актера у међународним односима – ауторитет, аутономију и кохерентност деловања – указује на слабости ЕУ као међународног актера. Ова три елемента омогућавају да се утврди способност ЕУ да води проактивну политику, захваљујући једном специфичном политичком пројекту уз поседовање одређених средстава за његову реализацију. На плану ауторитета, Унија је била представљена преко специјалних представника Фелипеа Гонзалеса и Волфганга Петрича. Она је учествовала и у дипломатској акцији око косовске кризе и у спровођењу економских мера против СРЈ. Међутим, то

9) Conseil européen de Cardiff, 15-16 juin 1998, Conclusions de la présidence, Déclaration sur le Kosovo, *Bulletin de l'Union européenne*, 1998, br. 3.

није био довољан ауторитет за спровођење једне проактивне политике. Политичка активност ЕУ током кризе показала је да је спољна политика ЕУ била у служби неформалне дипломатије и националних иницијатива. На дипломатском плану, акција ЕУ, резултати посматрачке мисије на Косову, иницијативе специјалних представника, често су се налазили у сенци националних активности појединих европских држава. Прибегавање *ad hoc* дипломатији сведочи о слабости ЕУ као аутономног политичког актера. Најбољи пример за то је активност Контакт групе, која је имала кључну улогу и у решавању косовске кризе 1999. године. Све декларације, предлози и захтеви упућени странама у сукобу били су формулисани од стране Контакт групе и служили су као основа за политички приступ Уније у решавању проблема. Поједини аутори истичу да споразум из Рамбујеа није усвојен и због чињенице да се не ради о производу интегративне стратегије решавања сукоба која би уважила интересе обе стране, већ о “покушају наметања решења после изгубљеног стрпљења медијатора”¹⁰. Фрустрација неуспеха довела је до војне акције као последње и “најубедљивије” мере притиска, и СРЈ је 24. марта 1999. године бомбардована од стране НАТО-а. ЕУ је том приликом оправдала војну акцију НАТО-а без одобрења Савета безбедности УН, и поред неслагања њених чланица по том питању¹¹. Косовска криза отворила је ново поглавље у међународним односима, развијајући тезу о “хуманитарној интервенцији” у име заштите људских права и демократских вредности. У септембру 1999. године, председница Европског парламента Никол Фонтен је изјавила да је “можда по први пут у историји човечанства, једна војна интервенција вођена само ради заштите основних људских права (...) и наметања мира”¹². Државе чланице ЕУ су у више наврата подвлачиле да се ради о изузетном случају, када је било неопходно да се заобиђе међународно право у име заштите људских права. Међутим, некако је та “селективност” у интервенисању у унутрашње питања држава ишла у корак са интересима западних влада. ЕУ је, са своје стране, омогућила НАТО-у обнављање кредибилитета у послехладноратовномском периоду. Међутим, ова “мера” је показала да се голом војном силом не могу решавати проблеми.

10) Зоран Лутовац, “Међународна заједница и косовско питање (1997-1999)”, *Нова српска политичка мисао*, 1999, vol. VI, n° 3-4, стр. 116.

11) Déclaration du Conseil européen, *Bulletin de l'Union européenne*, 3-1999.

12) Christiane Albert, “L'Union européenne face au Kosovo: acteur ou spectateur? ”, in Joëlle Le Morzellec, Christian Philip (dir.), *La défense européenne*, Bruylant, Bruxelles, 2003, p. 162.

2. УЛОГА ЕУ У РЕШАВАЊУ СТАТУСА КОСОВА: ПРИХВАТАЊЕ ЈЕДНОСТРАНЕ НЕЗАВИСНОСТИ

За разлику од претходног ангажовања ЕУ на подручју бивше Југославије, чинило се да ће политика ЕУ према будућем статусу Косова бити заснована на јасном приступу њених чланица. Међутим, приступ ЕУ косовском проблему одликовао се, као и у рату у бившој Југославији, непостојањем јединствене и јасне стратегије, и био је заснован на неконзистентности и половичним мерама, мањку ауторитета и аутономности у спровођењу спољне политике. Ово деловање ЕУ је, још једном, било у супротности са очекивањима да је ЕУ кључни фактор који ће помоћи региону западног Балкана да успешно преброди период транзиције на путу “европеизације”. Отуда још једном “јаз између способности и очекивања” у спољној политици ЕУ, који је присутан на југословенском тлу још од почетка 90-тих година.

У првим годинама после успостављања цивилне власти УН-МИК-а и војних снага НАТО-а на подручју Косова, улога ЕУ била је била првенствено везана за пружање економске помоћи на Косову. Европска комисија била је главни актер у спровођењу нове ситуације на Косову након закључења Кумановског споразума. Од новембра 1999. године, ЕУ је постала задужена за спровођење и надгледање економских реформи на Косову у оквиру тзв. “четвртог стуба”. ЕУ је постала најзначајнији донатор на том подручју, јер је од 1999. године 1,6 милијарди долара уложено у економски опоравак Косова¹³.

Основни приоритет спољне политике ЕУ на Балкану био је да ове земље укључи у европске интеграционе токове, кроз Процес стабилизације и придруживања, који је био усмерен на пет држава са балканског подручја (СЦГ, Македонија, Хрватска, БИХ и Албанија). Прве мере које су донете су биле економског и финансијског карактера. Најпре су уведени аутономни трговински преференцијали, са циљем фаворизовања увоза производа са подручја западног Балкана, чији је удео био мањи од 0,6% од укупног увоза ЕУ. Циљ отварања комунитарног тржишта за земље западног Балкана је је био да допринесе процесу економске и политичке стабилности у региону, а да истовремено не произведе негативне последице за тржиште ЕЗ. Тако је Савет министара у септембру 2000. године усво-

13) Aristotle Tziampiris, “Kosovo’s Future Sovereignty : A Role for the European Union”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 2005, vol. 5, n°2, pp. 285-299.

јио уредбу о “ванредним трговинским мерама за земље и територије учеснице у ПСП-у”, којом су измењене или укинute дотадашње уредбе које су се односиле на трговинске олакшице приликом извоза производа из неких земаља региона на комунитарно тржиште¹⁴. Међутим, овом уредбом су предвиђене трговинске олакшице само за подручје Косова, а не и за целу територију тадашње СРЈ¹⁵. То је била веома значајна мера коју је ЕУ усвојила према Косову, јер је створен посебан царински статус за Косово, који је био одвојен од Србије, и којим је заправо била призната независност овог подручја у трговинским преговорима и сарадњи са ЕУ. Тек у новембру исте године, Савет министара је донео посебну уредбу којом су ванредне трговинске мере проширене на целу СРЈ, и обухватале су бесцарински третман на увоз на комунитарно тржиште, изузев за неке пољопривредне производе, и ограничења за текстилне производе и одећу.

Процес посебног третмана Косова у односу на СРЈ, започет овом мером, настављен је одлуком ЕУ да се успостави Механизам за праћење ПСП-а у новембру 2002. године, којом је Косово званично постало део Процеса стабилизације и придруживања, читавих пола године пре него што је ЕУ укључила СРЈ у тај процес. Циљ увођења овог механизма је да омогући политички и технички дијалог између ЕУ о привремених косовских институција, у циљу усклађивања Косова са европским стандардима. Овом мером ЕУ је третирала Косово у том процесу одвојено од СЦГ, прејудуцирајући већ тада статус Косова у корист његове независности, будући да је приступ ЕУ био заснован на изградњи односа ЕУ-Косово, а не ЕУ-Србија-Косово. Европска унија је свој приступ засновала на одвојеним путевима СЦГ и Косова у процесу европске интеграције, не предузимајући никакве мере за њихово приближавање и међусобни дијалог. Процес стабилизације и придруживања, као посебан приступ ЕУ за земље западног Балкана на њиховом путу ка приближавању ЕУ, исто као и процес европског партнерства са земљама централне и источне Европе, односио се само на суверене, независне државе, што је указивало на решеност ЕУ да “пресуди” у корист будуће независности Косова.

Савет министара ЕУ је 14. јуна 2004. године усвојио концепт европског партнерства са Србијом и Црном Гором, укључујући

14) Уредба 6/2000 односи се на производе пореклом из БиХ и Словеније, као и на вино из Словеније и Македоније, док је уредба 1763/1999 усмерена на производе из Албаније.

15) Параграф 1 Уредбе 2007/2000.

и Косово како је дефинисано у Резолуцији 1244 Савета безбедности УН. Затим је 30. јануара 2006. године Савет усвојио одлуку 2006/56/ЕЗ о принципима, приоритетима и условима садржаним у Европском партнерству са Србијом и Црном Гором, укључујући Косово, према Резолуцији 1244 СБУН од 10. јуна 1999. Међутим, краткорочни и средњорочни приоритети за Косово у оквиру овог партнерства усвојени су одвојено у односу на СЦГ. Након тога је уследило усвајање посебног Акционог плана за европско партнерство за Косово од стране привремених косовских институција у августу 2006. године, одвојеног од Акционог плана усвојеног за Србију и Црну Гору, док је Европска комисија на основу тога усвојила два посебна годишња извештаја, један за Косово, а други за СЦГ. У току 2007. године, програм финансијске помоћи CARDS је замењен програмом IPA (Instrument of Pre-Accession Assistance). Предвиђено је да Косово буде корисник овог програма у области институционалне изградње и прекограничне сарадње. Европска комисија је одлучила да издвоји 199,1 милиона еура за помоћ Косову у периоду од 2007-2009.

Разматрање коначног статуса Косова оживело је након насиља над Србима у марту 2004. године, када је постало јасно да је одржавање *status quo-a* постало мало вероватно, будући да је тадашњи председник Косова Ибрахим Ругова истицао да је Косову потребна независност како би се убрзао његов економски и демократски развој, док је Скупштина Србије подвлачила да је Косово саставни део Србије и државне заједнице Србије и Црне Горе. Ова ситуација је још једном јасно показала да окончањем бомбардовања СРЈ нису окончани сукоби на Косову, и зато је покренута рунда преговора између представника Србије и косовских Албанаца. Прва рунда директних преговора о коначном статусу Косова одржана је 24. јула 2006. године у Бечу, под покровитељством специјалног изасланика УН, Мартија Ахтисарија¹⁶. Преговорима су присуствовали представници Контакт групе, ЕУ и НАТО. Такође, Високи представник ЕУ за спољну и безбедносну политику је у јулу 2007. године именовao Волфганга Ишингера за представника ЕУ у оквиру тзв. “тројке” (САД, Русија, ЕУ). Последња рунда преговора Београда и Приштине, уз посредовање “тројке” Контакт групе, завршена је 28. новембра 2007. године у Бечу. Преговори су били неуспешни,

16) Преговори између Београда и Приштине започели су још 20. фебруара 2006. године, а односили су се на питање децентрализације власти на Косову. Преговори су завршени без конкретног договора.

јер су и Београд и Приштина остали на својим позицијама. Београд је нудио суштинску аутономију покрајине у различитим варијантама, док су косовски представници искључиво тражили независно Косово. Представници Контакт групе су две недеље касније, 10. децембра 2007. године, поднели извештај генералном секретару УН. Том приликом ЕУ је заузела став преко њеног Високог представника за спољну и безбедносну политику, Хавијера Солане, који је истакао да “живот неће стати” у случају да не буде постигнут споразум о косовском статусу на преговорима, и да, у случају да не буде резолуције Савета безбедности о коначном статусу Косова, треба “помоћи процесу уз подршку мисије ЕУ”. Утисак је да је поновљена ситуација са конференцијом из Рамбујеа. Са једне стране, Европска унија је подстицала преговоре двеју страна, али се чини да је, као и 1999. године, институција преговора занемарена, и да је и пре преговора све већ било одлучено. Док су париски преговори 1999. године занемарили преговоре обеју страна и наметнули текст споразума који је као такав морао бити потписан, у преговорима о коначном статусу Косова играло се на карту претње сукобима од стране косовских Албанаца уколико се не удовољи њиховим захтевима, а то је независно Косово¹⁷.

Истовремено са преговорима, ЕУ је још 2005. године разматрала идеју о слању цивилне мисије на Косово након решења коначног статуса ове покрајине. Тако је у новембру 2005. године Савет министара ЕУ позвао Високог представника ЕУ за заједничку спољну и безбедносну политику и Европску комисију да одреде улогу коју би ЕУ могла да има у будућем статусу Косова, нарочито у области полиције, правне државе и економије. Већ 6. децембра 2005. године, Високи представник ЕУ за спољну и безбедносну политику и Европска комисија представили су Савету министара извештај о “будућој улози и доприносу ЕУ на Косову”, којим су утврђене основне смернице будућег ангажовања ЕУ на подручју Косова. У извештају се инсистира на “нормализацији односа ЕУ са Косовом уз помоћ инструмената који су на располагању у оквиру Процеса стабилизације и придруживања”. Такође, извештај предлаже припрему будуће цивилне мисије ЕУ у оквиру њене безбедносне и одбрамбене политике, у области полиције и правне државе.

Следећи правце ове политике, Савет министара ЕУ је 10. априла 2006. године усвојио заједничку акцију о образовању експерт-

17) Видети Милош Кнежевић, “Косово и Метохија у Србији – Србија у Европи”, *Национални интерес*, 01/2006, стр. 58.

ске групе ЕУ о планирању (ЕПУЕ Косово) мисије која би могла бити вођена на подручју Косова, у области правне државе, и евентуално, другим областима¹⁸. У документу се истиче да овај акт ЕУ представља део процеса о будућем статусу Косова који је започет у новембру 2005. године, и да ЕУ треба да игра значајну улогу у решавању овог питања. Даље се истиче да Процес стабилизације и придруживања представља стратешки оквир за подручје западног Балкана, те да Косово може узети учешћа у инструментима који одликују овај процес, нарочито кроз европско партнерство, политички и технички дијалог, и програме комунитарне помоћи у области правне државе. Истиче се двоструки циљ ове мисије: да се омогући “несметана транзиција” између задатака УНМИК-а и евентуалне операције управљања кризама коју би водила ЕУ у области правне државе и другим областима, и да се обезбеде технички савети када је то потребно, како би ЕУ могла да развије дијалог са УНМИК-ом око планова смањења особља и трансфера надлежности на локалне институције. Коначно, 16. фебруара 2008. године, дан пре усвајања декларације о проглашењу једностране независности Косова од стране косовског парламента, ЕУ је усвојила заједничку акцију о успостављању мисије владавине права на Косову, под називом ЕУЛЕКС КОСОВО¹⁹. Основни задатак ове мисије је да “помогне косовским институцијама, правосудним органима, и органима гоњења у њиховом напретку ка одрживости и одговорности и у будућем развијању и јачању независног мултиетничког правосудног система и мултиетничке полиције и службе царине”. У том циљу, ова мисија ЕУ треба да надгледа, прати и саветује надлежне косовске институције у свим областима везаним за шире поље владавине права, да обезбеђује одржавање и промоцију владавине права, задржавајући притом одређене извршне надлежности. Јасно је да ЕУЛЕКС неће заменити УНМИК, који ће у транзиционом периоду пренети своје надлежности на косовске институције. Планирање ове мисије још у 2005. години, пре почетка преговора о коначном статусу Косова између Београда и Приштине, указује на чињеницу да је ЕУ “поздрављајући” и подржавајући преговоре двеју страна,

18) Action commune 2006/304/PESC du Conseil sur la mise en place d’une équipe de planification de l’UE (EPUE) en ce qui concerne l’opération de gestion de crise que l’UE pourrait mener au Kosovo dans le domaine de l’Etat de droit et, éventuellement, dans d’autres domaines, *Journal Officiel de l’Union européenne*, n° L 112, du 26 avril 2006, p. 19.

19) Action commune 2008/124/PESC du Conseil du 4 février 2008 relative à la mission “ Etat de droit ” menée par l’Union européenne au Kosovo, EULEX KOSOVO, *Journal Officiel de l’Union européenne*, n° L 42, du 16 février 2008, p. 92.

занемарила институцију преговора и да је већ одлучила да ће преговори доживети неуспех и да ће Косово постати независно.

3. НЕЗАВИСНО КОСОВО: ПОСЛЕДИЦЕ ПО ЕУ И ЗАПАДНИ БАЛКАН

Независно Косово неће бити без последица по заједничку спољну и безбедносну политику ЕУ. Ово се пре свега односи на основне циљеве спољне политике ЕУ, утврђене Мастришким и Амстердамским уговором, а то су очување мира и јачање међународне безбедности, у складу са принципима Повеље Уједињених нација и Финалног акта у Хелсинкију. Овај циљ спољне политике ЕУ почива на двоструком усклађивању. На глобалном нивоу, Унија изражава своју везаност за начела Уједињених нација, која подразумева поштовање суверене једнакости држава, националне независности и немешања у унутрашње односе држава, као и неприбегавање сили у односима између држава. На регионалном нивоу, активност Уније треба да буде усклађена са начелима Финалног акта из Хелсинкија. Ови циљеви подразумевају и колективну акцију, пошто се ради о колективним принципима једне заједничке спољне политике. Признавање независности Косова од стране европских држава ставља, као и до сада, индивидуалне интересе држава чланица у први план на уштрб колективних принципа, чиме се угрожава европска кохезија и капацитет доношења будућих спољнополитичких одлука. Уговорне одредбе представљају Унију као глобалног актера који делује у складу са системом УН и начелима међународног права. Циљеви њене спољне политике треба да буду остварени у складу са одредбама Повеље УН и међународног права. Водећи политику која је довела до једностраног проглашења Косова, ЕУ је прекршила основе своје спољне политике, а то је у овом случају деловање у складу са Резолуцијом 1244 УН. Подсетимо да је и 1999. године ЕУ подржала војну акцију НАТО-а против СРЈ, без одобрења Савета безбедности УН. У “новом светском поретку”, чини се да ЕУ пролази кроз “кризу идентитета”.

Један од циљева спољне политике ЕУ је и јачање безбедности Уније и њених држава чланица у свим облицима. Остаје нејасно како ће признавање независности Косова допринети јачању безбедности и стабилности држава чланица ЕУ. Напротив, кршење појма суверености и територијалног интегритета може лако да угрози способност ЕУ да изађе на крај са питањима самоопредељења и отцепљења у другим регионима.

Последице подржавања једнострано проглашене независности Косова биће далекосежне и на регионалном плану, јер ће бити отежано спровођење европског приступа према земљама западног Балкана и њихова интеграција у ЕУ. Приступ ЕУ према земљама западног Балкана заснива се на идеји о регионалној интеграцији као неопходном кораку ка европској интеграцији. Процес стабилизације и придруживања је истовремено и билатералног и регионалног карактера, јер је његов циљ не само унапређење односа између ЕУ и сваке земље појединачно, већ и подстицање регионалне сарадње између држава региона. Регионална сарадња подразумева успостављање различитих облика трговинских олакшица, стварање бесцаринских зона, склапање билатералних и мултилатералних споразума о сарадњи. Европска перспектива земаља западног Балкана биће много комплекснија и тежа, јер ће подручје Балкана независношћу Косова остати кризна и нестабилна зона. Отуда је нејасно на који начин су државе чланице ЕУ “посвећене напорима довођења западног Балкана на пут ка европској интеграцији и будућем чланству у ЕУ”, како се наглашавало у медијима поводом решавања статуса Косова. То нас доводи до питања суштине идеје европске интеграције. Идеал уједињене Европе замишљен је као заједница држава и грађана са заједничким вредностима које би изражавале специфичан европски дух. Тако замишљен, овај идеал искључује национализам и етноцентризам као супротности идеалу европске интеграције оличене у виду транснационалне идеје. Међутим, чини се да се тај европски идеал изгубио негде на путу ка југоисточној Европи. Како истичу поједини аутори, независношћу Косова “били би трајно сахрањени начини да се успостави грађанско друштво на југу Балкана, и овај део полуострва би се поново вратио на статус малих, неразвијених и узајамно ратоборно расположених етничких држава” (...), а независно Косово значило би “тријумф националне хомогенизације упркос грађанским вредностима на којима је заснована савремена Европа”²⁰.

ЛИТЕРАТУРА

- Милош Кнежевић, “Косово и Метохија у Србији - Србија у Европи”, *Национални интерес*, 01/2006, стр. 51-94.
- Јан Еберг, Александар Митић, “Косово и Метохија – пети чин драме”, *Национални интерес*, 01/2006, стр. 95/110.

20) Александар Фатић, Нови међународни односи, *Службени лист СРЈ*, 1999, стр. 81.

- Зоран Лутовац, “Међународна заједница и косовско питање (1997-1999)”, *Нова српска политичка мисао*, н° 3-4, 1999, стр. 93-130.
- Сајмон Хикс, *Политички систем Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Југословенска криза: поуке за међународно право, Зборник радова са међународног научног скупа одржаног у мају 2000. године на Правном факултету у Нишу, Центар за публикације, 2001.
- Александар Фатић, *Нови међународни односи*, Службени лист СРЈ, 1999.
- Aristotle Tziampiris, “Kosovo’s Future Sovereignty: A Role for the European Union”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 2005, vol. 5, n° 2.
- Barbara Delcourt, “La décision de recourir à la force contre la Yougoslavie: quels niveaux de pouvoirs? Quel rôle pour l’Europe?”, in Olivier Corten, Barbara Delcourt (dir.), *Droit, légitimation et politique extérieure: l’Europe et la guerre du Kosovo*, Bruylant, Bruxelles, 2001.

RESUME

Cet article tend à examiner les caractéristiques essentielles de la politique étrangère de l’Union européenne vis-à-vis la région du Kosovo. Cet examen nécessite l’analyse de sa politique étrangère dans les années 90 (1), et de son engagement sur la résolution définitive du statut du Kosovo. La reconnaissance unilatérale du Kosovo aura des conséquences sur l’Union européenne et sa politique étrangère, mais aussi sur la sécurité des pays des Balkans occidentaux (3).

Mots-clés: politique étrangère de l’Union européenne, Kosovo, sécurité internationale, Balkans occidentaux.

Dejana Vukcevic

Institute for Political Studies, Belgrade

FOREIGN POLICY OF THE EU AND KOSOVO: THE CHRONICLE OF ANNOUNCED INDEPENDENCE

Summary

In this article we are trying to point out main characteristics of the foreign policy of the EU in regard to the crisis in Kosovo. The analysis of these points encompasses (1) the foreign policy of the EU in 1990’s, (2) the activity of the EU related to the solving of final status of Kosovo, (3) that one-sided recognition of Kosovo will have certain conse-

quences for the EU and its foreign policy, as well as for the states in Western Balkan.

Key Words: foreign policy of the EU, Kosovo, international security, Western Balkan

УДК: 323.285(497.115)

Примљено:

15. фебруара 2008.

Прихваћено:

18. фебруара 2008.

Оригинални

научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА

POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 71-90.

Радослав Гађиновић

Институт за политичке студије, Београд

НАСИЉЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Понекад се човек пита да није дух већине балканских народа заувек отрован и да, можда, никад више неће ни моћи ништа друго до једно: да трпи насиље и да га чини.

Иво Андрић, Знакови поред пута

Сажетак

Процес примене насиља на Косову и Метохији траје више од једног века. Шиптарски сепаратистичко-терористички покрет на Косову и Метохији почиње са применом насиља одмах након Прве призренске лиге, а најинтензивније у последњој деценији XX века.

Процес отимања вековне српске територије (КиМ) смишљено је организован од стране моћног шиптарског лобија у свету, а операционализација те идеје спроводи се применом албанотерора, чија је идеологија албанизам а форма савремени тероризам. То је посебно дошло до изражаја у последњој деценији XX века.

Познато је да на просторима јужне српске покраине никада у историји није било елемената Албанске државности, као и да границе Србије са суседима није одређивала Србија, већ међународна заједница. Посебно треба истаћи да се бројност једне националне заједнице не одређује њеним бројним стањем у једном региону, већ њеним бројним стањем у оквиру целе државе.

Без обзира на ове чињенице, основни циљ шиптарског сепаратистичко-терористичког покрета је етнички чисто Косово и Метохија, а затим отимање те српске територије и стварање самосталне државе. Без обзира на офанзиву шиптарских терориста и њихових моћних лобиста у свету, нико у Србији нема право да

потпише сецесију јужне српске покрајине, тј. одвајање Косова и Метохије од Србије.

Кључне речи: насиље, терор, тероризам, Косово и Метохија,

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Срби су се током велике сеобе индоевропских народа коначно настанили на простор Балканског полуострва, тј. на простор данашњег Косова и Метохије у VII веку, тадашњег Византијског царства где об-разују своје области зване склавиније, затим од Византије примају хришћанство, а од IX до XI века стварју своје локалне кнежевине, до ступања на сцену славне породице Немањића половином XII века. Стефан Немања је први успео ратујући али и склапајући мир са Византијом да при крају XII века организује самосталну српску државу у чији састав тада улази територија данашњег Косова и Метохије, да би одмах Космет постао њен средишњи државни и црквени део. Приштина је била центар средњовековне српске феудалне државе за време краља Милутина од 1282-1321, а једно време Призрен је био престоница српских царева Душана и Уроша. Поред тога Пећ је у периодима 1346-1457 и 1557-1766 била средиште Патријаршије српске цркве. Када су Турци заузели Косово и Метохију 1455. године падом Новог Брда пописали су затечено становништво, које је било скоро све Српско, само је било 2 – 3 % Албанаца западно од Ђаковице.¹

У средњем веку није постојало посебно име за територију данашњег Косова и Метохије, осим општег имена Србија. Под тим именом територију данашњег Космета признају многи светски путописци у XVI и XVII веку од којих су неки били и Арбанаси. Млетачки посланик *Јаков Соренцо* 1575. године каже: "Прелазећи Дрим, улазим у Србију". Барски бискуп *Марин Бици* 1610. године такође узима Црни Дрим као границу између Србије и Албаније. *Петар Мазарски* 1623. године каже да Дрим дели Србију од Албаније, а надбискуп *Ђорђо Бијанки*, вршећи канонску визитацију у Србији 1638. године, написао је да се Призрен налази у Србији.

Према писаним документима Косово и Метохија су били од XII-XVII века етнички најхомогеније области српске државе. О етничкој структури становништва писали су многи етнологи. *Јозеф Милер* је 1838. године пише да су Срби били већина у скоро

1) Др Радослав Гађиновић, *Отимање Косова и Метохије*, НИЦ Војска, Београд, 2004, стр. 6

свим местима на Косову и Метохији. Француски антропогеограф *Гастон Гравије* је почетком XX века пропутовао Косовом и Метохијом, и између осталог написао: "Готово сви Муслимани тога региона представљају Србе који су одавно прешли на ислам, а срећу се многе фамилије подељене на православне и муслиманске куће." Од прве призренске лиге 1878. године иако су били већинско становништво Срби су масовно протеривани са Косова и Метохије уз помоћ и прећутно одобравање турске царевине. Па и поред тога на попису становништва на Космету 1929. године Срби су били још увек већинско становништво са 61%. Читави XX век протекао је у различитивим видовима насиља Албанаца над Србима.

Поред ових чињеница треба посебно истаћи да *Косово и Метохија представља центар српске духовности и културе*. Научна истраживања током XIX и XX века утврдила су да на Космету постоје 162 објекта, који су данас проглашена за културно добро од изузетне важности, док је 500 објеката заштићено као споменици културе, а више од 1400 је евидентирано као културна баштина Српског народа на том тлу. У тој ризници свих српских земаља, области најбогатијој хришћанским старинама, врхунац црквеног уметничког градитељства достигнут је током XIII, XIV и XV века. Сведочанства су храмови неописиве лепоте, српске молитве у камену: Пећка патријаршија грађена 1230-1330, Богородица Љевишка (1219-1305), Грачаница (1313-1321), Високи Дечани (1327-1335), те импозантни остаци, св. Арханђела, средњовековних градова Бањске, Звечана, Новог Брда, Прилепца, Убошца, Ајновца и десетина властелинских задужбина из XIII и XIV века. Крајем 2003. године на Космету постоје 1994 српска топонима, од којих 1181 црква и црквешта, 113 манастира, 48 испосница, 8 споменкапела, 534 српска гробља, 96 тврђава и 14 двораца српске властеле.²

ПРОЦЕС ОТИМАЊА КОСМЕТА ПОЧЕО У КРАЉЕВИНИ СХС

Интензивирање Шиптарског насиља према Србима почиње након оснивања Прве призренске лиге 1878. године у Призрену,³

2) *Ibid.* стр. 12-14.

3) Документи лиге откривају суштину покрета. Седнице су одржаване у призренској цамији, а посебно обележје Статута (Каратнаме) био је ислам. У свих 16 чланова Статута нигде се изричито не помињу Албанци и Албанија, већ се сасвим уопштено говори о "нацији и домовини", "земљи", "нашем крају", "балканској земљи", "на Балкану", и сл. Политички субјект Савеза (Лиге) једноставно су Муслимани. У члану 7. Говори се о потреби Савеза с "нашим мученичким земљама и припадницима исте вјере на Балкану", а у последњем члану 16 напуштање савеза квалификује се као отпадање "од ислама".

када почиње процес отимања јужне српске покрајине. Национални покрет и идеје о етничком уједињењу Албанаца настале су одмах после Берлинског конгреса, на коме је донета одлука да се Турска мора повући са највећег дела окупираног балканског полуострва. Аустрији није одговарало да све те територије припадну хришћанским балканским народима, а посебно су били против територијалног проширивања Србије и Црне Горе, које би имале заједничку границу, а у војном смислу постале респектабилан фактор. Аустрија је тако охрабрила Албанце, а родоначелник те идеје била је прва призренска лига, код Турака позната као Арнаут конгра. На челу лиге биле су браћа Авдул, Наим и Сани Фрашери, виши чиновници на турској Порти. Призренска лига је првенац идеје о стварању етнички чисте "Велике Албаније".⁴ Прва призренска лига је творак идеје од стварању албанске националне армије АНА, која би егзистирала на албанским етничким просторима. Након формирања Прве призренске лиге формирају се Пећка лига, Косовски комитет, Национални фронт Албанаца а све са циљем да се организују побуне и да се свака постојећа власт дискредитује у очима међународне заједнице, како би на таквим основама Шиптари добили подршку међународне заједнице за остваривање њихових сепаратистичких идеја о стварању етнички чисте "Велике Албаније".

Насиље над српским становништвом од формирања Прве призренске лиге па до 1912. године (када је ослобођена Стара Србија) било је више изражено него у протеклих стотину година. То се најбоље види из преписке српских конзула у Приштини: Спалајковића, Нушића, Ракића и других, као и протестне ноте Краљевине Србије у Цариграду, где се захтева заштита српског становништва од тортуре шиптарских терориста.⁵

После Првог балканског рата 1912. године, у коме су Албанци били на страни Турске, Конференција амбасадора у Лондону 1913. године утврдила је границе новоосноване албанске државе. Новембра 1921. године Конференција амбасадора у Паризу донела

Уосталом, том скупу су присуствовали и муслимански велепоседници из Рашке, па чак и из Босне и Херцеговине (Славенко Терзић, "Војска" од 22.03.2001.)

- 4) Концепт тзв. Велике Албаније кроз новију историју садржавао је експанзионистичке тежње Албанаца према: а) Југоистоку Србије (Медвеђа, Бујановац, Прешево) у оквиру пројекта "Дарданија"; б) Косову и Метохији у оквиру пројекта "Независно Косово"; в) Црној Гори (Плав, Гусиње, Бар, Сутоморе, Улцињ у оквиру пројекта "Малесија" и г) Западној Македонији у оквиру пројекта "Илирија" и д) Северној Грчкој у оквиру пројекта "Епир" (Радослав Гађиновић, *"Отимање Косова и Метохије"*, НИЦ Војска, Београд, 2004. године, стр. 165).
- 5) Опширније видети: Рајко Видачић, *"О коренима сепаратизма и тероризма на Косову"* Службени лист СРЈ, Београд, 2000, стр. 7 до 23.

је одлуку о признавању Албаније као независне и суверене државе (Албанија је пре тога 1920. године примљена у друштво народа). Иако је Конференција амбасадора у Паризу начелно утврдила границе које су се у основи поклапале са решењима Лондонске конференције, дефинитивна граница између Краљевине СХС и Албаније утврђена је протоколом Међународне комисије о разграничењу донетим у Фиренци 26. јула 1926. године. Албанска држава обухватила је највећи део албанских етничких територија.

У Скадру је 7 новембра 1918 године формиран "Косовски комитет", чије је политичко-пропагандно и терористичко деловање, с позиција албанског иредентизма и косовског сепаратизма, пресудно утицало на југословенско-албанске односе у периоду између два рата. Политичка платформа тог комитета била је одбрана територијалне целокупности и "ослобођење Косова и других албанских крајева" свим средствима, како би се силом отела српска територија. У борби за те циљеве на Косову и Метохији је од 1919 до 1924 године деловао одметнички отпор познат под називом качачки покрет. Качачки покрет има дугу традицију и потиче из Албаније. Качаци су, у ствари, одметници. Најчешћи разлози за одметништво у шумама била је крвна освета, избегавање казне за извршене пљачке, разбојништва, избегавање војне обавезе која је у турској царевини била изузетно дуга и тешка, отмице жена и сл. Качака је било у свим деловима Косова и Метохије, нарочито у Дреници где су се због конфигурације терена скоро слободно кретали. Слабљењем турске власти качаци су били све слободнији и загосподарили су многим брдовитим пределима на територији Косова и Метохије. Власти нису предузимале скоро никакве мере ради сузбијања качачких злочиначких активности, а ретко је неко од качака одговарао пред судом. Качаци су имали задатак да нападају и убијају Србе, пресецају пруге и наносе штету Србима свугде где могу, а власти краљевине СХС су настојале да смире ситуацију путем компромиса са качачким вођама. Амбасадорска конференција донела је одлуку да се формира "неутрална зона" на територији краљевине СХС, те су југословенске власти ради компромиса са качацима одлучили да се из краљевине СХС не улази у "неутралну зону", а качаци из те зоне на територију краљевине СХС. "Неутрална зона обухватала је села Јуник, Батушу, Молић, Морину, Бровину, Поношевац, Поповац, Шишман, а дефинитивно је укинута 20. децембра 1920. године.

На Београдском универзитету формирана је 1935. године тајна студентска шиптарска организација “Беса”, чији је основни циљ био отимање Косова и Метохије и прикључење Албанији. Идејне вође тајне терористичке организације били су Ђазим Блаца, Шаип Мустафа и Ибрахим Љутва, а њихов основни задатак био је да на универзитету створе атмосферу о неопходности стварања Велике Албаније, да формирају оружане формације и у датом моменту крену са терористичким акцијама. Ову терористичку организацију је финансирао албанско и италијанско посланство у Београду.

Од 1939. године, почиње још јача и организованија активност шиптарског сепаратистичког покрета уз свестрану помоћ фашистичке Италије. Италија је као што је познато, извршила окупацију и анексију Албаније 7. априла 1939 године. Гроф Ђано је већ у јулу 1939. године давао инструкције албанским емигрантима за организовање албанског иредентистичког покрета.⁶

ШИПТАРСКО НАСИЉЕ У II СВЕТСКОМ РАТУ

Великоалбански национализам био је у пуној експанзији већ почетком 1940. године на Косову и Метохији. Улагани су максимални напори да се сви Албанци удруже у борбу против Српског становништва. Мустафа Кроја, председник тзв. косовске владе је у јуну 1942. године посетио Косово и Метохију и на састанку са албанским вођама јавно говорио о неопходности етничког чишћења Космета од српског становништва. Инсистирао је да све староседеоце Србе треба прогласити колонистима и као такве их преко албанских и италијанских власти послати у концентрационе логоре у Албанију, насељенике Србе треба убијати.⁷

За четири године окупационе власти учињен је опасни помак ка остваривању велико албанског пројекта на просторима Косова и Метохије. Албанци су континуирано чинили злочине према Србима, а све уз заштиту и помоћ окупационих сила. Према подацима америчких специјалних служби /Office of Strategic Service/, Албанци су од априла 1941. године до августа 1942 године убили око 10.000 Срба. Масовно су хапшени и уз примену тортуре убијани свештеници Српске православне цркве.⁸

6) Између два светска рата на Косову и Метохији је деловало нешто више од 8000 Шиптара – одметника. (Ibid.)

7) Опширније видети Славенко Терзић, *Војска* од 23. 03. 2001. године

8) Епископ Рашко – призренски Серафим, ухапшен је и интерниран у тирану, где је умро 13. јануара 1945. године. На простору под италијанском окупационом влашћу Албан-

После капитулације фашистичке Италије, Немци су иницирали оснивање и друге Призренске лиге, 16. септембра 1943. године у Призрену под покровитељством немачке војно обавештајне службе Абвер. На челу су били Џафер Дева министар унутрашњих послова Албаније, Бедри Пејани, Исмет Криезму и други. По споразуму са Немачком, лига је добила наоружање од Немаца и мобилисала је око 50.000 Вулнетера (добровољаца). Терба посебно истаћи да је под покровитељством друге Призренске лиге формирана терористичка организација “Црна рука”. Крајем 1943. године великоалбанска организација “бали комбетар” формирала је специјални “косовски пук”. Ова јединица је предњачила на етничком чишћењу Косова и Метохије.

Када се после капитулације Италије 1943. године већ указивао расплет у Другом светском рату Албански политички лидери су све више користили КПЈ за остваривање планова даљег албанизовања и припајања Косова и Метохије Албанији. Што се приближавао крај Другог светског рата у КПЈ Косова и Метохије масовно су се учлањивали Шиптари. Они су од 31. 12. 1943. до 02. 10. 1944. године одржали Бујанску Конференцију у Бујану у Албанији да би осигурали континуитет политичке сецесије од Југославије и припајања Албанији након Другог светског рата. Од 49 учесника Бујанске Конференције само су шесторица били Срби и Црногорци.

Посебну иницијативу на стварању Велике Албаније имале су Албанске националистичке организације “национал демократик схиπτаре” (Албанске националне демократске организације) и Марксистичко-Лењинистичка партија Косова а касније је преименована у Национални покрет за присаједињење Албанији.

По завршетку Другог светског рата масовно се окупљају терористичке скупине на територији Македоније и Косова и Метохије. Познато је да одметничке и комитске групе у овим крајевима имају дугогодишњу традицију. Другог августа 1945. године формирана је организација “Беса Комбтаре” (национална верност), која се преваходно ослањала на одметнике који су дали “бесу” да ће се борити и међусобно сарађивати до коначне победе. Јула 1946. године у шуми Липовица на Голеш планини, формирана је организација

ци су убили 14 свештеника СПЦ и једну монахињу. На зверски начин је убијен нпр. Дамаскин Бошковић старешина манастира Девич, док су свештеници: Лука Поповић, Урош Поповић и Слободан Поповић убијени за време вршења Свете литургије. Кад су се уверили у шиптарску злочиначку активност, чак су и италијанске окупационе снаге штитиле Србе од стравичне тортуре. (Ibid.)

“Национал демократик Шиптаре”. Ове организације су познате по организацији и интензивној примени насиља према неалбанском становништву и службама безбедности на Космету.

Према подацима Рајка Видачића у књизи “О коренима сепаратизма и тероризма на Косову” у сукобу са терористима-одметницима, погинуло је 6000 шиптарских одметника–терориста и око 2000 припадника југословенских оружаних снага, а у периоду од 1948. до септембра 1960. године Албанија је изазвала 615 граничних инцидената у којим је убијено или рањено 34 југословенска граничара. Током Другог светског рата на Космет се населило 75-100.000 Албанаца из Албаније и нико их није након рата терао да напусте Космет, а протераним колонистима Србима и Црногорцима, законом из 1945. године забрањен је повратак на своја огњишта на Косово и Метохију, што је значајно нарушило етничку равнотежу становништва у региону.

УСТАВ ИЗ 1974 ГОДИНЕ ДАО "КРИЛА" ШИПТАРСКИМ ТЕРОРИСТИМА

Доношењем устава 1974. године Србија се просто разбија и њен суверенитет се преноси на покрајине које су имале све елементе државности. Такве политичке околности, погодјују шиптарском сепаратистичко-терористичком покрету за отпочињање операционализације идеје о великој Албанији. Припреме за масовне терористичке активности спроводе се у иностранству уз конспиративну сарадњу са базом на Косову и Метохији. Јавно интензивирање насиља против СФРЈ почиње 1981. године и траје све до њеног разбијања. Овај период карактерише појачана активност унутрашњег тероризма на територији СФРЈ. Примењују се све методе психолошко-пропагандних активности у предвечерје унутрашњег и међународног тероризма на овим просторима. Правна класификација и политичка квалификација појавних облика тероризма, у то време одвраћају јавност од суштине проблема, замењујући га разним еуфемизмима, као што су термини иредентизам, контрареволуција, националистичко-сепаратистичко деловање, а потпуно се губи из вида да је на Космету у току ескалација унутрашњег тероризма. Унутрашње терористичке организације имале су значајну моралну и материјалну подршку терористичких организација из иностранства. У овом периоду, посебно 1981. године, широм света органи-

зују се антијугословенске демонстрације, нарочито у Франкфурту, Паризу, Вашингтону, Бриселу...

На Косову и Метохији се илегално наоружава шиптарско становништво, а терористичке организације уз прећутно одобравање власти на КиМ врше масовни прогон Срба и Црногораца са њихових вековних огњишта.

Процес илегалног организовања терористичких група у овом периоду проширен је и на ЈНА. Број терористичких аката албанског сепаратистичко-терористичког покрета према припадницима ЈНА у периоду од 1981. до 1988. године већи је за 22 пута у односу на претходни осмогодишњи период. У времену од 1981. до 1988. године у ЈНА је откривена 241 илегална група са 1435 припадника ЈНА албанске националности који су се спремали за најтеже облике насиља против сопствене државе.⁹

Прве илегалне групе и организоване активности против државе, које су предузимали шиптарски и хрватски сецесионисти у ОС СФРЈ откривене су почетком 1981. године. Само током 1981. године, због деловања албанског сепаратистичко-терористичког покрета, кривично је одговарало 400 Шиптара. У периоду од 1981. до 1986. године због деловања у оквиру терористичких група поднете су 1134 кривичне пријаве против лица шиптарске националности, а осуђено је 1042 лица. Против 5647 Шиптара поднете су прекршајне пријаве, а 3645 лица је упозорено због сарадње са припадницима сепаратистичко-терористичког покрета.¹⁰

Политички индоктринирани припадници албанске националне мањине одлазили су на одслужење војног рока у ЈНА са посебним задацима. Међу таквим злочинцима био је и војник Албанац Азиз Кељменди из општине Призрен, који је у гарнизону Параћин 3. 9. 1987. године убио рафалима из аутоматског оружја 4 војника док су спавали, а петорицу тешко ранио. Органи војне безбедности су у другој половини осамдесетих година извели већи број операција, које су спречиле операционализацију шиптарских терористичких замисли и планова. Ове операције војна безбедност је спроводила под шифром “Златар”.

Анализом историјских докумената о протеривању Срба са Косова и Метохије у последња три века (1690-2006) може се закључи-

9) Документи 17. седнице ЦК СКЈ.

10) Привредни преглед, Југословенски економски дневник, специјално издање, бр. 5/1989, стр. 60.

ти да је из некадашње Старе Србије (данашње Косово и Метохија), насилно протерано око 1,150.000 Срба, да их је око 200.000 побито и 150-200.000 арбанизовано, односно преведено у муслиманску веру.¹¹ Осим тога, веома је битно подсетити научну јавност да су Шиптари, новцем добивеним од грађана Србије и осталих република бивше СФРЈ, деценијама издвајаним за привредни препород Косова и Метохије, уствари, куповали куће и имовину од Срба под притиском. Подсећања ради, бивше југословенске републике, посебно Србија деценијама су издвајале финансијску и стручну помоћ како би се надокнадио заостатак у развоју Косова и Метохије. Највећи део те помоћи издвајала је Република Србија.

Примера ради, у средњорочном периоду између 1966. и 1970. године, од 20.309,000.000 динара инвестиција у Југославији на Косову и Метохији је утрошена једна четвртина или 5.134,000.000 динара. У наредном средњорочном периоду од 1971 до 1980. год. на Косову и Метохији је утрошено 54.475,000.000 динара од укупних 133.951,000.000 динара инвестиција издвојених за улагања на нивоу СФРЈ. Од 1980 до 1985. године на Косову и Метохији је утрошено 37% укупног фонда Југословенских инвестиција, а у раздобљу од 1985. до 1990. године тај проценат је износио 43%. Само од зајма који је Светска банка дала СФРЈ, за развој Космета тадашња држава је издвојила 24% или 240,000.000\$, а 1981. заслугом српске и југословенске владе од Међународне банке добијен је посебан зајам за развој Косова и Метохије у вредности од 130,000.000\$ у временском раздобљу од пуних десет година сваки запослени у Републици Србији издвајао је 1% од свог личногдохотка за развој Косова и Метохије, што је по тадашњем курсу износило око 1,000.000\$ дневно или око 3.650,000.000\$ за десетогодишњи период.¹²

Иако су Шиптари током седамдесетих година добили своју Академију наука, а пре тога два позоришта, научне институције, библиотеку Косова и Метохије, културне центре, они нису ни најмање ценили толике напоре српских власти, већ су те и многе друге погодности које су им биле на располагању искористили за остваривање својих сепаратистичких циљева.

11) Јован Н. Деретић, *Срби и Арбанаси*, Народна библиотека Србије, Београд 2005. године, стр. 52 и 130.

12) Јован Н. Деретић, *Срби и Арбанаси*, Народна библиотека Србије, Београд 2005. године, стр. 138 и 139.

Почетком 1990. године Косови и Метохија су имали 22 научне организације и јединице, са више од 1.200 запослених, међу којима 213 доктора и 160 магистара наука претежно Шиптара, а пре Другог светског рата ниједан Шиптар са Космета није имао научно звање. Само 1988. године на Космету је објављено 113 научних јединица, далеко више на албанском језику. Албанским језиком ТВ Приштина обухвата 80 одсто свога времена, а почетком 1990. године на Космету је било 120.000 ТВ пријемника, а само издавачка кућа “Рилиндија” издала је 289 наслова на албанском језику. У то време на Космету је било 16.500 наставника за наставу на албанском језику, а то је више него што је 1941. године било ученика из редова те народности, затим 4.000 средњошколских наставника, што значи више исто што је 1948. године било средњошколаца шиптарске народности.¹³

СРЈ – СЦГ МЕТА ШИПТАРСКОГ ТЕРОРИЗМА

Након доприноса разбијању СФРЈ шиптарски терористи су највећи до тад интензитет насиља усмерили и против ново настале државе СРЈ-СЦГ, посебно против неалбанског становништва на Косову и Метохији. За своје тзв. мученичко представљање великим силама ангажовали су најпознатије лобистичке агенције у свету (Рудер Фин, Хил, Еделман...). Оценили су да је време да обнародују одлуке треће призренске лиге и да се у јавности представе терористичке скупине у саставу АНА-е: “ОВК”; “ОНА”; “ОВПМБ”... чије су активности садржане у дефиницији тероризма која гласи: *“Тероризам је организована примена насиља (или претња насиљем) од стране политичких мотивисаних извршилаца (појединаца или група) који су одлучни да кроз страх, зебњу, дефетизам и панику намећу своју вољу органима власти и грађанима.”*¹⁴

Операционализација одлука III Призренске лиге¹⁵ нашла се у завршној фази у првој половини 1990. године, када је и званично формирана “Ослободилачка војска Косова”. Постоје различита мишљења о месту старана тзв. ОВК, а највероватније је да је то била Швајцарска. Термин “Ослободилачка војска Косова” први пут се јавио почетком 90-тих година. Политичка руководства свих утицајних шиптарских партија на Косову и Метохији почетком 90-тих

13) Милан Вучинић, *Зашто Косово не може да буде република*, НИП Пословна политика, Београд, 1990, стр. 231.

14) Др Радослав Гађиновић, *Тероризам*, Драслар партнер, Београд 2005. стр. 60.

15) Трећа призренска лига одржана је у Њујорку 26-28. 11. 1966. године. (Ibid. стр. 165).

година дефинисали су заједничке циљеве деловања, формирајући “Национални фронт за ослобођење Косова”. Наведена организација је у свом програму имала два правца деловања. Први, да се политички средствима решава проблем Косова, и други, формирање “ОВК” која би оружаним путем обезбедила стварање “Републике Косово”. У широј јавности тзв. ОВК се први пут огласила у фебруару 1996. године, када је преузела одговорност за извођење терористичких акција на објекте на Косову и Метохији у којима су били смештени Срби прогнани из Републике Хрватске. Припадници “ОВК” наоружани у униформи са амблемом “ОВК” показали су се јавно први пут 29. новембра 1997. године у селу Лауша на сахрани убијеног терористе Хашита Геџија, а у иностранству 10. децембра 1997. године у Бону, када је промотор био терориста Џафер Шатри.¹⁶ Овај период карактерише мало затишје, тј. конспиративни рад терористичких вођа, који су обуставили масовније терористичке нападе. Нису отпочињали масовне акције јер нису били спремни за сукобе са војском и полицијом, а стално су држали високу тензију, повременим терористичким акцијама. Протеривање Срба са Косова и Метохије наставља се у континуитету. Органи државне заштите овакво понашање Шиптарског сепаратистичко-терористичког покрета нису озбиљно схватили, вероватно су били заслепљени лажним идеолошким уверењем о јединству и снази СКЈ, а догађаји су то све демантовали и показали да је тадашњи систем организовања друштва непоуздан и превазиђен. Министарство унутрашњих послова Србије је једино било укључено у борбу са терористичким групама и организацијама које су сваког дана повећале своје бројно стање. Ефикасном акцијом МУП Србије је још 1993. године онемогућио стварање паралелних војних институција попут “Генералштаб”, “Министарство одбране”. Тада су постојали планови о стварању оружане силе Косова и Метохије јачине од око 40.000 чланова. Међутим за четири године терористи су уз помоћ Албаније успели да оспособе неколико хиљада терориста. Центар за прихват је била Тирана, а одатле сви су распоређивани у логоре за обуку, првенствено на северу Албаније, посебно у Тропоју и Барјам Џури. У првој етапи обучено је око 2000 терориста који су на брзу руку пребачени тајним каналима преко неприступачних предела на Косово и Метохију. Језгро тзв. ОВК чинили су бивши припадници ЈНА, а затим и велики број албанских емиграната из САД, Немач-

16) У периоду од 1991. до 1995. године Шиптарски терористи су извели 52 терористичке акције на Косову и Метохији. (Радослав Гаџиновић, “*Отимање Косова и Метохије*”, НИЦ Војска, Београд, 2004, стр. 85).

ке, Швајцарске, Италије, Словеније, Хрватске, Исламских земаља. Шиптарски лобисти су основали фондацију “Отаџбина зове” са експозитурама у Аустрији, Норвешкој, Данској, Канади, Француској, Шведској, Швајцарској, Италији, Белгији, Холандији, САД-у и Немачкој, која је сакупила огромна новчана средства за финансирање терористичке “ОВК”. Владе тих земаља су биле обавезне да спрече све акције и активности које служе за помагање и финансирање терориста и њихових активности.

Немачки политиколог и специјалиста за тајне операције обавештајних служби Ерих Шмит-Енбон, цени да је Немачка одиграла ужасну улогу у изазивању кризе на Косову и Метохији.¹⁷

Агресивно понашање Албаније изазвало је бројне граничне инциденте.¹⁸ У саставу “ОВК” се нашао већи број терориста из страних земаља. Један број са знањем својих влада и њиховом припремом за тероризам против Срба, па се онда може говорити о *међудржавном тероризму* на Косову и Метохији. Други део терориста долази без знања својих влада, шта значи да је присутан и *транснационални тероризам* на територији јужне српске покрајине.

Током 1997. године, шиптарски терористи су убили 32 а ранији 35 својих сународника,¹⁹ а на читавој територији Косова и Метохије су организовали уређење територије за дуготрајна герилска дејства, доводећи на присилни рад своје сународнике који нису желели да прихвате чланство у “ОВК”. Масовно су припремили фортификацијске објекте, саобраћајнице, бункере, подземне болнице са операционим салама, допремили наоружање, опрему, савремене системе веза, уз помоћ највећих светских експерата из области борбених дејстава, припремајући планове за масовни напад на припаднике војске СРЈ и МУП-а Србије. Савремено међународно право подвлачи разлику између побуне и других видова насиља. Савремени систем међународног права побуну сматра унутрашњом ствари државе и у искључивој је надлежности државе. Члан 1, став 2. Протокола II придодат Женевским конвенцијама из 1949 године, изузима побуну из орбита међународног права. Сједињене државе су, на пример бациле запаљиве бомбе на комплекс зграда у месту Беко (Wako Texas) 1993. године на којима се забарикадирала верска

17) Интервју средњонемачком радију из Лајпцига, крајем марта 1999. године.

18) Од 1. јануара до 6. маја 1993. албанска страна је изазвала 45 граничних инцидентата, од којих 20 уз употребу оружја. Војска, 4. 9. 1997, стр. 21).

19) Ibid. 03. 09. 1998, стр. 7.

побуњеничка секта. Том приликом је убијено више од 80 америчких грађана, међу којима и десеторо деце.²⁰

Од 1996. године “ОВК” највећу помоћ и подршку има од Националног албанско-америчког састава (NAAC – National Albanian-American Council).²¹ Познато је да су у Рамбујеу албанске интересе заступали познати светски стручњаци за међународно јавно и приватно право из САД Пол Вилијамс, Маршал Харис и Мортон Абрамовиц. Терористичка активност све више поприма драматичке размере. Оснива се команда тзв. “ОВК” са главним штабом у селу Голобиле између Косовске Митровице и Пећи, која ту остаје и током агресије и дејства снага НАТО пакта на СРЈ. Поред главног штаба “ОВК” у селу Горобиле се налази дипломатска војна мисија САД од 11 чланова и подкомисије ОЕБС-а (Верификатори).

Доласком Агима Чекуа генерала хрватске војске на чело “ОВК” оснивају се зоне, у свакој зони 2 до 3 бригаде батаљонског састава. Тада “ОВК” у општем смислу прераста у герилска дејства и у масовне индивидуалне терористичке активности у појединачном смислу.

Ангажовањем војске СРЈ против бројних шиптарских група и организација за кратко време се успоставила контрола на већем делу територије јужне српске покрајине.²² Током борби у Јунику

20) Радослав Гаџиновић, “Отимање Косова и Метохије”, НИЦ Војска, Београд, 2004, стр. 99.

21) NAAC је удружење или заједница Албанаца у САД и Американаца албанског порекла. Ово удружење је отворило званично канцеларију у Вашингтону 01. октобра 1996. године. Реч је о независној, непрофитабилној и етнички уређеној организацији која се посветила унапређењу албанско-америчких односа. На челу NAAC-а од 30. октобра 1998. године је адвокат Илир Зерка, рођен 1965. г. у Крушеву (Македонија) који је 1968. г. са родитељима емигрирао у САД. Диплому правника стекао је у САД. Ожењен је са Американком Линдом Кини, која ради у државној администрацији. Током 1996. године Зерка је водио успешну кампању за поновни избор Била Клинтона у 15 кључних градова САД, а често је и био главни говорник на етничким ТВ и радио станицама, те писао чланке у New York Times, Washington Postu, Iliriji... Клинтон га је након избор поставио на високу функцију у министарство рада (1997/98), а пре тога (1994/97) Зерка је био јединим Американацем албанског порекла који је радио у конгресу САД код познатог конгресмена и стручњака за радно право, правосуђе и спољну политику Georga Milera. Зерка је контактирао Вилијама Вокера 08. 01. 1999. године да се информише о раду косовске верификационе комисије. Захтевао је од НАТО-а да заустави српске снаге на Косову 11. јануара 1999. године, а 17. јануара 1999. године обратио се америчком председнику са захтевом да што пре почне бомбардовање територија СРЈ. Илир Зерка је од 1996. године главни организатор и предводник свих демонстрација у САД. (Војска, 25. 02. 1999, стр. 8 и 9)

22) До 1. 9. 1988. године у сукобу са војском погинуло је од 2000 до 2500 терориста, од тога 450 на самој граници са Албанијом. Безбедоносне службе процењују да је рањено око 3000 терориста, а самовољно због страха напустило “ОВК” 1500 Шиптара. У том периоду, тачније од 25. јула до 29. септембра 1998. године јединице Приштинског корпуса у садејству са снагама МУП-а Републике Србије запленили су око 150 тона наоружања

полиција је ухапсила четири припадника БНД инструктора и саветника у главном штабу “ОВК”. Путни налог новинару Ерику Ратфелдеру за Ораховац и екипи ТВ АРД за Јуник потписао је БНД. Међу бројним злочинима које су починили шиптарски терористи, посебно су били застрашујући по бруталности у селима Ретимље код Ораховца, Клечка код Липљана (где су Срби спаљивани у крчани) и Глођане код Дечана.

У многим случајевима међународна заједница је пружала сваку врсту помоћи државама угроженим од тероризма, осим кад је у питању СРЈ. Према СРЈ међународна заједница је својим активностима поспешивала тероризам и најодговорнија је за нарастање масовних терористичких активности на територији јужне српске покрајине. Савет безбедности је само вербално и то повремено осуђивао терористичке активности на територији СРЈ, као и понашање Албаније. Ухапшени терористи у граничном појасу који су насилно кренули под борбеним дејствима из Албаније на територију СРЈ изјавили су да се у северној Албанији (Кукс, Крума, Влахна, Тропоја, Бајрам Цури) зависно од смештајних капацитета интензивно обучава од 150 до више стотина терориста. Након обуке, они се опремају, наоружавају и упућују на територији СРЈ. Поменути чињенице је запазио и јавно изнео у Круми 22. 12. 1998. године чак и шеф ОЕБС-а за Албанију Дан Евертс. По његовом мишљењу “Север Албаније и даље је подручје где, “ОВК” обавља веома ужурбане припреме за ратовање”.²³

Најбројнији покушаји насилног преласка границе СРЈ од стране шиптарских терориста били су у зони одговорности Приштинског корпуса.²⁴

Шиптарски терористи су у селу Клечка формирали своју базу на надморској висини од 1044 метара, где су били опремљени најсавременијим наоружањем, војном опремом и сателитским везама, између осталог са противоклопним ракетама типа “амбурст” немачке производње, аутоматским пушкама М16А2 америчке про-

и муниције. Током 1998. године шиптарски терористи су на Косову и Метохији извели 2278 терористичких акција. (Ревиија 92, од 4. 9. 1998 и Политика, од 22. 9. 1999. године).

23) Војска, 14. 01. 1999, стр. 9.

24) У периоду од 1. јануара до 15. октобра 1998. године регистровано је 197 граничних инцидената на граници са Албанијом, од тога 146 у одговорности Приштинског корпуса. У извођењу агресије на СРЈ од стране Албаније, њени носиоци су напали граничне јединице Приштинског корпуса на 23 карауле. Бранећи своју државу и њене границе у сукобу са терористима на албанско-југословенској граници у току 1998. године погинуло је 33 а рањено 98 граничара војске Југославије (Војска, 14. 10. 1999, стр. 28).

изводње, великом количином лекова и санитетског материјала, као и храном добијеном из хуманитарне помоћи. Новинари су се уверили да је на тим “хуманитарним” пакетима писало “Храна, поклон грађана САД”²⁵

Дакле и током 1998. године, припадници војске Југославије су показали врхунску храброст и патриотизам на одбрани државне границе од насумичног терористичког налета са територије Републике Албаније. Одсудно бранећи своју државу током 1998. године погинуло 100, а рањено више од 300 припадника МУП-а Србије и Војске Југославије. Почетком 1999. године албански сепаратистичко-терористички покрет је био пред коначним поразом. Војска СРЈ је у пуној офанзиви, разбила крупне сепаратистичко-терористичке формације, иако су шиптарски терористи имали пуну подршку од старне дела међународне заједнице. Након офанзивних дејстава и великог успеха Војске Југославије у борби са шиптарским терористима, НАТО пакт је ставио ваздухопловне снаге у приправност са претњом да ће масовним ваздушним ударима напасти СРЈ. Агресија НАТО пакта је одложена, јер је споразум Милошевић-Холбрук, 8. октобра 1998. године договорено да се СРЈ прихвати ОЕБС-ову верификациону мисију за Космет са око 2000 чланова на челу са Wilijamom Vokeгом америчким пензионисаним генералом, да се дозволи извиђачкој авијацији НАТО да надгледа простор јужне српске покрајине и да се смањи бројно стање МУП-а Републике Србије и војске СР Југославије на стање које је било пре марта 1998. године. Доласком 1200 верификатора почетком новембра 1998 године на Косову и Метохију почиње завршна фаза за припрему агресије НАТО пакта на СРЈ.

Преко Тиране “ОВК” је била повезана са албанском емиграцијом у свету. Њени представници су крајем 1997. године објавили листу банака и број рачуна на које су се уплаћивала финансијска средства за финансирање терористичких активности на Косову и Метохији. У Бону код Šparkase банке на рачун BBLZ број 380500000, подрачун 85431, у лето 1998. године из Саудијске Арабије стигла је дознака у вредности од 7,000.000 ДМ.²⁶

У скоро свим западним земљама скупљана су средства за помоћ терористичким активностима на Косову и Метохији. Једино се оваквом начину финансирању насиља супротстављала Швајцарска. Уредник аустријског радија Молте Олшевски у својој књизи

25) Ibid.

26) Политика 20. 09. 2001.

“Рат за Косово”, објављеној у јесен 1999. године, наводи да је на Космету било око 1.000 терориста из исламског света, од тога 300 из Босне. У саставу “ОВК” било је у континуитету 300-800 страних плаћеника.²⁷ Чланом 47 Протокола 1. у ставу 1 констатује се да плаћеник нема право да буде борац или ратни заробљеник. Другим речима, плаћеници не уживају заштиту међународног права. Конвенцијом о забрани регрутовања, коришћења, финансирања и обучавања плаћеника, усвојеној 1989. године у члану 2, предвиђено је да свако лице које регрутује, користи, финансира и тренира плаћенике чини међународни деликт. Државе уговорнице обавезале су се у члану 5 те Конвенције да ће забранити сваку активност везану за коришћење плаћеника, с обзиром на тешке последице њиховог ангажовања.

Без обзира на то, што су у саставу међународних снага безбедности врхунски обучени борци, КФОР и УНМИК како из субјективних, тако из објективних разлога не могу успешно да спроведу у дело Резолуцију СБ 1244, јер владе неких земаља из којих су КФОР и УНМИК немају интерес да се ова резолуција спроведе у дело, првенствено због симпатија према шиптарским терористима и због страха за животе својих људи ако уђу у отворени сукоб са шиптарским герилцима и великим бројем терориста. Од доласка КФОР-а на подручје Косова и Метохије, тј. од 10. јуна 1999. године до краја 2005. године, наоружане шиптарске терористичке групе извеле су укупно 7757 терористичких напада. У тим акцијама припадници “ОВК” су убили 1252 лица, ранили 2237 и отели 1150 лица, уништили или видно оштетили 150 српских цркви и манастира и спалили више од 2,000.000 књига на српском језику. Откривено је 144 логора у којима су били заточени, малтретирани и мучени Срби. Од доласка КФОР-а до краја новембра 2003. године на Космету је порушено 5100 српских надгробних споменика, чија се вредност процењује на више од пет милиона евра.²⁸ У том периоду је са Космета протерано 250.000 неалбанског становништва, спаљено или отето 107.000 кућа и станова чији су власници Срби и Црногорци (77.000 отето, а 30.000 уништено), а чија вредност се, без земљишта и пратећих објеката, процењује на око 5.350,000.000 (пет милијарди и триста педесет милиона) еура.²⁹ Након шиптарског погрома над Србима 17. марта, чак је и командант јужног крила НАТО

27) Ibid.

28) Радослав Гађиновић, *Фелџон у Политици* од 19. 1. 2006. године

29) Радослав Гађиновић, “*Отимање Косова и Метохије*”, НИЦ Бојска, Београд, 2004, стр. 147.

амерички генерал Цереми Џонс изјавио "Ово је етничко чишћење Срба." а други американац поводом 17. марта Мортон Абрамовиц – креатор Клинтонове политике за Балкан и саветник шиптарским преговарачима у Рамбујеу је изјавио: "Само насиљем може нешто да се промени. Мартовско насиље је за Албанце имао и неке позитивне резултате."³⁰

На основу изнетих чињеница може се закључити да међународне снаге безбедности нису испуниле задатак по Резолуцији СБ 1244, која је гарантовала: повратак снага безбедности СР Југославије на Косово и Метохију; повратак свих протераних на своја вековна огњишта; свима је била загарантована безбедност на Космету, а пракса је потврдила да безбедни нису само Срби и Црногорци.

Ни једна од ових обавеза није испуњена. Дакле, читави један век се одвија процес отимања Косова и Метохије од стране шиптарског сепаритистичко-терористичког покрета. У томе су кроз историју имали значајну подршку једног дела међународне заједнице. Данас, интензивније него икада се врши притисак на српско руководство да се малте не одрекне своје у историји најзначајније територије. Но, ниједан српски политичар нема право да под притиском потпише сецесију Косова и Метохије, *јер Србија има историјско и уставно право над Косметом, које је старије од етничког права*. Ако званична власт Србије или СЦГ потпише отцепљење Косова и Метохије од Србије, ти делови српске територије би били изгубљени за сва времена. Међутим, ако у најгорем случају међународна заједница призна сецесију Косова и Метохије без сагласности српских власти, онда би то била силом отета територија.

Посматрано са политичко-правног аспекта Косово и Метохија никада не могу бити самостална држава, јер никада на просторима Косова и Метохије није било елемената Албанске државности. Границе са суседима није одређивала Србија, већ међународна заједница на основу етничке структуре становништва и турских дефтера. Те границе су одређене на Лондонској конференцији 1913. године, а ревизијом су коначно потврђене на конференцији у Фиренци 26. јула 1926. године.

Србија има *уставно и историјско право* на Косову и Метохији, које је увек старије од етничког права, а такође и међународно право је на страни Србије, јер Повеља ОУН забрањује насилно отимање делова суверених земаља.

30) НИН, 8. јул, 2004, стр. 20.

Бројност једне националне заједнице се не одређује њеним бројним стањем у оквиру једног дела државе, већ њеним бројним стањем у оквиру целе државе, па и на основу тог критеријума Албанци су национална мањина у Србији. Нигде у свету до сада национална мањина није имала право на своју државу, а једна национална заједница не може сама за себе одређивати да ли је народ или национална мањина.

ЛИТЕРАТУРА

- Бела књига Владе Србије о тероризму на Косову и Метохији, Београд, 2003.
- Д. Богдановић, Књига о Косову, Народна књига и ВИЗ, Београд, 1999.
- Др Р. Гађиновић, Отимање Косова и Метохије, НИЦ Војска, Београд, 2004. године,
- Др Д. Јаковљевић, Тероризам с гледишта кривичног права, Службени лист СРЈ, Београд, 1997.
- Меморандум о Косову и Метохији Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, Београд, 2003.
- Тероризам на Косову и Метохији, Бела књига СМПП-а СРЈ, Београд, 1998.
- Велика Албанија – замисли и могуће последице, Институт за геополитичке студије, Београд, 1998.
- Др М. Вучинић, Зашто Косово не може да буде република, НИП Пословна политика, Београд, 1990.
- Р. Видачић, О коренима сепаратизма и тероризма на Косову, Службени лист СРЈ, Београд, 2000.

Radoslav Gacinovic

Institute for Political Studies, Belgrade

VIOLENCE IN KOSOVO AND METOHIJA

Summary

Process of implementation of violence in Kosovo and Metohija has lasted more than one century. Shiptars' separatist-terrorist movement in Kosovo and Metohija has started with the implementation of violence immediately following the First Prizren League, most intensively in the last decade of 20th century. The process of the seizure of the centuries-long Serbian territory (K and M) was envisioned and organized by a powerful Shiptar lobby worldwide, and its operational program has been administered by the implementation of Albano-terror with the Alban-

ism being its ideology, and with modern terrorism being its form. This has been noticed in particular in the last decade of 20th century. It is a well-known fact that in the region of this Southern Serbian province there have never been the elements necessary for creation of Albanian states-hood. Moreover, it was not Serbia who had defined the state borders with her neighboring states; it was international community that had done it. It should be pointed out that one national community's population is not determined by the number of its population within one region of the state, but by its number of population within the whole state. Regardless of these facts, a basic goal of the Shiptars' separatist-terrorist movement is ethnically clean Kosovo and Metohija, and then the seizure of the Serbian territory and creation of an independent state. Regardless of the offensive of the Shiptar terrorists and their powerful lobby in the world, nobody in Serbia owns the right to sign the secession of the Southern Serbian province, that is, in other words, the separation of Kosovo and Metohija from Serbia.

Key Words: violence, terror, terrorism, Kosovo and Metohija

УДК:
323.1(=163.41)(497.115)
Примљено:
17. новембра 2007.
Прихваћено:
28. децембар 2007.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 91-100.

Јелена Миљковић Матић
Институт за политичке студије, Београд

"ОСВЕТА КОСОВА"

*- српски национални идентитет између земаљског
и небеског царства*

Сажетак

У раду се разматра садржај синтагме "освета Косова", која се појавила приликом ослобађања српских територија од Турака, и која носи борбену ноту у оквиру сплета митских елемената везаних за Косово. Кроз анализу значења "освете Косова" одмерава се међусобни положај овоземаљских и хришћанских (односно прагматичних и идеалистичких) вредности у оквиру српског националног идентитета, пошто се он у многоме оснива на њиховом супротстављању. Шта ће се десити са српским националним идентитетом у новим историјским условима у којима "освета Косова" још увек може да буде препуна значења?

Кључне речи: Српски национални идентитет, Косово, историја.

У размишљањима шпанског писца Мигела де Унамуна о томе како се хришћанство ситуира у европском човеку 20-ог века, налази се и следећи став: прочитао је, каже, негде тврдњу да "истински националиста ставља отаџбину изнад свега, те сва политичка питања поима, разматра и разрешава у односу на национални интерес. Прочитавши то," каже даље Унамуно, "сетио сам се речи: 'Моје царство није од овога света' и помислио да за истинског хришћанина – уколико је истински хришћанин уопште могућ у грађанском животу – свако питање, политичко или ма које друго, мора да буде поимано, разматрано и разрешавано у односу на лични интерес вечног спасења, вечности. А шта ако отаџбина страда? Отаџбина јед-

ног хришћанина није од овога света. Хришћанин мора да жртвује отаџбину истини".¹

Овакав Унамунов став је много заличио на опредељење нашег кнеза Лазара с којим је, према предању, отишао на Косово, у сусрет надолazeћим Турцима. Жртвовао је Лазар све овоземаљско да би се прославио пред Богом као приврженик правих и непролазних, духовних вредности. Међутим, после пола миленијума, када се појавила потреба да се становништво новоформиране Србије, политичке територије која се отима из турске империје, схвати као нација, као колективно биће уобличено државом, кнез Лазар је постао највећи заштитник српске националне идеје, чије му је очување стављено на срце уместо изворне хришћанске идеје спасења његове душе. Тако је Лазарева погибија прво протумачена као планирано и добровољно жртвовање за Христа – што је врхунски отпор потенцијалном преверавању; а затим је и додатно пригодно интерпретирана да би могла да, са све тим хришћанским тумачењем, уђе у темељ српске државне идеологије и националног идентитета: као давни напор националног вође да свој народ и државу посвети хришћанским вредностима и обесмрти их увођењем у Царство Небеско. Стогодишњи циклус оружаних борби за, како би се то данас рекло, српски национални суверенитет и интегритет, окончан је 1918. године, мада не онако како је то било логично – самосталном државом Србијом. Али је, свеједно, током тог периода уобличена она идеја која се колоквијално назива државност, а која представља само други угао гледања на исти идејни комплекс што се друкчије обележава као национални идентитет (док код државности претеже политичка организација народа на територији, национални идентитет акцентује народ као политички осмишљену запоседнутост територије).

Иако су, тако, српска државност и национални идентитет уложени у Југославију само што су формирани, а да се нису прописно иживели, српска национална митологија, која је у потпуности уобличена током 19. века, наставила је да живи – *кроз* југословенство, *паралелно* с њим или *упркос* њему. Та је митологија промовисала, пре свега, хришћанске мартиријске вредности, као методологију постизања личног али и колективног спасења кроз погибију у одбрани отаџбине. То је све заједно, пригодом Кумановске битке, уобличено у поетичан борбени слоган "освета Косова", чији је значај

1) Мигел де Унамуно, *Агонија хришћанства*, превела са шпанског Љиљана Буквић, Клио, Београд 2000, стр. 10.

истакао Радоје Домановић у својој причи "Краљевић Марко по други пут међу Србима" – утолико наглашеније уколико је контрастирао његов патос са моралном недостојношћу својих савременика који га користе. Кроз ту акциону синтагму успостављен је близак контакт између идеје о националној држави (која виртуелно постоји, у Небеском Царству, и кроз 400 година овоземаљског паузирања), рата (којим је држава поново призвана у земаљско постојање као што је 1389. наизглед нестала), вере (да је државност обитавала у Царству Небеском до тренутка када се поново појавила у царству земаљском као оплеменења и да је српска судбина вођена посебним божјим планом). Косовски мит створен у конкретним историјским условима користи сплет ових концепата да би утемељио српски национални идентитет. Међутим, овако компонован национални идентификатор је остварио једну велику противречност у својој структури, у оној мери у којој је на страни елемента вере реч о хришћанству и која се у изразу "освета Косова" максимално потенцира: с једне се стране велича Лазарево право хришћанско одрицање од овоземаљских тежњи и постигнућа зарад задобијања Царства Небеског, док се с друге стране говори о освети његових овоземаљских губитака. Као да модерни Срби Царство Небеско виде као шарену лажу намењену утеси губитника који није постигао успех у овоземаљским пословима – што је психолошки амбијент који Домановићу, наравно, није промакао.

У самој стихованој легенди о Лазаревој одлуци да остави овоземаљску славу зарад оне Божје,² испод хришћанске фасаде заиста се крије нешто сасвим друго, према налазима етнолога Душана Бандића.³ Будући да је, у тој песми, Богородица кнезу Лазару понудила две могућности, обе победничке (да одмах оде у вечност, као што је и урадио, или да славно победи Турке), Бандић се сасвим оправдано пита: "Зар Лазар није могао започети свој вечни живот и касније, када би – овенчан славом победника над неверницима – умро природном смрћу"?⁴ Идеја која је, према Бандићевој анализи, овде уткана јесте идеја о бесмртности која се постиже кроз памћење поколења, у свету живих. Многе победе и порази се могу наћи у историји разних држава и државника, али све то

2) Песма "Пропаст царства српскога" у: Вук Караџић, *Српске народне пјесме*, II, Нолит, Београд 1969, стр. 186-188.

3) Душан Бандић, чланак "Царство земаљско и царство небеско" у истоименој књизи, Библиотека XX век, књ. 69, Београд 1990, стр. 31-42.

4) Исто, стр. 37.

личи једно на друго и обично избледи - осим ако се повуче прави потез, толико величанствен да име његовог учиниоца никада не буде заборављено. То је логика коју је, према Бандићевом мишљењу, народни песник приписао кнезу Лазару као разлог да се определи онако како се определио. Одлучио је да се спектакуларно жртвује са целом својом војском, те да се тако упише у историју и постигне бесмртност кроз вечно памћење будућих нараштаја; слава само у Божјем Царству није му, очигледно, била довољно привлачна. То је логика постизања бесмртности много старија од српског народа или хришћанства, за сада утврђена као индоевропско наслеђе,⁵ а хришћанство јој је, у овом случају, само обланда у коју номинални хришћани увијају своја истинска дубока уверења.

Следећа ствар коју је Бандић установио јесте да кнез Лазар "није ништа друго до врста метафоре, помоћу које је представљена историјска судбина Срба".⁶ Он то свакако не би могао да буде да његов вечни живот није схваћен на горе речен начин: "он се одрекао свога тела да би 'спасао' своју душу," каже Бандић. "Прихватио је физичку смрт да би избегао ону другу, духовну, која је коначна и која се поклапа са губитком идентитета. Може се запазити да та дефинитивна, духовна смрт појединца представља, истовремено, и веран опис 'смрти' једног народа. Физичко уништење народних маса тешко је и замислити. Но, уништење 'душе' народа, уништење његовог идентитета, често се догађало током историје. Такви су народи заувек силазили са историјске позорнице. У том смислу се смрт Лазара и 'смрт' српског народа могу изједначити. Њихове жртве имале су исти циљ".⁷ Дакле, дефинитивно није у питању задобијање Христовог Царства Небеског, већ једно веома архаично схватање бесмртности кроз памћење поколења, док се хришћанство ту нашло само као најупечатљивије дистинктивно обележје у односу на Турке, као културни артефакт који омогућава успостављање колективног идентитета – и кнезу Лазару и његовој војсци, а откад се српска црква прославила као чувар 'душе народа' кроз векове бивања рајом, источно хришћанство се спонтано наметнуло као стожер идентитета читавог српског народа током формирања косовског националног мита у 19. веку. Захваљујући томе, додуше, угушен је етнички идентитет римокатоличких и мухамеданских Ср-

5) В. о томе. Жан Одри, *Индоевропљани*, Превела с француског Љубинка Јовановић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци 1990, стр. 21 и 25.

6) Душан Бандић, нав. дело, стр. 39.

7) Исто, стр. 40.

ба, али је то била цена коју је нова српска нација морала да плати да би успешно уобличила један тако лепо компонован и ефикасан национални мит какав је косовски.

Хришћанство у целој тој ситуацији очигледно није задржало много од своје аутентичности, већ се уподобило задатку и постало права фолклорна појава – а коју је Бандић, иначе, назвао 'народно православље'.⁸ То није неки кохерентан скуп догми и ритуала као што би, можда, требало да буде с обзиром да носи назив православље, већ је, пре свега, начин на који се код Срба остварила синтеза паганских и хришћанских веровања: "Срби нису једноставно напустили своју паганску веру и заменили је новом. Учење православне цркве прихватили су (и прихватили су) углавном виши, елитни слојеви српског друштва. У народне масе нова је религија врло тешко и врло споро продирала. ... Најкраће речено, они су прихватили хришћанство, али су га често схватили на нехришћански начин".⁹ Такву интерпретацију хришћанства је, сасвим природно, народни песник приписао и кнезу Лазару: пошто је од Богородице добио понуду да изабере хоће ли ући у Царство Небеско одмах као мученик или касније као побожни владар, Лазар је проценио да му је милије да на потомство остави незабораван утисак. Царство Небеско је, другим речима, од народног поете схваћено као еуфемизам за овоземаљску славу кроз памћење поколења.

Поред чињенице да хришћанство никада није прихваћено у српским народним масама друкчије него било које друго веровање, оваква промена каква му се десила приликом уградње у српски национални мит показује и у којој мери је српска православна црква једна уистину народна црква кад, не трепнувши, прихвата народну интерпретацију Лазареве жртве и здушно учествује у даљем прилагођавању хришћанства као згодног начина да се уздигне и подупре новонастала светиња нације.¹⁰ Православна хришћанска вера се, додуше, схватала баш како и треба у контексту истините историјске приче о опредељењу средњевековне аристократије, али се онда, даље, читава та прича ставља у функцију изградње националних осећања савременика. Тако је хришћанство могло да буде инструментализовано за потребе учешћа у националној идеологији, те да

8) Душан Бандић, *О народном православљу данас – истраживања у ваљевском и крушевачком крају*, "Етноантрополошки проблеми" 9, Београд 1992.

9) Исти, *Народна религија Срба у 100 појмова*, Нолит, Београд 2004, стр. 12.

10) Миодраг Поповић, *Видовдан и часни крст*, Библиотека XX век, Београд 1998. (3. издање)

од духовног пута ка обожењу личности буде претворено у моралне сентименте који подржавају идеју о народу као колективном бићу што постиже апотеозу кроз жртве својих чланова у борбама за слободу и истовремено остаје присутно у историји. Наслов чувене студије Стојана Новаковића о првом српском устанку, *Васкрс државе српске*,¹¹ убедљиво приказује симбиозу хришћанског облика и националног садржаја: васкрсење, као хришћанска појава *par excellence*, центар, смисао, суштина хришћанства, овде је искоришћено као модел који представља судбину српске националне државе. Наиме, као изузетан историчар, Стојан Новаковић је морао знати да о модерним националним осећањима нема говора у средњем веку. Чак нису постојала ни у време којим се бави његова књига. Па ипак, није одолео моди да српској националној идеји додељује светост позајмљену од хришћанства и да је пројектује у прошлост, па је назвао своју књигу тако да испадне да је српска национална држава живела у средњем веку, да је затим убијена од неверника и да је, коначно, тријумфално васкрсла. Баш иста судбина какву је имао Христос. И не само да је живот Христов искоришћен као модел по коме се успоставља прича о судбини српске нације, него се и истинска преданост вери средњевијековних владара интерпретира сходно потреби националног мита: Симеон Немања и Сава су уобличио националну државу као светињу, док је Лазар повео земљу на крст; касније, кад су се стекли услови да се нација отелотвори у народу, а не више у владару, показало се да је распеће државе истовремено било вазнесење нације чија је то сада Парусија. Укратко: косовска битка је распеће а формирање националне државе у 19. веку је васкрсење државе; или, Косово је вазнесење нације а модерна народна државотворна борба је њен Други долазак.

"Освета Косова" је, тако, драматуршки смисао васкрсења националне државе, односно другог доласка нације. Уместо у верујућем али губитничком владару, сада се нација са својом државом појавила у свом савршеном отелотворењу, у пуном сјају. Могуће је да је самопоуздање произишло из оваквог интуитивног поимања националне ситуације олакшало улагање свега српског у јужнословенску државу, без бојазни да би се ту могло нешто лоше десити по Србе. И баш као што Христово васкрсење 'освећује' тј. поправља последице Адамовог промашаја, тако и успостављање нове српске државе освећује косовски губитак тако што надокнађује његове ви-

11) Стојан Новаковић, *Васкрс државе српске, политичко-историјска студија о првом српском устанку 1804-1813*, Српска књижевна задруга, Београд 1904.

шевековне последице. "Освета Косова" у суштини значи промену значења и смисла вере: уместо аутентичног хришћанског индивидуализма који тежи спасењу душе по цену одрицања веза чак и са породицом,¹² православље и верник су стављени у службу нације. Израз таквог сентимента изгледа, на пример, овако: "Срби су, захваљујући својој аутокефалној Цркви сачували свој крштени језик и своју словесност. Сачувавши своју словесност Срби су очували своју суштину – словесни начин постојања свога народа. Сачувавши словесни начин постојања свога народа, и то баш у време непостојања своје државе и окупације свога државног простора, Срби су од народа узрасли до нације. Етничка заједница је постала Заветна заједница – српска нација као Нови Савез српскога народа са Васкрслим Христом".¹³

Наравно, хришћанство и црква су ипак и пре свега за већину њених представника и верника оно што и треба да буду, а њихово подређивање нацији се сматра изопачењем: "Хришћански појам нације суштински се разликује од савремених секуларних представа. Хришћанске нације биле су отворене и у вертикали и у хоризонтални. Циљ нације је био да служи Богу и остварује вољу Божју на земљи. Црква је нације преображавала, християнизовала и усмеравала према наднационалним циљевима и вредностима. Исти је случај био и са хришћанским нацијама на Западу. Модерне секуларизоване нације постају мит, тотем, божанство, 'мистични темељ ауторитета сваке власти'. Национална воља је извор права и политике. Модерне нације настоје да 'еманципују' свеукупни живот друштва од утицаја цркве, јер је она сама псеудоцрква. Бога и цркву потчињавају националном егоизму укључујући их у кодове сопствене месијанске националне идеологије. Стапање вере са таквим појмом нације је јерес позната као етнофилетизам (религиозни национализам)".¹⁴ Међутим, и дан-данас се деси да чак и црква стане понекад на ово прокажено становиште, које је Мигел де Унамуно описао као немогуће за истинског хришћанина, као управо неспојиво с хришћанским гледањем на ствари. На пример, поводом намере владике Амфилохија да прокуне све који ће да признају државну независност Косова и Метохије, огласила се бео-

12) В. Мт. 8:21, 22; 10:37; 12: 46-50; 19:29; Мр. 3:31-35; Лк. 8:19-21; 14:26.

13) Анонимни аутор, *Црква на интернету – Очување словесности*, http://svetisava.eunet.yu/html/crkva_na_internetu.html.

14) Радован Биговић, "Православна црква и нација", дневне новине Политика online од 24. 10. 2007, <http://www.politika.co.yu/rubrike/Pogledi-sa-strane/t45279.sr.html>

градска Патријаршија, назвавши Космет "срцем и душом наше цркве".¹⁵ То је необична изјава за представника Патријаршије, будући да и нехришћани, претпостављам, знају да се то коси са суштинском догмом о Христу као стожеру цркве. Мислим да оваква изјава представника највишег органа српске цркве показује колико дубок корен има дискутабилно верско значење "освете Косова", идеја о хришћанству као културолошкој особености српске нације и метафори њене судбине – да чак и савремена српска црква дозвољава неким својим представницима да ту улогу хришћанства истакну као, у најмању руку, равноправну оној јеванђељској.

Није потребно много размишљања да би се уочио разлог упорности с којом се одржава ова јеретичка основа српског националног идентитета, чак и у окриљу цркве. Како је то формулисао колега Момчило Суботић: "Разбијањем и распадом југословенске државе Срби су враћени у 19. век, у време своје духовне, политичке и државне обнове. Поново смо у времену кад је најтежи и главни посао формирање националног осећаја и мишљења".¹⁶ Другим речима, сада је, коначно, прилика да се оствари оно до чега је "освета Косова" требало да доведе, а што је било одложено стварањем и трајањем разних југословенских држава. "Освета Косова" је подразумевала тријумфални "васкрс државе српске", а од тога некако није било ништа све до сада: ни од националне државе Срба, нити од Косова као кључне националне територије,¹⁷ а од Другог светског рата на овамо и хришћанство се (било оно званично, било народно) бори за опстанак, против комунизма и секуларизма. Но, с обзиром на обнову верског живота Срба, затим на недавну политичку еманципацију Србије, као и на актуелна збивања с Косовом и Метохијом, постоји материјална основа да косовски мит, а с њим и синтагма "освета Косова", обнови своју актуелност. Питање српског националног идентитета и државности још увек је, ето, нераскидиво везано за појам Косова, али више не у митском домену већ сурово реално, као давне 1389. године. Могло би се рећи да је опет на ред дошло опредељивање: за приклањање праву јачег, за прагматично прилажење просперитетном Западу, без Косова у Србији – такорећи за царство земаљско; или за супротно томе: за правне, моралне,

15) Чланак "Црква (још) не баца проклетство" (потписао П. П.), новине Глас јавности, среда, 16. јануар 2008, стр. 2.

16) Момчило Суботић, "О српском националном програму", *Политичка ревија*, бр. 1-2/2006, Институт за политичке студије, Београд 2006, стр. 108.

17) Радослав Гаџиновић, "Отимање Косова и Метохије", *Српска политичка мисао*, бр. 3-4/2005, Институт за политичке студије, Београд 2005.

културне идеале, који се лепо покривају идејама блиским ирационалности, као што је оријентација ка словенству мајке Русије, ка Косову као тзв. колевци српства ... ка Царству Небеском, царству идеала, у коме се налази и представа о националном идентитету. Кроз неко време, можда кроз неколико векова, ко зна хоће ли "освета Косова" поново бити израз пун позива и обећања?

Jelena Miljkovic – Matic

Institute for Political Studies, Belgrade

**“REVENGE OF KOSOVO” – SERBIAN NATIONAL IDENTITY
BETWEEN TEMPORAL AND CELESTIAL REALM**

Summary

Author of this text elaborated content of the phrase “Revenge of Kosovo” that has appeared during the wars for liberation from Turks on Serbian territories and that has contained a warlike tone within the frame of the mythical elements in regard to Kosovo. Through an analysis of the meaning “Revenge of Kosovo”, the author compared mutual relation between temporal and Christian (or pragmatic and idealistic) values within the frame of Serbian national identity, being significantly based on its opposition. What will happen with the Serbian national identity in new historical circumstances in which the “Revenge of Kosovo” still hold many meanings?

Key Words: “Serbian national identity, Kosovo, history?”

УДК: 323.285(497.115)

Примљено:
27. новембра 2007.

Прихваћено:
12. децембра 2008.

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 101-128.

Небојша Пантелић
Београд

ГЕНЕЗА АЛБАНСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА И ТЕРОРИЗМА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Сажетак

Намера аутора овог рада јесте да укаже на корене албанског сепаратизма и тероризма на Косову и Метохији, циљеве којима су одувек тежили и начинима њиховог испољавања кроз историју обележену страдањем српског народа, које је на жалост и данас присутно под окриљем међународне заједнице која га толерише. Албански екстремизам је политичка чињеница дубљих историјских корена, а тероризам представља насилно средство за остваривање циљева албанских екстремиста. Без разумевања генезе српско-албанских односа и услова који су погодовали њиховом формирању, није могуће разрешити ни главне проблеме који су довели до кризе на политичкој сцени.

Кључне речи: Косово и Метохија, српски народ, историја, насиље, албански сепаратизам, тероризам...

Политичка збивања на Косову са свим својим крупним друштвеним последицама, открили су поред свега осталог и једну велику и са сваком новом генерацијом све већу празнину у познавању српско-албанских односа. Не само обичним људима, него и одговорним политичарима у Србији, на жалост, нису „при руци“ поуздана историјска знања о читавом комплексу ових односа, па самим тим ни о правим коренима оних савремених појава које се морају објаснити да бе се могле разрешити на најбољи начин. Многе су ствари окренуте наопачке, многе политички веома релевантне чињенице српско-албанских односа потиснуте или заборављене. Као да је све почело јуче, не даље од Балканског рата 1912. године и стварања Албаније 1913. године. Може се рећи да ту није више реч

само о незнању, него о једној опасној дезоријентацији, а очигледно и о празном простору у нашој колективној свести, у који се убацује великоалбанска пропаганда. Зато је неопходно пружити једну поуздану историографску информацију, да би се проблем спознао у његовим правим мерама.

ИСТОРИЈАТ ОДНОСА СРБА И АЛБАНАЦА

Косово је општи назив једног сложеног проблема у коме су два народа, српски и албански, спутана са супротностима нагомиланим у последња три века. Косово потиче од турско-албанског „Косовског вилајета“, који је пред Први балкански рат обухватао подручје Косова и Метохије, Санцака (Рашка област) са Горњим Полимљем, северне Македоније до Велеса и источне Македоније са целим сливом Брегалнице. У претходној Југославији та се покрајина до уставних амандмана 1968. године звала Косово и Метохија, као и према Уставу Републике Србије од 1989. године (често се употребљава израз Космет). Мада и тај назив није сасвим тачан јер је територија области обухватала и друге крајеве са посебним називима: Не само Косово и Метохију, него и Мало Косово (Лаб), Горњу Мораву са Изморником, Гору са Опољем, Новобрдску Криву Реку, Средску, Сирињић и Средњи Ибар.¹ На захтев албанских сепаратиста, под изговором јачања аутономије Косова и Метохије, усвајањем уставних амандмана 1968. године, дошло је до померања аутономије ка федералној јединици и промене назива покрајине у Косово.

Однос између српског и албанског народа кроз историју се мењао. За све време немањих Србије, Албанци нису испољавали тежњу ка издвајању и самосталности. Политичка интеграција Албанаца у средњовековној српској држави извршена је у оквиру феудалног система без дискриминације према албанској властели. Албанска властела је учествовала у раду највиших органа власти српске државе-српских сабора. Позитивне правне одредбе о Арбанасима сточарима широм српске државе налазе се у низу специјалних прописа владарских повеља као и у Душановом Законику.² Посматрано са државноправног становишта, веома важан моменат је тај, што се у Душановој царској титули Албанци јављају уз Србе,

1) Д. Богдановић, *Књига о Косову*, Војноиздавачки завод, Народна књига, Београд, 1999, стр. 5.

2) Н. Радојчић, *Српски државни сабори у средњем веку*, Београд 1940, стр. 202, 210, 308.

Грке и Бугаре („цар и самодржац Србљем, Грком, Благаром и Арбанасом“ - у повељи из 1348).³

Губитак државне самосталности и слободе услед инвазије Османлија изменио је у самој основи услове живота српског народа. Турска инвазија покренула је велике етничке масе на Балкану и изазвала поремећаје са трајним последицама. Ослободилачки покрет Срба израста из непосредног отпора народа и његовог одбијања да прихвати турско-исламску власт.

У великим аустријско-турским ратовима 1683-1690 и 1717-1737, учествовали су Срби као и северноалбанска католичка племена. Подвргнути суровим репресалијама Турака после аустријског пораза, Срби се у таласима селе на север под патријарсима Арсенијем III Чарнојевићем (1690. године - око 185.000 људи се иселило)⁴ и Арсенијем IV Чарнојевићем (1737. године - није познато колико се Срба иселило). Примарни додир српског и албанског народа није имао карактер сукоба, као што су га српско-албански односи неће имати све до исламизације Албанаца у XVI веку.

Исламизација Албанаца је захватила прво феудалце, градско, па сеоско становништво. Исламизирано становништво је мењало свој социјални статус и економски положај, ослобађајући се разних дажбина и терета. Функција исламске државе, према томе и Отоманског царства, састојала се у распрострањању и победи „праве вере“, са циљем да сав свет, а поготову сви припадници овакве државе, приме ислам. Муслимански елемент је у начелу за исламску државу поузданији елемент.⁵

Изванредну, историографску беспрекорну анализу утицаја друштвених и административних институција ислама оличених у турској власти на живот не-муслиманског становништва – извео је Иво Андрић у својој докторској дисертацији под насловом „Развој духовног живота у Босни под утицајем турске власти“ (1924).⁶ Он с правом истиче да је у земљама које су Турци освојили као једини регулатор личног, друштвеног, материјалног и духовног живота важио ислам „У условима које је ислам наметао развијао се

3) Д. Богдановић, исто дело, стр. 33.

4) Д. Богдановић, исто дело, стр. 93.

5) Д. Богдановић, исто дело, стр. 110.

6) Докторска дисертација Иве Андрића, чији немачки оригинал носи наслов „Die Entwicklung des geistigen Lebens in Bosnien unter der Einwirkung der türkischen Herrschaft“, објављена је у оригиналу и преводу на српски језик у часопису Светске задужбине Иве Андрића 1 (1982) 6-237.

и духовни живот не само оних који су га били прихватили, већ и свих осталих турских поданика, без обзира на то којој су вери припадали“. Андрић наводи прописе из чувене збирке „Канун и раја“ (Збирка закона за рају), из 635. године у коме главне тачке кануна су управо оне које најдубље задиру у морални и привредни живот хришћана.⁷ Турци су из политичких и стратешких разлога помагали албанску колонизацију српских земаља, која је била пропраћена исламизацијом, асимилацијом и суровим насиљем над српским становништвом.

Извештаји католичких визитатора из 17. и 18. века, откривају важну околност да је ислам био одлучан чинилац за опсег и трајност албанске колонизације у Старој Србији и Македонији.

Исламизацијом албански елемент није само доведен и утврђен у југословенским земљама, него је и словенски елемент однарођен, албанизован. Исламизација је дала читав лик албанској колонизацији, условила је изглед и њен ток будућег развоја.⁸

У првој половини 19. века Срби су били већинско становништво на Косову и Метохији, а према истраживању Јована Цвијића око 1830. године Срба је било нешто више од 400.000 хиљада. Међутим, управо тада почиње најмрачније раздобље прогона и децентрализације, која траје све до ослобођења 1912. године. Само од 1876. године протерано је око 150.000 Срба.⁹

Албански национални покрет конституисан је на измаку велике „Источне кризе“, јуна 1978. године, стварањем Албанске лиге у Призрену, у тренутку када се концепт великих сила спремао да у Берлину прекроји балканске границе. Захтев за спајање четири османска вилајета (косовски, битољски, јањински и скадарски) у јединствен албански вилајет с посебном управом, био је израз максималистичких тежњи албанског националног покрета. Тада је први пут формулисан концепт “Велике Албаније“, који је био уперен против балканских држава. Само у раздобљу од 1890. до 1899. године са Косова и Метохије иселило се око 60.000 лица.¹⁰

Терор над Србима поново је достигао један од врхунаца током Првог светског рата, нарочито за време повлачења српске војске

7) Д. Богдановић, исто дело, стр. 96.

8) Д. Богдановић, исто дело, стр. 107-108.

9) Д. Богдановић, исто дело, стр. 193.

10) Д. Т. Батаковић, *Косово и Метохија: Историјско наслеђе и геополитичка ограничења*, Зборник радова са округлог стола Геополитичка судбина Косова и Метохије, Институт за геополитичке студије, Београд 1999, стр. 368-369.

преко Албаније крајем 1915. године, као и приликом гушења српског устанка у Топлици 1916-1917. године.

Априлским сломом Југославије 1941. године, почиње ново раздобље албанског терора над српским становништвом уз подршку окупационих власти и трупа. Процењује се да је албанска добровољачка милиција „Вулнетари“, коју су помагале и друге паравојне формације за четири године рата убиле око 10.000 Срба., претежно цивилног становништва. Око 100.000 Срба и Црногораца су насилно исељени.¹¹

После слома Италије 1943. године, а уз сагласност нацистичке Немачке, 16. септембра 1943. године образована је „Друга призренска лига“, по угледу на ону из 1978. године.

Крајем 1942. године, уз подршку окупатора, основана је националистичка организација „Balli kombetar“ (Национални фронт), чији су се припадници називали балистима и спроводили незапамћени терор над српским и црногорским становништвом. Крајем 1943. године створен је специјални „Косовски пук“ (Regiment i Kosoves), који је предњачио у етничком чишћењу Косова. У пролеће 1944. године од албанских снага (које су бројале негде око 12.000 војника са немачким командним кадром), створена је 21. СС дивизија „Скендербег“, која је обучена у немачке униформе вршила масакре над српским и црногорским становништвом.¹²

По ослобађању Косова и Метохије од немачког окупатора, а уверени да ће Космет бити припојен Албанији, на позив албанске иреденте дошло је до оружане побуне у децембру 1944. године. Позиву се одазвало око 10.000 албанских екстремиста. Побуна је угушена у фебруару 1945. године. Тек тада су створени услови за пуну политичку и државноправну интеграцију Косова и Метохије у новој Југославији. Присуство албанског национализма осећа се и по ослобађању Косова и Метохије. Трећа призренска лига, основана је у Америци 1946. године са истоветним програмом као претходне две, а то је стварање „Велике Албаније“.¹³

Настојећи да приволи Албанију да приступи југословенској федерацији комунистичка власт је 6. марта 1945. године донела познату „Одлуку о привременој забрани повратка српских колониста протераних са Косова и Метохије“. У исто време, паралелно је

11) Ј. Пејин, *Страдање Срба у Метохији 1941-1944*, Архивски преглед, Београд, 1944.

12) Д. Т. Батаковић, исто дело стр. 380-381.

13) Д. Богдановић, исто дело стр. 288.

текло усељавање Албанаца из Албаније на Косово и Метохију. У периоду од 1948-1956. године, око 40.000 Албанаца је насељено у Југославији.¹⁴

Након доношења уставних амандмана 1968. године, долази до избацивања имена Метохија из назива покрајине и најављују се нови правци деловања националне политике албанских комуниста, а то је тежња да се аутономна област претвори у покрајину, а затим покрајина у републику. Уочи албанског националног празника, 27. новембра 1968. године, долази до организованих масовних демонстрација на Косову са тежиштем у Приштини. Битна оцена тих збивања била је да су она националистичка и шовинистичка.

Исељавање Срба се убрзано наставља, а у радним и партијским организацијама, спроводи се чистка српских, црногорских и других неподобних кадрова. Упоредо са нарастањем албанског екстремизма растао је и број илегалних терористичких група. У периоду од 1979-1980. године, откривено је шест терористичких група, док је од 1974 до 1981. године, око 600 етничких Албанаца осуђено за сепаратистичке акције.¹⁵

Демонстрације албанских сепаратиста 1981. године, показале су да албански национализам добија забрињавајући пораст. Примењују се већ познати класични методи деловања, а главни циљ је да се створи платформа за интернационализацију „косовског проблема”.¹⁶ Суверенитет Републике Србије над Косметом повраћен је 28. марта 1989. године, када је Скупштина Србије донела одлуку о томе да је Република Србија јединствена за целу територију Републике.¹⁷

Оружана побуна албанских екстремиста отпочиње 22. јануара 1990. године, извођењем терористичких акција, али је брзо угушена. Међутим ови догађаји су утицали да албански екстремисти у наредном периоду отпочну примену оружаног насиља, како би на тај начин скренули пажњу међународне јавности и битних субјекта-

14) П. Живанчевић, *Емигранти, Насељавање Косова и Метохије из Албаније*, Београд 1989.

15) Д. Т. Батаковић, исто дело, стр. 384.

16) Д. Богдановић, исто дело, стр. 294.

17) Скупштина Србије је 28. марта 1989. године, донела је Одлуку о проглашењу Уставног закона за спровођење амандмана о промени Устава СР Србије. На основу тога, Скупштина Србије, на заједничкој седници свих Већа, 28. септембра 1990. године, донела је Одлуку о проглашењу Устава СР Србије, којим је уређено да је територија Републике Србије јединствена и недељива (чл. 4) и да у Републици Србији постоје САП Војводина и САП Косово и Метохија, као облици територијалне аутономије (чл. 6).

та међународне заједнице. Насилно разбијање СФРЈ, снажно је подстакло албанске екстремисте на Косову да убрзају своје припреме за масовну примену тероризма против Србије и Савезне Републике Југославије.

ЦИХАД – ИНСПИРАЦИЈА ТЕРОРИСТА

Основни узроци албанског екстремизма и тероризма су цихад и отимање српских територија.¹⁸ Албанска етничка заједница није имала разлог да развија екстремизам и тероризам на Косову и Метохији, јер је Србија и Југославија после 1912. године, а нарочито после 1945. године, улагала огромне напоре да се Косово и Метохија ослободи тешког наслеђа заосталости, нарочито на привредном подручју као и на развоју косовске аутономије. Као најзаосталије подручје у федерацији, АП Косово и Метохија је област највећег улагања савезног Фонда за неразвијена подручја. Из тог фонда добија у раздобљу од 1966. до 1970. године – 30% средстава; од 1971-1975. године – 33,3% средстава; од 1976-1980. године – 37% средстава; од 1981-1983. године – 42,62% средстава.¹⁹ Насупрот оваквој реалности, тероризам албанских екстремиста подстиче насиље и представља једну од највећих претњи безбедности и развоју Западног Балкана.

Терористичка-побуњеничка дејства албанских екстремиста против матичне државе (1913, 1926, 1944/45, 1968, 1981, 1989, 1990, 1998, 2000, 2001 и 2004. године), одвијала су се у складу са теоријом о цихаду коју је уобличио исламиста Ал Газали, а операционализовао Сејид Кутб (који је обешен 1966. године, што је објашњавајући Куран позивао на грађански рат у Египту). Циљ исламске

18) Цихад - (ар.; дословно: „настојање, тежња”, „борба за нешто или против нечега”), дужност муслимана да се труде и боре „за Божју ствар, против личне непобожности, као и против непријатеља ислама. Цихад може да значи и „свети рат”, али борба за правоваљаност живота и ширење вере начелно радије прибегава мирољубивим средствима, као што је нпр. убеђивање Муслимани, по свом сопственом уверењу, чине дар ал ислам, „кућу ислама”, а остали народи света припадају дар ал харбу, „кући рата”. Дужност је муслимана да шире дар ал ислам мисионарским радом, а понекад чак и војним походом, цихадом, уколико је нужно, ради постизања коначног циља, исламске заједнице која ће обухватити цео свет. Куран упозорава да „у вјери нема присиљавања” (сура 2:256). И поред тога, цихад је у свим својим облицима, вековима био моћно средство убеђивања. То је једини облик оружаног сукоба који санкционише религија, а они који падну борећи се „за Божју ствар”, постају мученици који одмах спознају срећу спасења (сура 2:154, 3:169, 195). Муслимани разликују „велики цихад”, који је непрестана борба појединачног верника против сопствених склоности ка злу, и „мали цихад”, који је заправо оружани сукоб за одбрану вере или њено ширење. Ова се дужност понекад сматра шестим стубом ислама.

19) Д. Богдановић, исто дело, стр 284.

вере је целокупно становништво света, а поље њене акције је цела планета. Отуда је свет ислама у сталном рату са светом, све док се не победи и успостави Алахова власт на планети. Прихватљиво је само примирје у периодима када су муслимани недовољно јаки за оружано насиље, али оно не може да траје дуже од десет година.²⁰

Албански екстремисти су дизали побуне независно од тога што су били равноправни са осталим грађанима Југославије и што су имали велико учешће у свим државним институцијама, а у неким су чак и преовлађивали. Основна идеја албанских екстремиста, која одражава цихадовски карактер јесте програм „Призренске лиге“. Представници Албанаца и муслимана су 1978. године у Призрену, створили Албанску лигу и формулисали су захтеве за аутономију Албанаца у оквиру Турске. Као политички и етнички субјекат помињу се муслимани, а не Албанци.²¹

Не треба заборавити ни цихадовски карактер програма Друге призренске лиге, који је привукао велики број албанских фанатика да ступе у немачку озлоглашену 21. СС брдску дивизију „Скендербег“, која је масакрирала велики број „неверника“. Верски лидери „Друге призренске лиге“ (Џафер Дева, Али-бег Драга, Вехби Фрашери, Бајазит Бољетин, јерусалимски муфтија Ел Хаџ Емин Хусеин и др.), истицали су да је верска обавеза ступање у дивизију „Скендербег“. Такође, верски свештеници (војни имами), који су били распоређени у дивизији приказивали су немачке фашисте као заштитнике ислама и муслимана.

У јесен 1944. године, када су партизанске јединице ослобађале Косово и Метохију, албански лидер екстремистичке организације „Balli kombetar“ (Национални фронт), Сокољ Доброши, позвао је албанско становништво на свети рат-цихад против комуниста. Оружана побуна је отпочела у новембру 1944. године, а угушена је у фебруару 1945. године.²²

Јосеф Бодански, врсни амерички познавалац доктрине и стратегије „цихада“, установио је трајну присутност радикалних муслимана на Балкану. По њему иранска обавештајна служба укљу-

20) М. Мијалковски, *Угроженост безбедности Западног Балкана албанским тероризмом*, Војно дело 1/2004, стр. 148-149.

21) М. Мијалковски, исто дело, стр. 150.

22) М. Мијалковски, исто дело, стр. 151.

...Многе терористичке организације, приликом пријема нових чланова полагале су заклетву „Кунем се у Куран, на заставу и крвљу хероја... да ћу бити веран организацији за уједињење албанских територија са Албанијом. Смрт издајницима...“

чује се у многе области друштвеног живота Албаније од почетка деведесетих година. Иран је у Албанији успоставио финансијску подршку: почев од банака, институција за вођење званичне економије до мреже хуманитарних организација. Иранска обавештајна служба је користећи иранске успостављене институције, у Албанији организовала обавештајно-агентурну мрежу и своје дејство је усмерила према суседним и другим европским земљама.²³

За команданте терористичких организација „албанска земља“ (Албанија, српска покрајина Косово и део Македоније), треба да буде одскочна даска за ширење терористичких акција према Западној Европи.²⁴

Постоје бројни докази о постојању повезаности албанских екстремиста са радикалним исламистичким организацијама. Оснаживање терористичке ОВК у периоду од 1992-1997. године, допринели су „Исламистички оружани покрет“, који је у априлу 1995. године на Народној арапској исламској конференцији (ПАИС) у Картуму формирао нове команде за вођење цихада на Балкану. Одлучено је да се центар у Карачију бави организовањем „исламских ратника“ у Албанији укључујући и Космет, а да узданица ПАИС-а буде исламистичка-терористичка мрежа „Ал Каида“ на челу са Осамом бин Ладеном.

Више хиљада Албанаца из Србије завршило је војно-терористичку обуку у Албанији, коју је финансирала и обучавала „Ал Каида“, као и други радикални исламисти. Под окриљем организовања хуманитарне помоћи сиромашним Албанцима, Бин Ладен је 1994. године, посетио Албанију, којом приликом је оформио терористичку мрежу чије су главне операције вођење из Албаније, а регрутовао је и борце за сукобе на Косову и Метохији 1999. године. У прилог томе говори и чињеница да је Паскал Миљо, албански шеф дипломатије, у августу 1998. године, у интервјуу који је дао листу „Коха Јоне“, изјавио да је „Албанија постала стетиште исламских фундаменталиста, који, у сарадњи са елементима у земљи, али и шире, желе да дестабилизују земљу“.²⁵

Председник „Исламске заједнице Косова“, Реџеп Боја је 10. јула 1998. године, приликом одржавања заједничке молитве, преко

23) Ј. Бодански, *Тероризам и Балканско полуострво*, Defense i Foreign Affairs Strategic Policy, 4-5, Aleksandria Virginia, USA, 1998, p. 27.

24) Ј. Бодански, *Osama Bin Laden focuses on the Balkans*, Defense & Foreign Affairs Strategic Policy, 19. септембар 2003, www.balkanpeace.org.

25) М. Мијалковски, исто дело, стр. 151-152.

разгласног уређаја цамије у центру Приштине, позвао јавно Албанце на цихад. Хваљена је терористичка ОВК и објављен је општи „устанак против Срба“. Ова порука имала је за циљ да опомене оне Албанце који су били лојални матичној држави Србији, да они имају обавезу да учествују у верском тероризму против матичне безбожничке државе. Постоји истоветност између оваковог става и теорије цихада ради провере да ли је неки муслиман искрен или лажан верник: „Тек када пристане на кретање у рат, животом и имањем својим, може се видети ко је искрени муслиман“²⁶ Истовремено у терористичкој ОВК налазио се и велики број муцахедина. Један од њих Аслан Клечка био је задужен да свакога дана држи молитве и да учи Албанце да се клањају. Говорио је да ће сви Албанци после протеривања Срба бити најбољи муслимани и да католика међу Албанцима неће више бити – мораће да буду муслимани или ће бити убијени.²⁷

У току 2003. године, албански терористи су извели десетине аката насиља на територији Космета, југоистоку Србије и у Македонији, у времену када албанска етничка заједница није била изложена никаквој репресији власти. Вођа терористичке организације „АНА“, Виган Градица је изјавио да „АНА“ делује на свим албанским територијама које узурпирају српски, македонски, црногорски и грчки православци.²⁸ Основни мотив који их покреће на насиље је верски мотив (верска мржња према хришћанима) усмерен на разбијање територијалног интегритета Србије и Црне Горе, Македоније и Грчке. Верско обележје насиља има извориште у постулатима цихада, а не у угроженостима људских и колективних права Албанаца.

Један од доказа повезаности албанских терористичких група и Осама бин Ладена су и саопштења која је Ибрахим Ругова доставио редакцији руске агенције Итар-Тасс, 25. септембра и 17. новембра 2001. године, у којем је упозорио светску јавност да ОВК, на подручју коју контролише, скрива базе међународних терориста, да су припадници ОВК спремни да организују терористичке акте да би подржали Осаму бин Ладена, а такође су спремни и за деловање на међународном нивоу.²⁹

26) М. Јефтић, *Савремени цихад као рат*, Нова књига, Београд, 1989, стр. 246.

27) М. Мијалковски, исто дело стр. 152-153.

28) М. Мијалковски, исто дело, стр. 153.

29) М. Мијалковски, П. Дамјанов, *Тероризам албанских екстремиста*, НИЦ Војска, Београд 2002, стр. 63.

Албански терористи у складу са цихадом нападају, и своје сународнике, лажне вернике. Ову чињеницу потврђује и изјава Адема Краснићија, албанског екстремисте, коју је дао у јулу 1998. године немачком „Шпиглу“, упутивши смртну пресуду Шиптарима који се залажу за мирно разрешење актуелне кризе на Косову и Метохији, изјавивши: „Убијаћемо их ако се и даље буду кретали погрешним путем.“³⁰

Албански екстремисти делују на бази верског критеријума, а агресивност је усмерена на отимању српске територије и ка Албанцима муслиманима који одбијају да их следе, а у циљу стварања муслиманске државе.

ПОЈАМ И СУШТИНА АЛБАНСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА

Албанци су на демонстрацијама 1981. године, изашли са захтевом да покрајина добије статус републике, с позивом на национално начело, тј. на начело самоопредељења народа (с лењинским правом на самоопредељење до отцепљења), са аргументима бројности. Захтев за „Републиком Косова“, претвара се и у захтев да се у тој новој републици уједине сви Албанци Југославије, што је отварало веома сложен проблем положаја у федерацији и интегритета не само Србије него и Македоније и Црне Горе.³¹

Албанске емигрантске организације („Бали комбтар“, „Легалитет“, „Трећа призренска лига“, „Национални комитет“, „Слободно Косово“, „Народни покрет за републику Косово“, „Савез Косовара“, „Хрватско-албански савез“ и др.), активно су учествовале у остваривању идеје „Република Косово“, односно отцепљењу Косова и стварању „Велике Албаније“. Оне су се изразито бавиле терористичким и субверзивно-пропагандним делатностима према Југославији. Албанска непријатељска емиграција је најбројнија у САД, Канади, Аустралији, Белгији, СР Немачкој, Француској, Швајцарској и Шведској.³²

Усвојивши „Декларацију о независности Косова“ (2. јула 1990. године) и „Устав Републике Косова“, албански екстремисти на Космету, на основу тих докумената образовали су илегалне органе власти. Почели су спроводити свеобухватне припреме за стварање

30) М. Мијалковски, исто дело, стр. 64.

31) Д. Богдановић, *Књига о Косову*, Београд, 1999. стр 384.

32) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 60.

оружане силе која ће бити способна да обезбеди стварање услова за отцепљење и формирање државе.

У програмској декларацији сепаратистичког Демократског савеза Косова (ДСК) на чијем је челу Ибрахим Ругова, отворено се говори да „ДСК ради на претварању Косова у независну државу“. Према истој декларацији, „ДСК се залаже за национално јединство које би водило решењу албанског националног питања, за остварење идеала националне државе“.³³ Насупрот програмских одређења ДСК, стоји друга по снази политичка партија Албанаца на Космету, чији је назив „Парламентарна партија Косова“, чији је лидер Адем Демаћи. Ова политичка партија заступа радикалну линију у остваривању општег циља тј. стварање Велике Албаније, али не мирним путем како то заговара ДСК, него силом уз извођење терористичких акција које би требало да прерасту у општи оружани сукоб из кога би Албанци уз помоћ страних сила, успели да отцепе Космет из састава Србије. Адем Демаћи је иначе осамдесетих година био лидер „Марксистичко-лењинистичке партије Албанаца у Југославији“, која га је 1982. године прогласила за народног хероја. Одређење његове странке може се уочити из њеног Статута, који отворено подржава акције „ОВК“ и објашњава фанатичну заслепљеност и доследност његових присталица:

КАЗНА ЗА ИЗДАЈУ – СМРТ

I

Први и последњи циљ нашег покрета је обезбеђење права на самоопредељење до отцепљења територија настањених већином Шиптарима, које се још увек налазе под југословенском администрацијом тј. први и последњи циљ нашег покрета је ослобођење шиптарских крајева, анексираних од Југославије и уједињење ових са њиховом мајком Албанијом.

II

Да би постигао горе поменути циљ, наш ће покрет употребити сва средства и начине који им буду при руци од оних политичко-пропагандних (мирољубива средства) до оружане борбе и општенародног устанка (немирољубива средства).

III

У безусловном остварењу шиптарског народа за ослобађање и уједињење, наш покрет ће прихватити уз велику захвалност сваку

33) Билтен, СМПП, *Косово и Метохија*, мај 1998, стр. 18.

помоћ и искрену подршку материјалну и моралну, која буде дошла било откуд и од кога.

IV

Наш покрет не управља своју активност - борбу против Југославије и њеног друштвено-економског система уопште, већ ће његова активност и борба бити продужена и достићи до оног степена док не буду шиптарске области, анексиране од Југославије, ослобођене и уједињене са Албанијом.

V

Наш покрет поседује „Програм“ и „Статут“.

VI

Члан револуционарног покрета уједињења може бити свако, ко се стављајући опште интересе изнад личних, залаже и бори, телом и духом у свако доба и где год се налазио, како лично жртвујући свој живот морално и материјално - потпомаже без резерве ствар ослобођења и уједињења Шиптара.

VII

На челу покрета налази се револуционарни покрет за уједињење Шиптара. Његово проширење врши се једногласним пристанком осталих чланова.

VIII

Револуционарни комитет покрета координира и управља целокупном активношћу покрета, именује и разрешава све органе и одговорне покрета. Његове одлуке прихватају се већином гласова и обавеза су за све чланове покрета, где год се налазили.

IX

Само револуционарни комитет покрета уједињења Шиптара има право да допуни или измени „Програм“ или „Статут“ покрета.

X

Онај ко буде издао на један или други начин сам себе осуђује на смрт. Револуционарни комитет покрета констатује и утврђује учињена издајства, уједно предузимајући мере за извршење неопростиве казне.

Верско обележје албанских екстремиста лежи у идејама Призренске лиге, а потврђено је на прослави 118. годишњице Призренске лиге у Скопљу (10. јуна 1996. године). У свим њеним докумен-

тима као политички субјекат јављају се муслимани, а не Албанци. Цихад је основни покретач албанских терориста и екстремиста. Многе чињенице говоре о повезивању терористичке организације „ОВК“ и „Албанске националне армије“ са терористима „Ал Каида“. Стварањем и деловањем муџахединске јединице „Абу Бекир Садик“ на Косову и Метохији разоткривене су чврсте везе између радикалних муслимана и албанских терориста.

Крајњи циљ албанских екстремиста на Западном Балкану је био разбијање територијалног интегритета Србије и Црне Горе, Македоније и Грчке, дакле отимање туђих територија и стварање исламске „Велике Албаније“. Ради остваривање овог пројекта албански екстремисти су створили бројчану јаку и наоружану терористичку организацију коју називају „АНА“. Насилничка делатност „АНА“ има специфична обележја на Косову и Метохији, на подручју југа централне Србије и у Македонији.

Вишеструка је испреплетаност албанског тероризма са организованим криминалом, а евидентна је инострана подршка. Могућност албанских екстремиста и терориста за примену неоружаних и оружаних облика деловања су велике, и на жалост јачају, а тиме и угроженост Србије и Црне Горе. То је драстично показно у периоду од 17. до 19. марта 2004. године, када је око 60.000 хиљада Албанаца, организовани у хорде, напало све што је српско на Косову и Метохији.

Тежиште насиља албанских екстремиста је усмерено и против Албанаца који из било којих разлога одбијају да следе њихов цихад. Истовремено, настоје да бруталним актима насиља окончају етничко чишћење Космета од Срба.

ИНОСТРАНА ПОДРШКА АЛБАНСКОМ ЕКСТРЕМИЗМУ

Истраживања међународног аспекта тероризма указала су на постојање дилеме: да ли је тероризам заиста изражавање бунта појединца, група или покрета који теже промени конкретног политичког поретка или се оно сматра сурогатом рата, јефтиним, делотворним и недоказивим начином ратовања против неке државе?³⁴

Генерална скупштина ОУН-а је у *Декларацији о јачању међународне безбедности*, реafirмисала дужност сваке државе у сузбијању тероризма, што се огледа кроз став о томе да је свака држава

34) К. Томашевски, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983, стр. 14.

дужна „да се уздржава од организовања или подстицања аката грађанског рата или аката тероризма на територији неке друге државе, да их потпомаже или да учествује у њима.“³⁵ Супротно начелима Генералне скупштине ОУН-а о забрани организовања, помагања или толерисања субверзивних или терористичких делатности уперене против друге државе, поједине земље и други међународни субјекти јавно или тајно давали су подршку албанским терористима и екстремистима.

Албански екстремисти у остваривању својих циљева имали су велику инострану подршку, нарочито великих сила, јер се овај простор западног Балкана поклапао са њиховим геополитичким циљевима и интересима. Лицемерна, агресивна и добро усаглашена инострана политичко-дипломатска кампања спроводила се тако, да су се изјашњавали против отцепљења Космета од СРЈ, а у исто време подржавали албанске екстремисте и терористе и вршили систематски притисак на званичне органе власти Србије и СРЈ, да безусловно испуне њихове ултимативне захтеве.³⁶

Залагање САД било је усмерено у два правца: на пружање подршке терористичким бандама албанских сепаратиста на Косову и Метохији, као и на насилно свргавање тадашњег режима СРЈ. Специјални изасланик САД Ричард Холбрук, 28. августа 1998. године у Кран Монтани, изјавио је да је Вашингтон имао прве званичне контакте са „Ослободилачком војском Косова – „ОВК“. Те контакте је остварио и Роберт Гелбард, специјални изасланик САД за претходну Југославију као и амбасадор САД у Скопљу Кристифор Хил који се током 1998. године састајао са вођама ОВК у Драгобиљу код Ораховца.³⁷

Амерички генерал Вилијам Вокер, шеф посматрачке мисије Организације за европску безбедност и сарадњу „ОЕБС“ на Косову и Метохији, отворено је подржао албанске терористе. Он је ликвидацију албанских терориста од стране МУП-а Републике Србије у селу Рачак, окарактерисао 16. јануара 1999. године као „масакр 45 цивила од стране српских снага безбедности“. ³⁸ Сумњу у тврдње Вилијама Вокера изразили су француски листови „Монд“ и „Фигаро“, као и двојица извештача „Асошијетед преса“, који су

35) Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, НИУ Службени лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 79.

36) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 81-82.

37) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 139.

38) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 144.

снимали полицијску противтерористичку акцију. Такође обдукцијом лешева која је потврдила екипа финских патолога утврђено је да није било масакра.³⁹

Администрација САД је 12. децембра подржала одлуку албанских сепаратиста да отворе свој информациони биро у Вашингтону. Званични Вашингтон је дао објашњење да отварање наведеног бироа доприноси бољем разумевању „тешких услова на Косову“ и да он нема статус дипломатске мисије.

Поводом демонстрација албанских сепаратиста на Косову и Метохији, Клаус Кинкел министар иностраних послова Немачке, изјавио је 1. октобра 1997. године, да „то што се догађа у Приштини није унутрашња ствар Југославије, већ се тиче целе Европе“ и да је „на Косову угрожена стабилност целог региона“. Европски парламент је 23. октобра 1997. године, усвојио Резолуцију о Космету у коме је осудио насилну акцију српске полиције.

Република Албанија се максимално експонирала у подршци албанским екстремистима на Космету. У периоду од септембра 1991. године до 25. јула 1994. године, Влада Албаније је 31 пут јавно подржала терористичке и друге противуставне делатности албанских екстремиста против СР Југославије.⁴⁰

Једно од најгрубљег мешања Албаније у унутрашње догађаје СРЈ означено је у подршци владе Албаније у вези „референдума“, који су тајно спровели албански екстремисти и „резолуцијом“ коју је донела илегална „Скупштина Косова“, дана 22.09.1991. године, која дефинише „Републику Косово“ као суверену и независну државу.

Народна скупштина Албаније је 23. октобра 1991. године признала „Републику Косово“, као суверену и независну државу и „Привремену владу Косова“ с Бујаром Букошијем на челу. Председник Албаније Сали Бериша позвао је 10. октобра 1992. године, Албанце на Космету да бојкотују опште изборе у СРЈ. Такође, после разговора са генералним секретаром НАТО-а Максом Вернером дана 18. 10. 1992. године, изјавио је да „Албанија инсистира да НАТО и ОУН-а пошаљу трупе на Косово“. Он је већ 19. новембра 1992. године, у интервјуу бечком листу „Курир“, отворено запретио да ће се Албанија „непосредно умешати у ратне сукобе на Косову уколико се ратни пожар буде проширио на југ“.

39) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 144.

40) *Тероризам на Косову и Метохији и Албанија*, Бела књига, стр. 23-30.

Такође је приликом посете Бугарској дана 15. 02. 1993. године, изјавио да „Тирана неће моћи да заустави Албанце да притекну у помоћ својој браћи на Косову уколико рат и тамо избије“.⁴¹

Постоје бројни примери уплетености више држава у спонзорисању тероризма албанских екстремиста против СРЈ. Јадан од карактеристичних примера је из 1998. године, када је Војска СРЈ разбила једну терористичку јединицу ОВК приликом илегалног преласка са територије Албаније у СРЈ. Међу погинулим терористима идентификовано је 15 муџахедина из Јемена, Саудијске Арабије и Македоније.⁴²

У 1998. години, подршку албанским сепаратистима пружили су и Контакт група (САД, Русија, Немачка, Енглеска, Француска и Италија), УН и ОЕБС. Контакт група је са одржаних састанака 29. марта у Лондону, 29. априла у Риму и 13. јуна 1998. године у Лондону, подржала албанске сепаратисте, и упутила захтев СРЈ да повуче војску и полицију са Космета. Контакт група је у Рамбујеу у фебруару 1999. године, довела албанске екстремисте на преговоре са представницима СРЈ и тиме је обезбедила да терористичка „ОВК“ има статус легитимне стране у унутрашњем сукобу на делу југословенске територије.

Перфидну подршку албанским сепаратистима пружио је Европски парламент усвајањем Резолуције о Косову, 23. октобра 1997. године којом се осуђује „насилна акција српске полиције против мирних демонстрација у области Косова и позивају српске власти да се уздрже од даљег насиља“, као и да позитивно и брзо одговоре на одлуке Европске уније о отварању канцеларије у Приштини.⁴³

Анализом садржаја бескрупулозне иностране подршке албанских екстремиста и тероризма на Косову и Метохији, показује да су њени носиоци били појединци (званичници појединих земаља, коалиција, регионалних и међународних организација), владе и ресорна министарства појединих земаља, органи и институције савеза држава, међународне и невладине организације. Албанским екстремистима таква подршка пружана у СРЈ и изван СРЈ са јавно упућиваним подстицајно-подржавајућим порукама је била непрекидна.

41) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 84.

42) Р. Стојановић, *Тероризам-годишњица и последице*, фелтон у Политици, од 10. до 25. септембра 2002. године.

43) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 85-86.

Такође, њихова подршка је требало да увери руководства Србије и СРЈ да су она крива (због „неадекватног“ поступања према албанској етничкој заједници на Космету), односно да су узрочник тероризма на Космету и да, због тога, морају прихватити ултимативне захтеве албанских екстремиста.⁴⁴

Користећи инострану подршку албански екстремисти су тенденциозном пропагандом настојали да се прикажу као представници „тероризоване“ албанске заједнице. У исто време терористичке групе, у сарадњи са легалним политичким странкама Албанаца на Космету, су појачали војне припреме за оружану побуну и остваривање крајњег циља „независно Косово“.

ПОЧЕТАК ЕСКАЛАЦИЈЕ АЛБАНСКИХ ТЕРОРИСТА

Стратегија албанских екстремиста обликована је шездесетих година 20. века, а њихов циљ је разбијање територијалног интегритета Србије, односно одвајања Косова и Метохије од СЦГ. Наведени циљ требао је да се оствари кроз три етапе. У првој етапи оснивале би се сепаратистичке организације, у другој фази вршило би се омасовљење „покрета“, а у трећој фази предузимале би се оружане акције. Због процене да су исцрпљена политичка средства борбе за отцепљење и да су се створили повољни услови, активирана је трећа фаза.⁴⁵

У чланку од 4. марта 1997. године, конзервативног немачког дневника „Франкфуртер алгемајне цајтунг“, описан је нацрт плана за „ослобађање окупираних области“ од стране екстремистичке организације „Национални покрет за ослобађање Косова“ (ЛКЦК)⁴⁶. Овај план одвијао би се у четири етапе: у првој етапи предвиђени су „политичко просвећивање народа“ и „структурне промене“, за другу – отпочињање појединачних оружаних акција, у трећој би се ујединиле ЛКЦК са екстремистичком организацијом „Народно ослобођење Косова и „Ослободилачка војска Косова“ у јединствену организацију „Национални фронт за ослобађање Косова“, док

44) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 82-83.

45) *Тероризам на Косову у Метохији и Албанија*, Бела књига, Савезно министарство за иностране послове СРЈ, Београд, 1998, стр. 184.

46) ЛКЦК је створен 25. маја 1993. године. Имао је посебно руководство за Космет („Централни савет за окупиране области“) и за Албанце са Космета у дијаспори („Координационог одбора за дијаспору“). Вођа „Централног савета“, Авни Клинаку и други његови чланови ухапшени су 1996. године на Космету. Клинаку је осуђен на десет година затвора.

би четврта етапа водила ка „народном устанку“ и „тоталној мобилизацији свих снага“.

Према др Милану Мијалковском, делатности албанских екстремиста и терориста против Србије и Југославије условно можемо поделити у два раздобља и то до 1990. године и после тога. У другој фази разликују се шест етапа и то: прва (преображавајућа) – трајала је од 2. јула 1990. до 28. новембра 1997. године; друга (ескалациона) – од 28. новембра 1997. до 16. октобра 1998. године; трећа (консолидациона) – од 16. октобра 1998. до 24. марта 1999. године; четврта (кулминациона) – од 24. марта 1999. до 10. јуна 1999. године; пета (терорско-геноцидна) од 10. јуна 1999. до 17. новембра 2001. године; шеста (отрежњавајућа) од 17. новембра 2001. до садашњих дана.⁴⁷

Почетни и крајњи датум прве фазе узети су из следећих разлога: 2. јула 1990 године, албански екстремисти, иначе посланици у Скупштини САП Косово, илегално су усвојили противуставни акт „Декларацију о независности Косова“, а 28. новембра 1997. године с. Лауши код Србице, припадници терористичке организације „ОВК“ јавно су се показали униформисани и наоружани.

У овом периоду албански екстремисти и терористи спроводили су усклађене политичке, верске, пропагандне, финансијске, образовне, обавештајно-безбедносне, криминалне и терористичке активности. Главна активност је била усмерена на стварање јаких терористичких организација и банди на принципима војне организације. Терористички акти били су усмерени према цивилима (претежно Албанаца), припадницима МУП-а и ВЈ. Основни циљ ових активности је јачање морала чланова терористичких банди и организација, придобијање нових присталица међу Албанцима, застрашивање оних Албанаца који су лојални матичној држави – Републици Србији, те да се светској јавности скрене пажња на „проблем Косова“. У овом раздобљу изведене су 134 терористичке акције, а убијено 41 лице, а 74 теже и лакше рањено. Албански терористи су изводили акте насиља најчешће из заседа користећи разноврсно наоружање (најчешће пешадијско наоружање и бомбе).

Албанске терористичке организације су биле окоснице спровођења појачаних војних припрема. Ове активности су се односиле на прибављање и прикупљање оружја и војне опреме, организовање обуке, стварање штабова, прикупљање новчаних средстава, као

47) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 71.

и успостављање контаката са страним војним и полицијским стручњацима. Такође, договорено је да треба формирати „Војску Републике Косова“ са око 40.000 људи.⁴⁸

Језгро Ослободилачке војске Косова „ОВК“, изнедрило се из албанске терористичке организације „Народни покрет Косова“ (ЛПК), основане 17. фебруара 1982. године у Немачкој, под називом „Народни покрет за Републику Косова“ (ЛПРК).⁴⁹ „ОВК“ је 1997. године имала само 600 чланова. На omasовљавању месних терористичких састава радили су главни штабови. Језгра многих штабова чинили су бивши официри и подофицири ЈНА и ВЈ, бивши припадници Покрајинске службе унутрашњих послова Косова, те Албанци који су завршили војно-терористичку обуку у иностранству и учествовали у борбеним дејствима на простору претходне Југославије. Такође у „ОВК“ укључује се и око 1.000 страних плаћеника из Албаније, Саудијске Арабије, Јемена, Авганистана, БиХ (муслимани) и Хрватске. Међу плаћеницама налази се и око 100 британских и немачких инструктора.⁵⁰

Успостављена је чврста веза радикалних муслимана и албанских терориста, а при том су највише коришћена искуства из Босне. Екрем Авдија, који се назвао Абу Сухеик, основао је је почетком јуна 1998. године, јединицу муџахедина (седамдесет лица) у селу Доњи Преказ под називом „Абу Бекир Садик“.

Албански терористи придавали су изузетан значај информативно-пропагандној делатности, уважавајући сазнање о томе да јавност о сваком терористичком акту треба да чује став и мишљење његових носиоца. Носиоци пропагандне делатности успели су да домаћој светској јавности представе програм албанских сепаратиста за разбијање територијалне целокупности СРЈ, односно будућег статуса Косова и Метохије. Заменом теза они су успевали да задрже привид о томе да су угрожена људска и мањинска права Албанаца у СРЈ, да полиција и војска систематски „тероришу“ припаднике те националне мањине и да су њихове терористичке активности израз нужде.⁵¹

Обавештајна-безбедносна делатност албанских терориста и екстремиста на Космету била је важан фактор у припремању и

48) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 90-91.

49) М. Лопушина, *ОВК против Југославије*, Легенда, Чачак, 1999, стр. 343.

50) Према: листу „Борба“, Београд, 31. јул 2000,

51) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 115-116.

извођењу насилних аката. Она је била свеобухватна, непрекидна, успешна и правовремена, агресивна, обједињена са безбедносно-полицијском делатношћу, усклађена и потпуно контролисана. Искуство које су стекли у сучељавању са службама безбедности СФРЈ, искористили су за стварање и јачање „ОВК“ као и успостављању и хомогенизацији припадника албанске етничке заједнице. Један од задатака је био и праћење својих сународника Албанаца који су изражавали неслагање, као и праћење и прибављање података о МУП-у Републике Србије и Војске Југославије. Нарочиту помоћ добијали су од Обавештајне службе Албаније, као и од других обавештајних служби западно-европских земаља. Осим свеобухватне осматрачке делатности, албански терористи су покушавали да створе изворе података у ВЈ.

УЧЕСТВОВАЊЕ АЛБАНСКИХ ТЕРОРИСТА У ОРУЖАНОЈ ПОБУНИ

Оружани напад терористичке банде предвођене Адемом Јашаријем на патролу МУП-а у селу Ликошане код Глоговца 28. фебруара 1998. године, био је наговештај албанске побуне ширих размера на Косову и Метохији. За разлику од терористичких аката (27) који су изводили почетком 1998. године, када су се терористичке банде после изведеног акта насиља брзо повлачиле и нестајале, овога пута желели су да се представе као „права војска“, која је у стању да успешно изводи борбена дејства. Ово је био добро припремљен почетак оружане побуне у подручју неколико села у Дреници.

Многе чињенице су указале на одличну припремљеност, а најважније су следеће: вође албанских екстремиста и терориста руководили су се проценом да је за њих повољна међународна ситуација; ставили су до знања да се више неће скривати већ да ће водити оружану борбу против снага безбедности Србије и СР Југославије; терористичка „ОВК“ је истакла своју командну улогу над терористичким бандама и другим албанским екстремистима; усклађени су акти насиља; оркестрирана подршка од стране многих иностраних чинилаца; велика медијска подршка локалне албанске побуне допринела је ширењу побуне на Космету. Само у марту и априлу 1998. године изведена су 106 терористичка и друга насилна акта што показује брзо нарастање.

Према подацима МУП-а Републике Србије, албански терористи су у току 1998. године извели 1885. напада. У тим нападима је убијено 173 грађана, а тешко рањена 294 лица.⁵²

Српско и црногорско становништво на Космету били су непрестана мета напада албанских терориста. Њиховим злостављањем и убијањем хтели су да упуте јасну застрашујућу поруку средини из које потичу да ако не напусте Косово и Метохију могу да постану мета напада. Заједничким деловањем ВЈ и МУП-а Републике Србије у августу и септембру 1988. године, терористичке банде „ОВК“ су разбијене, а побуна угушена. Највећи број њихових припадника побегао је у Албанију.

У циљу спашавања албанских терориста од уништења, водеће чланице НАТО (САД и Немачка), а под изговором да се ради о „хуманитарној катастрофи великог броја албанских избеглица“, као последица „српског терора“, извршиле су снажан притисак на руководство СРЈ да потпише споразум, који је предвиђао да се проблеми Косова и Метохије решавају мирним путем и политичким средствима.

Инострани спонзори албанског тероризма перфидно су изиграли наведени споразум. Водећу улогу у томе имао је шеф Мисије ОЕБС-а за праћење прилика на Космету американац Вилијам Вокер, чији задатак био да поново учврсти терористичку „ОВК“. Албански терористи охрабрени повлачењем специјалних снага МУП-а Републике Србије и дела ВЈ наставили су да спроводе оружано насиље. У тој (консолидационој) фази само у последњем тромесечју 1988. године изведено је 404 оружана напада и том приликом убијено 37 особа. Са терористичким активностима наставило се до отпочињања НАТО агресије на СРЈ.

Од 1. јануара до 24. марта 1999. године изведена су 308 терористичка напада и при том је убијено 88 лица.⁵³

Ликвидација албанских терориста у селу Рачак од стране МУП-а Републике Србије 15. јануара 1999. године, искоришћена је од стране великих сила, а превасходно од САД, да акт српске полиције прикажу као „масакр цивилног становништва“ и да се СРЈ оштро осуди од стране свих фактора међународне заједнице.

52) Часопис „Безбедност“ број 6/99, Београд, 1999. стр. 695.

53) Д. Вилић, Б. Тодоровић, *Тероризам у нови светски поредак*, Графомарк, Београд, 1999, стр. 261.

Као резултат великог притиска на нашу земљу је одржавање Конференције у Рамбујеу (од 6. фебруара – 23. фебруара 1999. године) за коју су САД већ унапред знале да ће бити неуспешна. Бескрупулосним притисцима и ултиматумима којим је била изложена наша делегација, као и презентован војни анекс који је, практично, захтевао НАТО окупацију читаве Југославије, били су покриће за остваривање већ планиране војне акције.⁵⁴

НАТО земље су знале да југословенска делегација не може да потпише наведени споразум јер би то значило капитулацију односно „абдикацију суверенитета“.⁵⁵ У време НАТО агресије на СР Југославију, па све до 20 јуна 1999. године, активност албанских терористичких група биле су усмерене према јединицама ВЈ и МУП-а које су браниле државну границу према Албанији. Најчешћи облици активности албанских терориста су били: постављање заседа, постављање минско-експлозивних средстава на путеве и мостове и у том периоду извршена су 552 напада на безбедносне снаге МУП-а и ВЈ.

Доношењем Резолуције 1244 Савета безбедности ОУН-а од 10. јуна 1999. године и доласком војне и цивилне Мисије УН на Косову и Метохији (КФОР и УМНИК), имао је за последицу да албански екстремисти и терористи применом свеобухватног насиља изврше протеривање неалбанског становништва са Космета. У првој години, након доласка Цивилне мисије УН, вршено је у просеку 14 терористичких напада, првенствено над српским и црногорским становништвом. Само у периоду од 1. јуна 1999. године до 17. новембра 2001. године, убијено је 1.120, рањено 1.179, а отето 1.075 лица. Протерано је око 250.000 људи.⁵⁶

Одржавање избора за Скупштину Косова 17. новембра 2001. године и успостављање привремених косовских институција, није смањено деловање албанског екстремизма и тероризма. Напротив албански терористи су наставили са извођењем терористичких аката на преостало српско и црногорско становништво. Кулминација је достигнута 17. марта 2004. године, када је дошло до масовног етничког чишћења неалбанског становништва, пре свега Срба и

54) Г. Перазић, *Рамбује или рат*, НИЦ „Војска“, Београд, 2001, стр. 70-71.

55) „Аутори документа из Рамбујеа, тражећи све оне услове и бенифиције за НАТО трупе, и то не само на територији Космета већ целе Југославије, имали су намеру стављање целе земље у фактичку окупацију са чиме би заклињање територијалном интегритету и суверенитету било беспредметно“.

56) М. Мијалковски, П. Дамјанов, исто дело, стр. 162.

Црногораца, као и уништавање српске имовине, црква, манастира и других културно-историјских споменика. Све ово се одиграло уз прећутну подршку међународних снага КФОР-а и УМНИК-а.⁵⁷

Тежња албански екстремиста и терориста је да се избрише сваки траг постојања Срба и Црногораца на Космету, а као крајњи њихов циљ изнео је портпарол „ОВК“ организације Јакуп Краснићи, који је изјавио следеће: „Желимо више од независности Косова - уједињење свих Албанаца на Балкану, односно, стварање „Велике Албаније припајањем не само Косова, већ и делова Македоније, Грчке и Црне Горе“.⁵⁸

Албански екстремисти су у раздобљу од 1991. до 1997. године, створили велики број терористичких организација, банди и група организованих на принципима војне организације. Терористичке групе имале су од 3-10 чланова. Албански терористи су у том раздобљу извели 377 аката насиља. У тим нападима убили су 41 лице (26 цивила, 13 полицајаца и 2 припадника ВЈ). Од 26 убијених цивила 17 је било Албанаца, што се може закључити да су албански терористи били руковођени сазнањем да су многи припадници албанске етничке заједнице лојални матичној држави.⁵⁹

Кључни утицај на носиоце албанског тероризма имали су исламски фанатици, који су умешно искористили прилику да остваре своје циљеве на Косову и Метохији. Повезаност албанских терориста са терористичком организацијом „Ал Каида“, чији је вођа Осама бин Ладен условила је да се радикализује албански тероризам.

Верска загриженост албанских терориста усмерена је на отимању српске територије и насиље према Албанцима муслиманима који одбијају да их следе. Екрем Авдија командант „ОВК“, почио је 1998. године бројне злочине над Србима и Црногорцима, али и над „непослушним“ Албанцима. Приликом регрутовања Албанаца говорио им је да морају да учествују у светом рату да би „ослободили Косово од окупатора и припојили га великој исламској заједници“⁶⁰

57) Б. Боројевић, *Свет се уверио у дивљаштво Албанаца, интервју са др Срђом Трифуновићем у Торонту* 2. априла 2004. године, <http://novine.ca/index2.html> од.

58) С. Марковић, Б. Гајић, *Ослободилачка војска Косова*, INET, оригинални текст на сајту War against Yugoslavia @ INET,

59) М. Мијалковски, исто дело, стр. 75.

60) М. Мијалковски, исто дело, стр. 107.

Албанске терористе на Космету 1997. године карактерисала је ултимативност против матичне државе Србије и СРЈ. У саопштењу штаба ОВК број 28, од 12. јануара 1997. године, наводи се следеће: „Српске окупаторе још једном позивамо, уколико већ није касно, да уклоне војнополицијске јединице са Косова. У противном, наше акције ће се наставити и биће још трагичније за њих и њихове сараднике“.⁶¹

Терористичким колективитетима својствено је да на основу субјективне процене, а не реалног стања могу да мењају статус интересне групе (политичке, етничке, верске, итд.), применом насиља. Такође, процена постаје ирационална, када се сматра да је тероризам најбржа, најцелисходнија и једина могућа алтернатива за остваривање својих циљева. Ирационалност албанских терориста траје скоро један век, јер вође албанских екстремиста заступају тезу да су Албанцима отете територије и да због тога спроводе екстремистичку делатност против српског националног бића које периодично ескалирају у масовни тероризам и оружану побуну.

Непредвидљивост је значајно обележје тероризма. Држава се суочава са огромним потешкоћама приликом настојања да заштити све потенцијалне циљеве терориста. Евидентна је њихова предност да обезбеде неисцрпан репертоар циљева и да постану максимално непредвидиви.

ЗАКЉУЧАК

Ако се српски народ на Косову и Метохији подвргава систематском терору, како би био приморан на иселавање; ако се при том циљано уништавају његова културна, историјска и материјална добра, а жене, деца и старци излажу физичком, моралном и сваком другом облику злостављања; ако се прети убиством, убија и силује, онда је то насиље које у светлу идеја о „етничко чистом Косову“, има сва обележја геноцида над српским народом и тако с правом треба да се назове. Таквим је методом кроз историју српски народ на Косову и Метохији, плански, без прекида изгубио више стотина хиљада становника и доведен у положај етничке мањине на својој централно, некада густо насељеној земљи.

Светска јавност би морала да се боље упозна са косовским проблемом, као и са питањем опстанка српског народа, угроженог

61) М. Мијалковски, *Злочини и заблуде албанских сепаратиста*, НИЦ Војска, Београд, 1999, стр. 43.

планским геноцидом. Без обзира на сва досадашња реаговања, косовско питање није албанско, већ српско питање. За Албанце, то је само етапа њихове експанзије и освајање централног балканског простора, док је за Србе то питање биолошког и националног опстанка, питање слободе и равноправности људских права и националног идентитета.

Признавати право другоме није могуће по цену одрицања свога елементарног права, па самим тим ни разговор о било каквом одрицању од суверености српског народа на својој земљи није могуће, а да се не доведу у питање саме основе на којима почива Република Србија, Уједињене нације, Европска унија, Савет Европе и друге међународне организације које би требало да представљају гарант мира и стабилности у свету.

ЛИТЕРАТУРА

- Д. Богдановић, *Књига о Косову*, Војноиздавачки завод, Народна књига, Београд, 1999.
- Д. Т. Батаковић, *Косово и Метохија, Историјско наслеђе и геополитичка ограничења*, Зборник радова са округлог стола Геополитичка судбина Косова и Метохије, Београд 1999.
- Ј. Пејин, *Страдање Срба у Метохији 1941-1944*, Архивски преглед, Београд, 1944.
- М. Мијалковски, *Угроженост безбедности Западног Балкана албанским тероризмом*, Војно дело 1/2004, Београд, 2004.
- М. Јефтић, *Савремени михад као рат*, Нова књига, Београд, 1989.
- М. Мијалковски, П. Дамјанов, *Тероризам албанских екстремиста*, НИЦ Војска, Београд 2002.
- К. Томашевски, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983.
- Билтен, СМПП, *Косово и Метохија*, мај 1998.
- Д. Вилић, Б. Тодоровић, *Тероризам у нови светски поредак*, Графомарк, Београд, 1999.

Nebojsa Pantelic

Institute for Political Studies, Belgrade

A GENESIS OF ALBANIAN EXTREMISM AND TERRORISM IN KOSOVO AND METOHIJA

Summary

Intention of author of the article is to point out the roots of Albanian separatism and terrorism in Kosovo and Metohija; their goals to which they have always strived and the methods of their accomplishment that have been establis-

hed throughout history of suffering of Serbian people, and that are unfortunately still going on and are being tolerated under cover of international community. The Albanian extremism is a political fact whose roots go deep into the past, and the goals of the Albanian extremists have been enforced by the mean of the terrorism. Without understanding of the genesis of Serbian-Albanian relationship and the conditions for its forming, it is not possible to solve main problems that have lead to this political crisis.

Key Words: Kosovo and Metohija, Serbian people, history, violence, Albanian separatism, terrorism

УДК: 327.56:341.218

Примљено:
12. децембар 2007.
Прихваћено:
27. децембар 2007.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 129-146.

Зоран Милосављевић
Институт за политичке студије, Београд

МЕЂУНАРОДНО РАЗУМЕВАЊЕ-НЕРАЗУМЕВАЊЕ И ПОТРЕБА СПОРАЗУМЕВАЊА У ЦИЉУ ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА ПРЕДРАСУДА И ИЗБЕГАВАЊА РАТА – СЛУЧАЈ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Сажетак

Зашто се људи боре једни против других? Да ли је то због недостатака разумевања, недостатка поверења, незнања једних о другима, недостатка узајамног поштовања и добре воље да се живи у миру са суседима.

Ста је етнички мотивисана мржња и ста је интеркултурални дијалог?

Ко су пријатељи, а ко непријатељи? Како да избегнемо анимозитете и изградимо поверење?

Случај Косова и Метохије био је предмет истраживања у овом трагању за одговорима на горе постављена питања. Изградња институција на Косову и Метохији била је потпуно блокирана или онемогућена. Активностима које спроводи организовани криминал. Чланови група организованог криминала имају двоструки прилаз. Са једне стране нарко-босови и шефови организованог криминала су фокусирани на успостављању потпуне контроле над државним апаратом путем покушаја успостављања доминације у одређеним кључним секторима.

Кључне речи: Разумевање, пријатељи, непријатељи, случај Косово, исламски фундаментализам, организовани криминал, нарко-босови, национални хероји, пар-

*ламентеризам, тероризам, независности повеља УН,
уништавању светске културне баштине.*

У време блоковске поделе света несугласице великих сила решавале су се у локалним сукобима у вечитој борби за супремацију у свету и коначну победу једног или другог модела тј. капитализма или социјализма. Међутим, и данас када је превладао један глобални модел – капиталистички и даље се настављају ратови.

Многе данашње регионалне безбедоносне организације суочавају се са изазовом очувања консензуса и солидарности без јасно идентификованог спољашњег непријатеља или заједничке претње.

У другим регионалним безбедносним системима, *контроверзе међу коалиционим партнерима о идентитету непријатеља и условима, који оправдавају интервенцију*, стварају сумње о њиховој способности да израде пројекте о колективној одбрани. Те сумње су подстакнуте историјом регионалних организација у мировним настојањима.

Кроз разне епохе, све до данас, многи научни истраживачи бавили су се феноменом политичког одређивања једних политичких субјеката према другима на релацији пријатељ-непријатељ. У моралном смислу пријатељство и непријатељство може се дефинисати као добро и зло, у естетском као лепо и ружно или у економском као корисно и штетно.

Разликовање пријатеља од непријатеља има смисао да значи крајњи степен интензитета везивања или раздвајања, асоцијације или дисоцијације.

Тако на пример проистиче да на подручју економског нема непријатеља, већ само међусобно супротстављених *конкурентата*, а у сасвим морализованом свету у духовној сфери постоје само *противници у дискусији*.

Међутим, народи се и даље међусобно групишу према супротности пријатељ-непријатељ, а та супротност је и данас још веома стварна и у оквиру државе, као организованог политичког јединства више чинилаца, али која као целина доноси за себе одлуку пријатељ-непријатељ.

Непријатељ, дакле, није конкурент или противник уопште. Непријатељ није ни приватни противник који се мрзи с осећањима антипатије.

Непријатељ је борбена скупина људи која стоји наспрам исте такве скупине.¹

Непријатељ, у политичком смислу је само *јавни непријатељ*, јер све оно што се односи на такву скупину људи, посебно на читав народ јесте јавно.

Религијске, економске и друге супротности и предрасуде могу се подићи до политичких супротности и изазвати одлучујуће борбено груписање на пријатеља и непријатеља. Ако би пацифистичко противништво према рату постало толико снажно да би могло натерати у рат пацифисте против непацифиста, у један ”рат против рата”, тиме би било доказано да оно стварно има политичку снагу, јер је довољно снажно да људе групише на пријатеље и непријатеље. Ако је воља да се рат спречи толико снажна да не зазире више ни од самог рата, онда је она управо постала политички мотив, тј. она, иако само као екстремну евентуалност, потврђује рат и чак смисао рата. Чини се да је то данас једна нарочито изгледна врста оправдања ратова.

У екстремном случају исказивања непријатељстава односно идентификовања непријатеља и заоштравања односа долази до отвореног сукоба – рата. Кризу би требало да разреши једино сами учесници међу собом, међутим у међународним односима често долази до арбитраже и ”добрих услуга” тзв. ”непристрасног трећег” – помиритеља, који је према досадашњим искуствима, увек до сада, био представник великих сила. Док се двојица бију трећи обично користи, и тако кроз векове.

ПОЛИТИЧКО РАЗЛИКОВАЊЕ ПРИЈАТЕЉА И НЕПРИЈАТЕЉА

Рат је потирање стварања. Не само да је неразуман, него и проистиче из неразумевања и унапред створених предрасуда, као реалних чињеница.

Ратујемо са неким другим, јер не можемо да разумемо другог, а тај други наступа неумољиво и са позиције силе и не видимо шта би то требало да чинимо. Разумевање другог чини нам се као оспоравање нас самих. Самим тим што неко ратује против нас, мисли свака страна, тај није вредан разумевања. И тако обично иде у оба правца, док физичка деструкција не савлада емоције мржње и нетр-

1) Карл Шмит, Појам политичког, Удружење наука и друштво, Београд, 2002, стр. 271.

пељивости и принуди разум на успостављање примирја. Сетимо се само да нам се у XX веку десио Први светски рат – па успостављање мира и оснивање Друштва народа да чува светски мир. Једва двадесет година после десио се још страшнији и деструктивнији Други светски рат, па опет успостављање светског мира и оснивање Организације уједињених нација. Цена светског мира који траје 60 година био је стални локални немир, запањујућих преко 300 оружаних сукоба од 1945. наовамо. У пријатељству људи стварају, друже се и развијају све облике сарадње. Пријатељи, дакле, не ратују. Непријатељство доводи до сукоба, стварања предрасуда и у крајњој инстанци до рата и уништавања непријатеља.

Први и Други светски рат су физички уништавали непријатеља.

Морална деструкција цивилизацијских тековина човечанства након Првог светског рата – дакле, уништење светског мира, настало је распадом светске мировне институције која је имала задужење да га чува. У освит Другог светског рата, и поновне отворене појаве непријатељстава и подела, државе чланице нису се придржавале принципа и начела које су саме себи прописале исцрпљене узајамним уништавањем у Првом светском рату. Поново се кренуло ратном стазом. Морално убиство Друштва народа извршиле су светске владе које су допустиле да до тога дође, бавећи се својим ситним дневно-политичким интересима исказавши незрелост и неспособност у сагледавању и наметању општег, заједничког и наднационалног интереса. Хоће ли наши данашњи политички лидери и светске владе успети да сачувају морална начела прокламована Повељом ОУН, па самим тим безбедност и светски мир и за велике и за мале народе и успети да одоле изазовима атомске ере XXI века?

Чувени *пруски филозоф и генерал* Карл фон Клаузевиц (Carl von Clausewitz), као војник који је касније писао о својим искуствима и феномену рата каже: "Када говоримо о уништавању непријатеља не морамо посебно истицати да нас ништа не присиљава да овај појам ограничимо само на физичке снаге, него се ту нужно морају укључити и моралне, пошто се оне са физичким до у најситније делове прожимају, и зато се уопште не могу међусобно одвојити."² Мир на крају, као што је Карл фон Клаузевиц једном написао, само је „привремени услов": „Поражена држава често сматра исход са-

2) Carl von Clausewitz, Vom Kriege, Reinbek bei Hamburg 1980, стр. 30.

мо као пролазно зло, коме се може пронаћи лек у политичким условима (рату) у неком следећем тренутку."³ Насупрот томе, Платон је био отворенији: „Само мртви су видели крај рата."

РАЗВИЈАЊЕ РАЗУМЕВАЊА И ПРИЈАТЕЉСТВА

Представа о општељудској агресивности узима све више маха, она би требало да објасни зашто је ратно стање тако често кад прегледамо историју људских заједница. Међутим, чини се, агресивност је ипак једно изазвано стање код већине људи, а не стално расположење. Увек је за ратовање била потребна посебна припрема, односно раздраживање. Човек је по природи пасиван, жељан удобности, уживања, економског обиља, више него ризика да изгуби живот, своја добра или делове свога тела. Евентуално задовољство од надвладавања противника краће је и мање од изгледа да се сам буде унакажен, убијен, обесправљен, опљачкан.

Верујем да је људска природа таква да ратови нису ни неизбежни, нити неопходни. Али је неопходно познавање другог, човека из другог града, из друге области, оног што је први сусед као и оног ко живи у земљама друкчијим од сопствене, у духовној клими која се разликује од наше.

Најмањи услов за то је оно што се зове "слободан проток информација" и развијање пријатељстава у културној, научној и свим другим областима рада и стварања и међусобног повезивања. Интер-културални дијалог уз мир и коегзистенцију су платформа за развој и напредак и стварање, а рат води само разарању и то и физичком и менталном.

Други услов за превазилажење "непријатељства и предрасуда" је да се информације, стечене у размени користе, узимају у обзир, да се о њима разговара. Мислити и говорити само о себи, можда се више не сматра неморалним, али свакако не води у просвећеност и међусобно разумевање. Онолико колико је важно да се човек држи максиме "познај себе самог", разумети човека поред себе, свакако, значи и разумети га и споразумети се, поредећи људе једне с другима. Без поређења нема мишљења. И обрнуто: само оно поређење вреди у којем има мишљења, иначе се затварамо у круг самообожа-

3) Carl von Clausewitz, „On War," *In War the End Resuith Never Final*," уредио и превео Michael Howard and Peter Pare., indexed edition (Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1976), 80.

вања. Свако поређење ће испасти у нашу корист, а на туђу штету, и на крају иде у прилог зараћености са свим и сваким.

Окупацију територије ратним освајањима је једноставније извести од поковања духа једног народа и освајања његовог срца односно наклоности. Довођење противника у беспомоћан положај је статус којим освајач једино може бити задовољан: "Ако противник треба да се покорава нашој вољи, морамо га довести у положај који је за њега неповољнији него жртва коју од њега захтевамо, неповољност овог положаја не сме, наравно, да буде временски ограничена (бар не сме тако да изгледа), иначе се противник не би предао, већ би само сачекао повољнији тренутак".⁴

Рат се одиграва сваки пут као "коначно последњи рат човечанства". Такви ратови су, нужно, посебно интензивни и нечовечни ратови, зато што они, превазилазећи оно што је политичко, непријатеља истовремено понижавају у моралним и дугим категоријама и морају да га претворе у нељудску гнусобу која се мора не само сузбити него и дефинитивно уништити, која дакле, није више само непријатељ кога треба вратити у његове границе, већ га треба морално и физички уништити.

СЛУЧАЈ КОСОВО

- организовани криминал и криминогени лидери, пријатељи и непријатељи, разумевање и неразумеваче -

На Косову и Метохији, политичка нестабилност и рат започет НАТО интервенцијом 1999. године који је био праћен одсуством закона и поретка, створио је огроман простор за цветање организованог криминала. Криминал цвета, и све остало сто је најгоре по данашње човечанство, а одавно замишљена Велика Албанија као прва и највећа исламистичка држава у Европи, на жалост полако, али сигурно се утемељава у срцу Балкана, тј. данашње демократски оријентисане мултикултуралне и мултиконфесионалне савремене Европе.

Бивше структуре парамилитарне формације косовских Албанаца – УЧК (тзв. Косовске ослободилачке армије – КЛА), које су само формално расформиране, „преко ноћи“ су се инфилтрирале у сам политички врх и као „авангарда Косова“ добиле легитимитет и имунитет и постале „угледни чланови“ друштва окренувши се

4) Carl von Clausewitz, Vom Kriege, Reinbek bei Hamburg 1980, str. 14.

политици, бизнису, организованом криминалу, заузимајући места у парламенту као посланици.

Ово говори у прилог тези да овакви, опасни криминогени фактори немају ни моралне квалитете нити кредибилитет за стварање здравог амбијента за развој мултиетничког и мултиконфесионалног друштва са високим степеном заштите људских права.

Светски тренд и европске вредности се заснивају на интеграционим процесима као и на мултикултуризму и мултиетничности, слободи кретања људи, добара и капитала као принципима. Ако је циљ свих земаља Западног Балкана приступање ЕУ, онда моноетничност није оријентација која је у складу с тим принципима, зато што се њоме жели постићи оно што је потпуно супротно самим принципима ЕУ – стварање једнонационалних држава.

Став је да су мултикултурализам и мултиетничност највеће европске вредности које треба неговати, отуда *Србија као демократска држава са 31 националном мањином сматра мултиетничност и дијалог култура у складу са европским стандардима условом свих услова у XXI веку.*

Сам рат је допринео експанзији организованог криминала у коме је стваран менталитет и погодна атмосфера за проглашавање криминогених ликова за националне хероје и „борце за слободу“, од којих су многи били нарко-босови и који су играли значајну улогу у борби за независност Косова. Подршка међу косовским Албанцима обезбедила им је својеврсни имунитет од гоњења за организовани криминал. Организовани криминал, који је несметано ширен, увукао се у све поре друштва косовских Албанаца, вршећи огроман утицај у политичком, економском и друштвеном животу Косова и сејући страх и небезбедност. Таква ситуација допринела је стварању тржишта на коме криминогене групе сарађују и стварају профит и руководе свим релевантним институцијама на Косову. Сама чињеница да су Хашим Тачи, садашњи премијер Косова и Агим Чеку, бивши премијер признати као легитимни лидери Косова упућује на закључак да је признавањем независности Косова на челу са таквим људима била унапред извршена аболиција свих оних косовских Албанаца за које се основано сумња да су извршили кривично дело геноцид против човечности и међународног права на КиМ. Ово тим пре, што је широј јавности познато да је за А. Чекуом издата Интерполова потерница бр. 02/8-4 бр. 2361-33289 и што је већ више пута хапшен па ослобађан у иностранству.

Међународна заједница не сме и нема морално право да ћути о стварној ситуацији на Косову и Метохији: одсуству безбедности и слободе кретања, одсуству правде и некажњавању починилаца чак и најокрутнијих етнички мотивисаних кривичних дела, што је неприхватљиво.

Резолуцијом 1244 успостављени су УНМИК и КФОР. Међутим, сама Резолуција им није дала директан мандат да се боре против организованог криминала. Њихова активност се сводила на обављање задатака који су се односили на успостављање владавине закона. Иако борба против организованог криминала „*per se*“ није била међу УНМИК-овим приоритетима у време његовог оснивања, испоставило се да је то „*conditio sine qua non*“, па је тако 2002 године основан Биро за организовани криминал на Косову (КОСВ- Kosovo Organized Crime Bureau). У новембру 2004. године КОЦБ је интегрисан у Одељење за организовани криминал које је покривало истраживање трговине људима (Trafficking in Human Beings Investigation Section – THBS), истраживање трговине наркотицима (Narcotics Investigation Section- NIS). Већ 2003. услед нарастања корупције у косовским институцијама, формирана је, у оквиру УНМИК-а Канцеларија против корупције (Office of Anticorruption) под директним надзором специјалног представника генералног секретара УН. Канцеларија контролише све трансакције које се одвијају у државним компанијама на Косову (нпр. у Поштанском и телекомуникацијском, ваздухопловном и железничком саобраћају, Електродистрибуцији – КЕК и др.), при чему шеф Канцеларије седи на Управном одбору директора државних предузећа као посматрач. Задатак Канцеларије је да прати унутрашње процесе унутар државних предузећа и да детектује ниво корупције и проблема у управљању, посебно по питању финансирања, профила запослених и тесно сарађује са УНМИК полицијом и судством. Било каква сумњива активност се истражује преко Одељења за финансијску инспекцију.

МИСИЈА УНМИК-а НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Мисија УН на КиМ започета је 10. јуна 1999. године након што је СБ УН увео резолуцију 1244 којом је овластио Генералног Секретара УН да успостави цивилну мисију коју би предводиле УН. По резолуцији 1244 УНМИК је, између осталог, задужен за следеће:

- да извршава основне функције цивилне администрације;
- да подржава реконструкцију кључне инфраструктуре;

- да одржава ред и мир;
- да промовише људска права;
- да осигура безбедан и несметан повратак избеглица и расељених лица на КиМ.

Функционални оквир УНМИК-а састоји се из четири основне компоненте (“pillars”) које су установљене у јануару 2000. године.

- I Компонента - Полиција и законодавство, под директним надзором УН
- II Компонента - Цивилна администрација коју такође предводи УН
- III Компонента - Демократизација и изградња институција, коју предводи Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС)
- IV Компонента - Реконструкција и економски развој који предводи Европска Унија (ЕУ)

ШЕФ МИСИЈЕ УН НА КИМ – СПЕЦИЈАЛНИ ПРЕДСТАВНИК ГЕНЕРАЛНОГ СЕКРЕТАРА УН (СРСГ)⁵

Шеф мисије УН на КиМ, др. Јоаким Рикер⁶ постављен је 01. септембра 2006. године од стране тадашњег Генсека УН Кофи Анана. Пре ове функције Ј. Рикер (Немачка) био је заменик специјалног представника Генсека УН и шеф четврте компоненте (Реконструкција и економски развој који предводи Европска Унија).

Акценти из Анекса – Нацрта техничког дела Извештаја УНМИК-а, који је припремио специјални представник генералног секретара за Косово, Јоаким Рикер, 6. фебруара 2007.

Редовни периодични Извештај Генералног секретара УН о ситуацији на КиМ и активностима у вези са спровођењем мандата УНМИК-а, по правилу се разматра у СБ. Извештај даје оцену политичке ситуације на КиМ и преглед примене појединачних стандарда.

Нацрт техничког дела Извештаја УНМИК-а, који се обично доставља у Анексу Извештаја, припремио је специјални представник генералног секретара за Косово Ј. Рикер, 06. фебруара 2007. и

5) Special Representative of Secretary General of UN

6) Предходно обављао функцију амбасадора и заменика високог представника за администрацију и финансије у Канцеларији високог представника у Сарајеву и био градоначелник града Сингелфидена.

карактерише га недвосмислена позитивна оцена процеса примене стандарда и улоге привремених органа на том плану, уз повремену критику и указивање на могућа побољшања (повратка интерно расељених, нивоа безбедности, избегавању фаворизовања по етничком принципу при запошљавању и др) .

Очигледно је указивање на успешност спровођења процеса преношења надлежности са УНМИК-а на привремене органе и институције на КиМ, са јасном намером да се подвуче да овај процес доприноси јачању косовских институција, што доказује и цитирање великог броја усвојених закона и предузетих активности ПИСГ.

Констатује се да се функционисање институција одвија у најбољем реду уз објективне тешкоће које УНМИК објашњава да су углавном техничке природе, али да постоји велика спремност локалног руководства на свим нивоима за сарадњу. Док је српска страна критикована за бојкот *ПИСГ* уз оцену да то и даље представља проблем и препреку за постизање напретка ка укључивању заједница косовских Срба у главне токове друштва.

КАНЦЕЛАРИЈА СПЕЦИЈАЛНОГ ПРЕДСТАВНИКА ГЕНСЕКА УН

Канцеларија Специјалног Представника Генсека УН састоји се од следећих департмана: Централна канцеларија СРСГ, Саветнички одсек за безбедност, Компонента за везу са војском, Канцеларија за интерни надзорни сервис а у оквиру ње истражни одсек – јединица Косово, Канцеларија за политичка питања, Канцеларија сталног контролора, Канцеларија за повратак и Заједнице, Канцеларија портпарола и јавног информисања у оквиру које су канцеларија портпарола и директора, одсеци за штампу, штампање, продукцију, радио, телевизију, одсеци за регионално информисање у Гњилану, Митровици, Пећи, Приштини, Призрену, Канцеларија правног саветника, Канцеларије за регионалну везу у Скопљу, Тирани, Београду, Инвестициони фонд.

КО ЈЕ КОМЕ СТВАРНО ПРИЈАТЕЉ, А КО КОМЕ ЗАПРАВО НЕПРИЈАТЕЉ?

Јужна покрајина Републике Србије може се узети за пример шта се дешава када се прекрајају међународно признате границе и и крши међународно право и када се не схвата ко је коме стварно пријатељ, а ко коме заправо непријатељ и због чега. Резолуција

1244 препознаје Косово као саставни део Републике Србије. Дакле, Срби су ти који поседују изворни суверенитет, и као народ и као држава. Унилатерално проглашење независности, објављено 17. фебруара од стране косовских Албанаца и исхитрено признавање независности представљају опасан преседан у међународним односима и руше основне постулате на којима су засноване Уједињене нације и на којима почива Повеља ове светске Организације за мир, доводећи у питање међународни поредак који је успостављен на поштовању суверенитета и територијалног интегритета држава тј. доводећи у питање државно-правни статус свих земаља у свету данас.

Република Србија се састоји из две покрајине: на северу Војводине и на југу Косова и Метохије. Да ли то значи да свака национална мањина у Србији има право да формира своју државу и отргне део територије од Републике Србије? То значи да би, пошто у Србији постоји 31 национална мањина, свет добио још тридесетак нових минијатурних државица? У време глобализације и светског тренда интеграција у економском и политичком смислу на Балкану се и даље инсистира на атомизацији и поделама. Зашто?

Пре 1999. године, режим у Србији је инсистирао на ограниченој аутономији Косова, док су албански политички лидери инсистирали на независности. Та два екстремна става довела су до формирања парамилитарне формације УЧК и оружаног сукоба, а касније и до војне интервенције тј. бомбардовања НАТО пакта целокупне територије Србије, које је окончано усвајањем резолуције СБ УН 1244 (1999). Успостављен је протекторат УН на Косову, али тиме није доведен у питање територијални интегритет Србије.

Међународна заједница и Влада Србије поздравила је напоре међународних организација да се изграде демократске институције на КиМ. Албанска страна добила је председника и владу, као и скупштину, али се албански екстремисти на Косову и даље нису одрекли претензија на територију КиМ и идеје о стварању “независне републике Косова” и у перспективи стварања “Велике Албаније”.

Чак и након демократских промена 2000. године у Србији, албанска национална мањина (1 од 31 националне мањине у Србији) која је била концентрисана на територији јужне српске покрајине Косову и Метохији уз видну демографску експлозију (веома висок наталитет) нелегално је запосела територију јужне српске Покраји-

не са великим бројем Албанаца из Албаније (након 1999) и етнички очистила 80 % територије Косова и Метохије.

Срби, Црногорци, Албанци, Македонци, Муслимани, Роми и Турци живели су заједно и настањивали ову јужну покрајину Србије.

У међувремену, од 10. јуна 1999. године, када је престао рат, 230.000 Срба и неалбанаца је протерано са КиМ, преко 1.200 је нестало, више стотина је убијено (међу којима има и деце), 40.000 кућа је спаљено, преко 150 православних храмова из 13-15. века је потпуно уништено, а 80% српске покрајине Косова и Метохије је етнички очишћено.

Садашња ситуација на КиМ је таква да су сатерани у мале енклаве на остатку територије покрајине (20% територије) Срби лишени основних људских права и слобода, укључујући право на живот и слободу кретања. Полажај ниједног другог народа у Европи данас није тако трагичан и нехуман.

На жалост, 17. марта 2004. организовано је још једном масовно насиље и етничко чишћење над Србима на КиМ. Починиоци тих убиштава и уништавања кућа српског становништва још нису приведени правди. Није усвојена ниједна резолуција којом се то, као ни други акти насиља албанске етничке групе над Србима на КиМ у било ком облику осуђује, у било којој међународној организацији.

Косовски Албанци су се наметнули као већински на једном делу територије Србије (на Косову и Метохији), насилно отимајући и безобзирно уништавајући све неалбанско. У том свом подухвату не би успели сами без помоћи светских и локалних екстремиста, чланова албанске мафије, старих и новонасталих савезника. Паравојна формација УЧК, иначе финансирана од стране екстремиста већином прљавим новцем од трговине људима, наркотицима и оружјем, представила се светској јавности као „ослободилачки покрет“ сатанизујући српску страну. Непрестано, самоиницијативно, веома агресивно истичући да су прави савезници САД-а. Међутим, права истина о савезништву са САД-ом је сасвим супротна.

Један од случајева који се десио у САД доводи у питање „искреност привржености“ косовских Албанаца администрацији САД и говори о њиховим стварним циљевима и повезаности са терористима и радикалним исламистима са Блиског Истока. Наиме, у уторак 8. маја 2007. године четворица Албанаца са Косова ухапшени су пошто су планирали да нападну војну базу „Fort Dix“ у Њу Џерси-

ју и убију што више америчких војника. Господин Грегори Ренерт, портпарол Канцеларије америчког јавног тужиоца у Њу Џерсију потврдио је да су ухапшени: Сердар Татар, Дритон Дука, Ељвир Дука и Саин Дука. Осим косовских Албанаца ухапшени су Агрон Абдулаху и Мохамад Ибрахим Сневер, пореклом из Турске и Јордана.

Провером је утврђено да је иначе Абдулаху био ангажован као снајпериста на Косову. Један од званичника америчке полиције изјавио је да су четворица косовских Албанаца укључени у неку од организација радикалних исламиста. Господин Ренерт је изјавио да од шесторице ухапшених један има америчко држављанство, двојица су имали радне дозволе, а тројица у у САД боравили илегално. Америчка полиција је изјавила да је напад осујећен у фази планирања. Група је ухапшена када је покушала да набави „калашњикове“ чију је продају наместио ФБИ. Продавац је био убачени агент америчког Федералног истражног бироа (ФБИ). Шесторица ухапшених су пред окружним судијом у Њу Џерсију оптужени за терористичку заверу. Мора се напоменути и подсетити све оне који су можда заборавили да је баш у Fort Dix -у 1999. године било смештено око 4.000 Албанаца избеглих с Косова. Овај догађај је уздрмао многе америчке високе званичнике.

КФОР је известио да је притворио многе албанске држављане због застрашивања и плачке.

Албански тужиоци сматрају да се међу ухапшенима можда крију и поједини ноторни криминалци, али да они не могу да буду изручени Абанији јер о тако нечем не постоји одговарајући уговор.

Косовски Албанци у Америци држе подземље Њујорка где их има око 60.000, као и у Чикагу и Торонту. Према неким проценама годишње на хероину направе око 50 милиона долара. Косовски Албанци свој бизнис покривају радом у ресторанима који се воде на Грке, Турке, Курде, Арапе. Профит зарађен на хероину улажу у куповину кућа и читавих квартова у Њујорку. Чак су у Бронксу откупили и неке српске куће, да би себи подигли етнички чисто предграђе. Та концентрација становништва на једном делу територије веома подсећа на начин на који су се концентрисали на делу територије Србије и потом оружаним средствима формирањем паравојних формација започели рат за независност терористичким средствима, киднаповањима, убиствима паљењем кућа и принудним исељавањем и откупљивањем кућа и имања под претњом смрти са тих простора. Да ли то значи да у догледно време, када им се

број на једном делу територије у земљама пријема буде повећао и достигао број до неколико стотина хиљада опет могу да затраже формирање своје нове можда неке треће или пете “независне републике” али овога пута у Бронксу или Њујорку, остаје да се види? Од албанских екстремиста са Косова и исламских фундаменталиста може се свашта очекивати. Ако су успели да направе “клонирани државу” у Србији, онда им је заувек утабана стазица да то могу било када и било где да учине на терену неке друге државе по истом принципу. За почетак, већ сутра би то могли да затраже у Македонији у делу Црне Горе или Грчке, а када се за то, демографском експлозијом (високом стопом наталитета) створе услови и у свим другим земљама где се настањују и групишу и стварају своје изоловане гетое и четврти у коме влада организовани криминал.

Последњих година са досељавањем млађих генерација косовских Албанаца дошло је у њиховој мафији и до промене области деловања. Све више се баве разбојничким крађама па су због тога на мети полиције. У затворима САД-а је иначе присутан огроман број таквих који су окривљени за кријумчарење дроге.

Поставља се питање, шта је заправо Клинтонова администрација урадила на Косову? Кога су заправо штитили од геноцида? Кога су довели у САД? Да ли се то косовски Албанци овим гестовима захваљују Клинтонској администрацији и свим осталим држављанима САД-а? Може се извести закључак да је тадашња америчка администрација направила огромну грешку. Албански екстремисти су радикални исламисти који ће у свом науму о „независном Косову“ ићи до краја. Косовски Албанци, када буду схватили лимите „надгледане независности“ окренуће се против оних који сматрају да су им као пријатељи учинили да дођу до независности, па макар и надгледане, а то се пре свега односи на САД које би у односу на изливе пријатељства косовских Албанаца, у најмању руку требало да буду опрезни. У том смислу, сматрам, да претходне, па ни садашња администрација САД, у овом случају није била довољно мудра да препозна Србију као свог пријатеља, иако су Србија и САД одувек имале традиционално пријатељске односе. Каже се да свако бира свог непријатеља, зашто су онда САД изабрале да јој косовски Албанци-исламски фундаменталисти буду пријатељи, а Србија демократска и суверена држава која има веома важан геостратешки положај на Балкану буде непријатељ, остаје за историју и политичке аналитичаре да одгонетну. Прича о томе да се САД бори против „лоших Муслимана“ (Осаме Бин Ладена и Ал-Каиде),

а да „брани добре Муслимане“ (УЧК – косовске Албанце) једноставно не стоји.

Да се подсетимо 1997. Бин Ладен је учинио трећу посету Албанији како би помогао формирање и обуку УЧК (Kosovo Liberation Army – KLA). Циљ паравојне формације УЧК било је да уједини албанско становништво на Косову и у Македонији где оперише паравојна формација АНА (Albanian National Army) и у будућности створи Велику Албанију. За потребе ових паравојних снага, Бин Ладен је обезбедио између 500\$ и 700\$ милиона долара и експертизу 500 Арапско Авганистанских трупа како би обучили УЧК у централном регрутном центру AL Qaeda у суседној Македонији. Македонски камп за обуку лоциран је у планинама близу Скопља, и стављен под команду Zaiman Al-Zawahirija, брата Al Queda Connection.

Крајем 1998 УЧК је постала велика армија од око 30 000 милитантних терориста.⁷

Одатле, из Тропја, УЧК је почела да изводи диверзије и нападе на српске специјалне полицијске снаге.

РАЗУМЕВАЊЕ И НЕРАЗУМЕВАЊЕ ЗНАЧАЈА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ И КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА ЗА СВЕТ И ЗА СРПСКИ НАРОД

Значај КиМ за српски народ и Србе широм света је огроман. Косово и Метохија представља историјско, културно, психолошко и емоционално извориште идентитета целог српског народа. Метохија на српском језику значи земљу црквених метоха или имања, а Косово је историјски симбол одбране нације и хришћанске вере. Са својих 2.500 цркви и манастира, Косово и Метохија је до 1389. године када је српска војска изгубила ову велику битку, био Јерусалим целе хришћанске Европе а не само Византијског царства. Сваки камен, сваки детаљ на свакој фресци дело је српских неимара, уметника и занатлија, а ктитори су били српски краљеви и цареви. Вековима су Срби на Косову и Метохији живели, патили и васкрсавали заједно са својим црквама и манастирима. Шест стотина година стари епови о бици на Косову која је вођена између Срба - хришћанства и Османлијске империје - исламског фундаментализма, су ништа друго до српска верзија Новог завета. Овај косовски еп упоредио је са Хомеровом “Илијадом” велики немачки песник Гете.

7) Три пата – “Al Queda Connection.” (стр. 69)

Отуда је решење питања Косова и Метохије национално питање од највећег значаја за све Србе у Србији и расејању (тамо где живе и представљају значајно бирачко тело, као нпр. у САД, Канади, Великој Британији, Аустралији, итд), али и за читав правдољубиви свет који поштује Повељу Уједињених нација и суверенитет и територијални интегритет држава. Има нешто преко три милиона Срба у расејању, треба уважити и њихов глас протеста у земљама пријема где живе и раде.

Један од основних циљева и приоритета Србије у садашњој ситуацији, након нелегалног проглашења “независности Косова” од стране косовских Албанаца, је заштита српске заједнице на Северу Косова али посебно оних које живе у енклавама на КиМ и хришћанске баштине (црква и манастира) наших предака, као и очување проходности граница и веза са Србијом. Помирење Срба и Албанаца као допринос обнављању живота и вредности модерног доба и европског животног стандарда у миру и суживоту је потребно, али не на штету Срба нити било које друге неалбанске заједнице на Косову и Метохији.

Без обзира на свој скоро ропски положај у којем се данас налазе, косовски Срби и грађани Србије и они који живе широм света, обрадовали су се на вест да је манастир Високи Дечани укључен у светску културну баштину и под заштитом УНЕСЦО као драгуљ човечанства.

Надамо се да ће савест наше цивилизације обновити не само српске цркве и манастире који су спаљени у варварској деструкцији хришћанства 17. и 18. марта 2004. године већ и оне уништене после 10. јуна 1999. када су УНМИК и КФОР преузели одговорност за безбедност свих националних заједница и имовине на Косову и Метохији након НАТО интервенције и потписивања Кумановског споразума и доношења Резолуције 1244. Истрајавање на принципима заштите људских права за све националне заједнице и обнова српских историјских споменика је не само правна већ и морална обавеза међународне заједнице, без обзира ко буде администратор на Косову и Метохији.

Ако се те цркве и манастири не обнове, неће бити повратка Срба протераних са Косова који су увек живели на КиМ уз те цркве и око њих. А ако се Срби не врате, већ стицајем несрећних и неправедних околности доживе још једно етничко чишћење и зау-

век напусте Косово и Метохију, на Косову неће бити ни вредности Европе ни основних вредности наше цивилизације.

Са друге стране они имају врло специфичан интерес у одржавању статуса безакоња, сто им омогућава да оперишу без икаквих препрека и да спрече изградњу институција. Висок степен насиља у свакодневном животу натерало је становнике да предузму мере обезбеђивања њихове личне безбедности веома често кроз поседовање пушака, а пролиферација оружја допринело је и погодује конфликтном окружењу.

Друштвено проглашавање злочинаца за националне хероје и менталитет те врсте након конфликта био је препрека у успостављању одрживог мира. Ти криминални елементи су инфилтрирани у политичке и пословне елите као сто су нпр. Бивши и садашњи премијер Косова Агим Чеку и Хашим Тачи који су били оптужени за геноциде против човечности. Такви људи не могу да гарантују мир и стабилност нити да имају кредибилитет код националних заједница, посебно међу Србима и другим не албанских заједница на Косову и Метохији.

Стога интерес терориста и организованог криминала на Косову и Метохији је да спречи успостављање владавине закона и демократског управљања.

То је извештај о сарадњи између терористичких група Осаме Бин Ладена и терористичких група и представника Косовске ослободилачке армије (УЧК или КЛИА или ОБК) који су сада “уважени-угледни политичари у самопроглашеној “независној држави Косово”. Алијансе или склопљени савези терориста и организованог криминала могу имати несагледиве последице, не само локално, већ широм света.

Zoran Milosavljevic

Institute for Political Studies, Belgrade

INTERNATIONAL UNDERSTANDING-MISUNDERSTANDING AND THE NEED FOR FINDING AN AGREEMENT FOR PURPOSE OF OVERCOMING PREJUDICES AND AVOIDING THE WAR – THE CASE OF KOSOVO AND METOHIJA

Summary

Why do people fight each other? Is it because of lack of understanding, lack of trust or lack of knowledge about each other or lack of mutual respect and good will to live in pe-

ace with neighbors? What is ethnically motivated hatred and what is intercultural dialogue? Who are friends and who are enemies? How do we avoid animosities and build trust? The case of Kosovo and Metohija was the object of research in this quest for answers on all those questions.

Institution-building at Kosovo and Metohija has been severely hampered by the activities of organized crime. Organized criminal groups have a twofold approach. On the one hand, the narco bosses and lords of organized crime aim at gaining full control over the state apparatus through attempts to dominate certain key sectors. On the other hand, they have a vested interest in keeping the status of lawlessness, which allows them to operate unhindered, and in preventing effective institution building from taking place. High level of violence in everyday life has prompted the population to take measures to ensure their personal security, often through the possession of guns, and the proliferation of weapons has contributed to a propitious environment for conflicts. The social recognition of criminals as national heroes a mentality which has persisted after the conflict has been detrimental to the establishment of sustainable peace. Those criminal elements are infiltrated into political, business elite, such as those who have been accused of genocide against humanity like ex Premier Agim Ceku or present premier Hashim Tachi etc. Such people can not provide peace and stability nor do have credibility among national communities, especially among Serbs and other non-Albanian communities at Kosovo and Metohija. Therefore an interest of terrorists and organized crime in Kosovo and Metohija is to prevent establishment of the rule of law and democratic governance. There were reports on cooperation between terrorist groups of Osama Bin Laden and representatives of Kosovo Liberation Army (KLA) who are now "respectable politicians" in self proclaimed "independent state of Kosovo". The alliances of terrorists and organized crime can have devastating consequences, not only locally but also worldwide.

Key Words: understanding, friend, enemy, case of kosovo, islamic fundamentalism, organized crime, narco bosses, national heros, paramilitarism, terrorism, independence and un charter, devastation of cultural treasure of the world

ОГЛЕДИ

149

Драган Марковић

ЛОКАЛНА САМОУПРАВА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА
МАРГИНАЛНИХ ПОДРУЧЈА

161

Владан Станковић

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ
ИНЖЕЊЕРИНГ

171

Бранка Мраовић

БИО-МОЋ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ: КОНАЧНО РЕШЕЊЕ
СПОРА ОКО ИНДИВИДУУМА?

УДК: 352:321.7

Примљено:
12. октобар 2007.

Прихваћено:
21. октобар 2007.

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 149-160.

Драган Марковић

Институт за политичке студије, Београд

ЛОКАЛНА САМОУПРАВА У ФУНКЦИЈИ РАЗ- ВОЈА МАРГИНАЛНИХ ПОДРУЧЈА

Сажетак

Уместо да убрза, “транзиција” је у Србији успорила, и готово зауставила развој маргиналних подручја, као и укупан развој земље. Основни узрок томе је управо у спутавању масовне слободне иницијативе. Масовна иницијатива за решавање егзистенцијалних проблема маргиналних подручја потиснута је страначком борбом за власт, којом се грађани од субјекта локалне самоуправе претварају у објект политичке манипулације. И владајуће и опозиционе странке теже монополизацији власти путем које се улога локалне самоуправе, као облика демократског самоорганизовања, маргинализује и ставља у функцију прикривања политичког монопола. То је довело до замирања и неких традиционалних, вековима практикованих облика непосредне демократије.

Кључне речи: демократизација; локална самоуправа; маргинална подручја

Највећу потенцијалну снагу развоја представља масовна слободна иницијатива, без које ни под најповољнијим условима нису могући велики друштвени узлети. Основу препорода чине управо индустријализација и урбанизација, који су и побудили велики интерес за масовно ангажовање, и чије убрзање треба да представља окосницу даљег развоја.

Уместо да убрза, “транзиција” је успорила, и готово зауставила индустријализацију и урбанизацију маргиналних подручја, као и укупан развој земље. Основни узрок томе је управо у спутавању масовне слободне иницијативе. Упркос уставним прокламацијама о народној иницијативи, референдуму и локалној самоуправи,

стварне могућности за слободну иницијативу су смањене, чиме је локална самоуправа практично сведена на локалну управу.

Масовна иницијатива за решавање егзистенцијалних проблема грађана потиснута је страначком борбом за власт, којом се грађани од субјекта локалне самоуправе претварају у објекат политичке манипулације. И владајуће и опозиционе странке теже монополизацији власти, којом се улога локалне самоуправе, као облика демократског организовања, маргинализује и ставља у функцију прикривања политичког монопола.

Ретроградна приватизација имала је за резултат брзо богаћење незнатне мањине на рачун огромне већине становништва, која је практично пала на минимум животне егзистенције, те више нема средстава ни за голо преживљавање, а камоли за улагања у развој. Уместо из реализације развојних програма, државне касе се пуне из све тањих породичних буџета, чијим се већим делом покривају обавезе на које грађани немају никаквог утицаја.

Отуђивањем средстава, од грађана се отуђује одлучивање чак и о елементарним условима живота. Локална самоуправа је практично претворена у локалну управу, без икаквих ингеренција грађана, што је довело до замирања и неких традиционалних, вековима практикованих облика непосредне демократије.

Ако нема утицаја на одлучивање, не може бити ни иницијатива за заједничко привређивање и задовољавање животних потреба, које се на вишем нивоу само заједнички могу задовољавати. У систему формалне вишестраначке демократије остало је места само за иницијативу страначких вођа. Према истраживању које је вршено у једном броју локалних заједница на маргиналном подручју, око 57% грађана изјавило је да је њихово учешће у решавању егзистенцијалних проблема мало, а око 27% да је никакво. Сходно томе, и око 59% анкетираних испитаника има мали, а око 28% нема никакав утицај на одлучивање у локалној заједници. Утицај на одлучивање изван локалне заједнице је још мањи, и у ствари никакав ако се изузму појединци који обављају неке одговорне функције, јер око 52% испитаника тврди да има мали, а преко 39% да нема никакав утицај на посланике.¹

Настојање политичких странака да судбину државе узму у своје руке може имати катастрофалне последице. Ако пољопривредна

1) Истраживање је урађено 2006. године у организацији Друштвене организације “Локална самоуправа Србије”.

производња која је карактеристична за маргинална подручја буде преоптерећена порезима, произвођачи ће изгубити сваку могућност и сваки интерес за унапређивање привређивања, а са неке друге стране тешко да се може кренути путем препорода, због чега је неопходно потпуно деблокирање масовне иницијативе, која подразумева стварну и пуну демократизацију економског и политичког живота.

Све што је до сада постигнуто у подизању друштвеног стандарда маргиналних подручја у Србији, урађено је на бази слободне иницијативе и самодоприноса. “Транзицијом” је тај тренд успорен и готово пресечен. Појавили су се нови душебрижници у лицу политичких странака, који би да, ради сопствене владавине, у свему усређују своје поданике, не допуштајући да мало и они сами о својој срећи брину.

Истраживање показује да су иницијативе у задовољавању заједничких потреба грађана спласнуле, да је самодопринос знатно опао или потпуно пресушио, и да у своје руке све узима општинска администрација, која је под апсолутном контролом републичке администрације и политичких странака. Друштвени стандард због тога опада јер се не обезбеђује ни одржавање достигнутог нивоа.²

Локална самоуправа управо се и развијала у тихој конфронтацији са државном управом, под чијом се доминацијом цело време налазила. Та конфронтација је неизбежна јер су државна управа и самоуправа непомирљиве супротности које се међусобно искључују. Путем локалне самоуправе грађани своје потребе задовољавају непосредно, док се преко државне управе њихово задовољавање врши посредно. Зато се оне у првом случају изражавају изворно, док се у другом случају октроишу од стране државних органа, који и парцијалне потребе једног, па и мањег дела становништва могу проглашавати општим потребама. “Специфичност савременог тренутка је у томе да су процеси децентрализације и јачање локалне аутономије, иако постоје, снажно ограничавани централном влашћу државе”.³

За непосредно задовољавање заједничких потреба карактеристично је добровољно опредељивање путем самодоприноса, за посредно друштвена принуда која се заснива на фискалној концен-

2) Исто.

3) Проф. др Мијат Дамјановић, Локална демократија, зборник, Magna Agenda, Београд, 2001, стр. 136.

традицији средстава. О непосредном задовољавању заједничких потреба одлучује се непосредно, о посредном посредно. Први облик одлучивања је начин остваривања локалне самоуправе, други државне управе. У непосредном одлучивању изјашњавају се они који су за задовољавање заједничких потреба животно заинтересовани, у државном управљању професионални заступници, чија је заинтересованост за оно о чему одлучују ирелевантна.

Главна покретачка снага развоја маргиналних подручја треба да буде слободна иницијатива, јер не може се очекивати да ће о потребама грађана било ко други бринути више од самих грађана. Најповољније решење би било да се сваком подручју препусти да самостално одлучује о свему што се не тиче других, о чему оно може и најмеродавније одлучивати. Али то би захтевало да маргинална подручја на свим нивоима буду адекватно заступљена и у демократском одлучивању о ширим друштвеним интересима, што се ни у једнопартијском ни у вишепартијском систему представничког одлучивања не може постићи. Једину могућност за то пружа систем непосредне демократије, која се остварује путем народне иницијативе, референдума и других облика личног изјашњавања уз непосредну заступљеност грађана у законодавним телима и другим органима друштвеног управљања.

Систем непосредне демократије подразумева непосредно одлучивање о начину и условима задовољавања заједничких потреба свих о чијим се потребама ради, чиме се искључује могућност да једни живе и уживају на рачун других, на чему су се до сада заснивале и привилегије метрополе над провинцијом. Са непосредним одлучивањем те привилегије ће нестати, што може само појачати стваралачке напоре на остваривању развојних амбиција и метрополе и маргиналних подручја.

Развијањем интегралног система непосредне демократије отварају се широке перспективе и неограничене могућности за развијање локалне самоуправе која је и сама изворни облик непосредне демократије. Традиционални облици локалне самоуправе не треба да се укидају, већ да се, у функцији економског и културног развоја маргиналних подручја, даље развијају коришћењем савремених и најсавременијих средстава јавног комуницирања.

Уместо отуђивања, “транзицијом” би се морало онемогућити отуђивање сопственим радом стечене имовине, чиме би се, у функцији општедруштвеног развоја, знатно повећала масовна мотиваци-

ја за рад и стварање, ради чега би, поред производних делатности, на задружним принципима требало организовати и јавне услуге. Трансформацијом државних предузећа у акционарска друштва и задружне организације спречило би се отуђивање средстава грађана и обезбедили њихово равноправно учешће у одлучивању о квалитету, ценама и другим условима пружања јавних услуга.

Тиме би се, у обостраном интересу и корисника и давалаца услуга, обезбедило најрационалније организовање услужних делатности и најрентабилније пословање услужних организација, што је у досадашњој пракси већ потврђено. Нема никаквог економског ни друштвеног оправдања да се једној локалној заједници ускраћује могућност самоорганизовања у задовољавању заједничких потреба које су од интереса само за њене житеље, што се последњих година од стране општинске администрације често чини.

Развој локалне заједнице понајвише и зависи од могућности слободног удруживања средстава. Неопходно је, поред смањивања фискалних обавеза, демократизовати својинске односе путем акционарства и задругарства. Задругарство представља аутентичну друштвено-економску основу локалне самоуправе. Својина локалних заједница на маргиналним подручјима треба да се заснива на задружним принципима што значи да је она истовремено и колективно и индивидуално власништво оних који су било чиме допринели њеном стварању. По томе се она разликује и од државне и од индивидуалне приватне својине.

Реална шанса за демократско самоорганизовање грађана је у развијању задругарства на изворним задружним принципима који подразумевају начела добровољности и независности, демократичности и непосредног и равноправног располагања задружном имовином. С обзиром да и законодавна регулатива и задружна пракса битно одступају од ових принципа, неопходне су корените промене у нашем задругарству које је дестимулативно, бирократизовано и потпуно затворено према задругарству у свету.

Аутентично задругарство подразумева потпуно слободну иницијативу и потпуно слободно удруживање у свим облицима и у свим сферама друштвене репродукције, што може представљати и највећу узданицу убрзаног развоја маргиналних подручја. Због тога ту слободу не би требало ничим ограничавати уколико се њоме не угрожава ничија слобода.

Доследним развијањем задругарства на изворним задружним принципима развијају се и производња и нови производни односи, који побуђују интерес сваког задругара и за удруживање слободних средстава и за унапређивање заједничког рада и пословања. Оно омогућава неограничену концентрацију земљишних поседа и укупних производних средстава без отуђивања од њихових индивидуалних власника, чиме се повећава и лична и колективна мотивација за развој.

Само демократском концентрацијом слободних иницијатива може се вршити и демократска концентрација слободних средстава у интересу самих њихових поседника али и целог друштва. Директна улагања у развој повући ће за собом и класичну штедњу, али не преко отуђених финансијских институција, него на задружним принципима, ради чега се морају отворити могућности и за слободно развијање штедно-кредитног задругарства, којим ће се штедише обезбедити од евентуалне пљачке и зеленашке експлоатације.

Преко задруга и задружних асоцијација може се развијати непосредна сарадња са задружним организацијама у свету. Неограничене су могућности за производну кооперацију, компензациону размену производа и услуга, заједничка истраживања, међусобну размену информација и искустава, задружно образовање, специјализацију стручних кадрова, и много шта друго у функцији развоја.

Маргинална подручја не могу се развијати без развоја локалне привреде, којег не може бити без развоја локалне самоуправе. “Главну преокупацију локалне самоуправе у свету представља управо развој локалне привреде, без којег се не могу подмиривати ни елементарне потребе локалног становништва”.⁴

Развојне потенцијале маргиналних подручја Србије представљају нарочито природне могућности за развој сточарства, воћарства, водопривреде, шумарства и туризма, које се недовољно или уопште не користе. Њихова перспективност је у томе што ће “здрава природна храна, вода и чист ваздух постајати све насушнија потреба целог овоземаљског света”.⁵

4) Проф. Живко Марковић, *Локална самоуправа и развој сеоских маргиналних подручја*, међународни научни скуп “Власински сусрети 2006”, Завод за социологију развоја села, Београд, 2007, стр. 3

5) Исто, стр. 4.

Локална самоуправа, као облик демократског самоорганизовања грађана, представља главну покретачку снагу и кључни чинилац развоја локалне привреде, о којој нико не може бринути боље од оних који од ње живе. До сада бирократизована држава о развоју локалне привреде није много бринула, чак га је централизацијом и спутавала, што је један од основних узрока економске маргинализације многих подручја.

Постојећи економски јаз између развијених и неразвијених подручја може се смањити само уколико се локална привреда ослободи прекомерног фискалног захватања новостворене вредности. Неопходна је коренита промена у самом систему друштвене репродукције тако да локалне заједнице саме брину о својим потребама које се на локалном нивоу могу најуспешније задовољавати и да за то самостално располажу потребним средствима, а да се у ширим заједницама концентришу средства само за потребе које се на локалном нивоу не могу задовољавати.

Демократизацијом својинских односа неопходно је спречити отуђивање самодоприноса грађана, који су до сада готово редовно присвајала јавна предузећа и државни органи. “Електрична и путна мрежа као и други инфраструктурни објекти које су грађани неразвијених подручја градили сопственим средствима, прешли су у руке јавних предузећа, чије услуге они плаћају по пуним ценама као и корисници који нису ништа уложили”.⁶ Праведно и демократско решење би било да се средства самодоприноса у виду акција концентришу у акционарским друштвима, или у виду задружних удела у задружним организацијама и да тако трајно остану у непосредном располагању грађана.

Демократизација својинских односа условљава и демократизацију политике. Уколико се у акционарска друштва и задружне организације повезују економски, индивидуални власници производних средстава се као колективни управљачи повезују и политички. Од пасивног објекта политике, грађани се претварају у активне субјекте политичког деловања, од пуких извршилаца политичких директива, постају креатори политичких одлука које заједнички спроводе.

Али то је тако само кад грађани сами располажу средствима за заједничке потребе. Њихова економска самосталност нужан је услов њихове политичке самосталности. Уколико им се средства

6) Исто, стр. 3.

кроз фискалне дажбине отуђују, отуђује им се и друштвена самосталност, а са тиме и могућност друштвеног утицаја на било ком нивоу.

Локалне самоуправе има само уколико има средстава за слободно удруживање, а уколико се она фискалним захватањем умањују и самоуправа се сужава. Због фискалног финансирања, стварне самоуправе нема већ на нивоу општине, или је има само толико колико се општински проблеми решавају путем самодоприноса. Тако је у Србији “изведена изузетна централизација функција на републичком нивоу. У складу са политичким концептом смањења локалне самоуправе, готово све важније делатности финансирају се преко републичког буџета и републичких фондова, али се зато и одлучивање о њима налази на нивоу Републике. Тако општине и градови немају, као што су некада имали, никакву улогу у одлучивању о школству, здравству, судству, полицији и тако даље. Они не одлучују о подизању дома здравља или болнице, о томе ко ће бити директор основне школе или шеф локалне полицијске станице, о саставу општинског суда и слично. Чак су и порески органи изузети из општинске надлежности и организовани у јединствену управу под контролом Републике”.⁷

Демократизација својинских односа представља основну претпоставку демократизације и децентрализације друштва у Србији као и развоја истинске локалне самоуправе. Власништво локалне заједнице у којем се не би губио индивидуални удео удружених грађана, представљао би снажан стимулатор за мобилизацију и концентрацију расположивих средстава као највећег потенцијалног извора развоја локалних заједница и у развијеним, а посебно у неразвијеним маргиналним подручјима. Интерес за тај развој знатно би се повећао, јер би поред задовољавања заједничких потреба грађани задржавали својинска права на располагање удруженим средствима уз могућност њиховог увећавања.

Ширење самоуправног задовољавања заједничких потреба са локалног на национални и планетарни ниво, подразумева да се фискално прикупљање средстава за те потребе на свим нивоима замењује њиховим слободним удруживањем и да се, сходно томе, државно власништво трансформише у заједничко власништво самих грађана. Прави пут за то показује развој задружног и акционарског

7) Борис Беговић, Зоран Ваџић, Бошко Мијатовић, Александар Симић, *Управљање локалном заједницом*, Центар за либерално-демократске студије, Београд – Смедеревска Паланка, 2000, стр. 85/6.

власништва у свим областима и на свим нивоима заједничког задовољавања животних потреба грађана.

У самоуправном задовољавању заједничких потреба нико није пасивни извршилац. Свако је позван да покреће иницијативе, расправља о покренутим питањима и предлозима. Међу грађанима се успостављају директни односи без ичијег посредовања, врши се хоризонтално повезивање и тиме превазилазе традиционални односи друштвене хијерархије и субординације. За заједничку ствар се питају сви грађани, што означава виши степен политичке социјализације у односу на традиционалну самоуправу.

У локалној заједници, у циљу слободног испољавања и остваривања различитих интереса, мора бити омогућена пуна слобода друштвеног и политичког деловања. За то је неопходно обезбедити пуну равноправност свих облика друштвеног и политичког организовања и деловања кроз демократски дијалог у којем ће долазити до изражаја, пре свега, оне иницијативе које изражавају интересе и потребе већине грађана.

Локална самоуправа морала би постати својеврстан катализатор стварне демократије, од којег ће се одбијати све што је усмерено против интереса грађана, и који ће онемогућити било коју политичку организацију да грађанима своје страначке интересе наметне као њихове. Стварна самоуправа може политичке странке приморати да се од међусобне борбе за власт окрену стварним проблемима животне егзистенције грађана и да кроз здраву утакмицу конструктивним деловањем допринесе њиховом решавању.

Грађанин може бити суверен само ако има одлучујућу улогу у одлучивању на свим нивоима друштвеног организовања. Усамљен и неорганизован грађанин нема практично никаквих шанси за остваривање своје суверености због чега се он мора удруживати да би остваривао своја уставна права. Да би грађани остваривали своју сувереност, локална заједница, као облик њиховог друштвеног организовања, не може се бавити само локалним проблемима, већ се мора ангажовати и на решавању питања од ширег друштвеног интереса која се тичу живота свих грађана.

Како ће се остваривати сувереност грађана и како ће се државни органи односити према њиховим иницијативама и захтевима, умногоме зависи од тога ко ће их у тим органима представљати. Зато се у избору народних представника не може све препустити политичким странкама и њиховим руководствомима, а улога грађана

свести на пуко изгласавање њихових кандидата. Групе грађана би требало да истичу своје кандидате за народне посланике независно од њихове страначке припадности, тим пре што већина грађана не припада ниједној странци.

Да би народни представници заиста заступали интересе народа, веза између бирача и њихових изабраника се не може ограничити само на изборе, већ мора бити трајна и узајамна. Какве ће бити стварне везе између посланика и њихове изборне базе умногоме зависи од иницијативе грађана. Неопходно је да грађани стално и организовано изражавају своје интересе и својим представницима постављају конкретне захтеве за решавање одређених питања у скупштинама и другим органима власти.

Локална самоуправа, као облик непосредне демократије, супротставља се свим облицима аутократије и политичког монопола. Зато је илузорно очекивати да ће се бирократизована државна администрација борити за локалну самоуправу као облик стварне демократизације. Стварна демократизација политичког система не може бити у интересу ни политичких странака којима је главни циљ борба за сопствено монополисање државне власти.

Савремена локална самоуправа има своје темеље у традиционалним облицима непосредне демократије који су у тобоже “демократском друштву” маргинализовани или потпуно потиснути. Данаас је у Србији демократија практично изокренута у лажну фасаду најбезобзирније партикратије, под чијом је доминацијом и локална самоуправа претворена у крајње бирократизовану локалну управу над изолованим и беспомоћним грађанима. Зато се локална управа не може суштински демократизовати без демократизације целог друштва, и на националном и на планетарном нивоу, али би демократске иницијативе морале потицати пре свега од самог обезвлашћеног народа.

Да би се развијала и да би допринела развоју неразвијених маргиналних подручја, локална самоуправа би се морала организовати као непосредна власт грађана, ослобођена од партијског и бирократског туторства. Политички монополи би морали бити укинати, а политичке странке у демократском организовању и деловању потпуно изједначене с осталим облицима самоорганизовања грађана. Али пошто се локалне одлуке морају доносити у складу са државним законима и међународним нормама, државна и међународна заједница морале би се такође организовати и функционисати на

принципима непосредне демократије да би и локалне заједнице могле истински демократски функционисати.

Једина политичка шанса грађана је у систему непосредне демократије и скупштинском систему са сразмерном заступљеношћу свих друштвених структура у народним скупштинама, непосредним изборима и непосредном одговорношћу народних представника изборном телу. То подразумева да грађани о судбоносним питањима заједничког живота непосредно одлучују и да скупштински мандат поверавају оним својим заступницима који најдоследније и најодлучније заступају њихове интересе, претходно изражене захтеве и ставове. Само на тој основи може доћи до убрзаног развоја маргиналних подручја и истинске локалне самоуправе за коју се могу изборити једино сами организовани грађани, чији је природни интерес да о сопственој судбини сами брину, јер то боље од њих самих нико други не може чинити.

ЛИТЕРАТУРА

- Борис Беговић, Зоран Вацић, Бошко Мијатовић, Александар Симић, *Управљање локалном заједницом*, Центар за либерално-демократске студије, Београд – Смедеревска Паланка, 2000.
- Проф. др. Мијат Дамјановић, *Локална демократија*, зборник, Magna Agenda, Београд, 2001.
- Европска повеља о локалној самоуправи, Савет Европе, Стразбур, 1985.
- Goldsmith Michael, *Local Autonomy: Theory and Practice*, зборник, "Challenges to Local Government", SAGE, 1990.
- Проф. Живко Марковић, Локална самоуправа и развој сеоских маргиналних подручја, зборник, међународни научни скуп "Власински сусрети 2006", Завод за социологију развоја села, Београд, 2007
- Naisbitt J. and Abydene P., *Megatrends 2000*, Don Books, 1990.
- Ђура Стевановић, Михаило Пешић, *Утицај индустријализације на промене односа село-град*, "Виђења", 1-2/1995.

Dragan Markovic

LOCAL SELF-GOVERNMENT IN PURSUIT OF DEVELOPMENT OF MARGINALIZED REGIONS

Summary

Instead of accelerating development of marginalized regions and development of the whole state, "transition" in Serbia has slowed down and almost totally stopped the development. Basic cause of this is suppression of mass free

initiative. The mass initiative for solving of existential problems in marginalized regions has been suppressed by the battle of political parties for power, consequently causing the making the citizens the objects of political manipulations instead of the subjects of self-government. Both the government and oppositional parties aim at monopolization of power, by which the role of self-government as a model of democratic self-organization is being marginalized and put in the function of the disguise of political monopoly. This has brought to disappearance of certain traditional directly-exercised models of democracy that have been in practice for centuries.

Key Words: democratization, local self-government, marginalized regions

УДК:
316.324.8:323.1(=163.41)
Примљено:
12. јануара 2008.
Прихваћено:
18. јануара 2008.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 161-170.

Владан Станковић
Институт за политичке студије, Београд

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И НАЦИОНАЛНИ ИНЖЕЊЕРИНГ

Сажетак

У овом раду биће речи о месту и улози српског народа у процесима глобализације. Захваћен неумитним процесима глобализације, српски народ налази се пред изазовима сопственог нестанка, што због непостојања националне стратегије, што због агресивних настрјаја оног дела човечанства, који глобализацију посматра као средство унификовања читавог света по јединственим мерилима.

Кључне речи: глобализација, српски народ, политика

1. Савремени свет већ је подуже захваћен процесима глобализације. Глобализацију морамо схватити најшире могуће – као активан процес измештања друштвене моћи у глобалну, планетарну раван.¹

Борба по питању путева којима ће се глобализација вршити није довршена. Готово је данас изванредно покушај најмоћније силе света САД-а, да уз помоћ неколицине других сателитских влада, омогући устројство света базирано на владавини "златне милијарде".² Владавина САД-а јесте тежња за униполарном доминацијом ове државе, која ће остатку човечанства донети благодети: вештину "превладавања природе", технолошког напретка и развоја, затирања традиционалне културе, и свега онога што би, у складу са протестантским англосаксонском предајом спасења, могло да оме-

1) М. Печујлић: *Глобализација два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 41.

2) Глобализација у овом смислу је концепт преуређења света који у садржинском смислу транcedeира са англосаксонском културом, у формалном са западњаштвом, у онтолошком са таласократским принципом кретања и размене, а у геополитичком са атлантизмом. Слично мисли и Милош Кнежевић: *Моћ Запада*, Мали Немо, Панчево, 2005, стр. 139: "Запад је, у ствари, смислио глобализацију."

та економски раст друштва, и еманципацију појединца у култури материјалног изобиља.

Са друге стране, на том путу стоји отпор великог броја неповезаних центрифугалних сила које настоје да глобализацију виде очима мултиполарног света. Овде се захтева једна другачија концепција света која ће, истина, надвладати државне и националне међе, али која неће ићи за унификацијом човечанства какву намећу САД и њени сателити. То је "басенални концепт света", који ће довести до уједињавања читавих склопова нација, на основу заједничке геоконфесионалне сродности. Биће то свет басена, културно-религијских целина, које ће обједињавати наизглед чак и супротстављене нације, у намери да се очувају основни интереси који их опредељују, а међу њима нарочито интерес равномерног развоја света, очувања традиционалне културе и обичаја: попут језика, навика, ритуала. Сада би већ, готово са сигурношћу могли да говоримо о: исламском, далекоисточном, православном, латино-католичком, или о "црном" (подсахарском) свету, али и о англо-протестантском или о индијској геополитичкој целини.³

2. Процеси глобализације покренути су понајвише научно-технолошким револуцијама, они су касније преведени у свет примењене технологије, и довели су до крупних промена у сфери макроекономије, потом у правној сфери дерегулације тржишта, да би на крају продор учинили и ка вредносној, културној, па чак и семантичкој сфери.

У свим овим фазама веома је битан процес социјалног инжењеринга који има за циљ, да преобрази и преобрати традиционално културно наслеђе.

Традиционална култура своје корене има у колективним заједницама, које су чврсто нормиране на принципу Воље колективитета.⁴ Било да се ради о уској крвнородничкој групи, или о проширеној породици (или фамилији), племену, братству, па и нацији, овде преовлађује идеја о премоћи заједнице над појединцем, о "природном срашћавању јединке у групу из које потиче". Овакво, органиско, виђење света познато још старим цивилизацијама Кине

3) Дугинова подела се добрим делом подудара са Хантингтоновом: нпр. Европа, Евроазија, Азија, Арапски свет, Транссахарска Африка... (А. Дугин: "Интервју", *Национални интерес*, 1/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 202)

4) "Први и старији образац националне идентификације назива се примордијалним (традиционалним) и утемељен је на заједничком пореклу, традицији и култури појединих народа..." (П. Матић: "Глобализација и национални идентитет", *Српска политичка мисао*, 1-2/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 107)

и Индије, добило је пун замах у учењима зороастрејаца у Персији, али и у блискоисточним култовима, и анималистичко-дуалној култури древног Египта, коју је новим увидима освежио у античкој Грчкој Аристотел. Период римског античког наслеђа, и култура досељених пагана, тих "младих европских народа", љубоморно је неговала ово предање. Хришћанске објаве ни у ком случају нису настојале да поремете колективистичку културу пагана, напротив. Хришћанство је неговало колективизам "младих народа", християнизујући поједине норме које су преко наученог понашања улазиле у свакодневни живот. При томе је источно предање имало нешто више такта за обичаје и традицију "старих закона", па се у процесима християнизације калемило на већ постојећу паганску структуру нових значења и симболичких израза. Отуда је опна православне ортодоксије тако танка, и препуна предхришћанског наслеђа етно-слика: обичаја, ритуала, вредносне еманципације и сл.

Западно је предање извршило знатније измене на паганском наслеђу. Оно се није само задржало на калемљењу, већ је настојало да исправи све оно што би се косило са духом хришћанства. Развијен нормативни систем католичанства није трпео јеретичка искривљавања народне, рурално-паганске традиције. Он је захтевао његово одступање, али би толерисао све оно што се не би косило са принципима вере. Тако је хришћанство Запада себе чвршће инкорпорирало у колективну културну свест заједнице.

И заиста, у духу тог европског, континентално-европског наслеђа, нација се доживљавала ортогенетски. Она и није могла бити ништа друго, до трајна, непроменљива, и неуништива заједница крвних сродника. Европски човек средњег века: почев од монаха у манастиру, преко ритера, до пажа у каквом селу, био је фасциниран моћи колективног. Чинило се да свим недаћама овога света (болести, ратови, природне катастрофе), измиче само једна – непролазност, вечност крвних веза. Био је то покушај човека да доскочи силама мрака, смрти и пролазности. Умирало се много и често; од свакаквих недаћа: лошег и нехигијенског живота, тешког рада, опште несигурности... Човек је био свестан своје слабости и пролазности. Колективитет је био све; у њему се све настављало и продужавало.

Од неког времена по појави реформације заједница крви више није довољан разлог да се једна нација третира по сродничким везама. Већ у фази настанка апсолутистичких монархија, по узору

на атлантске земље: попут Енглеске и Холандије, а нешто касније и под утицајем северноамеричких колонија Новог света, нараста нова концепција нације. Нација више није заједница крви, већ скупина свог народа, читавог становништва једне земље. Тако постоји: енглеска нација, америчка нација, француска нација... Према овом концепту сви људи или како се још колоквијалније каже, грађани који живе на територији једне државе, и потпадају под исти државни кров, чине једну нацију. Тако је настала насупрот традиционалне, колективне концепције нације, као заједнице крвних сродника, нова концепција нације, као друштва интересних грађана које више не уједињава колективна свест и предање, већ економски и (само)понегде социјални интерес.

Гарантовањем приватне својине, индивидуалних права и слобода, од нације као природне (органске) целине ближих и удаљених саплеменика, дошло се до нације као интересне масе индивидуа, којима је држава најпре одузела сва права, а онда им селективно допустила нека од њих. Ова атлантска доктрина потекла из Енглеске, убрзо се са просећеним рационализмом одрођених интелектуалаца на француском двору проширила у чврсту и компактну идеологију модернизма, која је за свој циљ прокламовала неколико постулата: еманципацију личног од колективног, заштиту стеченог и наслеђеног економског богатства, право на личну срећу и комфор.⁵

У међувремену је извршен атак на традиционалне заједнице. Наметан је језик метрополе, ширена је национална свест и сведржавни патриотизам. Национализам је тако, иако настао из утробе апсолутистичке државе, постао чедо буржоазије. Нације су већ тада нескривено требале да представљају и претпостављају прелазну фазу за претварање "примитивног, трибалног човека" у универзалног космополиту, без свести о припадности било чему и било коме.

Као прелазна етапа до тог стадијума послужио је интернационални човек, који уместо застареле племенске свести, или класно-националне, сада поседује само једну – класну свест. Овај, марксистички, социјални инжењеринг, међутим, није успео. Друштво се вратило на либерална, мондијалистичка, сада већ постхладноратовска становишта. У том новом свету, од 90-тих година XX века

5) П. Бурдије, Л. Вакан: "Нова планетарна Вулгата", *Национални интерес*, 1/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 137.

наовамо, у социјалном инжењерингу учествују друштвено-употребљиви, наменски интелектуалци, носиоци улоге преобразитеља постојећих, "преживљених" концепата као што је нација.

Саздана на кривим темељима, савремена, атлантистичка, концепција нације која у себи још пре француске револуције има суфикс идентитет, сада тај идентитет треба и заувек да изгуби. Море новопридошних усељеника из Африке и Азије, сваким даном рапидно мења структуру старих европских нација. Данас више нису Французи само они из *Ile de France*, Бретонци или Корзиканци (који узгред буди речено то ни данас не желе да буду), данас су Французи и сви који имају француски пасош. Слично је и са Немачком, али и Шпанијом, Аустријом, Холандијом, Италијом, Шведском. Евроатлантске интеграције које су на делу имају у задатак потпуну американизацију европског континента. То је концепт који обавезује, а обавезе подразумевају имплементацију "тековина англоамеричког протестантског света". Овај процес је болан за читаве слојеве аутохтоног европског становништва, које окупирано споља, а све више окупирано и изнутра, покушава да пронађе архетипове из којих је изникло. Ипак, то колективно, као да сваки дан изумире пред налетима: секуларизма, модернизма и индивидуализма униполарног света.

Оно што може бити нада за будућност, то је очекивање да се униполарни свет, и доминација једне светске суперсиле, неће остварити. Тоталитаризам САД-а у сфери вредности и вредновања коју намеће бездушни тржишни фундаментализам, који сравњава све сем новчаних нивелација, производећи демонију економије, очигледно да није праћен у тој мери наметљивом војном моћи. Америчка економија доживљава пад, војни интервенционизам се поставља дефанзивно, а америчка спољна политика наилази на непослушност чак и у редовима савезника, при чему расте број противника таквој политици. У таквом односу снага расте број оних који у мултиполарном свету виде спас за очување свог националног идентитета. Он подразумева савезе. За очекивати је да ти савези, буду природне целине, које ће изражавати унутрашње јединство тих целина. У такво глобализованом свету, нације ће морати ради сопственог спаса да се одрекну дела свог националног бића. Али тај део одрекнутог бића неће бити ни приближан цени коју би се платили у униполарном свету. Онтологија униполарног света је тржишни фундаментализам, владавина економске плутократије, насиље човека над

природом (од које се отима, она се са-владава, пре-владава), концепција натчовека (слободне јединке, лишене слабости, креатора човечанства, опредељеног да стално иде ка прогресу без враћања у прошлост). Онтологија мултиполарног света сушта је њена супротност: очување традиционалних вредности кроз верски конотиран фундаментализам, неговање колективне свести, вертикално структурисано друштво, саживот човека са природом.

3. Када је реч о српском народу онда треба рећи да је он читавим низом утицаја са стране, али и лошом политиком својих елита доживео оно што није нити један европски народ кроз своју историју.

Насељавајући се на Балканско полуострво српски народ је населио простор јужно од реке Цетине, све до реке Бојане на југу. Иако има мало извора о том првотном делу српске историје, доминирају сазнања да су Срби народ Словенски, са сопственом паганском вером. Од VI до почетка XIII века Србија се ширила на североисток, тако да је у време Стефана Првовенчаног захватила и подручја иза Зете око реке Ибра (Рашка). Како год било српски народ је у том првом периоду трпео значајне утицаје Византије, која је у делу западног Балкана наступала са становишта силе. Када је та сила ослабила, утицај римског епископа постао је израженији. Све до династије Немањића, у периоду након раскола и читавих 150 година касније, утицај католичанства је доминантан. Католичка црква је увела титулу Примаса Србије у Бару, где је столовао барски надбискуп. Од Растка Немањића, који је успео да испослуже аутокефалну цркву на истоку, креће окретање главнине националног бића ка Византији. У приморју је и даље важио суживот једног и другог обреда често подељеног и међу члановима истог домаћинства. Међутим, како су се последњи Немањићи све више ширили сада већ на југоисток и југ, и како су показали већу спремност за асимилацијом словенске културе у корист хеленизма и Византије, тако је расла нетрпељивост према Србима латинског обреда. По доласку Турака на ове просторе највећи број богумила у Босни и један добар део православних (али и католика) прешао је на ислам. Овај прелаз ишао је за тим да се сачувају одређене племићке привилегије још из средњег века, али је најпосле и добар део кметова пришао исламу због несносног положаја хришћана у Отоманској Босни.

Кроз читав средњи век дубровачка је књижевност означена као српска. Велики број научника, писаца, свештеника, интелектуалаца, дипломата, попут: Руђера Бошковића, Ивана Гундулића, дон Ивана Стојановића, Матије Бана, Лује Војновића, није крио своје српско порекло. Национални идентитет је понекада доживљавао атаке, попут оних у доба барока, где је у Европи заплуснутој контрареформацијом, било штетно изјашњавати се национално. Тада се по први пут јавља илирска идеја, о постојању једне јединствене словенске нације: Срба, Хрвата, Словенаца, Мађарона и Бугара.⁶ Концепт о нероманима и негерманима, Илирима временом ће прерасти у јужнословенску, па у југословенску идеју.⁷ Срби су прозрели намеру штросмајеровског круга који је преузевши за Хрвате штокавско наречје ијекавског изговора, настојао да омогући формирање хрватске нације, која је до тог периода постојала само у траговима (покрајна Хрватска око Загреба). Од средине XIX до почетка XX века готово целокупно католичко српско становништво средње Далмације, Дубровника и Конавља преведено је на Хрвате. Сада народ истог језика и исте вере, Срби-католици и Хрвати-штокавци нису више имали разлога да не буду једно. Срби су нестали као народ из Ватикана, када је 1901. он од илирског преименован у хрватски завод Св. Јеронима. Срби су изгубили и последње упориште своје везе са католичким светом, када је барски надбискуп после једног миленијума престао да буде Примас Србије.⁸ У Босни се десио сличан процес. Најпре је кроз XIX све до средине XX века највећи број Срба-муслимана третиран као отпали део националног бића. Потом је убрзаним процесом националног инжењеринга ово постала нација са "великим М". Да би данас Муслимани постали потпуно засебан народ – нација Бошњаци.

Међутим ту се прича не завршава. АВНОЈ-евска Југославија, конфедерализована према уставу из 1974. године српски је народ исцепала на неколико нација. Најпре је легализовала стање у Далмацији и Боки которској из које је нестало занавек Срба-католика. Потом је Србима-муслиманима у Босни и у Херцеговини дала статус посебне, конститутивне нације (Муслимани), и све Србе (понајвише православне, али и муслимане, и католике у Приморју)

6) В. Станковић: "Пројекат прављења хрватске нације", *Српска слободарска мисао*, 7/2007, Београд, 2007, стр. 237.

7) Ђ. Бодрожић: "Распад југословенске државе и политичка криза у Србији данас", *Политичка ревија*, бр. 3/2005, Институт за политичке студије, Београд, 2005, стр. 831.

8) П. Милосављевић: "Корпус српског народа и мултиконфесионалност", *Национални интерес*, бр. 1/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 122.

превела у Црногорце. У Македонији је створила македонску нацију, а саму је Србију поцепала на аутономне покрајине. У таквом стању се налазио српски народ до времена распада Југославије. Ратови који су потом вођени на територији бивше СФРЈ, довели су до нестанка православних Срба из АВНОЈ-евске Хрватске, а Дејтонским мировним споразумом из 1995. године је Босна и Херцеговина подељена на Републику Српску и Федерацију БиХ. У потоњим акцијама НАТО на Србију 1999. године је фактички одвојена јужна српска покрајина из састава Србије. Уз све то 2003. Београдским споразумом је најпре разлабављена до нефункционалности Државна заједница Србија и Црна Гора, да би и коначно (2006) била и одвојена Црна Гора из државног савеза са Србијом.⁹

Пројекти које су у својим плановима наменили пројектанти социјалног инжењеринга на територији српског народа иде још даље. У том пројекту пада у очи прављење нових сателитских падржавица од стране атлантских савезника. На западу, у Босни, и у Херцеговини, по сваку цену се тежи унитаризацији два међународноправна субјекта БиХ: српске републике, и муслиманско-хрватског федералног савеза. НАТО-алијанса има за циљ да у свом новом националном инжењерингу Бошњачки народ преименује у Босански, троплемени народ: Муслимана, Срба и Хрвата. На тај начин би према замислима атлантиста била створена босанска држава, и стабилизovan један веома важан антисрпски савезник. На југу је створена црногорска држава. Она је за сада веома нестабилна творевина, јер је оличава савез различитих народа: Црногораца, Срба, Муслимана, Бошњака, Албанаца, Хрвата, Југословена. Сви ови народи за атлантску алијансу нису међутим битни, битна је црногорска држава, црногорски језик, црногорска црква која би требала да преузме вернике Српске православне цркве, и најзад, али најважнији, атлантистички курс Црне Горе, која ће учествовати у пацификацији Србије, као трајно могућег извора антиатлантизма на Балкану.

Ту је потом још једна нова држава Република Косово. Ову државу треба стабилизovati, прављењем новог, вештачког идентитета који ће баштинити културна добра Албанаца, Срба, Турака... Биће то један нови млади народ, Косовари.¹⁰ Нека врста амалгама

9) Д. Петровић, В. Станковић: *Заједничка држава Србије и Црне Горе*, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 89-107.

10) Платформа за решење албанског националног идентитета из 1998. полази од тога да су Албанци хиљадугодишњи становници Косова... Косова са територијалном целином, са низом вековних градова, са древном културном баштином. (Наведено у: С. Терзић:

који би требало да представља отклон не само од државе Србије, чије је Косово и Метохија саставни део, већ и од Албаније. Нова држава са највећом војном базом у овом делу света такође би требала да учествује у кампањи пацификовања Србије.

Ту је коначно још један, домаћи, србијански фактор. Он има у задатак неколико циљева. Најпре да захтева модернизацију Србије схваћену кроз атлантистичку призму света. Друго, његов задатак је да превентивно одбија и одбацује сваку помисао да постоји некакав други свет од онога који нам нуди НАТО-алијанса, и "евроатлантски савезници". И треће, да инсистира да је национални идентитет српског народа смештен искључиво у границе крње државе Србије. Тако нема Срба у БиХ то су само Босанци (или их бар неће ускоро бити), нема Срба у Црној Гори, јер су како се то инжењерски каже грађани (уместо држављани!) Црне Горе. Ни на Косово и у Метохији нема Срба, јер ће они постати Косовари, једног мултиетничког, грађанског друштва пуног толеранције и суживота.

Шта тек рећи о Србима у Македонији, који јавно мењају своју националну припадност?

Изгледа да се историја циклично понавља... само је Срба све мање.

4. Оно што се може извести као закључак то је да је нација као форма колективног умећа живљења унутар крвно-сродственичких заједница, преживела крупне трансформације. Од проширених породица, то становиште је померено у јединствену заједницу живота под истим државним кровом. Данас нације изумиру услед неколико разлога. Од тих разлога су најзначајнија два: губитак суверенитета држава, и масовна усељавања придошлица.

Српски народ је кроз историју показао невероватно својство да очува свест о својој посебности у односи на завојеваче под којима је потпао. Међутим, лошом политиком и поступцима страног фактора, он се крунио тако да су делови српског живља који нису припадали већинском православном корпусу грчког обреда, поставили делови других народа. Овај процес међутим није завршен. Уситњавање српског националног корпуса траје и данас фабриковањем нових држава за којим иде и фабриковање нових (антисрпских) нација.

"Косово и Метохија и нове стратегијске границе", *Национални интерес*, 1/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 45.

ЛИТЕРАТУРА:

- Pečujlić, Miroslav: *Globalizacija dva lika sveta*, Gutembergova galaksija, Beograd, 2002.
- Кнежевић, Милош: *Моћ Zapada*, Mali Nemo, Pančevo, 2005.
- Дугин, Александар: "Интервју", *Национални интерес*, бр. 01/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Матић, Петар: "Глобализација и национални идентитет", *Српска политичка мисао*, 01-02/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Бурдије, Пјер – Вакан, Лоик: "Нова планетарна Вулгата", *Национални интерес*, 01/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Станковић, Владан: "Пројекат прављења хрватске нације", *Српска слободарска мисао*, бр. 07/2007, Београд, 2007.
- Бодрожич, Ђуро: "Распад југословенске државе и политичка криза у Србији данас", *Политичка ревија*, бр. 03/2005, Институт за политичке студије, Београд, 2005.
- Милосављевић, Петар: "Корпус српског народа и мултиконфесионалност", *Национални интерес*, бр. 01/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Петровић, Драган – Станковић, Владан: *Заједничка држава Србије и Црне Горе*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Терзић, Славенко: "Косово и Метохија и нове стратегијске границе", *Национални интерес*, 01/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006.

Vladan Stankovic

Institute for Political Studies, Belgrade

GLOBALIZATION AND NATIONAL ENGINEERING

Summary

In this work author analyzed the position and role of Serbian people in globalization processes. Having been involved into inevitable processes of globalization, the Serbian people are facing the challenge of its possible disappearance, whether it is due to the absence of its national strategy, or due to aggressive thrusts of one part of mankind that considers globalization to be the tool of unification of the whole world by single standards.

Key Words: globalization, Serbian people, politics

УДК: 141.78

Примљено:
21. септембар 2007.

Прихваћено:
18. октобар 2007.

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 171-194.

Бранка Мраовић

Свеучилиште у Загребу, Геодетски факултет, Република Хрватска

БИО-МОЋ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ: КОНАЧНО РЕШЕЊЕ СПОРА ОКО ИНДИВИДУУМА?

Познавање човека омогућује моћ над човеком.

R. Friedrich

Сажетак

У средишту анализе налази се питање на који начин постструктуралистичка становишта могу да придонесу толерантном дијалогу о личним слободама у окружењу високих технологија, чиме се отвара низ етичких питања везаних за конструкцију знања и употребу база података у техничкој околини. У дигиталној ери нужно се јавља потреба за новом теоријом субјективитета која примарно делује кроз знање, комуникацију и језик. Ову тезу ауторица елаборише тако што повезује Foucaultове микро анализе био-моћи са Derridipot макро-перспективом која је зацртана кроз истраживање знака и игре у хуманистичким наукама, при чему се ослања на Baudrillardov-у критику политичке економије знака.

Кључне речи: био-моћ; постструктурализам; рударење података; субјективитет.

УВОД

Мобилисање јавног мњења у Србији у поводу доношења Закона о личној карти, једнако као и дебата о биометријским личним картама представљају важан пример продуктивне употребе информацијских и комуникацијских технологија (ICTs), чиме Србија постаје онај део светске заједнице коју називамо глобално цивилно друштво и у коме грађанске иницијативе могу да изазивају, оспоравају и мењају постојеће структуре моћи. У средишту моје анализе налази се питање на који начин постструктуралистичка станови-

шта могу да придонесу толерантном дијалогу о личним слободама у окружењу високих технологија, чиме се отвара низ етичких питања везаних за конструкцију знања и употребу база података у техничкој околини.

За дигитални свет карактеристично је да у ниједној сфери људске делатности подаци не почивају на једној физичкој локацији, него слободно циркулишу виртуалним цестама, зато што у технолошкој ери знање изискује непрекидно умрежавање, што значи да информације из свих подручја живота стоје на располагању огромном броју људи. На тај начин се неминовно сусрећемо са статусом научног знања у време кад изгледа да је наука субординирана владајућим силама више него икада пре, и у опасности је, као што је на то одавно упозорио Lyotard (1984), да заједно са новим технологијама постане главни улог у њиховим конфликтима. Оно шта доиста треба да забрињава, скреће пажњу Burrell (1997), није чак толико ни контрола коју врши Big Brother, колико је то прилагођеност људи на улогу потрошача коју обликује корпорацијски сектор.

Критику, дакле, треба усмерити спрам конструкције знања што се у Западној култури намеће као *episteme*. У овом раду желим се усмерити на релевантност постструктурализма у артикулацији нове теорије субјективитета и моралног деловања.

Главна обележје модерног рационалитета јест да се интеграција индивидуума у заједницу или тоталитет одвија у константној узајамној зависности између растуће индивидуализације и јачања утицаја тоталитета, па одатле и произлази антиномија између закона и поретка. Решење је могуће, тврди Foucault (2001), само сталним унапређивањем нових облика субјективитета кроз одбијање оне врсте индивидуалитета који нам је наметнут кроз неколико столећа. Оно што постаје примарна задаћа филозофије након развитка модерне државе и политичког менаџмента јест да непосредно мотри над прекомерним моћима политичког рационалитета.

Albrow (1997) је скренуо пажњу на важну чињеницу да у доба глобалитета организације више нису продукт људског деловања. Конзеквентно, и то је оно на шта ја намеравам да се усредсредим у првом делу овог рада, долази до двоструког анулирања индивидуума: с једне стране, у ери деиндустријализације конверзија продукционог капитала у новчани капитал има за последицу да је индивидуум избачен из процеса продукције и више не егзистира као произвођач, и с друге стране, оног момента кад је неконтролисани

маркетинг преузео контролу потреба и њихову продукцију, индивидуум је елиминисан као потрошач. На страницама што следе ову тезу намеравам елаборисати тако што настојим повезати Foucaultove анализе микро-моћи са Derridinom макро-перспективом која је зацртана кроз истраживање знака и игре у хуманистичким наукама, при чему се ослањам на Baudrillardovu критику политичке економије знака.

Ипак, индивидууми нису, верује Foucault (1980; 2001), пасивни реципијенти моћи, него и њени преносници, при чему им на располагању стоји цели распон стратегија. Оне се састоје у пружању отпора различитим облицима моћи, а главни циљ ових борби није напасти неку институцију или друштвену групу, него радије *технику, облик моћи*. Foucaultova концепција био-моћи је од суштинске важности за разумевање природе подвргавања субјективитета у дигиталној ери. У средишту његове анализе налази се облик моћи који се примењује на непосредни, свакидашњи живот и од индивидуума прави поданике. Заслуга је Foucaulta што је разоткрио начине формирања идеолошких конструкција које се намећу као дискурс истине. Он, међутим, не поставља питање лимита постојећег система. Ова мисија припада Derridinoј радикалној демократској перспективи.

ДИГИТАЛНИ СВЕТ И ВИРТУАЛНА МАШИНА

Заштитни знак глобалног доба јавља се, с једне стране у облику материјалног конституисања новог планетарног поретка, али и у облику креирања новог друштвеног живота, с друге стране. За глобално доба у коме живимо, радимо и остварујемо своје различите интересе и потребе карактеристично је да су доминантне друштвене функције и процеси организовани дуж мрежа. Мреже креирају нову друштвену морфологију у свим друштвима, а распрострањеност мрежне логике значајно модификује деловање и резултате деловања у процесима продукције, знања, моћи и културе. Свет у коме живимо је електронски управљани глобални капитализам.

Ако је кључна реч којом се мењала природа пословања у корпорацијском свету 1980-их била квалитета, а 1990-их реинжењеринг, тада је недвојбено, тврди Bill Gates, да ће 2000-е бити у знаку речи брзина. Дигитални нервни систем омогућује да се пословање одвија брзином мисли – а то је кључ успеха у 21. веку (Gates, 1999: XXV).

Кључни појам у овим процесима постаје појам заједнице која у данашњем свету добива сасвим ново значење. Заједница данас више није само породица, компанија, отаџбина, него цео свет. Ниједна држава више није и не може бити усамљен оток. У новој ери још једна реч мења значење; то је реч повезаност.

Ова нова разина електронски утемељеног ума функцише попут човековог нервног система, а настала је из побољшања интернетских технологија које нам омогућују повезаност са целим светом. У дигитално доба, "повезаност" има знатно шире значење од једноставног стављања људи у везу. Ради се о томе да Интернет креира нови универзални простор за деобу информација, сарадњу и трговину.

"Дигитални нервни систем је корпорацијски, дигитални еквивалент за нервни систем човека, при чему осигурава добро интегрисани проток информација према правом делу организације у право време. Дигитални нервни систем састоји се од дигиталних процеса који омогућују компанији да перципира и реагује на своју околину, да осети опасности од конкуренције и потребе купаца, и да осигура правовремене одговоре".

(Gates, 1999.: XX).

Глобални пројекат мрежне моћи у целости је виртуалан, без граница и флексибилан, а његови идентитети су хибридни и флуидни (Castells, 2000.; Gates & Hemingway, 2000.; Crowther, 2002.; Holmes, Hosking & Grieco, 2002.). Реч је, истичу Hardt и Negri (2001.) о једној врсти машине која припада високој технологији и намеће се као политички субјект који управља глобалним разменама. Његова мета су сви облици људских интеракција што од виртуалне машине чини парадигматски облик био-моћи. Иако са њима не делим мишљење да је данас могуће дати Веберовски приказ реалитета, у својој контроверзној *Empire* они су дали софистициран опис био-моћи. У контексту ове нове глобалне парадигме, моћ постаје у целости нешто дифузно и биополитично што се протеже на људску свест и тело у намери да контролише људски живот као такав. Помак парадигме што се одвија у светском економском и политичком поретку, навешта пад модерних теорија моћи, тј. оно што је модернитет сматрао као нешто трансцендентно с обзиром на производне и социјалне односе, сада се формира унутар ових процеса и иманентно је у односу на њих. Бинарна структура моћи више не може да егзистира у реалитету многоструких и међусобно повеза-

них мрежа што подупиру политичку синтезу социјалног простора у подручју виртуалне комуникације.

Ова нова парадигма темељи се на концепцији системског тоталитета као нечега што је унапред дано конституирајући притом нови планетарни поредак у облику динамичне и флексибилне системске структуре која је истовремено артикулирана и хоризонтално и као хијерархија. Моћ система произлази из његове способности да осигура делотворност консензуса, па су одатле мир, равнотежа система и обуставе конфликта темељне вредноте овога поретка. Највећи парадокс новог глобалног поретка, скрећу пажњу критички оријентисани аутори, пре свега у англо-америчкоме културноме кругу, огледа се у томе да он није формиран на темељу силе као такве, него на темељу способности да силу прикаже као нешто што је у служби права, правде и мира.

FOUCAULT: БИО-МОЋ

За разлику од традиционалне филозофије, која је усмерена на питање како је дискурс истине у стању поставити границу правима моћи, Foucaulta (1980.) пре свега занима каква су правила права етаблирана уз помоћ моћи у продукцију дискурса истине. Дакле, интенција његове анализе је испитивање техника и тактика доминације (Foucault, 1980.:93).

На тај начин, он интелигентно избегава питање на које ни није могуће одговорити: Тко има моћ и што он има у виду? Његова се анализа не бави регулираним нити легитимним облицима моћи; такођер, он јој не приступа ни на разини њезине свесне интенције нити из њезине нутарње тачке гледишта. Уместо тога, он се лађа испитивања моћи у њеном спољном обличју, на њеним екстремитетима и коначним дестинацијама где она постаје капиларна и где се налази у непосредном односу са својом метом. Он је, дакле, фокусиран на стратешке тачке на којима се моћ инсталира и продуцира реалне учинке. Моћ није узета као феномен консолидоване и хомогене доминације, него као нешто што функционише само у облику ланца што имплицира у себи да је она примењена и вршена кроз мрежну организацију.

Друштвено тело, по њему, није успостављено уз помоћ универзалности воља, нити је последица консензуса као што то мисли филозофска традиција, него је резултат материјалности моћи што

функционише над телима индивидуума. Потреба за познавањем тела изронила је кроз развитак политичких борби. Моћ не делује само кроз облике цензуре, искључења и блокаде, него она продуцира учинке на разини жеље и на разини знања тако што га продуцира. Ту се отвара простор за многе позитивне помаке. Пре свега, науку о човеку треба етаблисати кроз истраживање механизма моћи што окружују људска тела, дела и облике понашања.

То значи да методологију истраживања моћи треба поставити на сасвим нове темеље. Foucault поставља следеће тврдње: 1. моћ ко-егзистира са друштвеним телом кроз мрежне повезаности; 2. односи моћи су испреплетени са другим врстама односа у друштву тако што их кондиционирају и истовремено су њима кондиционирани; 3. они имају многоструке облике и нипошто их се не може редуцирати на облик забране и казне; 4. не треба претпоставити бинарну структуру доминације, него радије многоструку продукцију односа доминације, при чему је доминација организована у кохерентан и јединствен стратешки облик кроз интеграцију многоструких, распршених, разноврсних и локализованих процедура моћи; 5. основна корист од односа моћи произлази из чињенице да их је могуће употребити у облику стратегија; 6. односи моћи не могу егзистирати без отпора који је такођер многострук, може попримити различите облике и такођер бити интегрисан у глобалне стратегије (Foucault, 1980.: 142). Према томе, иако је моћ “увек већ овде” и да ми никад нисмо “изван” ње, то не значи да је нужно прихватање било којег облика доминације који би био неизбежан.

У *Discipline and Punish* Foucault (1991) говори о новој "економији" моћи што се у 17. и 18. веку појавила заједно са великим техничким инвенцијама и открићима. У том раздобљу, људско тело постало је суштинска снага продукције, што је довело до инвенције сасвим новог типа моћи који допушта да су време и рад екстрахирани од тела. За разлику од феудалних друштава, у којима је моћ суштински функционисала кроз знакове и даће, а њезина је мета било масовно тело популације, паралелно с развитком капитализма, појавила се нова технологија моћи, чија је темељна одлика њезин конкретан и прецизан карактер и усмереност на микро-тела индивидуума. Од 17. века на даље, економски систем што унапређује акумулацију капитала и систем моћи што заповеда акумулацијом људи постају повезани и нераздвојни феномени. У темељу ове моћи је чврсто плетена мрежа материјалне принуде, што се врши

уз помоћ средстава надзора, а не физичка егзистенција суверена. Та не-суверена моћ коју Foucault назива дисциплинарна моћ била је фундаментални инструмент при конституисању индустријског капитализма, и, представља, по њему, један од највећих изума грађанског друштва.

Као што Foucault примећује, говорећи о развоју болница у 18. веку, вођење регистара било је интегрални дио процеса у коме су болнице подвргнуте режиму дисциплиновања. "Дисциплина" у себи укључује поступке вођења белешки које омогућују да се индивидуума пронађе у општем регистру. На тај начин, индивидуума се држи под будним оком трајног корпуса знања о њему/њој. Као инвентар који бележи повијест, досје омогућује сакупљање знања о свету, при чему га се користи у две елементарне сврхе: 1. Досјеи су средства уз помоћ којих се организација укључује у прошлост и осигурава контролу над будућношћу. Унутар организације, досје је кључ за појачавање надзора; 2. Будући да показују целовит смер активности индивидуума, они на тај начин постају медиј структурирања у намери да уреде водство дуж простора и времена. (Giddens, 1987.).

Ова економија моћи имала је двије темељне функције: 1. требала је повећати подвргнуте силе и 2. побољшати силу и ефикасност оних који их подвргавају. Међутим, теорија суверенитета наставила је и даље егзистирати као организирајући принцип правних кодекса — овај пут демократизована кроз институцију колективног суверенитета, али је та демократизација суверенитета била битно лимитирана уз помоћ дисциплинарне принуде. Према томе, право суверенитета и механизам дисциплине представљају две координате унутар којих се моћ врши у модерноме друштву од 19. века на даље.

Дисциплине као темељ великог механизма моћи представљају изнимно важан конституенс апарата што производе знање, при чему имају свој властити дистинктиван дискурс. Оне такођер говоре о правилу; међутим, то није судбено правило изведено из суверенитета, него је то нови облик "правила", норма што произлази из производног система као темељног инструмента нове "економије" моћи, а има интенцију приволети људе да прихвате захтеве и наредбе оних који њима управљају и подвргну им се чак и кад их не одобравају (Foucault, 1991.:304). Тако је конституисано "друштво нормализације" (Foucault, 1980.:107). Истовремено отворен је и те-

оријски хоризонт за науку о човеку која, по Foucaultu, није резултат напретка у рационалиту егзактних знаности, него је дискурс о њој артикулисан кроз сукоб двају хетерогених дискурса, с једне стране, оног који је етаблиран у праву што окружује суверенитет, а с друге стране, оног који је развијен кроз механизме принудних сила.

Foucault-ов рад олакшао нам је препознавање епохалног преласка социјалних облика из друштва дисциплине у друштво контроле што се збива на самоме крају модернитета и отвара пут према постмодернитету. Његова концепција био-моћи је од суштинске важности за разумевање преласка из бинарне структуре моћи према мрежној моћи и управо је тај помак што се догодио у парадигми моћи онај фактор што је отворио могућност алтернативе модерној организацијској парадигми.

Дисциплинарна моћ влада тако што структурира параметре и лимите мишљењу и пракси, прописујући и санкционишући нормално и/или девијантно понашање. Насупрот дисциплинарноме друштву у коме је социјална заповијед конструирана посредством институција, у друштву контроле механизми заповеди постају иманентни социјалноме пољу и дистрибуирани посредством комуникацијских система и информацијских мрежа директно у мозак и тело грађана. Моћ се састоји у томе, пророчански навешта O'well (1977), да се људски дух разбије у комаде, а потом састави у жељени облик. Био-моћ је облик моћи што управља друштвеним животом из његове нутарњости тако што га апсорбира, интерпретира и наново му даје смисао, користећи притом флексибилне и флукуирајуће мреже. Према томе, моћ је изражена као контрола што се протеже кроз дубине свести и тела популације и истовремено дуж целокупности социјалних односа. Контрола друштва над индивидуумима, више није вођена само кроз свест и идеологију, него такође и у телу и са телом, при чему живот постаје објекат моћи.

У новом хиперреалном свету, индивидуум је де-хисторизиран и де-центриран, а прошлост једнако као и будућност компримиране су у садашњости (Macintosh, 2002.: 66). Индивидуум лишен сваке материјалности и референцијалног оквира, остао је без фиксног центра и без јасних граница у времену и простору. Другим речима, *индивидуум више не постоји*. Оно што је преостало јест његова/њезина слика, *виртуална особа без емоција*. Као што каже Baudrillard, "све људско је вештачко" (Baudrillard, 2000).

Овде се, међутим, не ради о обухватању економске или културне сфере друштва, него о прожимању самог друштвеног *biosa*, чиме је разбијен линеарни и тоталитарни облик капиталистичког развитка. Активности корпорација више се не дефинише уз помоћ апстрактне заповеди и организације неједнолике размене. Пре би се могло рећи да оне непосредно структурирају територије и популације. Транснационалне корпорације непосредно дистрибуирају радну снагу дуж различитих тржишта, функционално алоцирају ресурсе и хијерархијски организују различите секторе светске производње. Комплексни апарат који врши селекцију инвестиција и усмерава финансијско и монетарно маневрирање, диктира ново политичко структурирање света.

"Према томе, велике индустријске и финансијске силе не производе само робу, него и субјективитете: оне производе потребе, социјалне односе, тела и ум – дакле, оне производе произвођаче" (Hardt & Negri, 2001.: 32). Комуникација је оно уз помоћ чега се истовремено и организују и одржавају процеси глобализације. Она организује ове процесе уз помоћ структурисања и мултиплицирања међусобних повезаности кроз мреже, па консеквентно индустрије комуникација заузимају централну позицију. Поредак привидних слика даје облик масовној потрошњи знакова и слика, што доводи до огромних промена у политичким односима и односима моћи. По Macintoshu (2002), последица информацијске и комуникацијске револуције је помасовљење друштва, односно друштво је данас само једна огромна, деполитизована маса. И рат и мир постају виртуалне конструкције омогућене масовним медијима чија је темељна функција дати легитимацију за нови светски поредак. Хоће ли он бити инструмент једног медијског Империја или ћемо у будућности успети да саградимо глобално цивилно друштво? С обзиром на чињеницу да се био-моћ утемељује на питању производње и репродукције друштвенога бића, нужно се јавља потреба за новом теоријом субјективитета која примарно делује кроз знање, комуникацију и језик.

BAUDRILLARD: ГДЕ ЈЕ НЕСТАО ИНДИВИДУУМ?

Потпуни циклус политичке економије обухвата, наглашава Baudrillard, обе разине, економску експлоатацију што се темељи на монопољу капитала и "културолошку" доминацију што се темељи на монопољу шифре. Одатле, потребно је укључити облик знака у

подручје опште политичке економије што ће омогућити анализу облика знака у односу спрам његовог робног облика. Критику политичке економије потребно је проширити на радикалну критику употребне вредности и показати како је њезина логика субординирана логици разменске вредности.

Даљња судбина критичке теорије у великој мери овиси, верује Baudrillard, о њезиној способности да радикално поново промисли метафизику корисности. Он сам се са њеним репресивним, редуктивним и рационализирајућим обележјима ухватио у коштац у "Критици политичке економије знака" (2001). Анализом робног облика и структуре знака Baudrillardova постмодернистичка парадигма чини мост према Foucaultовом постструктурализму и Derridinoј деконструкцији и тако придонosi продуктивном повезивању оријентација на крилу критичке перспективе.

Baudrillard проширује марксистичку анализу вредности тако што показује да је употребна вредност пре свега социјални однос, једнако као и што су "потребе" друштвени рад и зато су оне производна дисциплина. Систем потреба је еквивалент апстрактног друштвеног рада на којем се обликује систем употребне вредности, баш као што је апстрактни друштвени рад темељ за систем разменске вриједности. Употребна вредност је увијек системска апстракција, оно што је фетишизирано. Одатле, фетишизација употребне вредности и фетишизација разменске вредности јест оно што конституише фетишизам робе. И као што се у појмовима разменске вредности произвођач не јавља као креатор, него као апстрактна друштвена радна снага, тако се у систему употребне вредности потрошач јавља као апстрактна снага друштвене потребе.

Према томе, не ради се о томе да индивидуум изражава своје потребе у економском систему као што то тврде либерални аутори, него обрнуто, економски систем је оно што доводи до индивидуалне функције. Индивидуум није ништа друго до идеолошка структура, односно историјски облик који се налази у корелацији са робним обликом посредством разменске вредности и у корелацији са објектним обликом посредством употребне вредности. Другим речима, човек је постао употребна вредност за систем производње.

Економски систем производи апстрактног друштвеног произвођача и апстрактног друштвеног индивидуума који може функционисати само као поданик. У економском циклусу апстракција је оно што је произведено или конзумирано као вредност, при чему

све вредности и збиљски друштвени рад налазе свој опћи еквивалент у новцу.

Разменска вредност и овај утилитарни императив су оно што структурира однос индивидуума спрам себе. Логика робе доводи до тога да се људи појављују као разменска вредност, једнако као што себе испуњавају само као употребну вредност. У коначном резултату, "примерена употреба" неког човека постаје оно, закључује Baudrillard, на чему се темељи целокупна хуманистичка етика.

Као што роба садржи истовремено разменску вредност и употребну вредност, тако је и знак одмах и означитељ и означено. Међутим, због вештачког раздвајања економског и идеолошког и вештачке диобе између робе и знака, долази до вештачке дистинкције између "експлоатације радне снаге" и "алиенације помоћу знакова". Чињеница је, међутим, да идеологија присваја целокупну подукцију, и материјалну и симболичку у потпуно истом процесу апстракције и опште еквиваленције. Логика робе у самом је срцу знака, као што је структура знака у самом срцу робног облика. Одатле, знак може функционисати као разменска вредност у дискурсу комуникације и као употребна вредност кроз рационално дешифрирање. На исти начин, роба може непосредно преузети учинак значења и постати шифра што управља разменом вредности.

Важно је, истиче Baudrillard, разумети да је робни систем оно што производи појам потребе као нешто што је конститутивно за структуру индивидуума. Употребна вредност јавља се као довршење и испуњење разменске вредности на начин да функционише као њен идеолошки гарант у систему политичке економије. Али након 1970-их сам овај систем доживљава значајне промене, чијем је разумевању деконструкцијски приступ дао врло велики допринос.

DERRIDA: ПРЕМА ЕТИЦИ ОТВОРЕНЕ ДИЈАЛОШКЕ РАЗМЕНЕ

Неупитно Weber-овско поверење у "чињенице" постструктуралистички аутори изазивају питањима о производњи чињеница и вредносним изборима што су направљени у току њихове идентификације. Ради се наине о томе, упозоравају Derrida и Foucault, да приписивање универзалности или трансценденталности одређеним принципима може бити опасно јер на практичном плану отвара простор за елиминацију свих оних који не задовољавају или не одобравају такве критеријуме.

Derrida (1998.) истиче да се ова стална “алијенација” јавља као нешто конститутивно. На тај начин, језик постаје оружје чија је основна сврха да укључи “ово” и искључи “оно”. Међутим, баш то искључивање чини значење и власт инхерентно нестабилнима, зато што их се, као што истиче Foucault, одржава само уз помоћ договора и моћи, па су као такви оспориви. Постструктуралистичка анализа нема за амбицију формулисати кохерентан програм деловања; напротив, њена снага је, тврди Willmott (1998.), у томе што може помоћи против наивних и непромишљених политичких одлука и авантура. Derrida очекује да се његове тврдње пропитује према критеријуму “логичког дијалога и етике отворене дијалогске размјене”. Његова је интенција денунцирати тоталитарне политике што су прерушене у нешто прогресивно и либерално. Дакле, циљ је постструктурализма субверзија затворености, а не пружање нових ауторитативних рецепата за рјешавање етичких дилема. За Derrid-у, теоријске тврдње нису никад невине, оне су начини укључивања, али и искључивања. Сврха деконструкције је ослободити затомљено и указати на стазе скривених значења (Derrida, 1997.; Tinker, 2002.).

Означитељска природа језика, верује Derrida, све више израња као нешто неизвесно, парцијално или споредно чиме постаје утемељена аналогија између анксиозности језика и структуралистичких апорија кроз које избија немоћ да се препозна знак епохе или симптом кризе. Кад дође до раздвајања критичког чина од креативне снаге излази на видело да ова немоћ није својство критичара него критичког просуђивања. Ово представља озбиљан изазов класичној идеји истине, једнако као што одбијањем коначности деконструкција отвара важно питање о томе може ли текст бити истинит.

Перцепција организованог тоталитета имплицира у себи постојање фундаменталне структуре која омогућује идиосинкразијску равнотежу свих елемената тоталитета тако да не поништава *telos* него га напротив антиципира. У оваквој артикулацији значења где је смислено само оно што се налази унутар структуре, сачувана је аутономија свих оних момената и облика који одступају од идеалног типа, тако што их се не третира ни као одсуство структуре нити као девијацију, него као оно што је организовано. Овдје се, међутим, ризикује да се угуши снага у облику, чиме је затворен пут напредовања према будућности.

Структуралистичка позиција инзистира на очувању кохерентности и испуњењу сваког тоталитета у његовом властитом геометријском и реторичком облику, кроз што се потврђује међузависност простора и времена зато што појам структуре увек имлицира у себи унфицирајући принцип што се односи на структуру органског или вештачког рада који се одвија у некој одређеној димензији времена. Иако је за структуралисте, структура јединство формалне структуре и интенције увек постоји опасност од доминације облика на штету игре светла и таме што се као метафорички окршај истине и лажи одвија унутар њега чинећи утемељујућу метафору Западне филозофије као метафизике. Епоха хисторијске дислокације захтева да се потврди метафорички смисао појма структуре што усмерава истраживања и фиксира резултате. Као што истиче Derrida, метафора није никад невина зато што детерминира просторни модел унутар којег почива критичка рефлексција (Derrida, 2002.:19).

Као што је показао Хегел, сила није порекло феномена, него она постаје феномен помоћу саме своје артикулације. Но, на тај начин постављен је тек само *појам* силе, али не и њезин реалитет (Хегел, 1979.: 82). Сила је целина, али сила као таква, сила која је потиснута у себе и развитац материје као друга постојећа суштина представљају две различите самосталне стране. Оно на што треба обратити пажњу јест кретање непрекидног осамостаљивања оба ова момента и њиховог поновног самоукидања. Ово кретање јест кретање опажања у којем обе стране, оно што опажа и оно што је опажено, постоје у исто време као моменти силе, при чему су као схватање онога што је истинито оне истоветне и не-различите. То значи да представљају јединство, па кретање које је претходно имало облик самоуништења сада поприма предметни облик и представља кретање силе из којег на послетку резултира оно што чини унутрашњост ствари.

Derrida је пре свега усредсређен на неспособност језика да артикулише своје порекло, а не на мисао силе. Сила је оно друго језика кроз које се одвија прелаз из једног збиљског стања у друго или из једног облика означеног значења према другоме што у коначноме резултату доводи до подвргавања Битка ономе што је збиљско. У дискурсу Западне метафизике ово је препознато као премјештање Битка. Тако што неутрализира значења помоћу облика што представља одговорност аутора текста, структурална је

перспектива истовремено уништена и деструктивна и оно што уништава. Кроз садржај методе, структурализам репродуцира забринутост и потицање Битка као историјско-метафизичко угрожавање темеља. То је кључни моменат искорака кад је структура методолошки угрожена у намери да буде разумљена јер у овом моменту излази на видело да она није ни грађевина нити рушевина него непостојаност. Ово потицање и потресање целине представља методу која истовремено осигурава репродукцију садржаја и ломљивост његове егзистенције.

Модерни структурализам црпи своје теоријско упориште из феноменологије, при чему је и за теоријску рефлексију и за практичне примене парадигми у друштвима знања од особите релевантности критички пропитати идеју о "универзалном знању у служби универзалне умне, задовољавајуће, дакле задовољене праксе" и тенденцију према "систематској знаности, систематској изградњи универзума објективно ваљаних судова, судова што у потпуности обухватају универзум – универзални дом у свом могућем проширењу" (Husserl, 1976.: 106). На тај начин, каже Derrida, он припада најчишћој класичној струји Западне филозофије, која изнад и преко својег анти-Платонизма води Husserla натраг према Платону.

Ако се претпостави да је дијалектика силе и слабости, коначност самога мишљења тада она заиста може само бити артикулисана у језику облика, кроз слике сена и светла. Одатле неуспех Хуссерлове интенције да продуктивно протумачи феномен кризе што за њега остају "неуспех *телоса*", "незгоде постанка" или оно "небитно". Управо због ове немоћи Западне метафизике да на плоносан начин одговори на проблеме међузависности и комплексности глобалнога доба, Derrидина деконструкција отвара простор за алтернативне референцијалне оквире. Он позива на еманципацију од тога језика, али не у смислу одрицања од њега јер би то значило заборавити историју, него у смислу отпора према њему што ће бити организован у филозофији која ће управљати методологијом естетике. Другим речима, морамо научити плесати са пером, речима и идејама, као што то препоруча Nietzsche. То значи да знање требамо појмити у развојној перспективи неминовног "самопревадавања", зато што све велике ствари уништавају саме себе (Nietzsche, *Генеалогија морала*, 1983.: 161).

Морамо научити развијати знање и давати му облике и садржаје имајући при том у виду да разлика између Диониза и Апола,

између страсти и структуре не може бити анулирана из историје зато што она није ни у историји нити припада структури, него представља засебну оригиналну структуру, сам историцитет (Derrida, 2002.: 34).

Морамо научити писати текстове чија је мета мозак људских бића. Писање као деловање, писање као обликовање нових менталних модела, писање као креирање радикално другачијих људи и светова. Иако се, као што подсјећа Nietzsche (1982) у *Сумраку идола*, у сва времена хтело "поправљати" људе, што је познато под називом морал, док су истовремено одређене групе присвајале 'право на лагање', морални суд припада једном ступњу незнања јер верује у реалитете који не постоје. Но, истовремено он је драгоцен као *семиотика*; морал је говор помоћу знакова, симптоматологија која разоткрива реалитете култура и унутрашњост ствари. Кад једном научимо читати знакове и симболе, моћи ћемо разликовати реално од имагинарног, фикције, што је основна претпоставка за деловање

КОНСТРУКЦИЈА ЗНАЊА: ПОДАТАК, ИНФОРМАЦИЈА, ЗНАЊЕ, ДЕЛОВАЊЕ

Основна потешкоћа данашњег "управљања знањем" произлази, сматра Сенге (1999) из неспособности која је инхерентна Западном мишљењу да се направи разлика између појмова информација и знање, што последично доводи до раздвајања знања од деловања. Информација је податак који има релевантност за приматеља (Bateson, 1979.; Watts, 1996), што претпоставља активну улогу људског бића при конвертирању података у информацију.

За потребе овог рада користим техничко одређење појма подаци, што значи да су то све чињенице, бројеви или текст који могу бити обрађени помоћу рачунара. То укључује: 1. операцијске и трансакцијске податке као што су продаја, трошкови, инвентар, платне листе и рачуноводство; 2. неоперацијске податке као што су подаци за прогнозирање и макро економски подаци; 3. мета подаци односно подаци о самим подацима као што су дизајн логичких база података и дефиниције из речника података.

За разлику од оних интелектуалних оријентација које слиједе појам знања као "акумулисане информације", Senge на трагу који је зацртао Сеарле, одређује знање као "способност за ефикасну акцију" (Senge, 1999.: 421). "Знати о..." представља информацију. Међу-

тим, да би се информација материјализовала у знање, људи требају бити способни да ју интерпретирају, развијају смислене опције за деловање и имплементирају оно деловање за које се очекује да ће довести до жељених резултата. Тиме се нужно отвара питање концепта дизајнирања инфраструктуре за ширење знања. Polanyi¹ (1966) поимање "прешутног знања" је важно зато што, као што истичу Nonaka и Takeuchi (1995), омогућује да се направи разлика између "експлицитног" и "прешутног знања" што лежи у темељу "компаније која креира знање". "Експлицитно знање" је школничко знање што се изражава језиком и бројкама, могуће га је разломити у засебне делове, те кодирати, преносити и анализирати.

Међутим, одлучујући фактор за ефикасност иницијативе промене представља "прешутно знање", односно ментални модели људи што се развијају унутар практикујућих заједница. Реч је о континуираноме, постепеном и несвесном усвајању нових образаца мишљења, веровања и понашања. О новим менталним моделима који имају у себи усађену способност да се цене другачија гледања на свет, једнако као и о пратећој инфраструктури за изградњу заједнице, овисиће способност организације да потенцијалне користи преточи у збиљске добити. Знање је, дакле, ефикасан рад који мења понашање инволвираних актера и последично доводи до нових организацијских пракси.

РУДАРЕЊЕ ПОДАТАКА, ТЕХНИЧКА ОКОЛИНА И ЕТИЧКА ПИТАЊА

Рапидним развојем информацијских и комуникацијских технологија (ICTs) долази до развитака нових специјалистичких подручја подједнако у оквиру ИТ сектора и бизнис сектора, као и у пољу рачуноводства, те до њихове конвергенције. У доба глобалитета компаније делују у окружењу пословне околине у којој велика брзина диктира међусобне интеракције и истовремено изискује радикално другачије приступе сакупљању, похрањивању и обради података што се темеље на интегрисаноме увиду у податке. Технолошки развој омогућио је, с једне стране, експлозију информација, но с друге стране, све је већи раскорак између моћних релационих и OLAP технологија за навигирање огромним складиштима података и способности крајњих корисника да ефикасно анализирају и делују темељем информација што их садрже ова складишта. Складиштење података се дефинише као процес централизованог управљања по-

дацима и њиховог чувања. Одатле, нови технолошки скок требао је бити усмерен на изналажење начина на које ће се структурирати информације и утврдити њихов приоритет (Cabena & Hadjrian et. al., 1997; Hand, Mannila & Smyth, 2001.; Tan, Steinbach & Kumar, 2006; Shmueli, Patel & Bruce, 2006.).

Рударење података, понекад звано откривање података или знања је алат за анализирање података тако што се проналазе корелације или обрасци међу пољима у великим релационим базама података што се темеље на корисничким захтевима отвореног типа. Попут старих трагача за жилама злата у рудницима обећане земље и пирата што лутају по отвореним морима у потрази за потопљеним галијама, ови пост-модерни субег копачи имају интенцију помоћи клијентима да ископају сакривено благо на виртуалним цестама диљем ове наше све мање планете.

Иако су примарно дизајнирани у циљу трагања за вредном пословном информацијом, алати рударења података тиме што омогућују аутоматизована открића претходно непознатих образаца и идентификацију привидно неповезаних производа, догађаја и ситуација, имају врло широк опсег примена које се крећу од захтева бизнис сектора, преко служби државне безбедности и разних владиних агенција до потреба обичних грађана. Обрасци откривања проблема које покривају ови алати укључују такођер предвиђање банкрота, откривање трансакција са кривотвореним кредитним картицама, утврђивање аномалија у подацима и откривање проневера у пословној заједници.

Технике рударења података изрониле су као резултат дугих процеса развитака и еволуција у подручјима као што су статистика, вештачка интелигенција и машинско сазнање. Оне нису само указале на пословне користи које је могуће квантификирати, него су урадиле и квантитативни револуционарни корак напред у смислу да су омогућиле нове начине формулисања пословних питања, при чему се одговор на њих добива тачно и брзо. Иновативност ових алата огледа се пре свега у радикалноме заокрету са ретроспективних приступа подацима који су били типични за системе што подржавају одлучивање у смеру будуће и проактивне доставе информација.

Рударење података подржава софтвер за анализу података, а сам процес састоји се од пет кључних фаза рада: 1. излучује, преобликује и искрцава трансакцијске податке у систем складишта

података; 2. похрањује их и управља са њима; 3. пружа приступ подацима; 4. анализира податке; 5. приказује податке у визуалном облику. На тај начин добива се сумарна информација која даје преглед детаљних трансакцијских података и може бити употребљена да се повећа доходак или срежу трошкови или обоје (Adriaans & Zantinge, 1996.; Thearling, 2003.; Alexander, 2005.; Webopedia.com).

Рударење података је техника која доноси неоспорне користи тако што квалитативно побољшава и олакшава живот човека и уноси више реда и одговорности у понашање институција. Дакле, ако је рударење података потрага за златном жилом којом ће се повећати профитабилност компаније, открити неправилности у рачуноводственим праксама, предвидити терористички напад, или пак омогућити грађанима да ископају најповољнију цену земљишта за своју породичну кућу, тада дефинитивно треба наставити копати.

Међутим, како се ствари почињу сагледавати из дугорочне перспективе, тако се захуктавају страсти какве су присутне и у дебатама што се односе на импликације вештачке интелигенције. Код техно-ентузијаста превладава узбуђење позитивног става; сама идеја да би рачунари могли да открију нове поступке лечења за опаке болести или пружити нове увиде у природу свемира заиста оставља човека без даха. Но, с друге стране рударење података отвара бројна питања што се односе на приватност, законитост и етику (Clark, 2003.). Сваки пут кад одговарамо на телефонску анкету, попуњавамо формулар за кредит, одлазимо лекару, свака web страница коју посетимо... све улази у базе података. Песимисти би рекли: Зар то није застрашујуће? Можда је ово претеран став, али није спорно да познавање човека омогућује моћ над човеком, па су могућности злоупотреба огромне. Ово се пре свега односи на импликације по приватност. Потешкоћа је у томе да увек постоји опасност да се апликације рударења података примијене преко граница својих изворних сврха. Зато је особито важно, верује Seifert (2004.) да се дефинише ступањ и поставе границе у којима владине агенције могу да мешају комерцијалне податке са државним подацима. Технике рударења података могу помоћи при разоткривању образаца и веза, али нам не могу рећи колика је стварна вредност и значајност тих налаза. Ове просудбе и даље остају прерогатив човека и његовог вољног деловања.

ЗАКЉУЧЦИ: ПОСТСТРУКТУРАЛИЗАМ И НОВА ЕТИКА

Деконструкција коју врши постструктуралистичка анализа истражује начин на који владајући дискурс привилегује одређене врсте вредности, док друге искључује, маргинализује и инструментализује (Derrida, 1994., 1996.; Mouffe, 1996.; Laclau, 1996.). Тиме што указује на пристраност језика што се користи при утврђивању различитих садржаја "дескриптивне етике", на пример етичког кодекса којим се жели етаблирати нечију власт као објективни "режим истине", постструктурализам задаје озбиљан ударац "дескриптивној етици", јер доводи у питање њену кохерентност (Willmott, 1990., 1998.; O'Doherty & Willmott, 2001.).

Потешкоћа ове парадигме огледа се пре свега у томе да су односи рада и капитала замагљени у корист децентрисаног субјективитета. Консеквентно, контролу се редуцира на дисциплиновање, па одатле следи да је њена примарна функција одржавање пристанка радника на постојећи поредак, радије него одржавање експлоатације.

Постмодернистичко враћање природноме и спонтаноме, што произлази из ослањања на Foucaulta, претпоставља постојање затомљене људске есенције што је затворена у кавез модерне уљудности. Њезино ослобођење одвија се кроз два облика – или уз помоћ когнитивне рефлексije на разини "произведеног субјективитета" или кроз индивидуалистичко фокусирање на "егзистенцијални субјективитет" (Tinker, 2002). Међутим, сматрају Best и Kellner (1991.), потешкоће Foucaultове интенције произлазе из чињенице да он није успео на задовољавајући начин помирити помак са технологије доминације према технологијама јаства, једнако као што и везе између етике, естетике и политике код њега остају замагљене. Због тога он ни није могао испунити задатак који си је сам поставио – приказати интеракције између два типа Јаства, између конституираног и конституирајућег Јаства. Он напосто не успева признати, и то је оно што му Tinker (2002.) највише замера, да идентитет и не-идентитет узајамно конституишу једно друго. Адорно не упада у ту замку и његова је интенција "употребити снагу субјекта да се прекине варка конститутивног сувереног идентитета" (Dews, 1986). Оно што је потребно јест "интерпретација супротности" која задржава зрнце истине у оба, а ипак их трансцендира обликујући притом нови идентитет. Овај аспект "негативне дијалектике" је оно што превиђају постмодернисти, из чега, сматра

Tinker, произлази и њихова потешкоћа у обликовању друштвено ефикасног политичког пројекта. Компензацију за овај неуспех они проналазе у епистемолошким правилима што се стално перпетуирају у дискурсу неодлучности (Laclau, 1996). Економска и политичка прилагодљивост постмодерног пројекта произлази из чињенице да су ови аутори материјализовали ризик и на тај начин искључили хисторијске и социјалне корене што репродуцирају несигурност.

Одвајањем дијалектике и културолошког материјализма, постмодернистичка анализа је само-лимитирајућа из неколико разлога: Прво, анксиозност и несигурност су третирани као нешто непроблематично, што је сажето изражено у Knightsovoј тези (1989) да морамо да научимо препознати несигурност као коначну премису. Друго, мада постмодернисти захтевају анализу што је хисторијски и институционално обликована и слободна од “дуализама” и “тоталитаризирајућега”, то је ријетко присутно у њиховим анализама; Треће, консеквентно, политичка трансцендентност постаје њихов проблем (Norris, 1993.; Tinker, 2002).

Радикална критичка традиција чини важан корак даље од “гести искључења”, тако што пропитивањем дијалектичког односа између критичке филозофије и политичке праксе, као мету своје критике узима саме праксе и институције које искључују (Tinker, 2000.).

Циљ је критичке холистичке праксе трансцендирање алијенирајућих учинака капиталистичке друштвене репродукције, при чему ће Интернет бити привилеговани медиј (Cooper, 1988.; Best & Kellner, 1991.; Puxty, 1998.; Munck, 2000.; Мраовић, 2004., 2005. а, 2005. б; Мраовић, 2006.; Мраовић & Crowther, 2005.; Crowther, 2002., 2004.а, 2004.б.; Crowther & Мраовић, 2005.; Aronowitz & Gutney, 2003.; Gallhofer & Haslam, 2003). Окружење у коме “Јаство” себе озбиљује у информацијскоме друштву су глобалне мреже деловања и компјуторски посредована комуникација која ствара широк распон виртуалних заједница, намећући притом нови тип логице – мрежну логику. У новоме мрежном крајолику, информацијске технологије, укључујући и Интернет, пружају техничку подршку већој праведности и једнакости на виртуалним цестама афирмирајући глас индивидуума. Заиста је узбудљиво живети у 21. веку.

ЛИТЕРАТУРА

- Adriaans P. & Zantinge D. (1996.). *Data Mining*. New York: Adison Wesley.

- Albrow M. (1997.); *Do organizations have Feelings?*; London & New York; Routledge.
- Alexander D. (2005.). Data Mining. The University of Texas in Austin, Department of Economics, from http://eco.utexas.edu/_norman/BUS/FOR/course.mat/Alex/
- Aronowitz S. (2003.), "Global Capital and Its Opponents", in S. Aronowitz and H. Gautney, (Eds.), *Implicating Empire: Globalization & Resistance in the 21st Century World Order*, Basic Books, New York, pp. 179-195.
- Bateson G. (1979.). *Mind and Nature: A Necessary Unity*. New York: Bantam Books.
- Baudrillard J. (2000.); *America*; London; Verso.
- Baudrillard J. (2001.); *Selected Writings*; M Poster (ed.); Stanford; Stanford University Press.
- Best S. & Kellner D. (1991.); *Postmodern Theory: Critical Interrogations*; Hong Kong; The Macmillan Press Ltd.
- Burrell G. (1997.); *Pandemonium: Towards a Retro-Organization Theory*; London; Sage Publications.
- Cabena P. & Hadjnia P. et. al. (1997.); *Discovering DataMining: From Concept to Implementation*. Prentice Hall.
- Castells M. (2000.); *The Rise of Network Society*, Blackwell, Malden.
- Clark D. (2003.); "Privacy Experts Differ on Merits of Passenger-Screening Program". *Government Executive Magazine*, November 21, 2003, from <http://www.govexec.com/dailyfed/1103/112103td2.htm>
- Cooper D. (1988.); "A Social Analysis of Corporate Pollution Disclosures: A Comment", *Advances in Public Interest Accounting*, no. 2, pp. 179-186.
- Crowther D. (2002.); *A Social Critique of Corporate Reporting*; Aldershot; Ashgate.
- Crowther D. (2004.a); *Managing Finance: a socially responsible approach*, Elsevier, Oxford.
- Crowther D (2004.b); "Limited Liability or Limited Responsibility?"; in D Crowther & L Rayman-Bacchus (eds.); *Perspectives on Corporate Social Responsibility*; Aldershot; Ashgate pp 42-58.
- Crowther D. & Mraović B. (2005.); "Network Semiology: A Vehicle to Explore Organisational Culture", in D. Crowther & R. Jatana (Eds.), *International Dimensions of Corporate Social Responsibility, Vol II*, The ICFAI University Press, Hyderabad, pp. 70-107.
- Derrida J. (1994.); *Spectres of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning, & the New International*, trans by P. Kamuf, Routledge, New York and London.
- Derrida J. (1998.); *Monolingualism of the Other or Prosthesis of Origin*; trans P Mensah; Stanford, Stanford University Press.
- Derrida J. (1997.); "Remarks on Deconstruction and Pragmatism"; in C Mouffe (ed.); *Deconstruction and Pragmatism*; London; Routledge; pp 77-88.
- Derrida J. (2002.); *Writing and Difference*; London and New York; Routledge Classics.
- Dews P. (1986.); "Adorno, Post-structuralism and the critique of Identity", *New Left Review*, Vol. 157, pp. 28-44.

- Foucault M. (1980.); *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, C. Gordon (Ed.), Trans C. Gordon, L. Marshall, J. Mepham & K. Soper, Harlow: Pearson Education.
- Foucault M. (2001.); *Power: The Essential Works of Foucault 1954-1984*, J. D. Faubion (Ed.), Trans R. Hurley et al., London: Allen Lane & Penguin Press.
- Foucault M. (1991.); *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, trans A Sheridan; London; Penguin Books.
- Gallhofer S. & Haslam J. (2003.); *Accounting and Emancipation: some critical interventions*; London and New York; Routledge.
- Gates B. & Hemingway C. (1999.); *Business @ The Speed of Thought: Succeeding in the Digital Economy*; London; Penguin Books.
- Giddens A. (1987.); *Social Theory and Modern Sociology*; Cambridge; Polity Press.
- Hand D., Mannila P. & Smyth P. (2001.); *Principles of Data Mining*. Cambridge: MIT Press.
- Holmes L, Hosking D M & Grieco M (eds.); *Organising in the Information Age*; Aldershot; Ashgate.
- Hardt M. & Negri A. (2001.); *Empire*, Cambridge Massachusetts, Harvard Press.
- Hegel G. W. F. (1979.); *Fenomenologija duha*; trans N. M. Popović; Beograd; BIGZ.
- Husserl E. (1976.); *Kartezijske meditacije, II*; trans F. Zenko; Zagreb; Izvori i tokovi.
- Knights, D. (1989.); "Risk, Financial Self-discipline and Commodity Relations: an Analysis of the Growth of Life Assurance in Contemporary Capitalism", *Advances in Public Interest Accounting*, Vol. 2, pp. 47-69.
- Laclau E. (1996.); "Deconstruction, Pragmatism, hegemony", in Mouffe, C. (Ed.), *Deconstrucion and Pragmatism*, Routledge, London and New York, pp. 47-67.
- Lyotard J. F. (1984.); *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, Manchester University Press.
- Macintosh N. B. (2002.); *Accounting, Accountants and Accountability: Poststructuralist positions*; London and New York; Routledge.
- Mouffe C. (1996.); (Ed.), *Deconstrucion and Pragmatism*, Routledge, London and New York.
- Mraović B. (2004.); "The Power of Networks: Organising versus Organisation"; in D. Crowther & L. Rayman-Bacchus (eds.); *Perspectives on Corporate Social Responsibility*; Aldershot; Ashgate; pp 59-82.
- Mraović B., (2005.a); "The Crises of Representation in Knowledge-Based Societies: Why is accounting a social service?", *Social Responsibility*, Social Responsibility Research Network, London, Vol. 1, Issue 1, pp. 3-15.
- Mraović B. (2005.b); "Labour Process Theory and Critical Accounting: Conceptualising Managerial Control", *Corporate Ownership & Control*, Vol. 2, issue 2, pp. 48-64.
- Mraović B. (2006.); "Money and the Technologies of Subjugation: Poststructuralism and Political Economy"; in D Crowther & K Ciymet (eds.), *Globalisation and Social Responsibility*, Cambridge Scholars Press, Ch 11.
- Mraović B. & Crowther D. (2005.), "Lemmings in the Casino: Metamorphoses of the Crises of Capitalist Accumulation", in R. Gustafsson and E.

- Sköld, (Eds.) in *Excess & Organization*, The Royal Institute of Technology, Stockholm, pp. 139-161.
- Munck R. (2000.); "Labour and Globalisation: Results and Prospects", *Work, Employment & Society*, Vol. 14, No. 2, pp. 385-393.
 - Nietzsche F. (1982.); *Sumrak idola*; trans B. Jevtić; Beograd; Grafos.
 - Nietzsche F. (1983.); *Genealogija morala*; trans Božidar Zec; Beograd; Grafos.
 - Nonaka I. & Takeuchi H. (1995.). *The Knowledge-Creating Company*. New York: Oxford University Press.
 - Norris C. (1993.); "Lost in the funhouse: Baudrillard and the politics of postmodernism"; in R Boyne & A Rattansi (eds), *Postmodernism and Society*; Basingstoke; Macmillan; pp 119-153.
 - O'Doherty D., Willmott H. (2001.); "Debating Labour Process Theory: the Issue of Subjectivity and the Relevance of Poststructuralism"; *Sociology*; Vol 32; No 2, pp 457-476.
 - Orwell G. (1977.); *1984*; Beograd; BIGZ.
 - Polanyi M. (1966.); *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul.
 - Puxty A. G. (1998.); *The Social & Organizational Context of Management Accountig*, International Thomson Business Press, London.
 - Senge P. M. et. al. (1999.); *The Dance of Change*. London: Nicholas Brealey Publishing.
 - Seifert J. W. (2004.); "Data Mining: An Overview", CRS Report RL31798, Washington: Congressional Research Service & The Library of Congress.
 - Shmueli G., Patel N. R. & Bruce P. C. (2006.); *Data Mining for Business Intelligence*. New York: John Wiley & Sons.
 - Tan P. N., Steinbach M. & Kumar V. (2006.); *Introduction to Data Mining*. New York: Addison Wesley.
 - Thearling K. (2003.); An Introduction to Data Mining, from <http://www.thearling.com/text/dmwhite/dmwhite.htm>
 - Tinker T. (2000.); "Sleepless in Seatle: Farewell Democracy, Hello WTO!", *Electronic Journal of Radical Organiation Theory*, <http://www.mngt.waikato.ac.nz/ejrot/March 2000>.
 - Tinker T. (2002.); "Spectres of Marx and Braverman in the Twilight of Postmodern Labour Process Research", *Work, Employment & Society*, Vol. 16, No. 2, pp. 251-281.
 - Watts J. (1996.). *Accounting in the Business Environment*. London: Pitman Publishing.
 - Webopedia (2007.); "Data Mining", from http://webopedia.com/TERM/D/data_mining.html Webopedia (2007.); "Online analytical processing" (OLAP), from <http://webopedia.com/TERM/O/OLAP/.html>
 - Willmott H. (1990.); "Subjectivity and the Dialectics of Praxis: Opening up the Core of Labour process Analysis", in Knights, D. and Willmott, H. (Eds.), *Labour Process Theory*, Macmillan, London, pp. 337-378.
 - Willmott H. (1998.); "Towards a New Ethics? The Contribution of Poststructuralism and Posthumanism"; in M Parker (ed.); *Ethics and Organisations*; London; Sage Publications; pp 76-121.

Branka Mraovic
Geodesic Faculty, Zagreb University,
Croatia

**BIO-POWER IN DIGITAL ERA: A FINAL SOLUTION OF THE
CONFLICT OVER AN INDIVIDUUM?**

Summary

In the centre of this analysis there is the issue of post-structural attitudes and their contribution to a tolerant dialogue on personal liberties in high-technology environment, which is also connected with a line of ethical questions regarding the knowledge construction and the data base use in technical environment. In digital era there has emerged a necessity for a new theory of subjectivity acting primarily through the knowledge, communication and language. Author of the text has elaborated this thesis by connecting Foucault's micro-analysis of bio-power with Derrida's macro-perspective that has been designed through the sign and game research in humanistic sciences, leaning on Baudrillard's critique of political economy of the sign.

Key Words: bio-power, post-structuralism, data-mining, subjectivity

АКТУЕЛНО

197

Игор Јанев

НЕЗАКОНИТОСТ РЕЗОЛУЦИЈА КОЈИМА ЈЕ
ОСНОВАН ТРИБУНАЛ ЗА БИВШУ ЈУГОСЛАВИЈУ
И ЛЕК ЗА ПРОГЛАШАВАЊЕ ОВИХ ОДЛУКА
НЕЗАКОНИТИМ

актуелно

УДК: 341.645.5

Примљено:
12. новембра 2007.

Прихваћено:
21. новембра 2007.

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 197-210.

Игор Јанев

Институт за политичке студије, Београд

НЕЗАКОНИТОСТ РЕЗОЛУЦИЈА КОЈИМА ЈЕ ОСНОВАН ТРИБУНАЛ ЗА БИВШУ ЈУГОСЛАВИЈУ И ЛЕК ЗА ПРОГЛАШАВАЊЕ ОВИХ ОДЛУКА НЕЗАКОНИТИМ

Сажетак

*У овом раду доказујемо незаконитост Трибунала за бившу Југославију. Ово доказујемо анализом законитости резолуција којима је овај Трибунал основан. Ту је употребљена логика везана за доказивање правних норми и њихових особина у случајевима чланова 4.-6. Повеље. Принцип егзистивности и изричите интерпретације нашао је овде посебно место у интерпретацији чланова Главе VII Повеље. На бази анализе чланова 41. и 42. Повеље доказујемо да су УН починиле *ultra vires* акт оснивањем Трибунала. С овим у вези, предлаже се лек у виду провере законитости резолуција којима је овај Трибунал основан, постављањем питања, посредством главног УН органа, Међународном суду правде у Хагу.*

Кључне речи: право, политика, УН, Трибунал, Међународни суд правде, организација

I УВОД

Рад Трибунала за бившу Југославију, као ретко у историји међународног организовања, прате критике и негативни коментари у вези са функционисањем и резултатима рада. Најчешће замерке односе се на пристрасност, разликовање у броју оптужених важних функционера (који су углавном из Србије) и разликовање у дужини пресуда, које су у претежно неповољне за представнике Срба (или барем за Србе неповољније у односу на припаднике других наро-

да). Уз све ово, приметна је делатност тужилаштва у склопу овог суда на условљавању Србије да изручује Трибуналу грађане, што је квалитативно више него у случају Хрватске и Босне. Код Србије условљавање се везује за омогућавање остваривања веза државе са међународном заједницом, посебно учлањењем у међународне организације. Овим условљавањем се доводе у питање елементи субјективитета којим држава остварује своје међународне обавезе и односе. У овом смислу условљавање се односи на уговорну способност (учлањења), која се лимитира на незаконит начин. Уговорна способност не може, као основни елемент субјективитета, бити доведена у питање или угрожена, а да се тиме не повређује област строге унутрашње надлежности државе (која је предмет условљавања). У случају да се условљавање односи на лица у бегу, неопходно је претпоставити да држава евентуално и не може да оствари своју „обавезу“. У овом контексту, условљавање, ако би постало опште-прихваћено право, постало би инструмент за неограничено мешање у унутрашње и спољне надлежности суверених држава. Ово је, наравно, правно и практично недопустиво.

II ПРОБЛЕМ КОРЕНА НЕЗАКОНИТОСТИ ТРИБУНАЛА ЗА ЈУГОСЛАВИЈУ

У случају Трибунала за простор Југославије, показало се у низу изјава, коментара и поступака (нарочито Карле Делпонтe) да у случају неизручења својих грађана, држава неће ући у “интеграције” (тј. организације), посебно неће ући у НАТО и ЕУ. У овом смислу орган суда делује на спољну надлежност Србије, доводећи у питање основно право државе гарантовано у члану 2. Повеље Уједињених нација. У овом важном члану заштићује се основна правна једнакост чланица (став 1.), забрањује се угрожавање „политичке независности“ (став 4.) и, посебно, забрањује се мешање УН-а у строгу унутрашњу надлежност (став 7).¹ Не поштујући норме овог члана орган УН-а чини *ultra vires* акт (тј. прекорачује овлашћења). У случају Трибунала за бившу Југославију, показало се да овај орган отворено позива друга тела и организације изван УН-а, да онемогуће или успоре процес учлањивања, уколико се одређена (поједина) лица не изруче суду. Овим се, очигледно, крши члан 2. (1,4,7) Повеље и недопуштено проширује надлежност и функције Трибунала. Ово се, уз условљавање политичког типа, испољило и

1) Видети Повеља УН, члан 2 (1,4,7).

приликом проширења надлежности Трибунала на подручје Македоније, што првобитно није предвиђено, нити је подразумевано. Овде је суд, на своју иницијативу решио да преузме неке случајеве из Македоније, мада ови нису били у вези са основном проблематиком и наменом због које је Суд установљен. Ово су случајеви “Бошковски” и “Тарчуловски” који се односе на локалне сукобе у Р. Македонији, у којима се испољава циљ Албанаца за сепарацијом.

Будући да механизам Трибунала омогућује континуирано кршење члана 2. (1,4,7) Повеље, поставља се питање у каквом је односу овај орган са вишим или главним телима УН-а, односно да ли ова виша тела могу да допуштају и контролишу (полузаконито или незаконито) деловање тела као што је Трибунал, чији акти прекорачења овлашћења представљају *ultra vires* акте УН-а. Ако је Трибуналу омогућено да се меша у унутрашњу и спољну надлежност држава, то значи и да се имплицира мешање УН-а у ову надлежност. Ово, као што знамо, чланом 2 (7) није допуштено.

На овом месту се поставља питање да ли је Трибунал, који перманентно доводи у питање члан 2 (1,4,7) Повеље, законит орган. Да би се одговорило на ово питање мора се утврдити да ли је законито његово место у институционалној структури УН-а и да ли је његова самосталност као судског органа правилно постављена у односу на главне органе УН-а. Одговор на ова питања налази се у оснивачкој резолуцији (или резолуцијама о успостављању) Трибунала. Ове одлуке / одлука морају бити сагласне са основним правилима и нормама Повеље УН. Ако то није случај, онда је Трибунал нелегално тело. Ово је у правном поретку тако, јер ако се и када се докаже да је нелегално успостављен, функционисање органа се у фундаменту доводи у питање.

II НЕЗАКОНИТОСТ СУСПЕНЗИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ У УН-У 1992.

Да би се оценила законитост одлука којим је успостављен Трибунал, потребно је указати на правне недоследности разумевања конкретне ситуације која је искреирала такве оснивачке одлуке овог органа. Правни статус Југославије, која је тада постала ускраћена за основна чланска права у УН-у, показује обим и квалитет неразумевања правних околности које су довеле 1992. године до суспензије СРЈ (у чланству). У наставку овог поглавља осврнућемо се на незаконитост ове суспензије. На овај начин ћемо доказати

да су услови успостављања Трибунала на територији државе која има суверене атрибуте били правно неодговарајући за креацију тог Трибунала без изричите сагласности ондашње Југославије. Пракса оснивања судова налаже давање изричите сагласности државе за ово интерферирање у унутрашње (и спољне) надлежности. Ова сагласност се даје у форми уговора или барем (теоријски) једностраног акта, што досада (и онда конкретно) није био случај.

У складу са Повељом држава може бити искључена из УН-а једино када “перзистентно” крши своје обавезе проистекле из Повеље УН². Овде се норма може довести у везу са датим интерпретацијама Међународног суда у Хагу. Сагласно Мишљењу овог суда од 28. Маја 1948. Године, указано је да члан 4 Повеље који утврђује услове пријема у УН, представља норму за државу која се учлањује и за организацију³. Ова норма је исцрпна у броју услова за пријем и ови услови су експлицитног облика. У противном члан 4. би престао да буде норма.

Може се логички запазити да и члан 6. Повеље, који одређује разлог(е) искључења у/из чланства, мора по истој логици бити експлицитно уоквирена норма Повеље. Ова правна норма мора да изричито означи критеријум или критеријуме суспензије, који су (или је) исцрпан. Овакво правило логички мора да важи и код дефинисања суспензије у члану 5⁴ Повеље. Критеријуми за суспендовање су егзостивни и дати су на изричит начин. Они се не могу проширивати или слободно интерпретирати. Члан 5. такође, представља правну норму. Из Саветодавног мишљења Међународног суда деривирамо да чланске обавезе произлазе из критеријума пријема (у УН) који су егзостивни, експлицитног типа и, консеквентно, имају временски свршен карактер. Када је нпр., у процедури пријема државе, оцењено у препоруци за учлањење да су услови испуњени (из члана 4.), допунски услови се не могу постављати и, сходно закључку Суда, за ове услове се не може гласати у политичким телима.⁵ Одавде следи да је моћ политичких органа ограничена при постављању и гласању за услове пријема, а ако би се као њихов резултат формирале обавезе проистекле из допунских усло-

2) Исто, члан 6.

3) Видети: “Admission of a State to the United Nations”, (Charter, Art. 4), Advisory Opinion, 1948 ICJ

4) Повеља УН, члан 5.

5) “Admission of a State to the United Nations”, (Charter, Art. 4), Advisory Opinion, 1948 ICJ.

ва (односно условљавања) ове би биле незаконите. У случају да Генерална скупштина или Савет безбедности гласају за допунске услове, ван прописаних, тада ови чине *ultra vires* акт УН-а. Прописани услови су код пријема а) да је апликант држава (суверена); б) да је мирољубива; ц) да прихвата обавезе из Повеље; д) да има вољу и е) да је способна да делује у складу са њима.⁶ Право пријема, како видимо, односи се на све државе које задовољавају постављене критеријуме.⁷ Из главног циља (и функције) УН-а да буде универзална организација деривира се дужност да се приме државе које задовољавају услове члана 4 (1). Тај циљ је у вези са очувањем светског мира, који је повезан са императивом да све државе буду обухваћене глобалном организацијом када испуне основне прецизно дефинисане услове.⁸

Из уговорне природе Повеље УН⁹ произлази и да је искључење у чланству УН-а облик раскида уговора. Уколико разлози ускраћивања пријема имају егзистивну и експлицитну природу, логички важи да и разлози искључења из УН-а морају бити егзистивне природе односно експлицитне интерпретације, јер су у вези са “потребним и довољним” бројем услова одржавања уговорног односа. Правило повезаности у уговору садржи, дакле, егзистиван обим права и обавеза, који формулишу норму искључења, као и промену чланског статуса. Члански статус је, наиме, дефинисан Повељом, као уговором између Организације и државе чланице, а кршење овог статуса значи кршење уговорног односа дефинисаног Повељом.¹⁰ Када то незаконито чине органи УН-а, они праве *ultra vires* акт(е) Организације.¹¹

Одавде следи и да је правило члана 5. Повеље правна норма. За суспендовање је неопходно постојање егзистивног броја разлога. Ови морају имати изричиту интерпретацију, јер би се у противном исцрпност услова могла изиграти. Уколико би се могао поставити неограничен број услова суспензије или омогућила неексплицит-

6) Видети Повеља чл. 4 (1).

7) Видети издвојена мишљења судија у “Admission of a State to the United Nations”, (Charter, Art. 4), Advisory Opinion, 1948 ICJ.

8) Исто.

9) Видети Advisory Opinion, 1949. ICJ.

10) Повеља је међународни уговор уставног вида. Ово је уочљиво и из Опште конвенције о привилегијама и имунитетима УН-а из 1946.

11) Видети И. Јанев, On the UN’s Legal Responsibility for the Irregular Admission of Macedonia to UN. Perceptions - Journal of International Affairs, Vol.VII, no. IV, Dec. 2002 – Feb. 2003.

ност (њихове) интерпретације правило за суспендовање би престало да буде норма, а тиме би се довела у питање и уговорна природа Повеље. Отуда следи, да је правило о суспензији егзостивна норма, чији садржај мора имати интерпретацију изричитог вида.

Правило ове правне норме се утврђује чланом 5. Повеље. Овде се одређује да држава - чланица против које су од Савета безбедности предузете мере превентивног или принудног карактера може бити суспендована у правима и привилегијама чланства од Генералне скупштине, а на препоруку Савета.¹² Дакле, држава – чланица која суштински крши Повељу и против које су претходно већ предузете мере од Савета безбедности, може бити кажњена односно суспендована. Потом у члану 6. Повеље каже се, у норми искључења, да држава – чланица која “перзистентно” крши принципе Повеље може бити искључена из Организације одлуком Скупштине, а по препоруци Савета.¹³

У случају Југославије правило члана 5. Повеље није испоштовано. Као што је познато у одлуци Генералне скупштине А/Res/47/1 из 1992. године¹⁴ решено је да СР Југославија “не учествује у раду” Генералне скупштине, и да мора да аплицира за чланство. Образложење ове промене чланског статуса, која је очигледно суспензија, је у томе што СР Југославија не може „аутоматски да продужи“ чланство СФРЈ. Суспензија овог вида, требало би да се уклопи у норму члана 5. која једина правно омогућује суспендовање у Повељи. Пре одлуке Скупштине дата је препорука од Савета, што указује да се хтело деловати сходно или аналогно члану 5.

Став Генералне скупштине, међутим, не ослања се, овде, на неопходне “превентивне и принудне” мере које су правно морале да претходе овој суспензији. Види се, затим, да се не ради о мери суспендовања у функцији привременог дисциплиновања, већ ова одлука представља меру после које следи искључење, без могућности рестаурирања претходног статуса. Затим, ова суспензија се врши само у Скупштини, а не и у другим телима. При овоме констатује се да је држава престала да постоји, а чланство се у суспендованом виду и даље задржава. Функционално разликовање овог статуса од Повељом експлицитно предвиђеног, наводи нас на закључак да је у УН-у почињен *ultra vires* акт од стране Генералне Скупштине. У овом статусу држава, која је још увек чланица, јер

12) Повеља УН, члан 5.

13) Исто, чл. 6.

14) UNGA Res/47/1(1992).

јој је ограничено представљање, дужна је да плаћа буџетске контрибуције, мада се констатује да је престала да постоји. Штавише, од државе која треба да плаћа чланске доприносе, очекује се да се учлани у Организацију, чиме се истовремено имплицира и да држава и чланство постоје, и да не постоје. Ови ставови и аспекти доказују постојање *ultra vires* акта при гласању држава - чланица о суспензији. Ово је, овде, до краја показано фактом да УН захтева од СРЈ да се сама исчлани из Организације. Статус који је настао није предвиђен Повељом, а ван изричито дефинисаних правних статуса, нове статусе органи УН-а не могу својим одлукама у вези са чланицама да успостављају. Да би се нови видови чланског статуса успоставили неопходно је, по другачијој процедури, изменити сам основни документ Организације. Отуда, у случају Југославије је почињен *ultra vires* акт УН-а.

Надаље, чини се и да резолуција Савета безбедности, која је претходила одлуци Генералне скупштине о суспензији, исто тако представља *ultra vires* акт УН-а (тј. овог органа). У резолуцији 777 Савета безбедности препоручује се Скупштини да донесе одлуку да Југославија треба “да аплицира за чланство” и да не учествује “у раду Генералне скупштине”¹⁵ Овде, такође, изостаје позивање на привремене и принудне “мере” које пре одлуке или препоруке о суспензији мора да се уведу дотичној чланици. У случају учлањења у УН, ако Савет безбедности да препоруку за пријем која садржи допунске услове ван прописаних Повељом, тада овај орган прекорачује овлашћења. У Савету, као и у Скупштини, не може да се гласа за допунске услове. На сличан начин, ако Савет даје препоруку за суспензију под допунским разлогом који није предвиђен Повељом, тада чини *ultra vires* акт Савета.¹⁶ У овом органу се не сме гласати за Повељом непредвиђене услове суспензије. Када би се оваква пракса допустила, био би искреиран цео низ различитих чланских статуса за чланице. Ово би било супротно правној уговорној природи Повеље. Члан 5. због неограниченог броја услова би престао да буде правна норма. Ово би подразумевало и да Повеља престане да буде правни уговор.

Отуда, закључујемо да је у оба органа УН-а (Скупштини, као и Савету) гласањем почињен *ultra vires* акт. Овакав акт прекорачења овлашћења почињен од оба ова органа, а од Скупштине и двотре-

15) UNSC Res. 777(1992).

16) Ово треба да буде последица исте логике као у случају чл. 4. Повеље. То је у складу са изричитом природом тумачења норме. Исказани разлог за суспензију СРЈ је као што уочавамо допунски разлог.

ћинском већином, ако укључује и правни субјективитет чланице (њене елементе субјективитета) имплицира правну одговорност Организације за кршење уговора Повеље и ремећење екстерних односа државе и изван система УН.

III НЕЗАКОНИТОСТ ОСНИВАЧКИХ РЕЗОЛУЦИЈА ХАШКОГ ТРИБУНАЛА

Из претходног разматрања закључујемо да је СР Југославија и после незаконите суспензије остала држава чланица Уједињених нација. Чак и да се омогући интерпретација да СРЈ није чланица, недвосмислено је она и даље држава са одговарајућим атрибутима које има суверен актер. У било ком случају важе за њу заштитни принципи члана 2. Повеље, који су, иначе, основне *jus cogens* обавезе и норме. Овде је у Повељи укључена правна и суверена државна једнакост, затим, забрана ускраћивања и одузимања елемената правног субјективитета, забрана угрожавања политичке независности и интегритета, забрана мешања у унутрашњу надлежност државе. Ове норме важе, како за чланице, тако и за државе које нису у чланству организације.

Последице ових *jus cogens* норми су да још увек није опште-прихваћена од свих чланица надлежност Међународног суда у Хагу (ICJ). Правило које је установљено је да без изричите сагласности (која се експлицитно даје) Међународни суд и сличне инстанце не могу судити државама. За свако учешће у парничном (односно “contentious”) процесу даје се изричита и непосредна сагласност. Одавде следи општи принцип да се нови судови оснивају међународним уговорима. Овде учесници у споровима, где се могу појавити и као тужени, изражавајући своју слободну вољу омогућују креацију судске међународне инстанце, ускраћујући или ограничавајући контролисано и условно део суверености.

Административни трибунал Уједињених нација представља посебан случај. Овај Трибунал има у надлежности решавања управних спорова међународних службеника. Ови службеници су под јурисдикцијом организација у систему УН, а не држава. Чак и у овом случају генезе органа уже административне надлежности, донесена је одлука Генералне скупштине за оснивање овог независног тела.¹⁷ Ова одлука Генералне скупштине, међутим, не задира у над-

17) Види UN General Assembly resolution 351 A (IV) од 24. новембра 1949.

лежност чланице, већ се односи на независне међународне службенике, органе и њихове административне (управне) спорове.

У случају формирања Трибунала за бившу Југославију, по први пут под окриљем међународне организације, се крши принцип давања сагласности актера за формирање суда који може интерферирати у унутрашњу надлежност државе - чланице. Ово је противно члану 2 (7) Повеље. Строга унутрашња надлежност је “резервисана” искључиво за чланицу, и УН и њени главни и нижи органи не могу задирати и доводити у питање ову надлежност. Гласање за формирање суда и његово успостављање недвосмислено доводе у питање поштовање унутрашње есенцијалне надлежности и члана 2 (7), јер се ради о кривичном суду за државне функционере. Отуда, поставља се важно питање да ли су оснивачке резолуције Трибунала у Хагу 808 (1992) и 827 (1992) законите резолуције.

Да би смо одговорили на ово питање, треба да оценимо да ли је при гласању за њих Савет безбедности направио *ultra vires* акт. Уколико је овај прекорачио надлежност из Повеље, повреда се односи не само на одредбу члана 2. у ставу 7, већ и на ставове 1. и 4. овог члана. Као што је видљиво, није могуће прекршити правило немешања у унутрашњу надлежност, а да се не доведе у питање “суверена једнакост” држава. Ако је оваква сувереност незаконито деградирана, онда је и државна независност доведена у одговарајуће незаконито и неправно стање.

У оквиру резолуције 808 (1992) Савета безбедности, доноси се одлука о оснивању Трибунала за бившу Југославију. У резолуцији се помиње “масовно убијање и настављање праксе етничког чишћења”, као увод у успостављање суда за геноцид. У резолуцији 808 Савета, даље, уочавамо да се имплицира кажњавање одговорних владиних чиновника за ратне злочине и геноцид. Овде се, међутим, не врши позивање на конкретне чланове Повеље, већ на претходне резолуције и документе Савета и других тела.¹⁸ Помиње се нпр. UN doc. S/25221 у којем се налази Препорука управног комитета Међународне конференције за бившу Југославију. У овом документу се захтева успостављање Трибунала за бившу Југославију, због огромних хуманитарних недаћа које су биле присутне односно масовног кршења људских права и геноцида.¹⁹ У резолуцији 780 (1992) Са-

18) Види UNSC 808(1992). Овде треба подсетити да је у каснијем спору Босне и Србије у Међународном суду правде показано да је злочин геноцида веома тешко доказати, а да кривична одговорност држава не постоји.

19) Види UN doc. S/25221.

вета безбедности, успостављена је и експертска група која је припремила извештај о ситуацији на подручју Југославије, посебно у вези са злочинима који су чињени.²⁰ У извештају експерата, такође, се указује на потребу успостављања судског органа, али се, као и у претходним одлукама и документима, не помиње правни основ из Повеље УН.

Интересантно је да је на свом предавању у Британији, Лорд Овен, координатор процеса за бившу Југославију, истакао важност брзог успостављања суда. Ова потребна брзина, како је речено, могла је бити постигнута једино у оквиру Савета безбедности.²¹

Овакав став Овена указује да је било погледа да се *ad hoc* Трибунал успостави и на другачији начин, али да је временски фактор имао утицаја на модус успоставе тела. Други начин био је успостављање судског органа преко одлуке Генералне скупштине или на класичан начин давањем сагласности у договорном односу. Брзина, међутим, не сме утицати на законитост процедуре за успостављање органа.

Из резолуције 827 (1992) Савета која конкретније креира основе Трибунала, видимо да се основ успостављања овог суда налази у Глави VII повеље. Позивање на Главу VII у преамбули резолуције, указује на то да се користе надлежности Савета из овог дела Повеље. Овде се, међутим, не помиње ни један конкретни члан Повеље на основу којег се формира Трибунал. Ово је морало бити учињено, јер Суд који треба да има уплив у осетљиве надлежности, морао би бити заснован на недвосмисленим и јасним-изричитим правним основама.

Независно од ове формалне неодређености, анализом ове Главе Повеље, види се да члан 39. указује на надлежности у вези са члановима 41. и 42. Повеље. Овде би требало да потпадне и оснивање Трибунала. Ово, међутим, не може бити законито.

Узимајући у обзир претходно изложену интерпретацију чланова 4-6. Повеље, закључујемо и да су чланови 41. и 42. правне норме. Будући да ови чланови задиру у област елемената правног субјективитета и државности, а то укључује и члански и екстерни однос чланице, правила ових чланова морају имати исцрпна дефинисана својства. Ово подразумева изричиту интерпретацију мера уоквирених у правило. Овакво правило је правна норма. Ова норма

20) UNSC 780(1992).

21) Види излагање Lord D. Owena: Justice and reconciliation with particular reference to War crimes tribunals, The second Lord Atkin lecture, 3. Dec. 2004.

ма је ограничена принципима *jus cogens* облика датим у члану 2. Повеље.

Ако изричито није прописано у Глави VII да Савет може креирати Трибунал или суд, тада овај нема такве надлежности и овлашћења. Природа чланова 41. и 42. Указује на то да се овде могу употребити класичне принудне мере или класичне превентивне мере блокаде. Успостављањем суда, као што уочавамо почињен је акт прекорачења нормом предвиђених правних овлашћења. Мере дате у Глави VII имају егзистивну природу. Оснивање суда представља меру којом се ова егзистивност укида.

Ставови 1. и 7. Повеље, као што закључујемо, непосредно су прекршени. Овим се доводи у питање законитост Трибунала који је, како видимо, незаконито настао. Савет је својим актима довео у питање правну природу норми Главе VII и, тиме, правну природу Повеље.

IV ЛЕК ЗА НЕЗАКОНИТЕ РЕЗОЛУЦИЈЕ КОЈИМ ЈЕ ОСНОВАН ТРИБУНАЛ

Пошто је овде утврђено да је Трибунал настао незаконитим резолуцијама, одмах се намеће питање шта данашња Србија може да уради да би укинула нелегалне ефекте ових резолуција које су за нашу државу изузетно штетни. Најдиректнији начин постепеног укидања Трибунала за бившу Југославију био би провера законитости оснивачких резолуција Трибунала код Међународног суда правде у Хагу.

Треба овде подсетити да је општеприхваћено да Трибунал који је настао за СР Југославију и њој суседне државе може судити и у предметима који се везују за данашњу Србију. Независно од ове димензије континуитета, Србији су данас, као и раније у случају државе СР Југославије, доведена у питање основна чланска права у Организацији. Србија је доведена дискриминаторан положај у односу на друге државе пуноправне чланице. Гарантовани имунитети и привилегије чланице и њених функционера се активношћу Трибунала доводе у питање. Овде се крши члан 2 (7) који се односи на немешање у унутрашње, али и, консеквентно, међународне надлежности државе. Деловање Трибунала је такво да се доводи у питање међународна правна гарантована способност за закључивање уговора и учлањење у међународне организације. Овом димензијом уплитања, суд доводи у питање основне елементе правног

субјективитета независне пуноправне чланице УН-а. Имајући ово у виду, потврђује се кршење става 1. члана 2. о сувереној једнакости, и става 4. истог члана који се односи на очување политичке независности.

Ова кршења Повеље, доказују да се, уз чланска права једне или евентуално више држава, крши и правни поредак Организације УН-а. Односи органа унутар глобалне организације постају незаконито преиначени. Дајући незаконита овлашћења Трибуналу и свдећи овај судски орган на помоћно тело под контролом Савета безбедности, омогућено је његово инструментализовање и коришћење за политичке притиске. Овим се од Савета може злоупотребљавати незаконита власт дата Трибуналу. Ова нова димензија моћи Савета, очигледно измиче контроли Генералне скупштине, као и Међународног суда. Овај момент, показује да је правни поредак УН-а неопходно заштити. Ово је и дужност држава чланица организације.

У циљу правне заштите поретка Организације и чланских права, државе у чланству УН-а могу посредством резолуције Генералне скупштине затражити Мишљење Међународног суда правде у Хагу у вези са одлукама за које се закључи да садрже кршење основних правних процедура организације. Поред заштите унутрашњег поретка, ако се испољи “разлика” у вези са екстерним односима чланице или организације у склопу основних имунитета правних лица, могуће је према Конвенцији о привилегијама и имунитетима из 1946. године²² да страна у оквиру уговорних обавеза Повеље, затражи (посредством Генералне скупштине или другог главног органа УН-а) добијање Саветодавног мишљења Међународног суда у Хагу.

Имајући у виду да се у случају оснивачких резолуција за Трибунал о Југославији крше основна права и привилегије и онемогућава вршење обавеза / дужности Србије, као и крши поредак УН-а, препоручљиво је (а постоји и међународна обавеза за чланство УН) да Србија иницира резолуцију Генералне скупштине којом би се извршила провера законитости одлука о оснивању Трибунала.

Уколико би Међународни суд дао Мишљење да су ове резолуције незаконите, Скупштина би засигурно прихватила овакву интерпретацију. Ово би, надаље био основни и кључни корак у правцу распуштања незаконито формираног суда.

22) Види Општу конвенцију о привилегијама и имунитетима UN из 1946.

V ЗАКЉУЧАК

У овом излагању показано је да надлежности у вези са Саветом безбедности јесу у основном документу УН-а правне норме. Ове норме су егзистивне и имају изричиту интерпретацију. Ово се закључује на основу логике којом се објашњава и егзистивна и експлицитна природа норми члана 4, члана 5. и члана 6. Повеље. Будући да Савет нема судске (и нормативно – креирајуће или уговорне) надлежности, овај не може успоставити Суд или Трибунал. Он га не може правно успоставити јер то није изричито и, сходно правилу егзистивности, омогућено у члановима 41. и 42. Повеље. Чак и уколико би ово изричито било укључено у ове чланове, то би очигледно било у колизији са основним принципима члана 2. Повеље. Стога, ово није правно могуће.

Даље, закључујемо да Савет нема потребна овлашћења за одговарајуће правно деловање на територијама чланица. Отуда, примењив је и принцип да нико не може пренети на други орган (Трибунал) више овлашћења и права него што их и сам поседује.

Правне последице незаконитог суда не могу бити правно коректне. Уз штете за Србију, нанете су и драстичне штете УН Организацији.

Одавде, право је, а и чланска обавеза Србије да иницира преиспитивање законитости оснивачких резолуција Трибунала, посредством главног УН органа, код Суда. Обавеза Србије и других чланица се дедукује из дужности да се заштити правни поредак Организације УН-а.

ЛИТЕРАТУРА

- Повеља УН.
- “Admission of a State to the United Nations”, Advisory Opinion, 1948 ICJ.
- Advisory Opinion, 1949. ICJ.
- И. Јанев: On the UN’s Legal Responsibility for the Irregular Admission of Macedonia to UN, Perceptions - Journal of International Affairs, Vol. VII, no. IV, Dec. 2002 – Feb. 2003.
- UNGA Res/47/1(1992).
- UNSC Res. 777(1992).
- UN General Assembly resolution 351 A (IV), 24. Nov. 1949.
- UNSC 808(1992).
- UN doc. S/25221.

- UNSC 780(1992).
- Lord D. Owena: Justice and reconciliation with particular reference to War crimes tribunals, The second Lord Atkin lecture, 3. Dec. 2004.
- Општа конвенција о привилегијама и имунитетима УН из 1946.
- И. Јанев: Међународни односи и спољна политика, ИПС, Београд, 2002.
- И. Јанев: 'Legal aspects of the use of provisional name for Macedonia in the United Nations system', 93 AJIL 155 (1999).

Igor Janev

ILLEGALITY OF FOUNDING RESOLUTIONS FOR FORMER YUGOSLAVIA AND REMEDY FOR SUCH RESOLUTIONS

Summary

In present article we examine the legality of founding resolutions of Tribunal for former Yugoslavia and derive a conclusion that Tribunal for former Yugoslavia is an illegal organ.

Main logic was based on legal interpretations of article 4. as well as article 5. and 6. of the UN Charter. The conclusion is based on principles of juridical egzostivity of legal norms and explicit character of interpretation(s) of these norms.

Using the same methodology in examination of article 41. and article 42. of the UN Charter, it has been proven in this study that UN has made an ultra vires acts in the process of creation of the Tribunal. As a conclusion, it has been proposed a remedy which implies requesting an Advisory opinion, through adequate UN organ, from the International court of Justice.

Keywords: law, politics, UN, Tribunal, International court of justice, organization

ИНОСТРАНЕ ТЕМЕ

213

Иван А, Чарота

БЕЛОРУСИЈА У КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И
ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

237

Даница Финк Хафнер

ОБРАСЦИ ЗА АНАЛИЗУ ЈАВНИХ ПОЛИТИКА

УДК: 327(476)

Примљено:
12. марта 2007.
Прихваћено:
18. априла 2007.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 213-236.

Иван А. Чарота

*Филолошки факултет, Белоруски државни универзитет
Минск, Белорусија*

БЕЛОРУСИЈА У КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Сажетак

Аутор анализира белоруску позицију у односу на глобализацију, односно евро-интеграције налазећи да се, тим поводом, у Белорусији то претвара у обавезан програм рушење духовних, моралних, морално-психолошких основа белоруске православне цивилизације. Истовремено, ограничава се и суверенитет, измена традиционалних законодавних норми и чак уставних основа (општепознато је да се земљама које желе да ступе у Европску заједницу предлаже да уклоне из својих закона низ чланова). А да се не говори о унификацији култура, губљењу "самосвојности" у многим манифестацијама. На крају крајева, чланство у Европском савезу, тим више у НАТО пакту, у овом тренутку провоцира стварање граница са додатним значењем – разнородности (једни наступају као носиоци прогреса, а други носе заосталост). Али, то није довољно. Горе је што излази на видело манифестација опасних синдрома: постоје победници и побеђени

Кључне речи: Интеграција, дезинтеграција, реорганизација Европе, глобализација, нови светски поредак, Белорусија

Свако размишљање на тему дату у заглављу неизоставно се усредсреди на домаће, то јест, на оно што је најважније, пошто је ближе и болније. Ипак, осмишљавање свога на одговарајући начин могуће је само у поређењу са страним. А то значи да треба да имамо јасну представу о ситуацији у целини и да не заборављамо на типологију – узимање у обзир искуства истраживања макар

оних земаља које се у данашњим геополитичким регистрима сматрају, попут наше Белорусије, на неки начин "недовољно европским". Схватајући да у овом погледу постоји мноштво различитих мишљења, прецизираћемо своје позиције.

Ми полазимо од тога да актуелизован садржај проблема који се разматра није могуће растумачити без оних – не толико филозофских, колико управо геополитичких – категорија, као што су *интеграција – дезинтеграција, реорганизација Европе, глобализација, нови светски поредак*.

Уопште не претендујући на то да у целости осветлимо појаве и процесе означене кроз поменуте појмове, ми ћемо покушати разабрати манифестације склоности наших (тј. словенских и сада пост-социјалистичких) земаља и народа да прихвате *идеју нове Европе као саставни део идеје глобализма, а такође унутрашње претпоставке неприхватања те идеје и перспектива које она одређује*. Дакле, ми желимо да предложимо свој (унутрашњи) поглед на стање домаће средине, тј. Републике Белорусије, која у последње време представља посебан интерес као субјекат/објекат међународне политике, вршећи том приликом поређења (да их не помињемо) с државама које се налазе у сличном положају.

Заједничка ситуација, чији смо постали сведоци, учесници, тачније таоци, сматрам да може да се дефинише као својеврстан циклон геополитичке реорганизације с епицентром који се премешта, који је захватао Босну и Херцеговину, Српску Крајину, Косово и Метохију, Црну Гору, али такође и Русију, Украјину, Белорусију, па и све земље бившег социјалистичког блока. Не може да се не примети да су се процеси дезинтеграције (по еуфемистичкој терминологији), тј. разарања, рушења (по тачнијој терминологији) најпре и најстрашније одразили на статус словенских и православних народа.

Наравно, све што се дешава ми разматрамо узимајући у обзир и сличности и разлике, у контексту цивилизацијских процеса Европе и света, на основи формирања моћних и утицајних наднационалних структура, међународних организација политичког, финансијског, економског и (псеудо)културног карактера. Тако заједничке тенденције представљају неспоран интерес. Тим више што се њихове претпоставке учвршћују на рачун стереотипа свести која је својствена наведеним народима у једнакој или приближној мери. У вези с тиме постоји веома важан и на нов начин актуелизирајући

моменат: без обзира на горко искуство прошлости, које је повезано с реализацијом принципа "братства-јединства" народа, који су постојали у оквирима разрушених држава, ми ипак не морамо сматрати дискредитованом саму идеју генетског и духовног сродства и неоснован принцип "брат-брату".

Ево чиме су пре свега предодређена истраживања и скромна расуђивања, које се осмелио да изнесе на суд аутор ових редова.

ГЛОБАЛИЗАМ И АКТУЕЛИЗАЦИЈА ПРОБЛЕМА "ЕВРОПА-СЛОВЕНСТВО" ЗА БЕЛОРУСЕ

Мора се приметити да се такозвана *масовна свест* грађана Републике Белорусије, као и већине постсоцијалистичких држава све више *потчињава позивима на европеизацију*. При томе није ствар у привлачности идеје Европе саме по себи, у њеном конкретно-историјском садржају или филозофској суштини. Привлачне, по прагматичком садржају, постају *структуре на којима као да свет почива* (Европска унија, Савет Европе, ОБСЕ, Европска банка, Светска банка...) тј. према тачној дефиницији српског колеге Милана Брдар, европске и светске *тржишне структуре*. А њихова похлепа према бедном становништву земаља бившег социјалистичког блока се предодређивала и подржавана је идеологемама/политологемама одговарајуће врсте: "*европски стандард*", "*европски ниво живљења*", "*европске вредности као општечовечанске*", "*водећа цивилизација Европе*", "*достигнућа европске културе*", али наравно и "*уједињена Европа*", "*заједнички европски дом*".

Вредно је пажње што садржај тих појмова који служе као основа-парола, због нечег уопште не подлеже разматрању, мада у сваком конкретном случају постоје озбиљни поводи, јер је присутно нешто што се с пуним правом може назвати уврнутошћу. Рецимо, када се нама у својству идеалног предлаже "*отворено друштво*", требало би појаснити: због чега оно треба да буде отворено – ради упада туђе војске без препрека и легализације власти агресора – како војних, тако и административно-политичких, економских, за учвршћивање култа силе, за стварање база за претоварање туђег оружја и наркотика, за ширење сатанизма, за неограничавање деморализације, тј. за уништавање суверенитета, за рушење хиљадугодишње традиције и формираног духовног генотипа, као што се то дешава с Југославијом? Наиме, ако се озбиљно односимо према одредници "*права националних мањина*", апсолутизованој према на-

шим земљама, неразрешеним се показује питање права "већина". Па и када се декларише "*приоритет људских права*", "*слобода личности*", нико јасно не може објаснити како се та права могу ускладити с правима нација и народности, тј. с процесима национално-државне суверенизације у оквирима заједница које су постојале, једнако као и са додељивањем основних права (имовинских, па и грађанских у целини) новонасталим олигарсима. Они који су увучени пропагирањем "*водеће културе и цивилизације*", такође потпуно игноришу страховања од тога што се ми налазимо у страшној зависности од глобализационе, тј. америчке псеудокултуре.

*Уопште, оно што се у масовну свест народа бившег социјалистичког блока уводи под видом "европеизације" по правилу има карактер глобализације као американизације с њеним првенствено негативним особеностима. И то се односи на све сфере – политичку, социјално-економску, морално-психолошку... Јер позивање на добијање животних богатстава максимално претпоставља ништа друго до богаћење на туђ рачун, и отворено утврђује мотивацију следећег поретка: као, у насталој ситуацији само лењ није крао, само страшљивац није отимао, само се лудак освртао на интересе ближњег. Ма колико то било тужно, у знатној је мери већ нарушен традиционални тип свести. Треба признати да је рад глобалистичких средстава масовног информисања имао резултате у улози средстава масовног нарушавања-дискредитације наших духовних вредности, идеала, племенитих циљева. При чему је такозвано "*прање мозга*" вршено и врши се не само путем очито лажне интерпретације догађаја, већ и на нивоу језичке свести. Примере не треба тражити далеко – довољно је узети скупину речи и израза које су ушле у језик управо у последње време: *рекетиш, килер, екстра-сенс, интимне услуге, нетрадиционална сексуална оријентација, путана*... Симптоматично је да речи матерњег језика које су њима замењене носе јасно морално-етичко опредељење и чак, ако хоћете, правну квалификацију: *отимач, убица, врачара, разврат, настраност, проститутка* (још простије – курва)... А зар то не значи да тобоже неутралне језичке позајмице (из "европског" речника) делују на штету наших духовно-културних традиција, а на свој начин и слабе инстинкт самоодбране? Да би избегли непотврђеност, приметимо да су горе наведени примери изазвани личном реакцијом на следећу "слику из живота": дечак од око пет-шест година, играјући се у дворишту, водио је неку "битку"; старица која је пролазила, питала је против кога се малишан бори, и испоставило се "против*

рекеша"; затим да би појаснила жели ли дечак бити милиционер, официер, једноставно је уздахнула кад је као одговор чула да дечак жели де постане килер. Треба ли коментар овоме? По свој прилици, не. Али, можемо упоредити: деца свих претходних генерација су се играла "наших" и "непријатеља" (окупатора!), то јест, носили су парадигме свести, на прво место стављајући патриотизам и правичност, док се сада управо ти основни појмови деформишу и нестају, а замењује их усађена од стране кинематографа (пре свега холивудског) и телевизије (истог порекла) романтика гангстерског, као занимљивог и веома корисног занимања. Такав је резултат сукобљавања двају типова погледа на свет.

Нажалост, ми смо се показали неспособним да у потребној мери схватимо на свој рачун упозорења изузетних мислилаца као што су А. Хомјаков, И. Кирејевски, Ф. Достојевски, Н. Данилевски, К. Леонтијев, владика Николај (Велимировић), отац Јустин (Поповић). Али, пошто је њихово наслеђе прилично добро познато, да пројектујемо на данашњу ситуацију мишљење руског писца XX века, не много познатог – Михаила Пришвина. Ево шта је он записао у свом дневнику пре више од седамдесет година: "Ми, Словени, за Европу нисмо ништа више до кунићи, које су они ради експеримента вакцинисали својим вирусом беснила, и сада испитују болест, (*подвукао – И. Ч.*) и припремају фашизам, да би се на нас обрушили, у случају да болест постане опасна. Уосталом, рачунају више на деловање саме болести, да ћемо умрети, као кунићи од добијеног беснила".¹

Одражава ли се све поменуто на текуће процесе државно-политичке изградње у постсоцијалистичким земљама и на самоопредељење народа, укључујући конкретно Белорусе? Наравно.

Условни европски оријентир који илузорно изгледа виши не само од Александријског стуба, постао је главни, ако не и једини. И круг оних који сву пажњу усмеравају на њега, будући да је прилично широк, укључује много представника виших политичких и државних структура већ неколико "годишта". Нису се случајно прошириле пароле одговарајућег садржаја. Обратимо пажњу на две од њих које се истовремено понављају, без обзира што се по смислу не додирују: "Ми живимо у самом центру Европе" и "Ми морамо да се вратимо у Европу – што брже!".

1) Пришвин М. 1930 год. 1. новембар // Цит. по: Октабръ, 1989. № .7. стр.171.

Прва само по себи може оправдано изазвати ироничан осмех већ можда и због тог што се *центар Европе*, који се налази, тобоже, недалеко од престонице Белорусије, пре тога везивао (ништа мање убедљиво) за територију Аустрије, Чешко-Словачке, Немачке, Пољске, Летоније... А пре пар година имали смо задовољство да се упознамо и с овим анегдотским садржајем: "Летонија је узела од Украјине "пупак". Заправо, то је наслов новинске белешке поводом закључка неког географског института, да се "пупак" континента налази у Летонији, испод Виљнуса, док становници закарпатског села Дилове (Діловэ) пролазе поред знака који је још у време Аустроугарске империје постављен да сведочи да је центар Европе управо ту.

Као што сви схватају, у датом случају комично није само у наведеној чињеници, колико у апсурдној евроцентропупулизацији, која условљава преношење искривљених географских схватања у политику, идеологију, па и културологију. Поводом последњег, само по себи се намеће питање: у таквом је случају логично и издвајање посебног значаја култура народа који живе у центру Азије, Америке, Аустралије, Африке, тј. рецимо, "централноафричко" априори сматрати "водећим", "вишим"? Што се тиче политике, још више питања изазивају дефиниције које су измислили савремени белоруски идеолози, типа: "*Белорусија припада источносредњоевропском региону*". Дакле, ако се апелује на трезвен ум, требало би указати на примитивну хотимичност и бесмисленост таквог типа самоопредељења, као и на ноте комплекса инфериорности. Али трезвен ум се у датом случају искључује услед ослепљивања фикс-идејом Европе, и уместо њега почиње да делује својеврсни "другостепени систем сигнала" који је директно потчињен глобалистичко-политичкој конјунктури. Тиме се непосредно објашњава и ширење *специфичних теорија етногенезе словенских народа као несловенских* – готске, вендске/венедске, сармитске, илирске (као романске), скитске (као иранске), јатвјашке (као балтске) итд.

Али, парадокс је још и у томе што "*центрирани Европљани*" позивају на "*повратак у Европу*". Истина, љуте се и збуне, када чују једноставно питање: "Зашто ви говорите о повратку – јесу ли вас некуд истерали, односили, пресељавали?" А заиста, и Белоруси су народ седелачки, који се није расељавао, и Европа је остала на месту... Друга ствар је што се у схватању странаца, укључујући Европљане, *Белоруси, као и други мањи словенски народи не дифер-*

фенцирају увек из претходно створених заједница. А и у самоидентификационим процесима код нас постоје унутрашње колизије, које се могу илустровати, на пример, позивом: "... одбацити смешно и штетно име "Белорус" и назвати се нашим исконским славним именом Кривичи".²

ДЕФОРМАЦИЈЕ У КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКОЈ СВЕСТИ

Посебна тема је - *страни модели концепција историје културе и уметности наших народа*. Рецимо, у историји белоруске литературе због нечег се тражи, као обавезна, усклађеност са *тобоже општеевропским "стилским формама"* - почевши од антике па све до постмодернизма... И већ су постале сасвим уобичајене дефиниције низа појава домаће културе као ренесансне у општеприхваћеном схватању, мада се у том случају логично *претпоставља да су наши преци пропорођивали оно што није било (и није могло бити) рођено у својој традицији, на сопственом тлу*, које је било плодотворно и благотворно за нешто сасвим друго.

Шта представљају слична "истраживања", колико је наивна тежња да се осведочи припадање "универзалним европским вредностима"? Мада је давно учвршћен *евроцентризам у општој систематизацији култура света*, његову законитост и основаност у принципу, тиме више за нас, требало би осмислити са свом озбиљношћу. Јер, у већини, уопште је бесмислено тражити одређени центар *условно јединствене општеевропске културе*, јер потребно је узети у обзир постојање у Европи Грчке и Шведске, традиционално шпанског и естонског, италијанског и албанског с њиховим кореним разликама. А ризницу светске културе, разумљиво, нису стварали само Европљани. Очигледну ограниченост такође има поређење култура по критеријумима "*прогресивна – заостала, развијенија - мање развијена, водећа-пратећа...*" и на тој основи створена теорија "успореног развоја". У сваком случају доводи се у недоумицу: *ко, када и како може дефинисати темпо, "норму" према којој се одвија убрзавање или успоравање?* Да би се избегла штетна апстракција довољно је упитати конкретне књижевнике и теоретичаре књижевности да примене на себе те дефиниције и признају да су заостали, недовољно развијени, да их други воде, и уз

2) Види: Станкевич Я. Нацыянальны назоў беларусаў // Беларускі студэнт (Прага). 1923. № 2-3. Стр.10).

то да се под притиском убрзавају или су успорени... Није тешко предвидети реакцију.

УЗ ПИТАЊЕ О КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИМ ТИПОВИМА И ДУХОВНОСТИ

Авај, што даље, тиме се више код наших тобожеевропљана јавља занемаривање исконских традиција, културно-историјских и духовних корена. *Оно што нама предлажу да сматрамо европеизацијом, је космополитизација у веома одређеном смислу.* На други се начин то не може оценити, како с гледишта геополитике, тако и етнологије, посебно културологије, када се узајамно замењују појмови "култура" и "цивилизација", игнорише култура као изведеница од "култа", која чува и развија управо духовно наслеђе, без којег није могућа истинска самосвест и самоопредељење народа.

Управо због тога се сада из *пожељног европског извлачи словенско*, изузетно важно за белоруско као "самосвојност". И већ је постало уобичајено да се све више словенска заједница тумачи као апстракција, услед чега се и јављају поменуте *специфичне "теорије" етногенезе Белоруса не као Словена*, већ народа који се формирао на балтичком или јатвјашком супстрату. При томе вредност за себе постаје питање управо супстрата, а не заједнице која се формирала и постоји више од хиљаду година.

Уосталом, уопште не плаши тенденција разматрања појава, чињеница, већ замишљених веза између њих.

Погрешност поменутих и других сличних интерпретација националног у складу са државним у сваком појединачном случају је својеврсна, али заједничко осетљиво место у теоретским творевинама таквог смисла, свима нама познатим, је *занемаривање етнодуховног фактора, игнорисање Божије Милости ради угађања људским законима.* Да, ми смо поново пред избором који је појмљиво близак, али суштински сложенији од онога који је за православу словенску самосвест пре скоро хиљаду година богомудро решавао митрополит кијевски Иларион у своме знаменитом делу "О закону и Милости".

Процес такозване перестројке – која се између осталог скоро од самог почетка остваривала под паролом подмуклог садржаја: "Да би се ујединили, треба се најпре разјединити" - коначно је дискредитовао појам словенске заједнице. Инерција "перестројке" је

таква да схватање уједињавања није ништа друго до "интеграција у Европу", окупљање под кровом "општеевропског дома". И све се распоређује тако да је пропуштање указане перспективе, тобоже глупо. А уједно трезвено-обазрив Белорус, вероватно не може да се не замисли о томе, какав му је статус предвиђен у уједињеној Европи, у новом заједничком дому чија се градња завршава – да ли представника скоро самог "центра Европе", или бившег "совка" (совјетског човека), или грађанина наредног савеза...? У сваком случају, то није ситница, јер се поставља питање усклађености, по Константину Леонтјеву, национално-политичке независности с духовном независношћу.

И тако смо дошли до најодговорнијег аспекта:

О НАЦИОНАЛНОМ, ДРЖАВНОМ И ЕТНО-ДУХОВНОМ

Заустављање на њему намећу изрази који се све чешће сусрећу у масовној публицистици у последње време "идеја национално-државног развика Белорусије", "национални програм наше државе", "перспективе белоруске националне идеје" итд.

Изгледа да се ни код кога не може наћи разумевање, ако се одмах категорично изјави да дефиниција формулацијама идеја таквог својства код нас уопште нема; чак уз напомену: засад. А уједно велике потешкоће и недоумице вребају сваког ко пожели да схвати да они који користе те дефиниције имају у виду где се прокламоване идеје траже, или тачније у ком координатном систему их дефинишу.

Разумљиво, неки тренуци који условљавају активизацију стварања идеја, јасни су сами за себе: иза тога стоји потреба да се заснује свакодневно, важно за перспективе оног што се дешава – у првом реду, наравно, однос према савезу с Русијом, што још увек остаје предмет жустрих препирки политичара на отвореној сцени и иза кулиса.

Али, и схвативши то, ми се нисмо избавили недоумица. Ствар је у томе да идеју савеза, која по својој изворној суштини није камен спотицања, у све ватренијим политичким сукобима, могу да искомпромитују и чак да доведу до апсурда, како они који наступају као противници уједињења, тако и они који су му следбеници. Ограничимо се засад указивањем на то шта "могу", мада има довољно основа да се смагтра да се управо то радило и да се ради.

Али за нас данас није толико важно оцењивање посебно узетих судова или активности. Ми ћемо покушати, према мери својих скромних могућности, да осмислимо декларисање "нових", "глобалних" идеја као појаву у целини.

Не може се, наравно, занемарити опасност уопштеног прилаза, који води ка неовисности, и на крају крајева несадржајности. А ту код нас очито многи греше, посебно они који се укључују у стварање идеја сличног својства. Али, у датом случају, како нам се чини, велику опасност још представљају нетачно схваћени захтеви конкретности. Јер, они су по правилу ништа друго до обртање у месту у политици тренутка, што је, авај, за садашње идеологе очито постало грех који не могу савладати. За њих национална идеја није резултат уопштеног историјског искуства нације, није колективна самосвест, већ само парола, тачније слоган, како се данас говори. И непристрасно око може сагледати, без преувеличавања, страшну реалност: Белоруси немају и као да не желе да имају заједничку (националну у пуном и директном смислу) идеју; поступају као да представљају раздробљеност, рашчлањеност посебних компонента с потчињавањем партијским интересима, што не омогућава уједињавање нације, већ супротстављање њених делова, поларизацији ("шчырыя беларусы" – "прыхільнікі аб'яднання як знішчэння беларускасці"), провоцирању грађанског рата у специфичним формама.

Разговор на дату тему, заиста, нема смисла почињати без објективне карактеризације ситуације у којој се налази наше друштво. Прво што би требало издвојити као одређену црту свести је – *изгубљеност*. Уосталом, оваква катактеристика се може тумачити с пуним правом као површинска. Не зато што није тачна, већ зато што одражава само оно што је видљиво било којем погледу без наочњака – делимичну и спољашњу манифестацију озбиљнијег и у суштини значајнијег – *опште изгубљености, губитка оријентације*, што је условљено свиме што се дешавало како у последњем десетлећу, тако и последњем веку.

Дакле, враћајући се опасци поводом координатног система, у коме би требала да се одреди белоруска национално-државна идеја, ми никако не можемо заобићи појаву изузетно опасне индиферентности према низу најважнијих момената, потребних при здравом смислу за нормалну оријентацију.

Тим више што је дезоријентисаност многих "твораца идеја" очигледна већ у терминологији, у појмовном апарату. Ако се узме макар основна категорија, у датом случају, "нација/национално", која се користи, са максимално ретким изузецима, некоректно, пошто о белоруском као националном – било чега да се тиче: језика, културе, историје, геополитике... – обично се говори о свим временима, мада на питање о формирању белоруске нације до XX века, по свој прилици, ни два одговора нико не може дати, осим публициста, који првим и једино дефинишућим сматрају актуелно-политичке факторе, а објективно-историјске тешко да дотичу, и то у ситуативно погодном, а реално – тумачењу искривљеном до изопачења. Управо због тога *изгледа немогућим налажење историјског идеала своје националне државности*, пошто је за једне он у Великој Кнежевини Литванској (независно од тога колико је она била национална и самостална држава), за друге – у Белоруској Народној Републици (уза сву њену митологичност), за треће – у СССР-у (с његовим, благо говорећи, специфичним принципима дефиниције суверенитета и решења националних проблема).

Геополитички аспект датог проблема при постојећим прилазима такође је више него обусловљен. У симптоматичне манифестације наше геополитичке дезоријентације спадају парадоксално направљене представе о центру Европе (нигде као код нас) и стереотипна тврђења да је јединственост Белорусије и њеног народа у статусу границе између Истока и Запада... Као да у другачијем положају осећају себе многи други народи, укључујући не само најсродније – Русе и Украјинце, већ и суседе – Пољаци и Литванце, исто као и Словаке, Словенце, Чехе, Србе, Бугаре, Румуне, па и Турке, на крају крајева...

Питање етничких граница, које се стално поставља у вези с тиме и захтева најразумнији став према себи, решава се ништа мање парадоксално од осталих сличних. Они који га решавају успут, по правилу, претварају се као да је свеједно о ком времену одређивања тих граница треба да је реч – о почетку десетог века или крају двадесетог. Да, овде постоји један изворно сложен моменат: током целокупне истражене историје етничке границе за Белорусе нису имале значење државних граница.

Погрешност поменутих и других сличних интерпретација националног у складу с државним у сваком појединачном случају је својеврсна, али заједничко осетљиво место у свима нама познатим

теоретским творевинама таквог смисла је *игнорисање етнодуховног фактора*.

ПОВОДОМ СПОЉАШЊЕ И УНУТРАШЊЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Да, не може да нас не узнемири питање: *колико је реална спољашња интеграција, ако нема унутрашње интеграције?*

Покушаћемо да растумачимо то што конкретније.

Да ли је интеграциони фактор за сав белоруски народ *историја*? Нипошто. Јер су до данас код наших суграђана супротни погледи на већину догађаја из прошлости (улазак наших земаља у састав Пољске – улазак у састав Руске империје, прихватање црквене уније – укидање уније, подела Пољске – присаједињење јој Западне Белорусије према билансу Брестског мира и Ришког договора, устанци 1830/31 и 1862/63...), исто као и према многим личностима које су утицале на те и друге одређене догађаје (кнезу Јагајлу, поштоваоцима уније Кунцевичу и Баболи, јунаку Православља светитељу Георгију Кониском, војсковођама Суворову, Кошћушку и Наполеону, покретачу антируског устанка Калиновском и оном који га је угушио, Муравјову...).

Можда, *култура*? Авај, такође не, пошто се и данас јасно разграничавају Белоруси који су се формирали у традицији источно-хришћанске струје, из које је израстала (опште)руска култура и Белоруси, који су прихватили пољску културу, која се ослања на западно-хришћанску традицију.

Колико год да је чудно, фактор који повезује народ није постао ни белоруски *језик*. Двојезична ситуација у којој преовлађује руски уноси колизије у националну самосвест. Али национална самосвест се још знатније слаби двојезичношћу на другом плану – унутрашњем, када су супарници две граfiје, не признаје се постојећа кодификација, игноришу се основе академске граматике и у ортографији (огледалу кодификације) уместо учвршћеног фонетског принципа присутан је анархични принцип: како хоћеш, тако пиши...

Па шта онда интегрише и шта ће у будућем чувати јединство национално-државног организма? Обично се помињу "универзални принципи демократског устројства", "вредности грађанског друштва", "највећа слобода", "неотуђива права личности" и друга "најсавршенија средства" из стандардне скупине за новоорганизо-

вано прање мозга. Али Белорус се и поред тога што је толико припрост тиме не може купити – јер он зна да је највише хваљена од демократски уређених држава никла и данас се држи на праху слобода и костију "демоса": она је скоро сасвим уништила аутохтоно становништво – Индијанце, најдуже сачувала трговину робљем и до данас се није избавила расне дискриминације... Унутар својих државних граница. И у спољној политици та "надржава" је – безгранични агресор, који је извршио масовна уништавања Јапанаца, Вијетнамаца, Корејанаца, Ирачана, Срба и Албанаца, Афганистанаца... не могу се сви набројати.

У последње време код нас се виšekратно ослонац ставља на "хришћанске вредности". Да, оне представљају суштинску основу. Али, нажалост, већина савремених идеолога игнорише различиту конфесионалност становништва наше Републике. Разумљиво, то је сфера најделикатније организације, необично сложена, јер укључује очувану верску идентификацију не само код Белоруса, већ Руса, Украјинаца, Пољака, Јевреја, Татара. А такође додирује извесне интересе атеиста који су, уосталом, одлучујући део у активном кадру политике... Наравно на нас је оставило трага то што је опозиција које постоји од искона "Словенство – Западна Европа" у XX веку допуњавано опозицијом "социјализам – капитализам". И у савременој етапи нису случајни покушаји реактуализације комунистичке доктрине с привлачењем идеје "словенског братства" и чак Православља. Али, не може се говорити о њиховој перспективности због тога што се "словенско питање", и Православна вера никако не могу свести на актуелно-политички садржај.

Како било, моменти који би, изгледа, требали да омогућују политичку интеграцију, у духовном плану могу бити дезинтеграциони – према атрибуту, шта се именује. А у данашњем контексту посебно. Треба узети у обзир: распад СССР, као атеистичке државе активизирао је религијску свест, учвршћујући све вероисповести, али то није за собом повукло учвршћивање националних заједница. Узмимо, рецимо, Украјину, где су се већ дешавали озбиљни конфликти на националној основи, чак унутар једне конфесије. Очигледан и поучан пример. А слично, као што је познато, дешава се у Бугарској, Црној Гори. Зар се нису због тога код наших идеолога појавиле управо "хришћанске вредности" у апстрактном смислу? Па ни до данашњих дана они нису послужили приближавању народа. И смео да приметимо, тешко да ће се показати као универзалне

вредности великој већини грађана Белорусије – тј. православнима, па и католицима, не говорећи о Јеврејима и муслиманима. То може одговарати, и то привремено, само протестантима и разним секташима, који су веома активни код нас у последње време. Ево неких статистичких података о регистрованим религијским заједницама: Православна црква – 1172 парохија, римокатоличка – 417, гркокатоличка – 13, протестанти – више од 780, раније непознате секте код Белоруса – више од 130... (То је уз податак да је по вери родитеља, према крштењу, око 85 одсто становништва – православно, око шест одсто су католици). Учвршћују се захваљујући подршци споља и у последње време, наравно, омогућују спољашњу интеграцију. А што се тиче унутрашње интеграције, скоро да је ситуација супротна – изазивају уситњавање етничке заједнице, као при ланчаној реакцији: јер код нас су оне већ регистроване као више од десетине деноминација.

БЕЛОРУСИЗАМ И ПРАВОСЛАВНОСТ

Ако се иде за логиком популаризованих идеја, самоодређење вероисповести треба да је потчињено политичком. А хоће ли бити тако некад и негде, тешко да неко сада може тврдити. Обрнута ситуација је осведочена мноштвом примера. Осим овога, не може се порећи противуречност која се појављује приликом сваког развика догађаја, пошто оно што за политичку свест изгледа пожељно и добро, за религијску свест је недозвољено и грешно. Како било, ми немамо никаквих основа да сматрамо да се за грађане Белорусије у целини политички оријентир подударају (или су чак блиски) с религијским. Није изузета примедба: зашто, тобоже, преувеличавати значај конфесионалних разлика? Сложићемо се да је њихова апсолутизација, тачније радикализација у систему друштвених односа бременита опасним последицама. Али, не могу да се не процењују. Посебно сада. Умесна је, истина, примедба да се за наше суграђане етнодуховно према конкретно-историјској вредности увек не поклапа са етноконфесионалним, пошто је, на пример, у извесним периодима већина Белоруса-унијата себе осећала ближе православљу, него римокатолицизму, а у појединим случајевима је било супротно.

Да, ми овде никако не можемо да обиђемо *значај руског за Белорусе*. Заправо, то је предмет посебног, опсежнијег разговора. Овог ћемо пута себи дозволити да се ограничимо само на напомену да

је појам "руски" за наше претке исконски имао конфесионално значење, био синоним опредељењу "православни", и поставићемо ово питање: ако Белорус одриче у себи руско, на чему се онда заснива "бело"? Наравно, на то питање постоји једноставан одговор, али постоје злонамерни, који већ праве тенденцију које се не среће само код нас – да тако кажемо, док се белоруско неизбежно потврђује на антирускости, црногорско на антисрпском; и све се то поткрепљује псеудонаучним "концепцијама" својеврсне етногенезе, која нас је одвојила од Руса (по садашњем схватању), па и од Словена.

И ако је овакав заокрет сложенији од многих прогнозираних, није сам по себи, већ зато што је он ипак резултат етнодуховне дезоријентације. Јер, ми имамо посла с особеношћу, очигледно својственом за Белорусе као заједницу нове формације (не само због совјетског узрока), коју је И.А. Иљин дефинисао на следећи начин: "народ, који *није* духовно индивидуализован".

Тако се поводом духовности суд сам по себи разгранав, а идеја национално-државног јединства се распада на неколико самосталних. Не подвлачи случајно (мада се не може признати као тачно, јер национална и државна идеја истовремено може бити само једна – с ослоном на Православље) низ публициста да су се код Белоруса нашле две национално-државне идеје: православна и католичка. Јављају се, наравно, прозелитске тежње Рима, његове намере да шири свој утицај на западноруским територијама, о чему, уосталом сведочи недавна посета папе Јована Павла II. И тиме ништа мање велика већина становништва Републике Белорусије, тј. православни, наравно, не могу бити поклоници државно-католичке идеје. Штавише, по правилу, они закономерно показују забринутост, не устручавајући се да постављају директна питања: како се то може дозволити, да ли је и теоретски умесно одређивање сличних перспектива...?

С тиме у вези, ја лично се не чудим када приметим тежње управо у том правцу, пошто морам да преузем део кривице на себе. У сваком случају, за индиферентност према речима и делима низа политичара, за недовољну активност у утврђивању своје вере, а највише – због оног што сам могао, а нисам радио за *супротстављање антиправославним стереотипима*, који су се већ учврстили у масовној свести нашег друштва и шире се још више и активније. Тако да мени сада остаје једно – схватање шта могу и морам да радим за њихово савладавање и искорењивање убудуће.

Изузетно важно и интресантно било би извршити систематску анализу природе и функција тих стереотипа узетих заједно. Али то је, разумљиво, велики задатак. Засад ћемо обратити пажњу само на оне које се најактивније и најнефективније користе у сфери текуће политике, тј. већ су постали или постају идеологеме које су у функцији у актуелним процесима формирања националне самосвести, државно-друштвене изградње, развитка културе, науке, образовања. Они се већ годинама упорно врте у мноштву штампаног материјала и посебно електронским средствима МИ – природно, имајући разне аспекте, форме и начине преноса, али исти циљ: дискредитовати Православну цркву. После проглашавања независности Републике Белорусије, најпогоднијим за то се показало специфично интерпретирање проблема "Црква и нација". Зато су, дакле, најшире обраћање у публицистици РБ добиле следеће тврдње: "белоруски се препород десио захваљујући унијатима и католицима", "национална вера Белруса је – унија", "православље је – вера Русије", "православна црква у Белорусији је водила и води империјалистичку линију", "РПЦ је – бедем конзервативизма и великодржавног шовинизма"...

При томе су се наведени стереотипи употребљавали у односу на савременост и прошлост, и најважније – устрајно се наметали у пројекцијама будућег. Тако, чинило се да ће носиоци тих идеологема још мало па почети да нас уверавају, као и наше сународнике и истоверне преко Буга, да је све православне овамо не тако давно довео руски цар на колама.

За трезвен ум и проверену информисаност, наравно, то је апсурд. Јер смо ми, грађани новопроглашене државе, истовремено прошли школу трпељивости – укључујући и према апсурду. Не без очигледних резултата; јер, постепено смо се мирили са стањем како интелектуалног, тако и духовно-моралног релативизма, адаптирали се условима оштре политизације, када приоритети имају свакодневне интересе и у својству истинитог се нуди само оно што може да им одговара. Чак ако је оно такво, као у наведеном примеру о источном делу садашње Пољске, онда при извесној фреквенцији понављања и снагом убеђивања у масовној свести престаје да се схвата као очигледна бесмислица.

У сваком случају, недопустиво је правити се да нема основа за забринутост, и обилазити питање зашто идеолошка обрада таквог карактера даје одређене плодове, узнемиравајући свест целог

друштва Републике укључујући и паству Православне цркве. Разумљиво, као проблем уопште, то у односу према разним социјалним, професионалним, конфесионалним и узрасним категоријама наших суграђана има свој садржај. И обухватање свега указаног у гледишту које је одређено врстом нашег рада, није могуће. Зато, вероватно, овде неће умесно бити реторичко обраћање и критика, већ самокритичке оцене, које треба да дамо себи, којима Православље ипак није "туђа вера".

Допуњавајући полазиште, како наћи објективне критеријуме, дозволићу себи да се (самокритично) сетим случаја из текуће, како се назива, реалности. Високи чиновник Министарства културе и штампе, када му се Православно братство обратило с молбом да подржи једну издавачку иницијативу, приметио је: "Ви православни, као и увек, сетили сте се места у возу, кад већ последњи вагон пролази поред вас...". Треба признати да примедба није неоснована. Мада, природно, ми налазимо безброј оправдања: "Па нек пролази, можда је тако још боље... Уосталом, нема се за шта гурати у брзи воз, па још и `маркирани`, то јест мешати се у друштва при власти, у политици..." Међутим, "воз" иде својим путем, будући да је пун путника, међу којима има доста и научника и уметника, и писаца, и, посебно, новинара, који су спремни и способни да утичу на масовну свест, ако не отворено антиправославних, онда са традиционално- или нео-безбожничких, исто као и секташких, позиција. Ми, наравно имамо оправдања и у том случају: "Православна црква, пак, без обзира на све се очувала и држи се и сада, чак учвршћује; јер бројност јој је у порасту, и свештенства и монаха такође, ради се што је потребно..." И то има резон. Међутим, не више од тога да је пут ка цркви неупоредиво тежи од пута у секташке куће, тим више у места широко рекламираних окупљалишта са сатанистичким смислом, која се непрекидно повезују с појмовима "слобода", права личности на самоопредељење", "достигнућа културе Запада", "прогрес", "авангарда", истовремено дефинишући све традиционално-православно као "тоталитарно", "конзервативно" плус "антинационално", "небелоруско". Може ли све то и слично проћи без трага при тоталној преоријентацији свести, посебно код деце и младих, који се налазе пред избором "за боље"?... Поштено признајемо да чак и ми, који одавно нисмо млади, који себе сматрамо недвосмислено православнима, али који се труде да "иду у корак с временом" - свесно или не, то је друго питање, - с заносом слу-

жимо привременом, промењивом и далеко од тога да све своје свакидашње послове усклађујемо са традицијама предака, основама наслеђеног погледа на свет, с православношћу у изворном смислу.

Што се тиче поменутог критеријума "у корак с временом", тј. прогресизма, он је код нас добио ужасавајући облик не само занемаривања традиције, већ и народа, о коме сад већ ретки публицисти – нови идеолози демократије, тј. власти народа (!), дозвољавају себи да говоре без епитета "мрачан, слеп, заостао", па и без уопште не оцене: "стадо", "марва"... Ето такав је *парадокс тврђњи специфично белоруског "демократског" прогресивизма-елитаризма својственог интелигенцији (политичрима такође) првог покољења*, уз то у дезоријентисаној ситуацији. Уосталом, то би такође требало посебно размотрити, али ћемо се засад вратити аспектима за који смо се определили.

Колико год да је неугодно, мора се констатовати: *православна интелигенција савремене Белорусије није себе доказала у својству субјекта актуелних процеса формирања самосвести друштва, државе, нације*.

Штавише, наша пасивност у садашњој ситуацији, *обавија се неопростивом непажњом, да не кажемо индиферентношћу према улози Православља у историји белоруског, у националној идентификацији претходних времена*.

Безусловно, религија као фактор у стварању нације – је уопште веома сложен проблем, на белоруском материјалу посебно. Али, без његовог објективног осмишљавања никако се не може разумети зашто је процес формирања белоруске нације толико сложен и противуречан све до данашњих дана. На тај начин он захтева максималну одговорност и савесност не само од истраживача, већ од свих који га дотичу. А шта се у ствари дешава? Помоћу поменутих стереотипа баца се у сенку реалан значај Православља на белоруским земљама, услед чега се криви не само суштина међу-конфесионалних односа, већ целокупна реална историја хришћанства у нашим земљама, једнако као и еволуција консолидовања белоруског. Допадало се то свима или не, постоји пак, елементарна фактолошка истина која убедљиво побија стереотипе, измишљене закључке и хотимично изврнуте чињенице које дискредитују Православље или воде ка његовом потцењивању. Да би се избегла невезана уопштеност, направићемо – разумљиво, схематски, при-

ближни преглед чињеница неоспорних макар за непристрасну историографију.

1. Изворно опредељујуће је то што је покрштавање наших земаља било "с Истока", а такође што је захваљујући мисионарима Источне Цркве, св. равнопостолским Ћирилу и Методију, вршена идентификација словенске заједнице с протобелоруским елементом у њеном саставу.

2. Зар постоје икакве основе да се сумња да су етнодуховни и етнокултурни простор Белоруса одредили православни светитељи – Јефросинија, игуманија Полоцка, Кирило, епископ Туровски; Антоније, Јован и Јевстафије, мученици Виленски; Софија, праведна кнегиња Слуцака; Јулијана, праведна кнегиња Ољшанска; Афанасије, преподобни мученик, игуман Брестски; Гаврило, новорођенче, мученик Белостокски; светомученик Макарије, игуман Пински; Георгије, светитељ Могилевски, праведник Јован Кормјански... а такође новомученици земље Белоруске, који су недавно уврштени у свете. Ко, ако не они?

То исто треба рећи и о најважнијим духовно-културним центрима, какви су били пре свега православни манастири – Полоцка, Виљнуса, Турова, Супрасља, Заблудова, Јаблочина, Бреста, Могилева, Мстиславља, Кутејна, Пинска, Слуцка, Лавришева, Жирович...

3. Од времена преподобне Јефросиње до касног средњег века на белоруске земље је просвећивање долазило скоро искључиво преко православног монаштва, система братских школа и штампарија. Како да се не ода признање успомени на кнеза Константина (Василија) Острошког и да се не поносимо што имамо част да будемо његови наследници? Али, ми такође имамо обавезу да истовремено рсзумемо значај добијеног наслеђа и сећамо се свих сличних Константину Острошком, заштитника вере, учитеља, просветитеља нашег народа, међу којима су и летописци, писци, и лингвисти, чија имена већ заузимају одговарајућа места у историји националне књижевности (Кирил Туровски, Кипријан и Григорије Цамблак, Стефан и Лаврентије Зизаниј, Милетиј Смотрицки, Леонитиј Капрович, Христофор Филалет, Афанасије Филипович, Силвестер Косов, Симеон Полоцки), као и незаслужено заборављени (на пример, Сергиј Кимвар, Спиридон Собољ, Андреј Каладински, Фома Јевлевич, Михаил Козачински). Чак и уза сву нашу расејаност велики је грех зборављање и оних чијим трудом и талентом су стварана на

белоруским земљама највреднија дела православног градитељства храмова, иконопис, штампање књига и књишка графика, црквена музика.

Узгред, карактеристично је да сав хронолошки период о коме смо ми до сад говорили, са изузетком једва неколико појединачних чињеница, због историографске замршености погодне за неосновано манипулисање, носиоци антиправославне идеологије најчешће заобилазе, концентришући пажњу на каснији период и бацају најважнији акценат на спајање с Руском империјом, на укидање уније. То није случајно из више разлога. Међу њима треба пре свега истаћи следеће: у наслеђу од совјетских друштвених наука (како по инерцији, тако и свесно) узима се као непромењива важећа методологија, у складу с којом историја није ништа друго до ланац револуционарно-ослободилачких покрета; користећи је, веома погодно без сувишног ограђивања, познати пољски устанци XIX века, који су се проширили и на територију Белорусије, тумаче се као национално белоруски, без обзира на то што су у стварности они вођени против православних Белоруса. И чак се показало као подесно да је оно што није повезано са револуцијама и револуционарима мало интересовало совјетску науку, а часно разматрање питања вере, војни атеизам уопште није дозвољавао... Тако ми данас имамо посла с резултатима идеолошких манипулација двеју епоха, тобоже супротстављених, а у суштини типологичних и чак истосмерних.

4. Ка објективној представи о колизијама епохе, укључујући и о положају ствари које смо узели за разматрање, још је дуг и сложен пут. И ми засад чак на потпуност фактографије не смемо да претендујемо. Уза све то желимо да издвојимо један аспект: период, који је у Руској православној цркви означен именима св. Серафима Саровског, Паисија Величковског, Игнатија Брјанчанинова, Филарета (Дроздова), Оптинских старца Леонида, Макарија, Амброзија, писаца А. Хомјакова, К. Аксакова, И. Киријевског, Н. Гогоља, Ф. Достојевског..., својеврсно се одразио и на белоруске земље. Управо то ми желимо да осведочимо следећим делом свог осврта, састављајући једноставно списак имена *православних свештеника и оних који су завршили православне школе, а који су полагали темеље за консолидовање белоруског у XIX и почетком XX века:*

Јован Григорович – историчар, археограф, лексикограф; *Јован Носович* – лексикограф, књижевник, фолклориста; *Павел Шпиљевски* – фолклориста, етнограф, прозаичар, публициста, књижевни

критичар, преводилац; *Никанор (Александар) Бравкович* – високи свештеник, филозоф, духовни писац; *Јован Малишевски* – историчар, богослов, педагог; *Симеон Лисицки* – археограф, који је открио Туровско Јеванђеље XIV век, писац и историчар-етнограф; *Николај Никифоровски* – етнограф, фолклориста, књижевник;

Димитриј Булгаковски – етнограф, писац; *Јефимије Карски* – етнограф, лингвиста, фолклориста, стручњак за књижевност; *Александар Власов* – издавач новина "Наша Ніва" и часописа "Саха", публициста, друштвени радник; *Вјачеслав Богданович* – ректор Виљнуске богословије, друштвени радник, уредник и издавач новина, композитор; *Анатолиј Богданович* – стручњак за књижевност, лингвиста; *Николај Бојков* – лексикограф, књижевни критичар; *Михаил Пиотухович* – стручњак за књижевност, критичар;

Сергиј Павлович – организатор белоруског просвећивања, састављач многих школских уџбеника, уредник периодичних издања, преводилац Светог Писма и литургијских текстова.

Осим поменутих у том низу треба да се помену још многи – на пример: *Игнатиј Данилович*, *Платон Жукович*, *Михаил Којалович*, *Константин Пилинкевич*, *Иполит Красковски*, *Клаудије Тихомиров*, *Јован Берман*, *Јован Пичета*, *Владимир Пичета*, *Александар Тројицки*, *Стефан Петельски*, *Осип Орловски*, *Петар Кречевски*, *Александар Крјуковски*, *Константин Зноско*, *Алексеј Зноско*, *Митрофан Зноско*, *Адам Бабарека*, *Александар Ковиш*, *Петар Битељ*, *Федор Даниљук*, *Григориј Сосна*.

Не може се никако обићи разумевање (дакле, и разумно коришћење) њиховог интелектуалног и духовног искуства у свим сферама, укључујући етнологију, културологију, историографију, па и политику. Међутим, авај, то искуство остаје практично неупотребљено. Штавише, само поједина од целог низа наведених имена могу да се сретну у научној и приручној литератури Белорусије; чак Јован Григорович, уз све своје изузетне заслуге, помиње се тек у два енциклопедијска издања последњег времена...

Може ли се уза све ово сматрати горепоменуто идејно стваралаштво повољним? Наравно, не. Већ због тога што се оно напаја илузијом самодовољног у актуелном садржају, а уз то подсећа ако не на ситуативно задовољавајућу потребу за смоквиним листом, онда адаптирање чичковог листа на својство "кишобрана", који је откинуо пролазник стрмоглаво јурећи једноставно напред, није важно куда.

Покушавајући некако свести речено, ми у сваком случају морамо да се вратимо на противуречности које су условљене избором скале вредности, конкретно – односом према традицијама, ономе збирном искуству који има белоруски народ као резултат свеоје целокупне, Богом дане, судбине. Другим речима, предстоји нам опет решавање питања старог као свет, о прогресизму и конзервативизму. А решити га једноставно није могуће без здравих представа, осећаја и претпоставки, које се слажу на основу традиционалног одраза света. Све остало је од – неискреног.

А што се тиче вероватних укора за "православоцентризам", да појаснимо: чини се да само наивни међу нама могу сматрати да ће у скорој будућности Православље бити службено прихваћено у својству опредељујућег за утврђивање белоруске "национално-државне идеје", а такође за перспективни развитак националне културе. На основу искуства може се закључити да ће пре бити супротно – томе ће се правити свакојаке препреке. Наравно, не у корист поменуте идеје, а ни културе.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Оријентација на Запад – интеграција у Европу под знаком вестернизације, а у реалности – прикључивање процесима завршне глобализације финансијских, производно-економских и трговинских структура... за постсоцијалистичка друштва имају, наравно, социјално-економске мотиве. Идеализован биланс се представља у виду суштинских инвестиција, узајамно погодне сарадње, а то тобоже, обезбеђује излазак из кризе, стабилизацију и активизацију националне економије. Међутим, не толико у већ реално постојећим резултатима, већ и у идеји, претпоставља се и чак утемељује у обавезан програм како рушење духовних, моралних, морално-психолошких основа наше православне цивилизације, тако и ограничавање суверенитета, измена традиционалних законодавних норми и чак уставних основа (општепознато је да се земљама које желе да ступе у Европску заједницу предлаже да уклоне из својих закона низ чланова). А да се не говори о унификацији култура, губљењу "самосвојности" у многим манифестацијама. На крају крајева, чланство у Европском савезу, тим више у НАТО пакту, у овом тренутку провоцира стварање граница са додатним значењем – разнородности (једни наступају као носиоци прогреса, а други носе

заосталост). Али, то није довољно. Горе је што излази на видело манифестација опасних синдрома: постоје победници и побеђени.

Ипак се јавља "реакција заштите" од глобализације, од очигледно агресивних САД и Запада, који сам по себи формира лик непријатеља, који замењује онога који је био створен у периоду "хладног рата". Да ли нам је он потребан? Не. А коме је потребан? Одговор ће дати будућност.

Покушавајући некако резимирати речено, ми у сваком случају морамо да се вратимо на супротности које су условљене избором скале вредности и конкретно – односом према традицијама, ка оном збирном искуству које имају наши народи као резултат својих, Богом даних, судбина. Наравно, ми сами морамо да се опаметимо.

Некада се лирски поетски јунак А. Твардовског овако самодетинисао: "Без мене народ није потпун". Ми имамо све основе да након њега да тврдимо да без Словенства, конкретно без Срба, Словака па и Белоруса такође, Европа није потпуна. Дозволићемо себи да ипак посведочимо да датог тренутка она то ипак не схвата. Да ли ће схватити у будућности? Колико може да се примети, учесници наше филозофско-књижевне школе имају о овоме различито мишљење. Лично ја – нисам оптимиста.

Аутор ових бележака мора да призна да је, излажући свој суд, низ момената упрошћавао. Али, то упрошћавање је било потребно да би се јасније представио предмет пажње и разматрања. Истовремено, заснованија анализа неких питања остављена је за публикацију предвиђену потом.

Превео са руског:
Зоран Милошевић

Ivan A. Charota

**Faculty of Philology, Byelorussia State University,
Minsk, Byelorussia**

BYELORUSSIA IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION

Summary

Author of the text analyzed Byelorussian position in regard to globalization, or Euro-integrations, and found out that in the context its meaning has become applied to a binding program of destroying spiritual, moral, morally-psychological basics of Byelorussian Orthodox civilization. Simultaneously, the sovereignty has been limited with the amendments of traditional legislative norms and even constitutional foundations (it is a generally-known fact that the states wishing to enter the European Union are recommended to remove a line of articles from their laws.) Not to mention the unification of cultures and the loss of "identity" in various manifesting forms. Finally, in this moment the membership in the European Union, in particular in NATO pact, is causing the creation of the boundaries with additional meaning – diversity (some act as the carriers of progress, while the others act in a backward way). However, this is not sufficient. The worse than that is that some dangerous syndromes are becoming obvious – there are the winners and losers as well.

Key Words: integration, disintegration, re-organization of Europe, globalization, new world order, Byelorussia

УДК:
32:303.7

Примљено:
12. новембра 2007.

Прихваћено:
28. новембра 2007.

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 237-254.

Даница Финк Хафнер

*Факултет за друштвене науке Универзитет у
Љубљани, Република Словенија*

ОБРАСЦИ ЗА АНАЛИЗУ ЈАВНИХ ПОЛИТИКА¹

Сажетак

Политички аналитичари су развили више теоријских образаца који помажу у разумевању емпиријских процеса одлучивања у јавним политикама, значају тих процеса, као и њихових ефеката. Различити обрасци одсликавају различите политичке праксе и могу се употребљавати само у одређеним околностима, односно при испуњавању одређених предуслова. У раду се описује неколико најпознатијих образаца. Ови се међусобно не искључују, не налазе се у конкурентском односу, већ се често чак узајамно допуњују.

Кључне речи Политика, анализа, јавна политика, институционализам, интересно-групни образац, елитистички образац, инкрементализам

1. ОБРАСЦИ ЗА АНАЛИЗУ ЈАВНИХ ПОЛИТИКА – ДЕФИНИЦИЈЕ И ПОГЛЕДИ

1. 1 ПОЈАМ "ОБРАСЦА"

Политичка анализа са својим теоријским и методолошким елементима, те истраживачким резултатима помаже јавним политичким субјектима да схвате политику и јавне политике. У досадашњем наслеђу ове научне дисциплине налазимо бројне теоријске обрасце који помажу у разумевању емпиријских процеса одлучивања у јавним политикама, значају тих процеса и њихових

1) Danica Fink Hafner, Modeli za analizo javnih politik, у зборнику *Uvod v analizo politik: teorije, koncepti, načela*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2007, str. 33-48.

последица.² Појам "образак" схватамо као апстрактну представу или аналогију која помаже да јасније схватимо одређену појаву. Апстракција³ на једној страни значи одвајање од општег, суштинског од појединачног и неважног. Овим се помаже у обликовању јасније представе о појавама, а истовремено их (управо због лакшег разумевања) поједностављује.

Циљ, намена концептуалних образаца су пре свега следећи (види Дие (1992: 20):

- поједноставити, појаснити мишљење о политици и јавној политици;
- идентификовати важне видике јавно-политичких проблема;
- помоћи у стручној комуникацији усредсређивањем на суштину у политичком животу;
- омогућити боље разумевање важних области јавнополитичких процеса;
- предложити тумачење јавне политике, и
- предвидети њене последице.

Различити теоријски приступи (теоријски обрасци), формирани ради лакшег разумевања процеса обликовања и извођења јавних политика, одражавају различите политичке праксе и примерени су за употребу само у одређеним околностима, односно тек када се испуне одређени предуслови. У литератури су најчешће помињани следећи обрасци: *процесуални, институционални, елитистички, интересно-групни, системски, инкрементални, рационални и обрасци засновани на основу теорије игара*. Процесуални образац смо представили раније⁴, а рационалне обрасце, као и обрасце засноване на основама теорије игара обрадила је Симона Кустец Липицер,⁵ тако да преостале описујемо ми у наставку овог рада.

2) Детаљније о обрасцима за policy анализу види на пример у Dye (1992), Sabatier (1999), Grdešić (1995), Howlett и Ramesh (1995).

3) Латински: одвајање, грађење појмова, мисаоних представа

4) Danica Fink Hafner, Znanost "o" javnim politikah in "za" javne politike, у зборнику *Uvod v analizo politik: teorije, koncepti, načela*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2007, str. 9-32. – прим. прев.

5) У истом зборнику стр. 49-68. прим. прев.

2. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОБРАЗАЦ

2. 1 ИСТОРИЈСКИ ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ ПРИСТУПА

У филозофским почецима политичке науке и правно-историјских студија описивање институција је имало централно место (Платон, Аристотел, Machiavelli, Hobbes, Locke, Rousseau). У историји развоја политичке науке интерес за политичке установе колебао се и мењао. Ако је до педесетих година XX века политичку науку задовољавало описивање институција, односно политичког система на основу употребе правних и историјских образаца (*традиционални институционализам*) у новијем развоју политикологије у први план избија међународно упоредно истраживање тих система и утврђивање политичких и друштвених ефеката увођења или мењања одређених политичких установа са софистицираним политиколошким истраживачким методама (*нови институционализам*, односно *неоинституционализам*). У периоду између педесетих и осамдесетих година XX века институционални приступ се некако уклонио на политиколошку маргину, због успона бихевиоризма, системске теорије и повећаног занимања за марксизам. За нови приступ у проучавању политичких установа, који се остварио после 1980. године, значајна је обрада политичких установа као саобликоваоца јавних избора. Главни чиниоци овог теоријског приступа били су емпиријски процеси преобликовања старих политичких система, формирање нових демократија у постсоцијалистичком свету и обнављање процеса европског повезивања у нову настајућу наднационалну државну творевину.⁶ Нови институционализам можемо убројити у водећи у проучавању обликовања младих демократија и Европске заједнице, односно Европске уније деведесетих година XX века (Aspinwall in Schneider у: Schneider in Aspinwall (Ур), 2001: 6). Посебна новост институционализма је та да истиче аутономију политичких установа у односу на друштво и ограничен утицај ових установа на избор алтернативних начина уплитања државе у решавање друштвених проблема. Истовремено признаје се значај како формалних тако и неформалних установа манифестујући, на тај начин, удаљавање од "владе" (government) ка "влада-

6) За преглед приступа новог институционализма у проучавању процеса види, на пример, у: Schneider in Aspinwall (Ур), (2001). Упозоравамо на уредничко истицање вредности као састава установа – међу њима такође и вредности да ЕУ мора одсликавати демократске идеале (Ibidem, стр. 3).

вини/владању" (governance). Развија се у више смерова – у смеру историјског институционализма, институционализма рационалног избора и социолошког институционализма (Heywood, 2000: 93).

2. 2. ДЕФИНИЦИЈА ПОЈМА (ПОЛИТИЧКА) УСТАНОВА

Шта су то уопште установе, а посебно још политичке? Уобичајена дефиниција установа је та да се ради о низу уређења која прописују понашање појединаца и/или заједнице, на основу уведених правила и поступака. Политичке установе су формалне и често су, такође, законски прецизно дефинисане, употребљавајући изричито одређено и обично примењива правила и поступке у доношењу одлука које су типични саставни део државне машинерије (Heywood, 2000: 93).⁷ Неки истраживачи их често схватају пре свега у организацијском смислу (политичке установе као организацијске јединице – на пример конгрес, политичке странке, државне агенције итд.). Насупрот томе, Elinor Ostrom истиче да би политиколози појам установе морали разумети шире. Према њеном мишљењу (Ostrom у Sabatier, 1999: 36, 37) у оквиру појма политичке установе морају се убројати правила, норме и стратегије које употребљавају појединци делујући унутар организације, односно међу (across) њима. На крају, мада по хијерархији није последње, треба рећи да су установе формиране у складу са одређеним вредностима (Rhodes, 1995: 47).

Дефинисање државе има у институционализму посебно место. Обично се при упозоравању на емпиријски и теоријски значај државе као аутономног чиниоца у савременом свету цитира Skocpolova тврдња да државу треба опет сместити у срце политиколошког интереса ("bringina the state back in"). Chery (1990) је на основу неоинституционалног приступа развио изнад свега занимљиву теорију о држави⁸ која је уједињива, такође, са концептима при проучавању процеса обликовања јавних политика односно концептима

7) У политиколошкој литератури налазимо и другачије дефиниције политичких установа – владиних установа. У том случају аутори често појам "влада" (government) схватају у ширем смислу, тако да то обухвата законодавну и извршну власт (никако не обухвата само извршну власт).

8) Chery (1990) гради више занимљивих замисли, а посебно на: а) динамичном структурирању државе (држава није јединствена политичка установа, већ обухвата бројне агенсе који су, могуће, експлицитно државни, па чак и "подржављени" друштвени субјекти); б) "присвајање" државе (унутар апстрактне државе делују појединци и групе; в) политичких акција као "политичких игара". Држава као организација је историјска категорија која се мења, ступа у специфичне односе са друштвом, комуницира са домаћим и спољашњим (међународним) окружењем. При томе унутрашњу структурираност скрива са апстрактним, виртуелним ликом "државе" или "нације".

јавно-политичких мрежа. При томе истиче да је релативна аутономија државе одређена такође са њеним извором. Skockpol (1998) међу такве изборе убраја на пример могућност државе да достигне одређене циљеве (ту мисли пре свега на особености конкретне јавне управе⁹ и расположива јавна политичка средства). Нови институционалисти се слажу са оценом да је значај државе и однос државе према друштву разнолик у истој временској тачки, као и у различитим тачкама, а, такође, у истој држави у различитим историјским периодима.

2. 3. УТИЦАЈ (ПОЛИТИЧКИХ) УСТАНОВА НА ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ И ЕФЕКТЕ ТИХ ПОЛИТИКА

При истраживању формирања и извођења јавних политика, анализа политичких установа и деловање тих установа је важна из два кључна разлога. Прво, само установе које доносе одлуке (владине, "governmental") су оне које дају легитимност јавној политици, дају јој статус универзалности, истовремено ове установе имају монопол над коришћењем силе, чак и физичке силе приликом реализације јавне политике. Без установа које доносе одлуке, дакле, нема јавне политике у модерном значењу. Релативна аутономност политичких субјеката изражава се у могућности утицаја ових (субјеката) на шире друштвене, економске и културне снаге. *Установе, дакле, нису само резултат околности, већ на те околности такође и утичу.*¹⁰

Само описивање политичких установа (уставних система, појединих установа које доносе политичке одлуке, процедуралних норми и правила, њихове структуре, организације, надлежности и задатака) не може да објасни ни повезаност између деловања установа и ефеката јавних политика. За разумевање процеса и резултата политичког одлучивања су веома важна знања о томе *каква је веза између политичких установа и јавних политика*. Да ли се установе на одговарајући начин одазивају на друштвене проблеме – или су респонзивне. Како подела надлежности, одговорности, међуинституционална повезаност и сарадња одређују одазивање различитих нивоа институционалног система? Да ли утичу, односно, како утичу установе на садржину јавних политика? Да ли установе омогућују, подстичу или чак спречавају и онемогућавају извођење

9) Истраживање јавне управе у процесу обликовања и извођења јавних политика развило се у самостално подручје у студијама установа у политичком процесу (Rhodes, 1995: 52, 53).

10) Rhodes (1997: 46, 47) наводи неколико примера из британске новије историје.

прихваћене политике? Савремени, неоинституционални приступ је, дакле, усмерен ка тражењу одговора на централно питање – како установе утичу на *садржај, обликовање и реализацију* јавних политика.

Значај формалне организације владиних установа, правила (rules) и норми, према новој институционалној теорији обликују очекивања и саопређују могућности остваривања интереса појединаца, група, класа и државе (Howlett in Ramesh, 1995: 27). Установе су у свом деловању на различит начин отворене за притиске и захтеве различитих друштвених група и других јавно-политичких субјеката, што, такође, може да утиче на садржај јавних политика. Cherny (1990: 101) веома детаљно развија концептуално разликовање између "моћне" и "слабе" државе. При томе се ради о типовима који уједињују теоријски могуће идеал-типске комбинације између унутрашњих особености државе (рањива унутар себе, слаба/ унутар себе снажна) и спољашњим особеностима државе (држава аутономна у односу на споља и држава зависна од споља).

2. 4 (ПРЕ)ОБЛИКОВАЊЕ УСТАНОВА

Многе државе задржавају или делимично реформишу старе политичке установе. Од 90-их година XX века протичу и брзи процеси обликовања нових политичких установа које доносе политичке одлуке у важном делу савременог света – на пример, обликовање нових постсоцијалистичких политичких система, изградња наднационалне европске државе (ЕУ).¹¹ Када је одређени институционални избор обављен, овај учествује, или чак ограничава будуће обликовање и реализацију јавних политика. Политички одлучиоци имају на располагању неколико могућности, које су у сваком тренутку одређене са институционалним могућностима, успостављеним у претходном периоду, као реакција на другачије притиске околине.¹² Иако је прилагођавање установа променама у околини неопходно, то може да се претвори и у претерано институционал-

11) У енглеској политиколошкој литератури која доминира на подручју policy анализе за назив ових процеса уврежила се кованица "изграђивање установа" ("institution-building").

12) Изразит пример имамо и скорашњој словеначкој историји када је нова ДЕМОС-ова власт после првих демократских избора деловала унутар формалне љуштуре установа социјалистичког система. Емпиријске процесе политичког одлучивања су често отежавала правила, која су у случају несасгласности тродомне републичке скупштине захтевала усаглашавање између различитих делова, све док се не нађе за све прихватљива варијанта закона. Дуготрајно усклађивање је повремено личило на "блокаду" политичког одлучивања у, изнад свега, сложенем институционалном уређењу, формираном у околностима једнопартијског система без организоване политичке опозиције.

но инжењерство ("нормативни идеализам"), када се уместо промене садржаја јавних политика непрестано реформишу установе или укидају старе и уводе нове установе. Можемо, дакле, рећи да је претерана институционализација, такође, средство очувања status quo.¹³

2. 5 ДОМЕТ (НОВОГ) ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ ПРИСТУПА

Критичари старог институционалног приступа (на пример Easton) пребацују овом приступу оптерећеност с мноштвом утицаја на одређене теорије, занемаривање неинституционалних утицаја на јавне политике и прерасподелу моћи, превелику сконцентрисаност на државу на рабош проучавања повезаности државе и друштва. Претеривање у овом приступу може довести до крајности као што су, на пример, легалистичке студије које остају слепе за реалне политичке процесе и односе. Неоинституционални приступ код проучавања стабилних узорака понашања појединаца и група може до неке мере допринети разумевању процеса обликовања и реализације јавних политика, иако не може да појасни извор политичких уснова.¹⁴ Његова предност је у томе што је отворен за повезивање са тумачењима других приступа.

3. ИНТЕРЕСНО-ГРУПНИ ОБРАЗАЦ

Полазиште интересно-групног погледа на формирање јавних политика је да је интеракција између група кључни чинилац у политици.

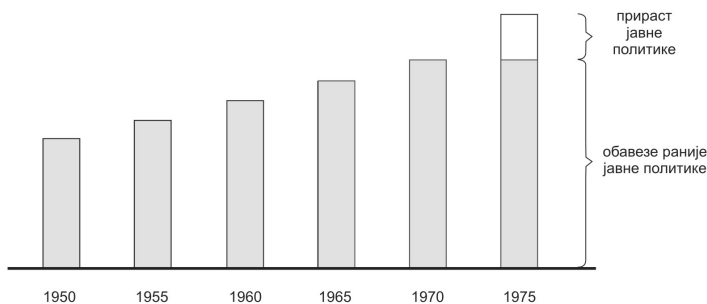
Интересне групе настају са удруживањем појединаца на основу заједничког интереса. Делују као колективни играч и покушавају да различитим средствима (притисцима, погађањима, компромисима) постигну прихватање такве јавне политике која би била што више у складу са њиховим интересима. С обзиром на то да се између себе разликују по политички важним особеностима оне у међусобним сукобима имају различите успехе. У интересно-групном обрасцу резултати борбе зависни су, пре свега, од релативне утицајности интересне групе. Одредбе те утицајности су, на при-

13) Социјалистички политички систем некадашње Југославије институционално се стално мењао. Уставне реформе су се догађале веома често – понекад само у размацама од неколико година, при чему су се суштинске особености политичког система и начина формирања јавних политика очувале.

14) Howlett in Ramesh (1995: 27) упозоравају да изворе политичких уснова није могуће објаснити без функционализма.

мер, следеће особености: бројност чланства, материјални извори за деловање интересне групе, организацијска моћ ове групе, особености вођства интересне групе, унутрашња кохезивност групе и приступ до оних који доносе одлуке.

Према тумачењима интересно-групног обрасца јавна политика је тренутна равнотежа (*ekvilibrium*) договорена после конфликта између интересних група, које су имале релативно различите захтеве о садржају политике (слика 1. 1). Политика је, дакле, пре свега ствар управљања заједничким конфликтом у политичком систему. Држава (законодавац) је у овом обрасцу схваћена као релативно слаб играч, који, пре свега, реагује на притиске интересних група. Политичари, дакле, покушавају да формирају већинску коалицију група. Истина је да држава поставља правила законитог деловања интересних група, правила игре у међусобним борбама, припрема компромисе и уравнотежује интересе, међутим овде је политичко одлучивање државних актера више или мање "само потврђивање" победе успешних коалиција. Прихваћена јавна политика у овом обрасцу је озакоњење равнотеже у борби између интересних група у процесу формирања јавне политике. Држава брине за извођење прихваћених јавних политика.

Слика 2.3: Инкрементализам
Извор: Дие, 1992: 35.

С обзиром на то да је интересно-групни простор динамичан и да је јавна политика сваки пут равнотежа између интересних група, то је и ова равнотежа динамична. Она може да се временом мења, с обзиром на то како се мењају особености интересних група – а с тим у вези и њихова утицајност, те равнотежа између интересних група. Слика 1.1 представља поједностављени интересно-групни образац који илуструје борбу између само две интересне групе. Група "А" у обрасцу је у две временске тачке непромењена. У првој

временској тачки је интересна група "Б" мање утицајна, зато је равнотежа (јавна политика) ближе интересима групе "А". Када се особености интересне групе кроз неко време измене, тако да постаје више утицајна (додатни утицај групе "Б" на слици 1. 1), долази до промене јавне политике тако да је више у складу са интересима групе "Б", него што је то случај у првој временској тачки.

Очигледно је описани истраживачки образац смислено употребити само за проучавање процеса формирања и извођења јавних политика тада и тамо где су интересне групе тако важни и утицајни јавно-политички субјекти и да је јавна политика у највећој мери резултанта конфликта међу њима, а у мањој мери, активне улоге државних субјеката.

4. ЕЛИТИСТИЧКИ ОБРАЗАЦ

Корене елитистичког обрасца за проучавање формирања и реализације јавних политика налазимо у зачетку модерних друштвених наука. Кључни пионирски аутори на овом подручју су Италијани Gaetano Mosca и Vilferdo Pareto, сматрали су да је историја доказала неминовност елитизма (став *"класичног" елитизма*). Развојем друштвених наука ова теза се развила, иако су аутори (Gaetano Mosca, Robert Michels и Max Weber) још увек наглашавали да одређене организацијске и бирократске околности воде у формирање посебних друштвених група које мењају друге облике организације и *"владавину народа"*. При том се, међутим, уврежио поглед да је елитизам облик политике, у којој се елите између себе такмиче за бирачке гласове због придобијања легитимности владавине изабране елите. *"Модерни" елитизам* је, дакле, више критичан и прецизнији при дефинисању узрока за елитистичку владавину – елитизам истовремено образлаже и критикује. Wright C. Milles је тако средином XX века увео *"плуралистички"*, такмичарски или демократски поглед на елитизам, који препознаје елите као унутрашње размрвљене и подељене, које се међусобно такмиче да би преузеле могућност остваривања интереса и захтева неелитних група. Елитизам, према томе, није идеал, већ *"реалност"*. Anthony Downs и Joseph Schumpeter су на овој претпоставци развили теорију о томе како елите максимирају изборну подршку (економски приступ проблему легитимности), а Harold Lasswell и Wright C. Milles развили су део о улози знања и стручњака при политичком одлучивању и надзору над елитама (Parsons, 1995: 248-252).

Елитистичка теорија формирана и извођења јавних политика описује околности и процесе у којима је јавна политика пре свега израз преференци и вредности владајуће елите. Елитистички образац претпоставља друштвене околности великих друштвених неједнакости, када је друштво подељено на две групе, а посебно на: а) велики део друштва (масу) коју сачињавају нижи социјално-економски слој и он је, пре свега, у положају "објекта" политике, и б) веома мали део друштва који је претежно формиран из припадника виших социјалних економских слојева (елита). Елита управља друштвом, пошто је сва моћ сконцентрисана у њиховим рукама. Подељеност друштва на две кључне групе је сразмерно строга. Прелазак из нижих социјалних слојева (потчињене масе) у више социјалне слојеве (владајућу елиту) су веома ретки и сложени. У елитистичком обрасцу је, дакле, елита она која обликује јавно-политички дневни ред, садржину политике и јавно мњење о јавним полити-

Слика 2.2: Елитистички образац
Извор: Дуге, 1992: 29.

чким проблемима на основу вредности које преовлађују унутар елите. Елита, такође, с масом манипулише. Елиту повезују консензуалне вредности очувања система – дакле конзервативизам. При томе је, свакако, могуће да се центри моћи унутар елите између себе такмиче, међутим само у оквиру "дозвољених" јавно-политичких тема. Реалне могућности за расправу имају, наиме, само оне јавно-политичке алтернативе које су сагласне са консензуалним вредностима елите. У таквим околностима су промене јавних политика више изузетак него правило. Ако долази до промена оне су, по правилу, инкременталне – тј. у форми малих додатака или умањења јавних политика. У околностима када је угрожен важећи политички систем елита се одлучује за реформу установа – међутим само у функцији очувања система.

Јавни политички процес потиче само у смеру "од горе ка доле". "Везни члан" између елите и масе у овом процесу је слој службеника и управника који спроводе јавну политику елита. Образац

претпоставља да је маса апатична, слабо информисана и да не изражава јавне политичке захтеве, али и да не утиче битно на формирање јавног мњења. Маса има могућност да утиче на јавне политике само посредно и повремено – преко избора, који имају само симболички значај (формално додељивање легитимности елити која сама влада). Елитистичко формирање јавних политика могуће је у околностима када су масе апатичне или јавне политике чак прихватају због неких њених угодних садржаја на благостање масе. У *polisy* аналитичкој литератури су САД описане као пример елитистичког формирања јавних политика.

Елитистички образац схватамо, дакле, пре свега као "реалистички" образац демократије. Још увек је веома утицајан у САД, иако је изложен критици због неких слабости. Међу њима су и оцене да је елитизам теоријски мање обрађен од других приступа (на пример марксизма или плурализма), као и да су емпиријски аргументи за њега (осим при описивању поделе моћи на националној равни) неубедљиви (Heuwood, 2000: 168).

5. ИНКРЕМЕНТАЛИЗАМ: ЈАВНА ПОЛИТИКА КАО ВАРИЈАНТА ПРОШЛЕ ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ

5. 1 ИНКРЕМЕНТАЛИЗАМ: ПРОЦЕС И ПРОИЗВОД ПОЛИТИЧКОГ ОДЛУЧИВАЊА

Инкрементализам је најчешће дефинисан као *процес* поступног мењања јавних политика са малим променама. Назив потиче од енглеске речи "increment" - прираслица, иако се уистину ради о "умањењу" јавне политике. Инкрементална политичка пракса је вреднована позитивно и негативно. Међу позитивним особеностима оваквог приступа мењања политике можемо навести следеће: обезбеђује стабилност и ограничава могуће грешке до којих може да дође радикалнијим мењањима јавних политика. Ове особености инкрементализма неки аутори убрајају у "рационалне". Свакако је код оних који доносе одлуке омиљенији него покушаји замене (*replacement*) или смене (*terminantion*) јавних политика, која изазива супротстављање коалиције интереса или чак политичке немире.¹⁵

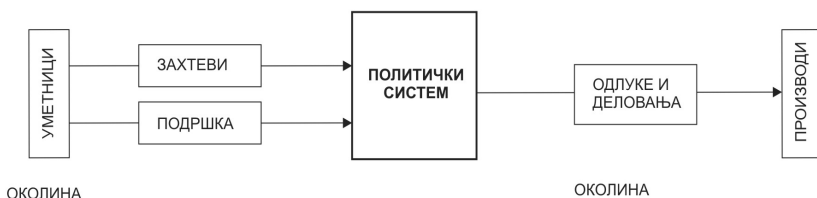
15) Политички начин размишљања о јавним политикама, мењању и напуштању тих политика детаљније у својим радовима описује Lindblom. Седамдесетих година је почео разликовати "инкременталну политику" (*politics*) и инкременталну анализу. У том периоду је почео да прихвата критику инкременталне политике као неефикасног приступа решавању друштвених проблема, али је и даље бранио теорију инкременталне политике.

На другој страни инкрементализам онемогућава целовитије решавање друштвених проблема. Са њим најчешће нису задовољни грађани који желе веће промене појединих политика. До поправке јавних политика долази на основу прогресије одређених поређења, а не на основу целокупне анализе алтернативних решења (Peters, 1986: 119). Они који доносе политичке одлуке, одлучују се за делимичне поправке јавне политике тако да не стављају у питање важност старих одлука, већ траже средства за побољшање стања, а да при том не мењају јавну политику у целини. Оваква политичка пракса може да доведе до веома окошталог и неприлагодљивог система обезбеђивања јавно-политичких услуга. Што су мање промене и што се дуже чува изворна парадигма јавне политике, при увођењу мањих измена, то је више ригидности уграђено у јавну политику (Hogwood in Gunn, 1994: 251).

Појам "инкрементализма" у САД употребљавају такође за описивање *исхода политичког одлучивања (outcomes)* јавних политика – тачније, прорачунског процеса одлучивања. Устаљени начин формирања прорачуна је, наиме, такав да је његова "већина" предвиђајућа и одређена, само за мањи део је предмет "правог" цикличног политичког одлучивања – дакле, инкрементална (о томе, на пример, Hogwood in Gunn, 1994; Peters, 1986). Peters (1986: 120) упозорава да је овакав узорак прорачунске политике карактеристика богатих држава, али не и система које су мање стабилни.

ОКОЛИНА

ОКОЛИНА

Слика 2.4: Системски образац
Извор: Дуге, 1992: 43.

5. 2 КОНЗЕРВАТИВНОСТ ИНКРЕМЕНТАЛИЗМА

У инкрементализму имају "задивљујућа" решења, предност испред оптималних решења проблема (Heineman, Bluhm, Peterson, Kearhy, 1997). "Филозофија" прагматизма и рутине се на тај начин лепи уз бирократски конзервативизам као предострожност и прорачунатост елита које доносе одлуке. Због комплексности

друштвених проблема увек је несигурно да ли ће јавна политика (политика иновација) донети жељене резултате (решење друштвеног проблема) или нежељене последице, а можда чак и неугодан однос између ово двоје (већи или чак превладавајући утицај нежељених последица над жељеним). Нова политика може уистину да досегне циљне групе или само њихов део и да при томе није успешна. Тражење и истраживање алтернативних решења захтева прилично много времена и финансијских средстава, што са аспекта политичара и изборних циклуса, често није пожељно. Напуштање старих политика и увођење нових је, такође признање да су "старе" политике у које је било уложено много јавних средстава – погрешне. "Признавање грешака" није добра легитимација у изборној утакмици. У супротности са тим очување старе политике са мањим поправкама значи политички одзив за потребе решавања друштвених проблема, истовремено и редуковање конфликта, више могућности за политички консензус о јавно-политичким променама и очување политике стабилности. Због тога се политичари, по правилу, одлучују на начин да се "некако провуку" кроз ситуацију ("muddleina through"),¹⁶ када су већ присиљени деловати.

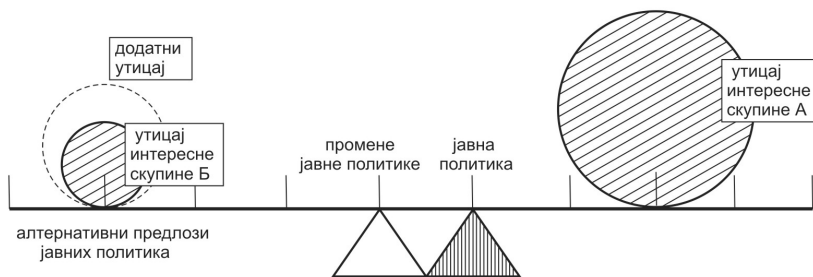
Поред оштрих критика због инерције, неиновативности и конзервативности инкрементализам је присутан у релативно стабилним друштвима која су "ухваћена" у његову политику. Понекад је разлог за то недостатак сагласности о друштвеним вредностима и циљевима које би водиле политичаре ка темељитијем преобликовању, напуштању или озакоњењу потпуно нових јавних политика. Прави изазови оваквој политици су темељна преобликовања друштва (на пример у демократским променама последњег таласа, када друштва уводе радикалне промене у социјалном животу, у економији и политици), природне катастрофе, велики технолошки изуми и друге ванредне околности које приморавају ванредне (јавне) политичке одзиве.

6. СИСТЕМСКИ ОБРАЗАЦ: ЈАВНА ПОЛИТИКА КАО СИСТЕМСКИ ПРОИЗВОД

Системски образац представља политички процес као организовану и комплексну целину узајамно повезаних и узајамно зависних делова – уметака из околине, политичког система као "црне кутије"

16) Lindblom је 1959. године објавио есеј "The Science of Muddling through" у коме је описао такву праксу, а његови критичари пребацили су аутору да есеј садржи и елементе наговарања на инкрементализам.

и производа политичког одлучивања који се враћају у окружење. Уметке који долазе из околине у политички систем, у облику захтева и подршке, политички систем преради у одлуке и активности које утичу на околину. Околина на ово реагује са новим захтевима и подршком. Посредници (политичке странке, интересне групе, масовни медији) преносе захтеве околине у политички систем. Тиме што утичу на токове захтева и подршку из околине у политички систем, играју улогу "вратара" (gate keepers). Политички систем се у овом обрасцу одазива и делује пре свега тако да дугорочно обезбеђује равнотежу и политичку стабилност. У литератури налазимо много више или мање комплексне варијанте изворног Fastovog обрасца.¹⁷ На слици 1. 4 представљамо једну од једноставнијих.

Слика 2.1: Интересо групни образац
Извор: Dye, 1992: 27.

Дефинисање појединих чланова у системском обрасцу је релативно комплексно. Тако међу особеностима *околине* која формира захтеве и даје подршку политичком систему налазимо следеће: друштвено благостање, урбанизација, привредни систем, степен образовања, социјална (класна) структура државе, расни, односно етнички састав и религиозни састав. *Политички систем* обухвата уставно уређење, особености јавне управе (бирографије), страначког система, структуру моћи (поделу власти), начине политичког учешћа, особености интересно-групног система и значаја елита. Видљиво из политичког система су и конкретне јавне политике. У америчкој литератури су посебно наглашене следеће: политика људских права, образовна политика, политика благостања, здравствена, спољна, одбрамбена, пореска политика и политика потрошње.

17) David Easton је објавио књигу "The Political System", пионирско дело на овом подручју, године 1953. код издавача Alfred A. Knopf из Њујорка. Своје друго, најпознатије дело "A Framework for Political Analysis" објавио је 1965. године код издавача Printice-Hal, Englewood cliffs у Њујорку.

Између три кључна члана у системском обрасцу делују бројна повезивања. Одговором на доња питања можемо закључити како систем делује:

- како снаге из околине и прилике утичу на политичке, владине установе, процесе и понашање?
- какви су ефекти политичких и владиних институција, процеса и понашања на јавне политике?
- какви су ефекти из околине и друштвених прилика на јавне политике?
- какви су повратни ефекти (feedback) јавних политика на силе у околини и на прилике у околини?
- какви су повратни ефекти (feedback) политичких и владиних институција?
- какви су повратни ефекти (feedback) јавних политика на политичке и владине установе, процесе и понашање?

Системски образац је у policy анализу донео неке важне новине. Због нужне ограничености и поједностављења има, слично као и други обрасци, своје предности, али и слабости. Предности системског обрасца, када се пореди са другима, су, пре свега следећи: системски приступ је донео већу научну ригорозност, а институционални приступ је надмашио друге приступе у могућностима уважавања особености друштва и свих политички важних играча у анализи и тежњи ка целовитом размишљању о процесима политичког одлучивања. Од његових слабости се обично помињу следеће: наглашавање реакције система и очување политичке стабилности. Последње му доноси ознаку конзервативизма, пошто преузима либерални образац демократије, без критике његових структурних слабости и унутрашњих супротности (Heywood, 2000: 108, 109).

7. УПОТРЕБА ОБРАЗАЦА

Представљени теоријски приступи, односно обрасци су поједностављења стварности која помажу у разумевању комплексних емпиријских процеса формирања и реализације јавних политика. Свакога од њих могуће је смислено употребити само у реалним околностима које се бар угрубо уклапају с претпоставкама обрасца. Можемо их користити на поједностављен начин, мада са свешћу о поједностављењу комплексних стварних појава. У складу са Ласвеловом поруком да је добра policy анализа мултиметодска

(бар са различитим приступима које употребљавамо истовремено, боље захватамо истинску комплексност) могуће је обрасце који се између себе не такмиче, односно узајамно се не искључују, употребљавати комбиновано. При употреби обрасца не смемо некритички занемаривати чињеницу да су описани обрасци били претежно формиран у веома специфичном америчком окружењу (САД).

Са словеначког превео

Зоран Милошевић

ЛИТЕРАТУРА

- Aspinwall, Mark in Gerald Schneider (2001): Institutional Research on the European Union: Mapping the Field, u: Schneider in Aspinwall (Ur) (2001), str. 1 . 18.
- Cernu, G. Philip (1990): The Changing Architecture of Politics. Structure, Agency, and the Future of the State, Sage, London, Newbury park, New Delhi.
- Dunn, William (1994): Public Policy Analysis, prentice-Hall, inc., Englewood Cliffs. New Jersey.
- Gdešić, Ivan (1995): Političko odlučivanje, Alinea, Zagreb.
- Heineman, A. Robert, William T. Bluhm, Steven A. peterson, Edward N. Kearny (1997): The World of the Policy Analyst. Second edition. Chatham House, Chatham NJ.
- Heywood, Andrew (2000): Key Concepts in Politics, Macmillan Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- Hogwood, W. Brian in Lewis A. Gunn, (1984): Policy Analysis for the Real World, Oxford University Press.
- Howlett, Michael in M. Ramesh (1995): Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems, Oxford University Press.
- Ostrom, Elinor (1999): Institutional Rational Choice. An Assessment of the Institutional Analysis and Development Framework, U: Sabatier, (Ur) (1999), str. 35 – 71.
- Parsons, Wayne (1995) Public Policy, Edward Elgar, London.
- Peters, Guy (1986): American Public Policy: Promise and performance. Second Edition, Macmillan, London.
- Sabatier, A. Paul, (Ur.) (1999) Theories of the Policy process. Theoretical Lences on Public Policy, Westview Press, Boulder, Colorado, USA, and Westview press, Cumnor Hill, Oxford, United Kingdom.
- Schneider, Gerald in Mark Aspinwall, (Ur.) (2001) The Rules od Integration. Institutional Approaches to the Study of Europe, Manchester University press, Manchester and New York.

- Skocpol, Theda (1998) Bringing the State back In, u: Christopher and Michael Hill, The Policy Process: A. Reader, Second Edition, Prentice Hall. London, str. 126 – 139.

Danica Fink Hafner

**University of Ljubljana Faculty of Humanistic Sciences
Republic of Slovenia**

THE MODELS FOR PUBLIC POLITICS ANALYSIS

Summary

Political analysts have developed several theoretical models helping the understanding of empirical processes of decision-making in public politics, the significance of these processes as well as their effects. Various models reflect various political practices and can be used only in certain circumstances such as fulfillment of certain preconditions. In this work there are presented several most famous models. They are not excluding each other, nor they are positioned in rivaling relations, but instead they often complement each other.

Key Words: politics, analysis, public politics, institutionalism, interest group model, elitist model, incrementalism

МЕНАџМЕНТ, КОМУНИКАЦИЈЕ И ПОЛИТИЧКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

257

Драган Суботић

ЛИДЕРСТВО И ПРОЈЕКТНИ МЕНАџМЕНТ У
ПОЛИТИЦИ

УДК:
005.1:32
Примљено:
12. децембра 2007.
Прихваћено:
18. децембра 2007.
Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 257-286.

Драган Суботић
Институт за политичке студије, Београд

ЛИДЕРСТВО И ПРОЈЕКТНИ МЕНАЏМЕНТ У ПОЛИТИЦИ

Сажетак

Аутор пише о пројектном менаџменту у политици, дефинише појам пројекта, пројектних активности и анализира састав, структуру и функције пројектних тимова. Идентификује стилове лидерства, типове личности руководиоца пројекта, као и значај пројектног менаџмента у политичким активностима и процесима.

Кључне речи: Политика, пројектни менаџмент, тимски рад....

1. ПРОЈЕКАТ, ПРОЈЕКТНИ ТИМ, ТИМСКИ РАД (ТЕМЕЉНИ ПОЈМОВИ)

1.1. УПРАВЉАЊЕ ПРОЈЕКТИМА У ПОЛИТИЦИ (ПОЈАМ И САДРЖАЈ)

Пројектни менаџмент у политици је испуњење дугорочних политичких интереса и циљева преко људи, политичких средстава и институција. Подразумева организовање, планирање и контролу ресурса придружених пројекту, заједно са развијеним конструктивним међуљудским односима учесника у пројекту и оних из других институција. Руководилац тима је „централна фигура која организује, усмерава и координира рад чланова пројектног тима, мотивише чланове и решава конфликте, а све у циљу реализације пројекта. Мора да се ангажује, организује и да управља комуникацијом у организацији. Руководилац мора бити добар комуникатор, да поседује потенцијал да води људе, моћ, јасно дефинисан циљ и правац

којим ће до њега стићи. Идеални руководилац не постоји, већ се избору вође приступа од ситуације до ситуације.

Активности планирања пројекта захтевају доста времена, али, дугорочно посматрано, штеди време и количину уложеног труда и рада при чему се смањују ризици. Управљање пројектима омогућује фокусирање на приоритете и циљеве, праћење реализације, прилагођавање променама и контролу над оствареним резултатима.

Карактеристике пројекта су:

- а) дефинисани животни век,
- б) дефинисани и мерљиви резултати,
- в) дефинисани ресурси (људи, време, трошкови) као и
- г) организациона структура са дефинисаним одговорностима у управљању пројектима.

Пројекат се дефинише као „привремена, у организационом смислу – *ad hoc* организација“ која је потребна да би се дошло до планираног циља.

Дефинисање визије у суштини представља идеју о томе како ће нешто изгледати у будућности, изражено на начин који је свима разумљив и који гради осећај посвећености оних који ће радити на пројекту. Није неопходно ангажовати превелик број људи у процесу дефинисања визије.

Онда када је дефинисана политичка визија, потребно је прецизно дефинисати циљеве и тиме одредити начин на који ће се пратити рад на пројекту.

У пројектном циклусу препознаје се неколико фаза тзв. пројектне документације¹

Планирање пројекта започиње јасним разумевањем визије и истицањем онога што се жели пројектом постићи. Кључни део пројектне документације, који у себи садржи све неопходне елементе (снимке постојећег стања у окружењу и области у којој се пројекат изводи, анализе, предлоге, радне планове, буџет...) је предлог пројекта (Project proposal), заснива се на следећим документима:

- иницијативни пројектни документ (Project initiation Document - PID) и

1) Влада Републике Србије и агенција за унапређење државне управе; Београд, октобар 2003, приредили Соња Игалов, Слађана Милошевић; Бранислав Анђелић, е-управа (електронска државна администрација у Републици Србији, Влада Републике Србије – Агенција за унапређење државне управе, Београд, април 2002.

- референтни оквир предлога (Term of Reference – TOR).

Буџет, је важан део пројектне документације који треба да ис-каже колики су трошкови за све предвиђене активности у буџету. Осим тога, буџет нам служи као водич и контролни механизам током саме реализације пројекта.

Када се започне са реализацијом пројекта, новац се троши на начин и у времену како је то предвиђено буџетом и предлогом пројекта.

Анализа политичког ризика, обухвата идентификацију свих ризика који се могу појавити у пројекту, процену њихових утицаја и, што је такође важно акције које ће се спровести да се ризици умање или неутралишу. Ризици се процењују у односу на резултате које желимо да постигнемо. Ризици се могу поделити на краткотрајне и дуготрајне.

Краткотрајни подразумевају тренутни утицај, нпр. промена потребе за одређеним регулативана, а дуготрајни ризик је промена стратегије и кључних чланова пројектног тима.

1.1.1. ПЛАНИРАЊЕ ПРОЈЕКТА

Планирање пројекта је процес који за резултат има израду плана који омогућава да се пројекат успешно води и заврши. Одређено време се посвећује планирању и током фазе реализације пројекта. Резултат планирања се састоји у томе:

- да сви задаци потребни да се изведе пројекат треба да буду идентификовани, као и њихов обим и структура;
- међузависност за све задатке и групе које раде на пројекту;
- идентификација свих ризика који се могу појавити у пројекту;
- планови по којима ће се изводити пројекат;
- начин на који ће осигурати да се реализацијом пројекта остваре резултате (контролни механизам).

а) Заинтересоване стране у пројекту

Руководилац пројекта одговоран је за цео пројекат. Рад на пројекту захтева много учесника са којима руководицац пројекта мора да има добре везе. Заинтересоване стране треба да буду укључене на самом почетку. Све оне немају исти значај па је потребно идентификовати оне који могу значајно да утичу на пројекат.

б) Састављање пројектног тима.

Процес потребног персонала подразумева да се за сваку активност одреди професионални профил за сваког члана тима, затим да се изаберу конкретне особе које задовољавају критеријуме постављеног профила, а такође да се утврди потребно време. У сваком тиму потребно је да постоје тимске улоге тј. улога вође тима, вишег извршиоца или извршиоца. Постоје различите поделе улога у оквиру тима које чланови тима преузимају сходно својим карактерним цртама и личним особинама. Ако једна улога недостаје, руководиоца пројекта мора да је предузме.

Успешан руководиоца пројекта није само менаѢер већ и добар лидер. То значи да он инспирише и води своје сараднике и флексибилан је у примени различитих стилова управљања.

в) Одређивање активности

Циљ ове фазе је да прецизно дефинише листу активности, појединачну одговорност и временске рокове за испуњење плана.

г) Одрживост пројекта

Да би пројекат успео пре почетка рада треба се уверити у то да постоји вероватноћа да ће успети.

д) Оцена плана

Без обзира на то како добро је изграђен план, потребно је да се за сваку активност одреде потенцијалне сметње и проучи њихов утицај. У овом процесу могу бити од помоћи они који су изван њега. Они најпре могу да увиде и пруже прилику тиму да га одбрани.

1.1.2. РЕАЛИЗАЦИЈА ПРОЈЕКТА

Формирањем тима, руководиоца је дужан да свим члановима тима презентира програм. Свим члановима тиме треба дати прилику да питају. Чланови тима треба да знају који су значајни кораци у пројекту, каква ће бити њихова улога и које су њихове конкретне одговорности, како би били мотивисани за остваривање циљева.

а) Вођење

Сваки члан тима је особа за себе. Руководиоца пројекта мора познавати и проучити сваког појединачно као би применио стил и начин који том појединцу одговарају. Стили вођства зависе и од тога колико времена руководиоца пројекта има на располагању.

Развијање тимског духа. Ради успешности у тиму, појединци морају да науче да раде заједно. Ако су сви чланови тима упознати са тим, ко шта ради и ко је за шта одговоран, тада нема разлога за конфликт и неразумевања. Састанци тима треба да послуже за похвалу свим члановима тима и јачање тимског духа.

У развоју тима разликујемо неколико фаза:

- фаза формирања (forming),
- превирања (storming),
- деловања (performing),
- нормирања (norming) и
- трансформисања (high performing).

б) Одлуке тима

Потребно је утврдити процедуру доношења одлука. Тако ће се чланови тима научити да је поштују што ће убрзати читав процес. Један од погодних принципа у процесу доношења одлука је принцип сигурно (safe).

в) Комуникациони план

Сви чланови тима морају имати приступ информацијама на време, а оне се морају редовно ажурирати и снимити. На раду у пројекту појављује се велики број података који могу користити не само током тог пројекта већ и за неке друге пројекте. Чланови тима су дужни да редовно достављају информације у свим облицима у којима их поседују (штампано, електронска форма).

г) Састанци пројектног тима

Састанци се одржавају редовно како би се дискутовало о прогресу и ономе што је постигнуто за везане рокове. Ове састанке треба водити како би се развијао тимски дух и сви чланови тима упознају са тренутним стањем пројекта. Састанци се одржавају једном месечно, али исто тако и у време важних датума везано за план. Потребно је тачно дефинисање почетка и краја састанка. Потребно је дефинисати којој теми ће се посветити колико времена.

1.1.3. МОНИТОРИНГ И КОНТРОЛА ПРОЈЕКТНИХ АКТИВНОСТИ

Систем праћења треба поставити тако да се потенцијални проблеми могу лако уочити како би се на њих правовремено реаговало, праћење напретка, омогућује комуникацију између свих заинте-

ресованих страна у пројекту и чланова тима како би се кориговала евентуална одступања од плана. Саставни део посла сваког од чланова тима састоји се у сталној изради извештаја о праћењу.

а) Контрола пројекта

Контрола пројекта значи контролу процеса и резултата. Контрола процеса односи се на проверу поштовања предвиђеног учешћа свих заинтересованих страна. Контрола резултата подразумева проверу остварених достигнућа (outputs) у међуфазама, по завршетку сваке фазе или коначном завршетку пројекта.

Контролу могу вршити чланови контролног тима у оквиру тима за извођење пројекта: шефови тимова, руководилац пројекта, надзорни одбор за пројекат. У случају да пројекат финансирају друге институције могуће је да контролу напретка пројекта врше и представници наведених институција.

б) Управљање пројектом

Сваки план колико год био савршен, онда када почне реализација јављају се многи проблеми. Чланове тима је потребно охрабрити да говоре о проблемима и научити их да користе одређене технике за решавање проблема. Промене су неминовне у пројекту па је флексибилност важна.

Пре било какве промене мора се проучити утицај исте на пројекат и преиспитати распоред, буџет и ресурси. Потребно је размислити и о алтернативама и да ли постоји други начин да се постигну циљеви пројекта. Са променама треба да се сложе заинтересоване странке и наручилац.

б) Евалуација

Евалуација представља оцењивање онога што је постигнуто и може да се врши на основу дефинисаних критеријума, норми или сопствених способности. Евалуација се може вршити пре почетка реализације и након завршетка пројекта.

Евалуацију може изводити неко унутар организације или изван ње. Могу је вршити донатори, извршиоци, учесници или окружење.

1.2. ПРОЈЕКТНИ ТИМОВИ

Тим је специфична врста мање групе која има заједничке интересе и циљеве. Можемо га дефинисати као групу чији чланови имају комплементарне вештине и окупљени су око заједничке свр-

хе или скупа радних циљева, за чије остварење су подједнако одговорни.

За групу можемо рећи да је то скуп појединаца који деле неку значајну карактеристику која утиче на понашање чланова те групе.

Прва разлика је у томе што у групи учинак по правилу зависи од учинка сваког појединца. Учинак тима, зависи, од појединачног доприноса и производа колективног рада – укупног резултата свих чланова тима који раде у хармонији.

Друга разлика се односи на питање – на коме лежи одговорност посла. Чланови групе ће ујединити своја средства за постизање циљева, мада се мери индивидуални учинак кад дође до доделе награда. Они не прихватају одговорност за било чије резултате осим за своје. За разлику од тога, тимови се усресређују на појединачну и заједничку одговорност. Они раде заједно да створе неки резултат (неки производ, услугу или одлуку), који представља њихов укупни допринос, а сваки члан дели одговорност за тај резултат. Једна од кључних разлика је у томе што у групи сваки члан одговара за свој рад супервизору, а у тиму чланови имају одговорност једни према другима.

Трећа разлика – док чланови групе имају заједнички интересни циљ, чланови тима имају заједничку приврженост политичкој сврси. Ове сврхе се најчешће односе на побеђивање у неком виду, као, на пример, бити први или најбољи у изборима и слично. Чланови тима који се уједињеним снагама усмеравају ка узвишеним сврхама, повезани су специфичним радним циљевима, улажу велики део себе у рад тог тима.

По Морману тимови су категорисани у неколико уобичајених типова који се разликују на основу три димензије.

а) Прва се тиче његовог задатка или сврхе. Посматрајући тако можемо их поделити на радне тимове (*ad hoc*) или тимове за унапређење и развој. Радни тимови се првенствено баве послом који обавља организација. Да би ефектно постигли своје циљеве и резултате користе се ресурсима политичке организације или институције. Тимови за унапређење су првенствено орјентисани на задатак, повећавају ефикасност процеса који организација користи.

б) Друга димензија се тиче времена. У том погледу их можемо поделити на привремене и трајне тимове. Привремени тимови се

успостављају због неког специјалног пројекта са одређеним роком. Чим обаве свој задатак они се распуштају (на пример, привремени маркетиншки тимови за изборе). Трајни тимови остају недирнути све док организација делује или док не пређе на други начин деловања који не подразумева тимски рад.

в) Трећа димензија се тиче повезаности тима са целокупном структуром политичког ауторитета организације.

Тимска структура анализира организованост, распоред и трајност постојеће политичке групе. Структура се може приказати као анализа позиција, улоге, међуљуских односа или система реаговања чланова групе на шира политичка збивања у друштву, односно у датој политичкој организацији.

За формирање и постојање тима првенствено су важни циљеви због којих је група настала. Сваки тим има своје карактеристике: сложеност тима, интензитет интерперсоналних односа, утицај тима на целокупну организацију, формалност чланства тима и трајање тима (краткорочни и дугорочни). Сваки тим поседује препознаљив политички, односно маркетиншки идентитет, укључујући ту и политички имиџ са свим карактеристичним обележјима.

1.3. ТИМСКИ ПОЛИТИЧКИ РАД

Под тимом се подразумева „посебан облик формалне организације заједничког рада мањег или већег броја људи, које повезују постављени политички задаци и циљеви, планирани посови и исти или приближно исти мотиви и интереси“, а у ширем смислу однос једних чланова према другим и њихово понашање што сачињава климу у тимском раду.

Од организације зависи осмишљеност тима, а из искуства у пракси се показало да добро замишљен и успешно организован тимски рад обезбеђује позитивну синергију у политици. Другим речима испоставило се да добро осмишљен и укомпонован тимски рад повећава политичку позиционираност појединих субјеката у политичком животу.

За ефикасан рад управљачког тима осим доброг дизајнирања потребне су и друге одговарајуће предпоставке и то:

- а) Поспешивање различитог мишљења;
- б) Избегавање ефективних конфликта;
- в) Неговање фокусиране активности;

- г) Подстицање креативног мишљења;
- д) Интегрисање у тимски рад и
- ђ) Обезбеђивање отворене комуникације.

2) Управљачки тимови

Управљачки тим је колегијално тело састављено од три или више чланова чији је задатак да одржавају или да учествују у управљању политичким субјектом. То су најчешће управни, извршни и надзорни одбори а могу се сматрати и комисије које се оснивају као поноћна радна тела за припремање и предлагање важних одлука.

Управљачки тимови су унапредили процес управљања и поједноставили процедуру одлучивања, побољшали и учинили ефикаснијим процес имплементације донетих одлука. Ови тимови имају следеће улоге:

- а) Именовање генералног менаџера;
- б) Учесће у избору и именовању заменика;
- в) Доношење стратешких политичких одлука;
- г) Доследно спровођење и доношење одговарајућих општих политичких аката, докумената и слично;
- д) Доношење дугорочних планова политичког деловања;
- ђ) Јачање угледа и репутације политичке странке и институције.

Управљачки тим треба да буде састављен од компетентних, одговорних, способних, поузданих, угледних и вредних људи различитог стручног профила, свакако уз неопходну идеолошку и политичку легитимност.

Супериорност тимског управљања проистиче из богатства знања, вештина и способности његових чланова. Стручни и морални квалитети, ставови и интересовања способности и вештине чланова тима треба да су компитабилни жељеним профилем личности.

3) Тимове за решавање проблема оснива, организује, усмерава, води и контролише менаџмент политичке странке, ако је реч о Народној скупштини и посебном одлуком организује у виду Анкетног одбора. Унапред им утврђује циљеве и задатке као и састав тима, одређује чланове водећи рачуна да у тим уђу проверени експерти компетентни и ауторитативни појединци, упорни и способ-

ни људи, самоиницијативни и креативни интелектуалци различитог профила и богатог искуства у јавном и политичком животу.

Тимови за решавање проблема нису стална већ привремена стручна или експертска тела Политичког савета или Председништва странке и трају само дотле док се проблем не реши или на неки начин “заобиђе”.

Да би тимски рад успешно функционисао потребно је да се добро организационо дизајнира тим и то се врши кроз следеће активности:

- а) Дефинисање друштвених, политичких и других улога;
- б) Одређивање концепта и састава политичког тима;
- в) Одржавање тренинга;
- г) Одређивање концепта рада;
- д) Награђивање чланова тима;
- ђ) Изграђивање и јачање поверења.

Успешан тим у политици треба да обухвата следеће компоненте:

- а) Иноваторе;
- б) Промотере;
- в) Аналитичаре;
- г) Организаторе;
- д) Продуценте;
- ђ) Контролоре;
- е) Подржаваоце;
- ж) Саветнике, као и
- з) Интеграторе.

Иноватори су мислећи и креативни чланови који увек изналазе боља или оптимална решења углавном у равни стратегијске визије и активности.

Промотери су људи који брзо увиде битно од небитног што је веома важно за актере политичког процеса. Њихов циљ је да уз помоћ свога стеченога и урођеног дара препознају паметне идеје и рационалне предлоге и да их промовишу. Веома су комуникативни и лако успостављају контакт са људима, поготово са онима који другачије мисле.

Аналитичари су добри познаваоци политичких збивања, али и стурке и науке. Циљ је да се доносе рационалне мудре и промишљене одлуке, и у политичкој рационализацији то се моће постићи само уз детаљну анализу свих донетих и могућих одлука.

Организатори су људи од акције. Њихов задатак је да чланове тима организују да раде оно за шта су задужени, прате организују и реализују активности политичког тима као целине и стварају повољан амбијент.

Продуценти су појединци обдарени за политички маркетинг. Њихов задатак је да што успешније у јавности пласирају резултате тимског рада.

Контролори су појединци задужени за контролу, („политичка коректност“) да све буде по закону и да се поштују важећи стандарди, да се не повреде уобичајени критеријуми и норме.

Подржаваоци шире позитивну енергију доприносећи стварању повољне климе у тиму. Они охрабрују, подстичу и мобилишу оне чланове који исказују неповерење. Веома су важни у раду политичких коалиција и савеза.

Саветници могу тачно да утврде шта је корисно а шта штетно за тим и његове чланове и треба својим саветима и искуством да спрече доношење погрешних и штетних одлука.

Интегратори су задужени да све функционише како треба, односно, управљају политичким конфликтима. Они зближавају и мире, уједињују и интегришу. Њихов циљ је да се политички конфликти држе под контролом.

б) Одређивање тима

Концепт и састав тима опредељују циљеви и планирани политички задаци. У зависности од делатности којом ће се тим бавити процењују се број и структура потребних кадрова, да би биле заступљене све неопходне улоге како би тим успешно функционисао. Регрутовању људи за тим се мора приступити пажљиво јер се људи у много чему разликују као што је: особине, степен образовања, навике, склоности, мане, врлине, радне способности, таленат и друго. Погрешно и неадекватно конципиран и састављен тим не може успешно радити и функционисати. Чланови тима не треба да се међусобно доживљавају као конкуренти и ривали, него као пријатељи и сарадници на истом послу.

в) Одржавање тренинга

Да би новоформирани тим успешно радио, неопходне су одговарајуће припреме и тренинзи како би се чланство оспособило за тимски рад и квалитетно извршавање преузетих обавеза. Тренинг је својеврстан вид обуке чланова тима којом се потврђују постојећа и стичу нова знања, усавршавају постојеће и увежбавају нове вештине, проверавају постојеће и развијају нове способности.

г) Одређивање концепције рада

Радни тим треба да има дефинисану и добро постављену концепцију свога у првом реду – оперативног рада и деловања. Чланови радног тима треба да знају како ће се и када понашати, како ће реаговати у појединим ситуацијама и како ће се заштитити од спољних и других изазова и утицаја. Добра концепција подразумева прецизно појашњавање начина рада и поступање свакога члана тима, понаособ и тима као целине.

д) Награђивање чланова тима

Неопходно је пронаћи праву меру и систем награђивања избалансирати тако да сви буду задовољни.

ђ) Изграђивање и јачање поверења између чланова тима

Један од најзначајнијих фактора успешног рада и функционисања радног тима је поверење између његових чланова. Поверење се изграђује, стиче и негује. Чланови тима се цене и поштују по резултатима претходног и текућег рада по доказаним способностима и квалитетима, по потврђеном ауторитету и интегритету. Степен поверења највише зависи од интегритета, компетентности, конзистентности, лојалности и отворености људи који га граде и негују.

Ипак, тимски рад није идеалан тако да има своје предности и недостатке. првенствено се његове предности испољавају у резултатима које тимски рад остварује. Тимски рад повећава радну мотивацију, повећава продуктивност рада, повећава политичку флексибилност и стабилност, унапређује способности и вештине, повећава оданост и циљевима, побољшава комуникацију, ствара осећај задовољства и сигурности.

Уз бројне предности тимски рад показао је и одређене недостатке: стрес и фрустрације, ограничавање развоја лидерства и бојазан од презасићености тимским радом.

2. ЛИДЕРСТВО И ПРОЈЕКТНИ МЕНАЏМЕНТ У ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ

2.1. ЛИДЕРСТВО (ПОЈАМ И ФУНКЦИЈА ОД ЗНАЧАЈА ЗА УПРАВЉАЊЕ У ПОЛИТИЦИ)

„Пројект менаџмент“ или на српском, управљање пројектом, није ништа друго до, „научно заснован и у пракси проверен концепт којим се, уз помоћ одговарајућих метода организације, планирања, вођења и контроле врши рационално усклађивање ресурса и координација потребних активности да би се одређени пројекат реализовао на најефикаснији начин“. Практично то значи управљање обимом пројекта, временом, трошковима, квалитетом, уговарањем, набавком, људским ресурсима, комуникацијама, конфликтима, могућим променама и управљање ризиком. Ко све то савлада има шансу да стигне до краја започетог посла. Као најбоља метода за ефикасно управљање пројектом, данас се у свету, па и код нас, користи концепт „project management“. Развијен је у САД приликом реализације великих војних програма и пројеката. Ни данас није напуштен, али је проширен и на друге области привредног живота. Поготово тамо где је реализација пројеката везана за одређене перформансе у планираном времену и задатим трошковима.² Пројектни менаџери су „управо ти људи који могу са успехом да воде и највеће пројекте, изградњу термо или нуклеарних централа, али и мање послове као што су реконструкције разних објеката, рецимо, школа, увођење грејања у зграде или постављање нове организације у фирму или државну управу.

Осим великог знања, искуства и организационих способности, пројект менаџер мора да има и „жицу“ за складан тимски рад. Јер и у најмањи подухват обично су укључене многе стурке, тако да од вештине и умећа управљања тим различитостима веома често зависи и успех целокупног посла.³

Kotter је 1990. године објавио књигу „Снага за промену, како се лидерство разликује од менаџмента“.⁴ Термин лидерство користи у два значења. Односи се на процес који усмерава људе или процес који усмерава њихове идеје. Обично се за некога каже да је обезбедио лидерство у остварењу неког пројекта. Некад се термин

2) „Умешност управљања“, Политика 29. мај 2004.

3) Исто,

4) Kotter P.J., „A Force Change, How Leadership Differs from Menagement“, The Free Press, New York, 1990.

односи на групу људи која обезбеђује лидерство у организацији. Kotter користи термин у првом значењу. Друго значење изазива забуну, јер сугерише да свако ко је на лидерској позицији обезбеђује лидерство.

У књизи под насловом „Вођење промена“ Kotter⁵ 1996. године разрађује идеју о лидерству као начину управљања променама трансформационог карактера у политичким организацијама. Лидерство дефинише како будућност треба да изгледа, повезивање људи са визијом и инспирација да се визија оствари независно од препрека. Трансформација захтева жртве, предност и креативност, а то није могуће постићи принудом.

Још значајнији задатак лидера јесте у стварању јаким неформалних односа у политичкој организацији. У многим организацијама неформални односи међу чланством и партијском структуром представљају проблем. Неки аутори наводе да су лидери одговорни за три важна задатка у политичкој организацији и институцији:

1) Прави политички лидери морају створити стабилно интерно окружење. У том случају, ствара се окружење у којем политички актери могу да се суочавају са проблемима, расправљају о њима и заједнички изналазе начине достизања циљева;

2) Лидери су одговорни за усмеравање, заштиту, оријентацију, управљање политичким конфликтима и креирањем норми. Менаџери у компанији, на пример, ове проблеме решавају на мање креативне начине од лидера. Лидери усмеравају проналазећи „скривену“ енергију организације. Они обезбеђују заштиту људи управљајући променама у организацији. Улогу оријентације лидери спроводе узимајући у обзир политичку реалност и основне вредности. Конфликте решавају креативношћу и учењем.⁶

3) Лидер мора да има емоционални капацитет да толерише несигурност, фрустрацију и бол. Мора бити способан да постави тешка питања без видљиве емотивности. У том смислу, један од задатака лидера јесте да исказује поверење које ће његове следбенике мотивисати у достизању циљева.

У једној од студија о лидерству наводи се десет функција лидера у политичкој организацији и лидери се међусобно разликују по томе како их извршавају. То су:

- прецизирање циљева који се желе постићи;

5) Kotter P.J., „Leading Change“, Harvard Business School Press, Boston Mass, 1996, str. 27.

6) Heifetz R.A., Laurie D.L., „The Work on Leadership“, 1998, str. 171.

- афирмација групних политичких вредности; потреба, интереса и норми;
- мотивација других да остваре циљеве;
- управљање процесима путем којих се остварују колективни циљеви;
- остварење јединства у контексту плурализма и различитости (на пример, постојање легалних политичких фракција у странци);
- креирање атмосфере међусобног поверења и стабилности;
- образовање и учење;
- служење као симбол групног идеолошког идентитета (и политика као служба народу);
- репрезентовање интереса групе према споним субјектима;
- обнављање и прилагођавање организације турбулентним променама у средини.

Веома је уважено мишљење Р. Druckera који тврди да улога лидера у организацији осигурава да његови следбеници и организација раде праве ствари. Лидерство не чини популарност лидера, већ резултати које организација остварује. Самим тим лидерство није ранг, привилегија, титула или новац. Лидерство је одговорност.⁷

Традиционалан начин рада био је окренут прошлости, а не будућности. Главни задатак организације био је задржавање обичаја и традиције и општеприхваћено мишљење било је да је то довољно добро за успешно вођење организације. Менаџери су се најчешће опирали новитетима, штитећи постојећи начин рада тврдњом: „Увек смо радили овако, то је проверена метода“.⁸

Лидерство је феномен који укључује вођу, али и све запослене којима треба омогућити да учествују у креирању циљева и да схвате да су они битна својства у њиховом реализовању.

Лидерство је интегрални део менаџмента и представља динамичан и комплексан процес који је усмерен унутар или према окружењу организације. Унутар организације лидерство се своди на усмеравање људи и утицај на њихову мотивацију, док према окружењу лидерство има задатак да одређује визију организације, омо-

7) Drucker P.F., „Introduction in The Leader of the Future“, ed. By Henegbein F. et al., Josse-Buss Publishers, San Francisco, 1996, str. 11.

8) Kamp D., „Menadžment XXI stoleća“, M.E.P. Consult. Croma, Zagreb, 2000, str. 136.

гући њен развој и раст у складу са визијом и, такође, да обезбеди жељену стратегијску позицију на политичком тржишту.

XX век	XXI век
Структура - Бирократска - Више нивоа - Организована уз очекивања да ће се руковођењем бавити менаџмент вишег ранга - Карактеришу је пракса и процедура из којих произилазе многе компликоване везе међусобне зависности Системи - Ослањају се на мали број система обраде информација о учинцима - Податке о учинцима дистрибуирају само руководиоци	Структура - Небирократска, са мање правила и мањим бројем запослених - Ограничена на мањи број нивоа. - Организована уз очекивања да ће менаџмент да води, а запослени нижег нивоа да руководе. - Карактеришу је пракса и процедура из којих произилази минимална међусобна зависност, неопходна да се задовоље потрошачи. Системи - Ослањају се на велики број система обраде информација о учинцима, са посебним акцентом на подацима о потрошачима

Процес лидерства представља функцију лидера, чланова група и ситуационих варијабли. Овај модел помаже да лакше разумемо утицај ситуације на ефективност лидерства.

Лидерство у политици се најбоље може разумети познавањем његових основних варијабли: карактеристика и особина лидера, понашања и стила лидера, карактеристика чланова групе и интерне и екстерне средине.

Идентификујемо десет функција лидерства:

- 1) Постављање циљева.
- 2) Афирмација и регенерација битних групних вредности.
- 3) Мотивација других да остваре циљеве.
- 4) Управљање процесима путем којих се остварују колективни циљеви.
- 5) Остварење јединства напора у оквиру контекста плурализма и различитости.
- 6) Креирање атмосфере заједничког поверења.
- 7) Образовање и учење (обука и тренинг).
- 8) Служење као симбол групног идентитета.
- 9) Репрезентовање интереса групе према споља.
- 10) Обнављање и прилагођавање организације променама у средини.

Идентификујемо и следеће особине лидерства:

- 1) Лидерство је однос између појединаца и групе људи.
- 2) Лидерство претпоставља постојање лидера, тј. човека који води групу и има посебне способности.
- 3) Лидерство претпоставља групу људи коју води лидер.
- 4) Лидер поставља визију према којој води групу.
- 5) Лидерство захтева да се утврде промене које треба извршити да би се достигла постављена визија.
- 6) Постоји одређена специфична ситуација у којој се обавља лидерство.
- 7) Лидерство се обавља у окружењу у коме политички субјекат егзистира.

3. СТИЛОВИ ЛИДЕРСТВА И ПОЛИТИЧКА МОЋ

3.1. ВРСТЕ, СТИЛОВИ И ТИПОВИ ЛИДЕРА

Поузданост и поворљивост лидера се може постићи интерперсоналном комуникацијом. Постоји једанаест принципа:

1. *познати себе и тежити ка самоунапређењу* – Да би лидер познао себе, потребно је да зна ко је он, шта зна и шта може. Самоунапређење подразумева да добар лидер увек учи, искористи сваку прилику да усаврши своје знање и умеће.
2. *бити стручан* – као лидер, треба да зна свој задатак и да има неке ближе везе са задацима својих следбеника.
3. *прихватити одговорност за своја дела* – у свакој организацији ствари се окрену једном на лоше. У овој ситуацији никад не треба кривити друге! Треба анализирати ситуацију, предузети одговарајуће корективне мере, и окренути се следећем задатку.
4. *донети добре и актуелне одлуке* – треба користити добре начине решавања, доношења одлука и планирања.
5. *поставити добар пример* – лидер треба сам да покаже добар пример запосленима. Они не желе само чути шта треба радити, него и желе видети.
6. *познавати своје људе и пазити на њихово здравље* – треба познати природу сваког искрено старати о сарадницима.
7. *информисати сараднике* – треба знати како да се информишу запослени, али и старији и надређени.

8. *изградити осећај одговорности* – помоћи сарадницима да стичу добре особине, и да прихвате одговорност за свој посао.
9. *убедити се да ли су послови разумљени, извршени и контролисани* – комуникација је од изузетног значаја.
10. *формирати тим* – мада многи лидери зову свој колектив тимом, они се само налазе у групи особа који раде на једном месту, а не понашају се као да су део неког заједничког тима.
11. *користити све могућности организације* – ако се формира тим, постаће могуће да се искористе све способности одељења, организације...

3.1.1. ТИПОВИ ЛИДЕРА У ПОЛИТИЦИ

Дефинишемо више типова лидера. Као критеријум се узима њихова оријентисаност према две основне функције – остваривању циљева и задатака организације и оријентацији ка људима. У зависности од приступа који користе могуће је разликовати две основне врсте лидера:

1) Аутократски или диктаторски тип – окренути су у највећој мери према задацима. У њиховом остваривању ослањају се на принуду, страх и кажњавање. Овакви лидери имају доста изражен негативан став према мишљењима и саветима сарадника. Доминира велика централизација руковођења и одлучивања.

2) Демократски тип – који је окренут ка људима. Он не зависи само од својих способности, већ подстиче учешће сарадника у решавању проблема и доношењу одлука. Овај тип лидера подстиче консултације и мишљење подређених, развија односе кооперације и тимски дух и не плаши се групног одлучивања. Основна идеја на којој се лидерство заснива је да се повећа заинтересованост и мотивисаност подређених како би се остварили што бољи резултати.

Између ове две крајности може се наћи већи број комбинација – лидери који више нагињу било једном, било другом типу.

Можемо разликовати следеће типове лидера:

- 1) Харизматски лидер је особа чији утицај и способност вођења проистичу из његове личности. То је појединац кога одликује снажна личност и који поседује одређену харизму на основу које остварује утицај на људе.

- 2) Традиционални лидер је тип код кога појединац лидерску позицију стиче рођењем или наслеђем.
- 3) Ситуациони лидер је особа способна да у одређеном периоду, у различитим ситуацијама прихвати улогу вође.
- 4) Формални или бирократски лидер је појединац чија лидерска позиција проистиче из положаја на који је постављен.
- 5) Функционални лидер је човек који своју лидерску позицију не обезбеђује положајем у организацији, већ спонтаним радом и обављањем одређених активности.

Можемо издвојити и поделу на формалне и неформалне лидере. Формални или постављени лидер је особа одређена од стране организације са одговарајућим ауторитетом на основу програмских и других докумената. Насупрот томе, неформални лидер то постаје јер га бирају чланови групе као свог признатог легитимног лидера.

Ако пођемо од две димензије: техничког лидерства, које може бити добро и слабо, и интерперсоналног лидерства, које такође може бити добро и слабо, добијамо следећа четири типа лидера:

1. Импотентан лидер се слабо оцењује по обе димензије. Он покушава да буде ефикасан и жели да утиче позитивно на сараднике, али су исходи његове политичке активности скромне.
2. Политички играч је лидер који није претерано ефикасан, али је веома способан у интерперсоналним односима са сарадницима. Значи, није продуктиван, али има личну харизму која окупља људе и формулише идеје.
3. Техничар је лидер који обезбеђује ефикасност али се не сналази у интерперсоналним односима са сарадницима.
4. Супериоран лидер размишља стратегијски, дугорочно, ефикасно али је и оперативан и способан да у интерперсоналним односима успостави веома добру сарадњу.

Моћ представља способност примене силе на друге. Лидерство и коришћење моћи су повезани. Моћ се стиче лидерском позицијом и траје колико лидер игра своју улогу у друштву. Очекује се да лидери користе своју моћ како би се остварили договорени циљеви.

Постоји више извора моћи које лидер може користити. Тенденција коришћења моћи може имати за последицу већу ефективност, ако лидер моћ успешно користи, док неуспех може имати супротан ефекат.

Извори политичке моћи су:

1. Моћ легитимитета која се заснива на положају који појединац има у друштву. Они који поседују ову врсту моћи имају право да, на основу свог положаја или овлашћења, пропишу понашање других.
2. Моћ принуде се базира на страхопоштовању које појединци имају у односу на лидера.
3. Моћ награде се заснива на остваривању позитивног подстицаја према жељеном понашању сарадника и ширих политичких субјеката.
4. Моћ стручности заснива се на добром стручном, професионалном знању лидера, које друга лица поштују.
5. Моћ угледања се базира на идентификацији мање моћних лица са веома моћним појединцима (од говора, понашања до облачења). Угледају се на лидера због његовог статуса, положаја, личних особина, досадашњег успеха и личних карактеристика.

Исто тако, постоји листа извора моћи: Како се стиче и одржава моћ у политици?

1. Моћ награђивања се заснива на ауторитету или способности да се одреди ко ће добити неку награду.
2. Моћ принуде подразумева ауторитет или способност да се кажљавају други, уколико се не ангажују и понашају на одговарајући коректан начин ("политичка коректност").
3. Легитимна моћ проистиче из позиције коју појединац заузима у хијерархији политичког, јавног и друштвеног ауторитета заснованог на тој позицији. Заснива се на спремности других да прихвате моћ.
4. Референтна моћ је присутна када особине личности или неки други политички квалитети имају посебну форму моћи. Способност утицања на понашање других представља моћ.
5. Моћ експерата у политици се заснива на знању и таленту да се утиче на друге.

6. Информациона моћ се заснива на приступу и контроли важних информација у друштву.

Политичке лидер који поседују одређену моћ може да оствари одређене методе утицаја на друге. Појављују се три методе утицаја:

1. Ауторитет
2. Уверавање и
3. Контрола.

На пример, ауторитет је метода утицаја која представља одраз моћи легитимитета. Политичко, шире уверавање је метода којом се покушава утицати на појединца да се добровољно понаша на тражени начин, представљајући одраз моћи стручности и моћи угледања. Контролом се од појединца захтева одређено понашање, а тражење се заснива на давању или ускраћивању нечега до чега је појединцу стало. Ова метода представља одраз моћи награде или моћи принуде.

Свака од ових метода одговара једном извору:

Моћ легитимитета – ауторитет.

Моћ принуде – принуда.

Моћ награде – радни изазов, будући успех.

Моћ стручности – експертиза и

Моћ угледања – пријатељство.

3.2. СТИЛОВИ ЛИДЕРСТВА

3.2.1. КЛАСИЧНИ СТИЛОВИ ЛИДЕРСТВА У ПОЛИТИЦИ

Стил лидерства је начин на који се успостављају односи између менаџера и сарадника, као и осталих, на пример, у политичкој странци. Стил који карактерише лидерство изражава природу односа у процесу управљања предузећем или природу интеракције између лидера и следбеника.

Ови приступи су испитивали три стила лидерства на понашање и перформансе и то:

- а) аутократско,
- б) демократско и
- в) *laissez faire* или либерално.

3.2.2. АУТОКРАТСКИ СТИЛ ЛИДЕРСТВА

Аутократски стил лидерства одликује се тиме што само лидер сам доноси одлуке. Он нема поверења у подређене, користи принуду као средства за обликовање понашања а утицај на подређене остварује користећи формални ауторитет. Способности прилагођавања су ограничене, што овај стил лидерства чини нефлексибилним. Могуће је разграничити две подврсте аутократског стила: харизматско и патерналистичко лидерство.

Харизматски лидер се ослања на личне особине, које га чине другачијим од осталих, као што су самопоуздање, таленат, храброст и привлачност. Патерналистички лидер гради своју моћ на визији политичке странке, односно друштва, као својој породици и о лидеру као оцу који брине о добробити свих (отац нације).

3.2.3. ДЕМОКРАТСКИ СТИЛ ЛИДЕРСТВА

Демократски стил лидерства одликује се већом укљученошћу подређених у процес одлучивања, већим поверењем у подређене и вером у њихову спремност и вољност да се укључе у процес одлучивања и преузимања одговорности. Долази до делегирања ауторитета, са врха на ниже нивое политичког одлучивања и тражења мишљења и сугестија у решавању проблема. Успоставља се интеракција у облику повратне (back-feed) спреге. Одлучивање је децентрализовано. Демократски стил лидерства је карактеристичан за демократски поредак и развијање друштва.

У функционалном моделу дели се моћ са функционалним политичко-управљачким структурама, на пример, у дивизионалној структури са дивизионалним субјектима и институцијама, у матичној структури и са једнима и са другима.

Демократско лидерство обезбеђује партиципацију ових политичких субјеката, решавање проблема тамо где су и настали, прикупљање идеја, флексибилност организације и боље политичке перформансе.

3.2.4. ЛИБЕРАЛНИ СТИЛ ЛИДЕРСТВА

Либерално лидерство се одликује пуном укљученошћу свих у које лидер има пуно поверења, а они осећају слободу да дискутују о свим питањима. Овај стил примењује се у политичким институцијама (Влади, Народној скупштини), која су структурирана

по тимовима и групама, у којима се обављају сложени послови. У таквим ситуацијама лидер треба да је само први међу једнакима.

Либерално лидерство у неким кризним ситуацијама у којој се нађе народ и држава па и политичка странка може произвести дез-организацију.

Прихватање политичке визије зависи и од политичког имиџа лидера.

Обележја овог имиџа најчешће јесу:

- а) велико самопоштовање базирано на компетентности,
- б) огромна морална убеђеност лидера у исправност својих политичких ставова, као и
- в) спремност за преузимање великог личног ризика у преломним политичким ситуацијама.

Харизматични лидер свој утицај превасходно базира на политичкој, односно експертској и референтној моћи. Поверење следбеника стиче се коришћењем неконвенционалних начина за решавање актуелних проблема, чиме се показује знање, умеће и вештине лидера. На тај начин, односно путем сасвим другачијих, иновативних решења, лидер не само да демонстрира личну компетентност већ и убеђеност у исправност своје визије.

Преузимање великог личног ризика лидера, као што је могућност неуспеха у каријери, као и остајање без формалног или неформалног статуса, моћи, ауторитета и кредибилитета, утиче на политичке следбенике да прате харизматског лидера. У принципу, доста је нереално очекивати да ће следбеници прихватити лична одрицања, која захтевају акције лидера уколико их он у тим процесима не подржава личним примером. Наиме, на тај начин сви учесници промена изложени у визији лидера, стављају се у исти положај, што гради дух заједништва и наравно повећава кохезивност.

Харизматски лидери морају постављати висока очекивања пред своје следбенике, али и перманентно изражавати поверење у њихове способности. Разлог за то лежи у чињеници да већина следбеника моделира слику о себи, тек након перцепције лидера. Степен у коме лидер помаже следбеницима да верују у сопствену компетентност и одговорност је претпоставка да сами себе доживе као компетентне особе. У том смислу лидер, изражавањем личног поверења утиче на унапређење самопоштовања и самоповерења

следбеника, што, наравно, може допринети порасту индивидуалних политичких и других перформанси.

Најважнија вештина харизматског лидерства јесте комуницирање. Харизматски лидери морају изузетним реторичким вештинама прво да иницирају промене, било тако што ће побудити незадовољство следбеника постојећим стањем, било што ће указати на нове шансе или изузетне могућности. На тај начин они ће покушати да изграде подршку за своју визију будућности, а затим настојати да потенцирају нове вредности. Харизматски лидери користе различите облике реторичког политичког убеђивања као што су метафоре, аналогije и приче уз побуђивање емоција како би истакли своја убеђења.

3. ТРАНСФОРМАЦИОНО ЛИДЕРСТВО У ПОЛИТИЦИ

Овај тип лидерства везује се за лидере који поседују визију и имају способност да планирају и реализују политичке иновације и промене. Они треба и могу да осмисле визију промена, развију одговарајуће планове којима мотивише следбенике да добровољно дају пун допринос остваривању прихваћене визије. Посебна специфичност трансформационог лидерства се састоји у посебним методима политичке рационализације утемељене на сарадњи, поверењу, заједничком делењу резултата и одговорности. Лидер је способна да мотивише појединце да раде изнад својих очекивања и могућности инспиришући их визијом и мисијом у које сви верују. Појам трансформациони лидери се често везивао за људе који су успевали да у релативно кратком року направе велике заокрете. Трансформационо лидерство доводи до супериорних перформанси политичких и државних институција, подиже њихов правно-политички капацитет што је од посебног значаја за земље у транзицији. За трансформационо лидерство се може рећи да је то паметан начин коришћења моћи да се оствари радикална промена. Оно је потребно посебно у ситуацијама, када се проблеми са којима се суочава предузеће не могу решити на конвенционалан начин. Многобројни аутори који су разматрали ову тему посебну пажњу су обрађали особинама трансформационог лидера. У радикалним трансформационим процесима успех зависи највећим делом од његових ставова, вредности и стручности. Од посебног значаја су следеће особине:

- Виде себе као покретаче промена („без мене нема промене“, „после мене потоп“, „видећете после мене шта вас чека“ и слично);
- Умерени у преузимању политичких ризика („корак по корак“);
- Верују у људе и осетљиви су на њихове потребе;
- Креирају неколико темељних вредности и придржавају их се у свакодневној акцији и странке;
- Способност запажања у дисциплиновано размишљање и потребу за анализом проблема;
- Визионари су који верују у своју политичку интенцију.⁹

Трансформационо лидерство се заснива на способности тих људи да инспиришу друге визијом, програмом и способношћу да се предузму радикалне промене. Conger¹⁰ сматра да у турбулентним временима долази до нове врсте лидера: стратегијског визионара. То су појединци који имају двојаку способност: да предвиде могућности и створе стратегију. Успешна стратегијска визија има често корен у лидеровим личним циљевима.

Веома значајан допринос¹¹ концепту трансформационог лидерства дао је Bass. Наводи четири карактеристике:

1. харизма – обезбедити дугорочну, стратегијску визију, поверење и респект од следбеника али и политичких и идеолошких противника;
2. инспирација – комуницирати велика очекивања, користити политичке симболе да се фокусирају напори, изразити јасне и важне циљеве на једноставан начин;
3. интелектуална стимулација – промовисати интелигенцију, политичку рационалност брзо и благовремено решавање актуелних проблема;
4. индивидуализирано разматрање – усмерити пажњу на личности, сваког појединца посебно, саветовати и усмеравати.

Bass види харизму као неопходан елеменат трансформационог лидерства, али сама није довољна да доведе до трансформационог

9) Tichy N., Devana M., „Transformational Leader“ John Wiley, New York, 1996.

10) Conger A.J., „The Dark Side of Leadership“, у „Leadership“, ed by Vecchio P.R., University of Notre Dame Press, Notre Dame Indiana 1997, str. 216.

11) Bass M.B., „From Transactional to Transformational Leadership: Leadig to Share the Vision“, у „Leadership“, ed by Vecchio P.R., University of Notre Dame Press, Notre Dame Indiana 1997, str. 320.

процеса. Следбеници могу себе идентификовати са популарношћу харизматске личности, али то није довољно да потчине лични интерес неком општем друштвеном циљу. Трансформациони лидер утиче на следбенике развијајући јаке емоције и идентификацију са лидером и може на тај начин, да трансформише следбенике радећи као тренер, учитељ и ментор. Трансформациони лидери настоје да „уздигну“ и делегирају, у управљању, део надлежности на следбенике, док многи харизматски лидери настоје да своје следбенике одрже slabим и зависним, обезбеде личну лојалност, а не окренутост и идеолошку приврженост идеји.¹²

Yukl¹³ даје предлоге за успешно трансформационо лидерство:

- Стварање политички јасне и привлачне визије не само за елиту, већ и ширу политичку јавност;
- Стварање оперативне, односно акционе стратегије да се оствари визија. Стратегије су битне да би следбеници видели да лидер зна како да оствари визију;
- Артикулисати и промовисати визију. Успех визије не зависи само од садржаја, већ и од напора са којим се комуницира са другима;
- Деловати поуздано и оптимистички. Следбеници неће имати поверење у визију, ако лидер не демонстрира самопоуздање и убеђење;
- Изразити поверење у следбенике. Ефекат визије зависи од степена до кога су следбеници уверени у своју способност да спроведу стратегију за реализовање визије;
- Користити успехе у раним фазама да се гради поверење код следбеника. То је од посебног значаја у раној фази спровођења политичке акције;
- Славити успехе користећи формалне и неформалне церемоније и остварења да се повећа оптимизам и јача јединство организације у остварењу визије;
- Користити драматизацију и симболе да се акцентирају кључне вредности;
- Водити процес трансформације личним примером по принципу – „дела говоре више од речи“;

12) Милисављевић М., „Лидерство у предузећу“, Чигоја штампа, Београд, 1999, стр. 96.

13) Yukl G., „Leadership in Organizations“, 3th, Prentice-Hall, Englewood Cliffs N.J., 1994, str. 369.

- Креирати и модификовати форме политичке културе, на пример, слогани, симболи, церемоније и слично;
- Користити резултате транзиције да се помогне лидерима да прођу кроз неопходне промене.

Слабост трансформационог лидерства је у, пре свега, томе да недостаје концепциона јасноћа, јер укључује широко политичко тоље креирања визије, мотивисања, агенсе промена, поверења, улогу „друштвеног архитекта“. Модел трансформационог лидерства треба више да говори шта треба да се предузме да дође до корених промена у организацији.¹⁴

3.3. ЛИДЕРСТВО И МОЋ

Улога моћи у лидерству

Лидерство се може схватити као процес политичког утицања на друге да остварују постављене циљеве.

Моћ представља способност да се утиче на појединце и групе, одлуке или догађаје. Таква дефиниција моћи има доста сличности са ауторитетом. Ауторитет такође претпоставља одређену моћ коју добија избором или постављењем на одређену позицију хијерархији.

Моћ се може објаснити и као способност да се ствари обаве на начин као што желимо. Истраживање моћи је изузетно битно у лидерству, јер као што смо видели на почетку оно подразумева њену неједнаку расподелу између лидера и следбеника. једно од честих питања које се може поставити је – одакле потиче моћ? Бројни аутори идентификовали су шест различитих извора моћи:

1. Моћ награђивања – произилази из могућности да лидер или менаџер даје позитивне подстицаје – награде, као што су: добри политички јавни и друштвени положаји, повишица, заштита итд. Она може да се сведе на просту изреку – Ако урадиш то и то, ја ћу те наградити.
2. Моћ присиле – произилази из могућности лидера да кажњава своје подређене. Основни аксиом за ову врсту моћи је – Ако не урадит то и то, ја ћу те казнити.
3. Легитимна моћ – зависи од позиције на којој се неко од менаџера налази. По овом извору лидери имају наслеђено право

14) Northouse G.P., „Leadership, theory and Practice“, SAGE Publications, London, 1997, стр. 146.

да утичу на друге, а ови обавезу да их следе и да то прихватају. то право произилази управо из позиције коју заузимају. За овај извор моћи важи – Зато што сам ти ја шеф – ти мораш да урадиш оно што ти ја кажем.

4. Моћ контроле над информацијама – информације дају моћ. Особа која има информације у односу на друге може имати значајан извор моћи.
5. Референтна моћ – произилази из жеље људи да се идентификују са лидером и оним што он симболизује. Лична харизма, шарм, храброст и неке друге особине су најважнији фактори који утичу на референтну моћ.
6. Експертска моћ – произилази из лидерских способности, знања, вештина и експертиза.

Поменуте изворе моћи могуће је систематизовати у две велике групе. Једну чине они извори где је моћ заснована на позицији, односно на стварима које менаџери могу да учине за друге. Такве су моћ награђивања, кажњавања и легитимна. Остала три извора моћи су заснована не на позицији, већ на личности лидера.

Постоји много начина како лидери могу да повећају своју моћ. Неки од њих су:

- а) стално и неосновано нападање других и истицање себе;
- б) изградња имиџа моћи;
- в) коришћење коалиција и развој асоцијација са моћним појединцима (појам лобирања у политици);
- г) креирање обавеза по принципу реципроцитета („ја теби, ти мени“);
- д) стварање перцепције и слике да моћ постоји, иако је можда нема („тигар од папира“);
- ђ) коришћење награђивања и кажњавања;
- е) оријентација ка појединцима који су више подложни моћи.

У анализи моћи неопходно је истаћи да она има своје границе. На пример, председник једне државе најчешће не може сам да објави рат, већ је то препуштено Скупштини, Парламенту или Конгресу. Директори великих корпорација имају велику, али не и апсолутну моћ. Ограничења моћи произилазе из законских прописа, интерних аката организација, уговорних обавеза са купцима, добављачима, колективних уговора са синдикатом итд.

ЛИТЕРАТУРА

- Kotter P.J., „A Force Change, How Leadership Differs from Menagement“, The Free Press, New York, 1990.
- Kotter P.J., „Leading Change“, Harverd Busines School Press, Boston Mass, 1996,
- Heifetz R.A., Laurie D.L., „The Work on Leadership“, 1998, str. 171.
- Drucker P.F., „Introduction in The Leader of the Future“, ed. By Henegbein F. et al., Josse-Buss Publishers, San Francisko, 1996,
- Kamp D., „Menadžment XXI stoleća“, M.E.P. Consult. Croma, Zagreb, 2000, str. 136.
- Tichy N., Devana M., „Transformational Leader“ John Wiley, New York, 1996.
- Conger A.J., „The Dark Side of Leadership“, u „Leadership“, ed by Vecchio P.R., University of Notre Dame Press, Notre Dame Indiana 1997.
- Bass M.B., „From Transactional to Transformational Leadership: Leadig to Share the Vision“, u „Leadership“, ed by Vecchio P.R., University of Notre Dame Press, Notre Dame Indiana 1997.
- Милисављевић М., „Лидерство у предузећу“, Чигоја штампа, Београд, 1999.
- Yukl G., „Leadership in Organizations“, treće izdanje, Prentice-Hall, Englewood Cliffs N.J., 1994.

Dragan Subotic

Institute for Political Studies, Belgrade

LEADERSHIP AND PROJECT MANAGEMENT IN POLITICS

Summary

In this work author wrote on the project management in politics, defining the notion of project and the project activities, analyzing the content, structure and functions of the project teams. The author identified the styles of leadership, the types of the personalities of the managers of the project, as well as the significance of the project management in political activities and processes.

Key Words: politics, project management, team work

ТРАНЗИЦИЈА

289

Дубравка Стајић

РАД И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА: ДРУШТВЕНЕ И
ПОЛИТИЧКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ У УСЛОВИМА
СТАЛНЕ НЕСИГУРНОСТИ

301

Владан Јовановић

ПРОМЕНЕ У ЦЕНТРУ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

УДК:

316.334.2

Примљено:

13. новембра 2007.

Прихваћено:

29. новембра 2007.

Оригинални

научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА

POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 289-300.

Дубравка Стајић

Институт за политичке студије, Београд

РАД И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА: ДРУШТВЕНЕ И ПОЛИТИЧКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ У УСЛОВИМА СТАЛНЕ НЕСИГУРНОСТИ

Сажетак

Рад се у историји модерног капитализма јавља као услов за материјалне производњу и стварање капитала, и за живот и егзистенцију већине људи у једној држави. Након периода изабљивања радника у 19. веку, раднички покрет, подразумевајући под тим и синдикате, успео је да створи боље услове живота за раднике: плаћене одморе и мере штедње за раднике, државну контролу рада, нове законе о раду, заштиту жена за време трудноће и после порођаја, те здравствено и пензионо осигурање. Јака улога социјалне државе после Другог светског рата омогућила је период социјалног мира, развоја и мира између радника и њихових послодаваца у индустрији. Глобализација отвара сва ова питања: постоји право на рад, радни уговор има најјачу правну снагу међу друштвеним уговорима, „пројекти“ су постали важнији него стално запослење. Право на рад не значи и право појединца на запослење, а глобализација приказује ту истину отворено и сурово. Аутор закључује да ми не можемо да знамо будућност људског рада, тако да наведена питања остају отворена за даља разматрања.

Кључне речи: право на рад, запослење, социјална држава, друштвене и политичке околности, хонорарни посао, стално запослење, имиграција

1. ДРУШТВЕНИ И ПОЛИТИЧКИ УСЛОВИ КОЈЕ СТВАРА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Процес глобализације започео је у економској сфери савремених друштава кроз стварање мултинационалног капитала који кружи планетом, брзо се пребацујући из једне државе или региона у други. Временско ситуирање овог процеса датира још у периоду биполарне поделе света. Оцена овако сложене друштвене појаве и није могућа ако се не утврди суштина која се налази испод површине политичких односа моћи, власти и доминације. У методолошком смислу је исправно указати – и подсетити – да је Трећа технолошка револуција, пре свега роботизација производње, условила нове облике рада, предузећа и статуса запослених.

Роботизација је претпоставила претходно остварени високи технолошки ступањ развоја рада, и много уложеног живота и опредељеног рада, како би се дошло до новог облика фабрике, без живог људског рада. Ова револуција у историји људског рада остала је у сенци неоконзервативне политичке револуције осамдесетих година прошлог века. Међутим, она је била услов за настанак нове светске поделе економске моћи. Економске и структурне промене које су настале на тржиштима капитала и у организацији компанија биле су огромне. Већ осамдесетих година издвојиле су се две промене које постају карактеристичне за глобализацију: 1) преузимање мање компаније од стране веће и стварање новог производа за светско или глобално тржиште; 2) подела производних фаза рада шири се просторно на више земаља, па и на више континената. Модел преузимања компанија, које је још називано „интеграција“ може се пратити у периоду деведесетих година на примеру аутомобилске индустрије, која је и даље експанзивна и доноси високе профитне стопе. Модел аутомобила националне марке, препознатљив као симбол националне привреде, више не постоји, или као је остао национални назив, производња је подељена у више земаља.

Процес глобализације суштински тежи изједначавању модела свих привреда и стварању једног модела тржишне привреде којом владају мултинационалне компаније. Сва друштва треба да се укључе у једну привреду, са својим становништвом, природним ресурсима и привредним потенцијалима, традицијом и културом рада коју поседују. Овај процес нема премца у повести развоја људских друштава, нити се заснива на теоријским претпоставкама, односно на доктрини друштвеног и економског развоја. Теза „да тржиште

решава све“ више личи на пропагандни слоган за неки нови производ, него на закључак који произилази из неке јасно дефинисане теорије. Неолиберална концепција владавине тржишта позива и на такве научне ауторитете као што је Фридрих фон Хајек (Најеск), кога су често наводили политичари неолибералног опредељења.

Технолошки развој омогућио је стварање система информација и повезивање делатности какво у ранијим привредама није било могуће, а само пре тридесет година није било очекивано. Промене су се брзо појавиле у свету рада. Довољно је навести један пример: пре масовне употребе компјутера у привреди и јавним делатностима, велики број жена запошљавале су се као дактилографкиње, опслужујући ове делатности, и провеле цео радни век радећи овај посао. Пре распада социјалистичке Федеративне републике Југославије, дактилографкиње су биле најбројнија група запослених – њих је било ко 600.000, односно нешто мање од 10% укупно запосленог становништва у тадашњој држави. Компјутеризација је допринела гашењу ове професије, млађи запослени су се преквалификовали за рад на компјутеру, старији су се пензионисали или пак били приморани да раде сасвим друге послове, често и у сивој економији. Ово је пример отварања проблема вишка радне снаге на тржишту рада, као и проблем преквалификације старијих радника. Ширење капитала изван националних граница истовремено доводи до гашења многих радних места, неконтролисане и масовне радне миграције, и те противуречности отежавају разумевање суштине глобализације, као и политичку и економску операционализацију нове стратегије развоја. Чини се да познати економски и социјални инструменти решавања економских криза више не задовољавају потребе савремених друштава, нити могу да решавају проблеме савремених друштава, укључујући незапосленост и ширење сиромаштва на светском плану.

2. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ЕКОНОМСКИ И ПОЛИТИЧКИ УСЛОВИ РАЗВОЈА ПРЕДУЗЕЋА

Настанак и развој компанија са флексибилном организацијом и сложенем унутрашњом поделом рада датира од 70-тих година прошлог века. Способност брзог реинвестирања капитала и пребацивања у друге делове компаније често у различитим државама, довело је до концентрације капитала у све мањем броју компанија, заостајању мањих компанија и читавих привреда, и јачању тензија

између најразвијенијих привреда и мање развијених привреда. Криминализација многих легалних привредних послова отвара питање шта глобализација доноси, као реални помак и развој, а који су њени деструктивни резултати, нарочито за сиромашне привреде. Већина привреда не располаже довољним домаћим инвестиционим капиталом, те улазак страног капитала изгледа као саморазумљиво решавање проблема (улагања у инфраструктуру, запошљавање домаће радне снаге). Завршетак једног циклуса производње може значити и губитак запослења за домаћу радну снагу, која не може лако да се поново запосли. Наведене карактеристике пословања компанија показују једну од кључних карактеристика глобализације: несигурност као стање појединца, друштвених група и многих држава у свету на почетку 21. века. Раскид привредних веза унутар привреда има многоструке последице: гашење послова и могућности запошљавања, слабљење положаја локалних малих и средњих предузетника, која су у економском смислу основа развоја малих и недовољно развијених привреда. Ова предузећа често опстају само као делови подсистема мултинационалних компанија. Глобализација раскида економске везе између произвођача, трговине и потрошача у оквиру националне економије. Успостављање нових веза усклађено је са идејом о потрошњи као циљу привреде, док се појам економске политике све више везује за наддржаве творевине, које диктирају цене, извозне квоте и квалитет производа. Равнотежа развоја и природних потенцијала појединачне привреде су блокирани или се развијају хаотично, у складу са кретањем глобалног капитала, а не локалних потреба и могућности. Крајњи исход овог неравномерног развоја је несигурност за све економске субјекте и огроман економски и финансијски притисак државе и тржишта на мала и средња предузећа и предузетнике. Уколико је привреда неразвијенија, уколико је несигурност оваквих економских субјеката већа. Будући да је српска привреда по свом капацитету погоднија за мала и средња предузећа, о свим овим чиниоцима морали би да поведу рачуна законодавна и извршна власт, односно Скупштина и Влада, као и сва удружења економских субјеката, у првом реду привредне коморе, удружења послодаваца, струковна удружења. Јер, ма како моћно изгледале светске компаније, велике економске силе Г-7, ми не знамо и није могуће тачно предвидети у ком правцу ће се светска привреда развијати у следећих двадесет година, какве ће кризе и промене доживети, а није могуће предвидети ни све дру-

штвене и политичке промене чији носиоци сада изгледају занемариво мали и слаби, или непознати на глобалном плану.

Слободно деловање локалних и националних предузећа остварује се сразмерно њиховој економској снази, односно снази капитала, што реално значи да глобализација отвара низ питања, утичући на смањење производње, гашење многих индустријских грана и перманентно смањење броја радних места на светском нивоу.¹

3. СЛОБОДА ПРЕДУЗЕТНИШТВА

Слобода предузетништва произилази из суштине и историјског развоја капитализма, а правно је гарантована свим политичким актима, уставима свих модерних држава. Повељом Уједињених нација, позитивним законодавством, међународним конвенцијама водећих међународних организација. Међутим, постоји нешто специфично у појму и пракси слободе предузетништва – она је темељна категорија филозофије природног права и свих правних и других друштвених теорија насталих из ње. Већ тристотине године присталице овог начела сматрају да је привредна делатност сопственим новцем природно својство човека, и да га та делатност разликује од других живих бића. Свест човека усмерена је ка стварању и стицању материјалних добара, као специфична људска особина. Из овог начела произлазе многа друга темељна начела и принципи, операционализовани позитивним прописима, пре свега заштита приватне својине. Ова заштита има веома стару традицију, јер и приватна својина може се стећи по различитим основама (сопственим радом, поклоном, наслеђем, и др.), но слобода предузетништва садржи политичке, етичке и социолошке компоненте које далеко превазилазе оквири правних норми које ту слободу, како је наведено, веома широко и прецизно штите. Наиме, та слобода заснива се на суштини капиталистичке производње која ствара *профит*, а пошто се тржишном утакмицом и стварањем профита не могу бавити сви људи, већ они који су способни да створе новац и средства за друге (запослене) и ширу заједницу (порези и доприноси држави), они заслужују да њихова посебна способност буде уве-

1) Постоји обимна литература о овим питањима, а са становишта критичке теорије система нека од важнијих су следећа. I. Wallerstein, *The Age of Transition*, Bibliography, pp. 245-271. Arrghu, Giovanni, *World Income Inequalities and the Future of Socialism*. New Left Review, No. 189. September-October, 39-66. Arrighi, Giovanni, Ikeda, Sattochi and Irwin Alex: „The Rise of East Asia: One Miracle or Many?“ in R.A. Palt, ed. *Pacific Asia and the Future of the World*. – System Westport, CT, Greenwood, pp. 41-65, 1993. Camilleri, Joseph, Falk, Jim, *The End of Sovereignty? The Politics of a Shrinking and Fragmenting World*. – Brookfield, VT Elgar, 1992.

жена и кроз вредновање њиховог доприноса економском развоју друштва, запошљавању, расту стандарда и благостања читаве заједнице. Ова слобода се штити и антимонополистичким законима, који су прво донети у САД 30-тих година прошлог века, да би данас били саставни део комунитарног права Европске Уније и обавеза оних земаља које желе да постану чланице Уније.

Настајање капитализма у транзиционим земљама, бившим социјалистичким привредама, поново отвара практично питање *како* настаје капитал и *ко* је његов власник. Несумњиво је да први период након престанка социјализма (мирним или насилним путем) обележава криминал као компонента стицања власништва над предузећима, природним ресурсима, што је често била пљачка. У садашњој фази, када је власништво над капиталом на различите начине легализовано, отвореније се испољава његова прикривена суштина о којој је у својим делима писао Карл Маркс (Marx), а то је експлоатација људског рада. Најмање у тој експлоатацији је неплаћање рада. У свим експанзивним капиталистичким привредама, од Кине, Руске федерације до балканских земаља, *неплаћање* прековременог рада је толико често да готово прелази у праксу, па и када је послодавац држава.

Слобода предузетништва је начело, које је доведено у питање у привредама у којима је насилно наметнута првобитна акумулација капитала. Слабост домаћег капитала и процена малих и средњих предузетника да своје интересе морају да штите путем различитих удруживања, представља такође реалну праксу примене слободе предузетништва у пракси. Различити финансијски инструменти, као што су царине, могу бити препрека слабијим предузетницима и привредама. Зато су привредници западног Балкана постигли договор о неопходности међународног удруживања. Министри за економију, председници удружења предузетника и премијери већег броја земаља одржали су састанак у Подгорици јула 2007. године (представници Србије, Црне Горе, Хрватске, Федерације БиХ, Бугарске, Румуније, Македоније) разматрали су питања сарадње и јачања позиције посттранзиционих привреда у региону. Нове капиталистичке привреде свакако су добар пример како притисци, нелојална конкуренција, раст регионалних и друштвених неједнакости представљају реални утицај глобализације, који ограничава слободу предузетништва нових предузећа и предузетника у овим замљама. Покушај стварања неког облика економске федерације је

рационалан одговор малих привреда на притиске глобализације. Посредно, то је резултат емпиријског сазнања да су распадом Социјалистичке федеративне републике Југославије све њене бивше републике претрпеле штету као економски ентитети. Тенденција ка лакализму и затварању у границе локалних заједница није једини ретроградни процес који се појавио у привредама западног Балкана. Слобода предузетништва условљена је и није могућа без слободног кретања капитала, робе и радне снаге. Слобода закључивања уговора о раду без видног режима и потписивање билатералних уговора о регулисању положаја запослених на привременим (сезонским) али и дугорочнијим пословима, представља само једно од питања која се нужно морају решавати у циљу развоја поменутих привреда, али и спречавања тежих социјалних конфликта, као и оних облика миграција радне снаге који оптерећују земљу-примаоца миграната, а такође и суседске односе са њиховом домицилном државом. Распарчавање југословенског привредног простора сада је оптерећено и двоструким стандардима, односно статусом појединих земаља-чланица Европске Уније, и оних које то још нису постале.

4. СЛОБОДА РАДА

Слобода рада у тржишној привреди у формалноправном смислу јесте сусрет рада и капитала. Свако лице које испуњава минималне услове прописане законом (минимална старост, најчешће 15 година живота) и општу здравствену способност слободно закључује уговор о раду са послодавцем. Ова начелна слобода укључује, од Француске револуције 1789. године, и забрану ропског и принудног рада. Први устав који је изричито забранио принудни рад био је Вајмарски устав немачке републике из 1919. године. Међународно право прихвата овај принцип нешто касније, у међународним конвенцијама Међународне организације рада (ИЛО). И нови Устав Републике Србије, од 08. новембра 2006. године, садржи, у чл. 60. право на рад, али не и забрану принудног рада. Међутим, посредно је ова забрана садржана у раније донетом Закону о запошљавању и осигурању у случају незапослености. Закон о раду у чл. 16. такође забрањује дискриминацију приликом заснивања радног односа и других облика запошљавања. Широки круг забрана које су таксативно набројане настао је као резултат усвајања европских стандарда, укључујући Европску социјалну повељу, која би требало да буде ратификована у Србији до краја 2007. године. Забрањује се дискри-

минација у запошљавању с обзиром на лична својства особе – пол, економски статус и социјално порекло, вероисповест, посебне потребе (инвалидност) сексуалну опредељеност и брачни статус, као и политичка и синдикална припадност односно неприпадност, расна и етничка припадност лица које конкурише за одређени посао. Ова права, исказана у форми забране њиховог остваривања, настале су историјски као дериват општих грађанских права, као што је бирачко право. Она припадају корпусу цивилизацијских токовима модерних друштава друге половине двадесетог века. Међутим, суштина рада је економска и социјална, те се права питања у вези са остварењем права и слободе рада не отварају у оквиру правне регулативе, иако се и она побољшава и усклађује са техничким и економским напретком и развојем процеса рада и услова рада, већ се реално остварује у пољу економских односа, у којима се сусрећу не само различити па и сукобљени интереси послодавца и послопримца, већ и низ других друштвених интереса.

Слобода и *право на рад* не значи *право на запослење*. У једном кратком периоду историје људских друштава, у фази такозваног „државног социјализма“ право на рад је било тумачено и спровођено у пракси као право на запослење и *обавеза рада*. У пракси то решење је било економски боље од повремене или масовне незапослености, али је показало и своје негативне стране. Створена је илузија о огромном повећању реалне продуктивности рада, што у пракси није било тачно. Сада када и таква друштва имају успостављену тржишну привреду, постоји слободна понуда рада од стране радника и слободно запошљавање од стране послодаваца. Будући да капитал садржи огроман претходни живи и опредељени претходни људски рад, он је реално моћнији као економска снага, а тиме и друштвена и политичка снага у сваком друштву заснованом на тржишној привреди. Неједнакост предузетника – послодавца и радника већ умањује стварну слободу рада. Рад је усмерен низом економских услова који треба да буду испуњени да би се ефективно обављао и био вреднован адекватном материјалном вредношћу, односно зарадом. Примарни проблем је однос потражње и понуде рада на тржишту рада, степен развоја привреде, цикличним карактером тржишне привреде, општом културом и културом рада једног друштва. И овде подсећамо на стално актуелну мисао професора Војина Милића из његовог капиталног дела *Социолошки метод*

о темељном вредновању рада као битном показатељу карактера једног друштва.

Период 19. века, Прве и Друге индустријске револуције, карактерише и појава извесних филозофских етичких разматрања о етичком карактеру рада, са филантропском осудом тадашње експлоатације индустријских радника, посебно женског и дечијег рада. Будући да је економска суштина ових облика експлоатације још увек била непозната, француски и енглески филозофи-филантропи су сматрали да је неморално запошљавати жене и децу, сем у оквиру уобичајених послова у домаћинству. Међутим, ту се отвара социјално питање – ако је мушкарац једини запослен, и његов приход мора да обезбеди егзистенцију жене и деце, чиме се категорија рада и зараде условљава, и поред економске добија и социјалну, социолошку и политичку димензију. Ова последња је значајна не само у ужем смислу, као програмско одређење различитих савремених политичких партија спрам питања рада, зарада и стандарда становништва, већ у знатно ширем смислу стратегије модерних друштава према становништву – смањењу сиромаштва, подстицању рађања, политици према старим особама.

Трансформација рада у глобализацији не значи нестанак неких питања. Рад ће увек бити она људска активност која ствара материјална добра за живот људи, али и за функционисање друштвених система и подсистема. То значи да ће постојати перманентна потреба за теоријским преиспитивањем облика и сврсисходности рада, његове вредности и из ње изведене цене рада, као и сталног прилагођавања законодавства, али и социјалних партнера и политичких субјеката променама у свету рада. Те промене су настале као последица економских и политичких фактора, али постоји и њихов повратни утицај на рад. Корелација између високе незапослености и раста цена трошкова живота, с једне стране, и политичке нестабилности, с друге стране, је опште правило, које не произлази из облика политичког и економског система.

Глобализација је унела велику **несигурност** у сва друштва. Инструменти које је изградила држава благостања у периоду после Другог светског рата, управо због сигурности рада и одржавања социјалне равнотеже рада и капитала као гаранта развоја друштва ломе се и постају неефикасни под ударима конкурентске експанзије глобализације. Држава благостања уважила је људске димензије рада, укључујући и случај привремене или трајне неспособности

за рад, док глобализација почива искључиво на принципу ефикасности и такмичења у којем су слабији унапред задати губитници. Свакако су овим променама погођене категорије сиромашних грађана у развијеним и богатим друштвима, док у сиромашним друштвима трајна и масовна незапосленост на прилично груб начин показују разлику између *права на рад и реалне могућности да се појединац запосли*. Право на рад, како показују државе и позитивно законодавство, је једно апстрактно и начелно право, чије се остварење одвија у конкретним и променљивим економским условима. Запослење остаје у сфери уговорног права, коригованог системом колективних уговора који штите оне који су већ запослени, али не и незапослене раднике. Борба за светску економску доминацију враћа неке већ заборављене облике експлоатације људског рада, одсуство заштите када се ради у рудницима, отровним испарењима, излагање запослених екстремним температурама, рад без недељног и годишњег одмора и низ других облика експлоатације, који подсећају на либерални капитализам 19. века, који је Маркс назвао „најмрачнијом епохом у историји човечанства“.²

Слобода закључивања и раскидања уговора о раду је великим делом илузија, јер тај рад је за већи део становништва извор егзистенције, самим тим и нужно наметнута обавеза. У ужем смислу, за радника слобода рада значи слободну физичку покретљивост на тржишту рада, тражење запослења и изван места пребивалишта. Ширење сиромаштва у свету сужава и могућност остварења ове мале, али за многе значајне слободе. Сиромаштво Трећег света ствара један правац кретања миграната – од ваневропских континената ка Европи. У супротном смеру одлазе ретки појединци, заштићени посебним уговорима и посебним статусом. Но и у Европи постоји незапосленост, а рад страних радника често није легалан, нити је правно и синдикално заштићен.

Индустријске револуције 19. века припремиле су материјалну основу за развој технологије, благостања, науке и стандарда већег дела становништва него што је то био случај у претходним историјским друштвима. Стварана је свест људи **да имају право** на одређене тековине друштвеног развоја: право на минимално обавезно школовање, право на здравствену заштиту и приступ здравственим установама, право на институционалну заштиту свога радног статуса путем рада инспекције за рад и судова рада, осигурање за старост у облику пензијског осигурања. Сва ова права доведена

2) K. Marx, MED, tom 41.

су у питање, или знатно смањена деловањем глобализације. Слојевитост, брзина и истовремено мењање услова и односа рада које доноси глобализација превазилази постојеће механизме заштите људских права из рада, па и физичке и психичке заштите на раду.

Правац у коме ће се даље развијати људски рад није могуће тачно предвидети. Да ли ћемо сви радити на одређено време, или са делом радног времена неколико послова. Различите друштвене групе имају своје захтеве и своје виђење односа у свету рада. Управо из тих разлога не престаје ни потреба да се рад, као предмет више дисциплина, стално проучава и да резултати тих проучавања буду доступни и примењиви послодавцима, синдикатима, владама и свим осталим заинтересованим субјектима.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Устав Републике Србије, 08. новембар 2006.
- Кркобабић, Војо; Неискрзана моћ синдиката. Београд, 2003.
- Шћекић, Вукојица, Закон о Социјално-економском савету са коментарима, Београд, 2005.

Dubravka Stajic

THE WORKING WORLD AND GLOBALIZATION – SOCIAL AND POLITICAL PRE-EXISTING CONDITIONS IN AN UNSTABLE ENVIRONMENT

Summary

Labor has been the main pre-existing condition for material production and the capital and for life and existence of majority of the people in one state. After a period of exploitation of the laborers during 19th century, the labor movement, including the trade unions, succeeded in creating better conditions for the laborers: paid vacancies and saving measures for the workers, the state labor control, new labor law, protection of the women during the pregnancy and after the childbirth and health and pension insurance. Strong role of the social state after the Second World War provided for a period of social peace, development and peace between the workers and employers. The process of globalization has revealed some new topics for consideration: the labor is free, the labor contract has the strongest legal power among social contracts and “the projects” have become more important than life-employment. The freedom of work does not imply the individual right to employment, and the globalization reveals this

cruel truth. Author concluded that, as we cannot predict the future of humankind, these above mentioned topics are open for further re-consideration.

Key Words: right to work, employment, social state, social and political conditions, part-time job, full-time work, immigration

УДК:
364.01
Примљено:
13. новембра 2007.
Прихваћено:
21. новембра 2007.
Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 301-312.

Владан Јовановић
Институт за политичке студије, Београд

ПРОМЕНЕ У ЦЕНТРУ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

*Правилник о стандардима и организацији рада центра за
социјални рад*

Сажетак

Структурне промене у центру за социјални рад, као кључној институцији система социјалне заштите у Србији, последично утичу на читав низ промена и осталим сегментима овог система. Промене у центру за социјални рад могу се посматрати уз уважавање глобалног и локалног контекста, као и разматрање утицаја које на ову институцију имају три силе промене: технологија (алати); институције (правила) и вредности.

Кључне речи: промене, силе промене, центар за социјални рад.

СКИЦА АНАТОМИЈЕ ПРОМЕНЕ

или

Шта то хоћу да (вам) кажем?

„Промене у центру за социјални рад“. То је наслов овог текста и тема о којој овде пишем. Поднасловом се тема прецизира, своди на уже поље – Правилник о стандардима и организацији центра за социјални рад – који је, заправо, представник једне од сила промена у раду центра за социјални рад.

Ето, брзо смо дошли до два појма која сматрам кључним за тему којом се овде бавимо: **промене** и **силе промене**.

У теоријама промене и текстовима који се њима баве, може се наћи становиште да промене покрећу три силе: **технологија** (ала-

ти); *институције* (правила) и *вредности*.¹ Хајде да видимо како се ове силе промене могу схватити у нашој области – социјалној заштити и, конкретније, центру за социјални рад као једном сегменту система социјалне заштите.

Шта, заправо, хоћу да (вам) кажем? Хтео бих да започету реформу центра за социјални рад, стандардизацију послова и његову нову организацију, представим у неколико скица, уважавајући глобални и локални контекст. И да то испричам тако да се не успавате после првих неколико редова.

ПРОМЕНЕ КАО НЕМИНОВНОСТ

или

А што бисмо се, па – мењали?

Оно што треба знати, или тек прихватити, јесте да су *једино промене сталне*. Уколико то не прихватимо, утолико горе по нас.

Живимо у свету који не признаје границе у иновацијама. Иновације у једном делу, лако чине утицаје у сасвим другом делу света. Глобално утиче на локално, и то не можемо зауставити. На глобалне промене и њихове токове, наравно, можемо утицати. Ови токови су двосмерни и трасе промена су по својој природи двосмерне. Глобализам није једносмерна улица чији токови озбиљно прете нашим локалним особеностима. Ако центар за социјални рад сматрамо нашом (аутентичном) творевином, ентитетом који је изнедрило низ специфичности нашег друштва, те ако желимо да га сачувамо зато што он одражава наш идентитет у сфери социјалне заштите – морамо га променити! То можда звучи парадоксално, али дубоко сам уверен да је истинито. Готово ништа више није исто као у време када је конципиран центар за социјални рад. И његова потоња еволуција (током осамдесетих и деведесетих година прошлог века), пре свега је низ продуката локалних фактора, карактеристичних за једно у суштини изоловано друштво. А, променио се и наш социјални идентитет и миље у коме центар за социјални рад функционише.

Бројне промене које су се десиле и дешавају се у глобалном контексту, утичу на наше локално окружење. Остаје нам да то приметимо, прихватимо и видимо шта ћемо с тим. А шта бисмо могли?

Крајње заострено речено, можемо се понашати на један од два начина, *трибалистички* или *глобалистички*. Трибалистички

1) Јонас Ридерстрале и Кјел А. Нордстром, „Караоке капитализам“, стр. 35, Плато, Београд, 2006.

ментални став води до неконструктивне сарадње на малом пољу за игру, и каже: „Ја и мој брат против мог рођака; ја, мој брат и мој рођак, против оних који долазе споља“. И глобалиста би да сарађује, али његово поље је „нешто“ веће. Он каже: „Ја и мој брат и мој рођак, три пријатеља из детињства, четворо људи из Аустралије и двоје у Пекингу, шесторо у Бангалору, троје у Немачкој и двоје које смо упознали само преко интернета, чине глобални ланац сарадње“.²

Сарадња за коју се залаже глобалиста, не мора ићи на штету локалних – вредности, културних и социјалних специфичности. Глобално се да локализовати, и тада говоримо о *глокализацији*. Фридман пише о глокализацији, на следећи начин „Што се више ваша култура природно глокализује – то јест, што лакше *апсорбује стране идеје и најбољу светску праксу стапајући их са сопственом традицијом* (италик. В.Ј.) – ваша предност у равном свету биће већа. (...) Културе које су отворене и вољне да се мењају, имају огромну предност у овом свету. (...) Културни ексклузивисти су заиста на губитку.“³

Па, што бисмо се мењали? Хммм, промене су (изгледа) неизбежне јер, *не може се ново вино стављати у старе мехове*, као што се не може од старог хардвера очекивати да подржи нови, *знатно другачији и захтевнији софтвер*.

СИЛЕ ПРОМЕНЕ

или

Одакле ветар дува?

Променама ваља управљати, а тиме утицати и на силе промене. Ако ми не управљамо овим силама, оне ће управљати нама.

Оно што треба да урадимо, да бисмо извршили промене у систему социјалне заштите, јесте да *дефинишемо и поштујемо вредности* које ће нам бити идеје водиле; да *реорганизујемо институције* и променимо правила; те да за све то *користимо технологије* којима горње нивое промена можемо конкретизовати и на њих утицати. Све ово може се донекле препознати у до сада спроведеним променама, односно реформи социјалне заштите у Србији.

2) Томас Ј. Фридман, „Свет је раван – Кратка историја XXI века“, стр. 428, Дан Граф, Београд, 2007.

3) Ibid, стр. 427.

Шта је с вредностима? – Оне су дефинисане у различитим стратешким државним и документима локалних самоуправа. Између осталог, у стратегијама и другим сличним документима у области социјалне заштите: Стратегији развоја социјалне заштите, Стратегији унапређења положаја особа са инвалидитетом, Националној стратегији старења, Националном акционом плану за децу итд. Све се оне заснивају на истим вредностима на којима су утемељена модерна демократска друштва (људска права, слобода, једнакост, толеранција, партиципативност, грађанско друштво и др.), а те вредности се најпре читавају у декларисаним принципима промена и реформе друштвених (под)система. Морамо истаћи да су *вредности, сила промена која се најтеже и најспорије мења*. Деклараторно прихватање неких вредности и њихово „оверавање“ уметањем у стратешки документ који је усвојила Влада или скупштина општине, може бити далеко од нашег реалног понашања. Вредности са којима се професионалци у центрима за социјални рад често суочавају као са изазовима, јесу – толеранција, партиципативност и грађанско друштво. Толеранција различитости треба да пронађе пут и ствара меандре и код професионалаца који су формиран у *моно-социјалном* систему – једна партија, једна електропривреда, једна компанија за фиксну телефонију... једна врста ентитета у систему социјалне заштите – кога доминантно карактеришу јавне службе, центар за социјални рад који врши јавна овлашћења и гаји професионалну културу засновану на патерналистичком приступу у раду са корисником. И није довољно да само кажемо да смо толерантни, па и професионално толерантни на другачије концепте и методолошке приступе. Толеранција различитости се феноменолошки зачиње нпр. када је професионалац из центра за социјални рад, који је читав свој радни век радио у стручном тиму, спреман да професионално функционише у оквиру метода вођења случаја (*case management*), тј. на начин који није производ локалне праксе, већ долази „однекуд из белог света“. Партиципативност као вредност поштујемо када одустанемо од идеје да ми, као стручни радници и професионалци, увек и најбоље знамо које су корисникове потребе и шта је његов најбољи интерес. И када кажемо кориснику да му не можемо решити проблем, већ да можемо да му помогнемо да он сам свој проблем реши, уз коришћење ресурса који су му на располагању у породици и заједници. Грађанско друштво као вредност, пак, поштује професионалац из центра за социјални

рад, нпр. када сарађује са особом из невладине организације на пословима које је до јуче радио искључиво центар за социјални рад.

А где је место институцијама и правилима као сили промене?
– Институције формализују правила, али није обавезно да их оне иницијално и развијају. Знања и искуства могу се генерисати ван институција, и добро је ако је институционално окружење креирано тако да се овакав начин стварања правила подстиче. Међутим, тек када се правила институционализују, можемо бити сигурни да ће она системски уређено и сврсисходно живети. Данас, када се умногоме говори о либералним начелима и принципима развоја друштва, можемо поставити питање о релеванцији изградње државе и институција. О томе Фукујама има следећи став: „Грађење државе је једно од најважнијих питања (...) јер су слабе или пропале државе извор многих (...) проблема. (...) Функције и делокруг државе (...) проширили су се и у нетоталитарним државама (...). Заправо, проблем се састоји у томе да иако се улога државе треба ограничити у одређеним областима, она се истовремено у другим мора појачати. Заиста, неке земље је *недостатак одговарајућих институционалних мрежа довео у стање горе од оног у коме би оне биле да реформа није ни обављена* (италик. В.Ј.).“⁴ Институција о којој овде пре свега говоримо, јесте центар за социјални рад. Реформа ове институције иницирана је правилима која су у процесу формализације, али која јасно куцају на врата центра и сугеришу шта ваља променити, на институционалном односно нивоу правила. Такође, правила важна за функционисање центра за социјални рад налазе се у законима, али и у низу подзаконских аката. Подзаконски акт који носи низ структурних, институционалних промена, јесте Правилник о стандардима и организацији центра за социјални рад.⁵ Овим Правилником установљава се низ нових правила, којима се природа центра за социјални рад умногоме мења. Промене на нивоу правила тичу се (нове) унутрашње организације центра, јер се организација показује као хардвер који мора подржати новоразвијени софтвер. Карактеристике организационих промена прилагођавају се потребама за новим начином рада, који са своје стране треба да одговори потребама корисника. Организационе промене тичу

4) Френсис Фукујама, „Грађење државе“, стр. 7-16, Филип Вишњић, Београд, 2007.

5) Напомена аутора: У време писања овог текста, почетком јануара 2008. године, Правилник о стандардима и организацији центра за социјални рад је у форми нацрта, који је у првој фази пилотиран у седам центара за социјални рад: Сомбору, Старој Пазови, Одељењу у Старом граду Градског центра за социјални рад Београд, Краљеву, Параћину, Рековцу и Нишу.

се нове унутрашње организације центра, у коме као основне организационе јединице постоје *службе*, за непосредни рад са корисницима и за друге послове (правне, административно-техничке, рачуноводствене, послове планирања и развоја). *Служба за непосредни рад са корисницима* може бити једна, у малом центру за социјални рад, две (за децу и младе, те за одрасле и старе) у већем центру за социјални рад, а може бити и више служби које одражавају потребе корисника у заједници (нпр. служба за локалне услуге и права). Такође, институционалне промене садржане су и у *стручним и саветодавним телима*, која постоје у реорганизованом центру за социјални рад: *колегијум службе, колегијум руководица, стална комисија органа старатељства*. Све набројано, а о чему ћемо, искрено се надам, ускоро опширније писати, представља нову унутрашњу инфраструктуру која поступа по новим правилима. Елем, та правила имају софтверску компоненту. Шта је овде софтвер? Програм по коме центар треба да функционише, заснован је на *методу вођења случаја*. Вођење случаја, према Правилнику, означава *системски приступ у стручном социјалном раду који обухвата активности процене, аранжирања приступа услугама, планирања, координације, надгледања и евалуацију услуга које треба да одговоре на потребе конкретног корисника*. Вођење случаја промовише рад на случају у који се улажу стручни ресурси у оној мери у којој то захтева једноставност или комплексност случаја. Другим речима, увек када је могуће (а у складу са правилима, стандардима и процедурама из Правилника) водитељ случаја ће претежно самостално, а када је то потребно у сарадњи са супервизором, извршити процену потреба корисника и са њим (и другим релевантним актерима, међу којима је и сам корисник) сачинити план услуга које одговарају корисниковим потребама. Код захтевнијег случаја, водитељ случаја ће, у одговарајућој сарадњи са супервизором, извршити усмерену процену корисникових потреба и при том користити стручне ресурсе у центру и из окружења, формирајући тако *ад хоц тим* састављен од професионалаца чија експертиза и искуство одговарају захтевима конкретног задатка. Поред овога Правилник промовише *појединачну, на супрот колективној одговорности*, која је карактеристична за до сада уобичајени тимски рад у центру за социјални рад. Као поткрепљење става о целисходности промовисања личне одговорности, наводимо мишљење Дениса Ф. Томпсона: *Тражење личне одговорности обезбеђује најбољу основу за разумевање улоге које професионално делање има у добрим или лошим*

институцијама, као најчвршћи темељ за повећање одговорности коју би демократско друштво требало да захтева.⁶ Дакле, нова правила о организацији и раду центра за социјални рад, имају улогу учвршћивача центра као институције и оживотворују вредности као силу промене. Уз развој ове институције, избегавамо опасности да нас, како је Фукујама рекао, недостатак одговарајућих институционалних мрежа доведе у стање горе од оног у коме бисмо били да се реформа и не обави. Постојање институционалних мрежа не може бити задовољено само јачањем реформисаног центра за социјални рад. Мрежа захтева и јачање других институција, а под институцијама не подразумевамо само *par exelans* државне службе, већ и оне које чини *цивилни сектор*. Има аутора који сматрају да *цивична култура* ствара демократију, а још више оних који кажу да је *цивична култура* показатељ демократије.⁷ Развијено цивилно друштво је фактор повећања *друштвеног капитала*, који је агрегат социјалних ресурса међусобно повезаних у трајне мреже мање или више институционализованих односа. Социјалне мреже цивилног друштва, пак, изграђују институције, утичу на повећање поверења грађана у институције и представљају неку врсту посредника између грађана (појединаца) и државе (формализованих државних институција, у које спада и центар за социјални рад).⁸ На центру за социјални рад је, између осталих, и улога утицања или учешћа у стварању мрежа у заједници које увећавањем друштвеног капитала, на једној страни систем социјалне заштите чине комплекснијим, а на другој моћнијим да различитим садржајима квалитетније задовољи потребе корисника. Управо овај приступ у развоју улоге центра за социјални рад, промовише и регулише Правилник.

А шта ћемо технологијом као силом промене? – Технологија, хајде да наведемо једну дефиницију „(...) означава развој и примену алата, машина, материјала и процеса који могу помоћи у решавању људских проблема. (...) Друга дефиниција – у употреби у области економије – сматра технологију као актуелно стање наше способности комбиновања материје да би се направили пожељни

6) Парафразиран став Дениса Ф. Томпсона, „Политичка етика и јавна служба”, стр. 95, Службени гласник, Београд, 2007.

7) Више видети у књизи Сејмура Мартина Липсета и Џејсона М. Лејкина, „Демократски век“, Alexandria Press, Београд, 2006.

8) О цивилном друштву и његовом односу са државним институцијама у демократском друштву, више видети у књизи приређивача Боба Едвардса, Мајкла Фолија и Марија Дајанија, „После Токвила – Дебата о грађанском друштву и друштвеном капиталу у упоредној перспективи”, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2004.

производи (и наше знање о свему што се може произвести)..⁹ Најпре напомињем да сам први пут у овом тексту као ресурс користио један *не-шта-мпа-ни* медиј. Ресурс број 9 у овом тексту је – текст са интернета. Па шта с тим? Зашто сам га користио, и то још истичем, у одељку који говори о технологији као сили промене у социјалној заштити – центру за социјални рад? Виши ниво технологије, где спада информациона технологија, хоће да нам каже нешто важно о (информационом) контексту у коме се промене у центру за социјални рад одвијају. *Информације су постале лако доступне!* Свако ко има интернет може, поводом овог текста, *изгуловати* додатна појашњења за сваки појам, концепт или идеју о којој је реч. И свако може проверити тачност навода које користим и конзистентност мојих ставова. „Наоружајте људе информацијама и они ће да постављају питања.“¹⁰ „Многи експерти користе информације које су им доступне да би вас преварили. Стручњаци се ослањају на чињеницу да ви не поседујете информације које они поседују, или да вас компликованост њиховог посла толико збуњује да не бисте умели да употребите информацију чак и кад бисте је имали.“¹¹ Да, после неколико сати седења за компјутером и претраживања по интернету, свако може имати информације које су му потребне. Али, знање му и поред тога може остати ограничено. *Стручност је код којим дешифрујете информацију и без ње информација нема смисла.* Ово нам јасно каже да су нам све информације доступне, па и да можемо утицати на промене. Да, можете утицати на промене! А од нас/вас зависи да ли ћемо/ћете то искористити. Овај (виши) ниво утицаја технологије на промене у центру за социјални рад, омогућава сваком ко је довољно компетентан односно ко има довољно стрпљења, енергије па и харизме – да се укључи у процес увођења промена у радно окружење којег је он сам саставни део. Нико ником не мора веровати на реч и чекати да му се промене десе. *Технологија је сила промене која вама даје моћ!* Можете учинити да она од потенцијалне постане стварна. То би било све о утицају вишег нивоа технологије на појединца као покретача и реализатора промена. На почетку одељка о технологији, навео сам и дефиницију технологије у области економије, којом се технологија сматра као актуелно стање наше способности комбиновања материје да би се

9) Wikipedia, www.sr.wikipedia.org

10) Јонас Ридерстале и Кјел А. Нордстром, „Караоке капитализам“, стр. 42, Плато, Београд, 2006.

11) Стивен Д. Левит и Стивен Ц. Дабнер, „Откачена економија“, стр. 87, Mono & Manana, 2006.

направили пожељни производи. Ако изађемо из механистичког оквира, видећемо да је ова дефиниција применљива на социјалну заштиту, за технологију на nižем, нивоу „производње“ услуга у области социјалне заштите, услуга које „производи“ центар за социјални рад. У производњи услуга у социјалној заштити, *центар за социјални који функционише у складу са Правилником, комбинује интелектуалне производе, знање појединаца (водитеља случаја и других стручних радника социјалног рада) да би се „направила“ – пружила индивидуализована услуга која је потребна конкретном кориснику*. Овако схваћена технологија рада на случају, поред специфичног професионалног знања и вештина, захтева и коришћење одређене евиденције и документације односно образаца који се употребљавају на нивоу сваког случаја. Саставни део Правилника јесте и сет образаца који треба да подрже стандардизацију услуга које центар пружа. Обрасци су креирани тако да се могу користити и у обичној, штампаној форми. Али, њихов смисао се у потпуности види и њихова сврха у целисти остварује – када се користе у електронској форми. Ово пред центар за социјални рад, а пре тога пред ресорно министарство, па и локалну самоуправу, ставља обавезу поштовања технолошких захтева израде доброг производа – квалитетне услуге у складу са потребама и најбољим интересом корисника. Тако технологија као сила промене на nižем (оперативном) нивоу упућује на пожељност, или, што не рећи – неопходност обезбеђења довољног броја компјутера професионалцима у центрима за социјални рад.

Па, да сажето одговоримо на питање из наслова овог одељка који говори о силама промене. Одакле ветар дува? Рекао бих да ветар дува – највише из наших глава. Ако су у њима претежно настањени стереотипи и ригидност, ветра заправо неће ни бити. Све што ће се кретати биће мlohаве и нереалне жеље да останемо у нашем малом скровишту, заклоњени од *струјања ваздуха*. „Само да нико не промени моје ћоше и оно што знам да радим. А то знам добро, јер овако радим тол’ке године, је л’ те?“ А, ако у главама развијамо сензоре за откривање социјалних и професионалних трендова, у прилици смо не само да им се прилагођавамо, већ и да на њих утичемо.

ПРЕГЛЕД АКТИВНОСТИ НА УВОЂЕЊУ ПРАВИЛНИКА У СИСТЕМ

или

Шта (још) рећи?

Важан посао обављен је израдом Нацрта Правилника о стандардима и организацији рада центра за социјални рад. Овај документ припремила је током 2006. године Радна група Министарства рада и социјалне политике (MRSP), а у његовој изради, поред представника MRSP и експерата са Факултета политичких наука у Београду, учествовали су и представници центара за социјални рад.

MRSP је, уз финансијску подршку Одељења за међународни развој Владе Велике Британије (DFID) и Владе Краљевине Норвешке, а у сарадњи са британском консултантском кућом Oxford Policy Management Limited (OPM), тестирало Нацрт правилника у седам поменутих центара за социјални рад. Са њима је Тим OPM започео припремне активности током лета 2007. године, а неопосредни рад од 1. септембра исте године.

Тестирање Нацрта правилника, имало је за циљ: (а) Припрему процеса пуне имплементације метода вођења случаја и нове организације рада центра за социјални рад; (б) Уграђивање побољшаних решења, до којих се дошло током рада са пилот центрима, у коначан текст Правилника; (ц) Проверу методологије имплементације и решавање проблема који могу настати током увођења методе вођења случаја у центрима за социјални рад.

До краја 2007. године у пилот центрима, ОПМ Тим, у сарадњи са представницима МРСП, Републичког Завода за социјалну заштиту у Београду и Покрајинског Завода за социјалну заштиту у Новом Саду, спровео је активности које се у најкраћем могу представити као: (а) Обука и консултативна подршка за проверу предложених решења у пракси; (б) Развој методологије вођења случаја у центру за социјални рад и повезивање са другим службама у заједници; (ц) Развој ефикасних и ефективних организационих структура у центру за социјални рад; (д) Увођење нове документације и раздвајање административних и стручних процедура.

У следећим фазама, после доношења Правилника, током 2008. и делом 2009. године, пружаће се подршка свим центрима за социјални рад у Републици у имплементацији Правилника.

Шта још рећи? Нека овде буде места само за један закључак, о осталима можемо причати неком другом приликом, који је готово неспоран после завршетка прве фазе пилотирања Нацрта Правилника. Прилично је јасно да у центрима за социјални рад који су испробали Правилник, ако желимо унапредити квалитет стручног рада, има места за професионалце макар у оном броју у ком су они тамо већ у радном односу. Нема места смањењу броја запослених. Али, има потребе за додатним едукацијама и бројним тренинзима.

ЛИТЕРАТУРА

- Јонас Ридерстале и Кјел А. Нордстром, „Караоке капитализам“, стр. 42, Плато, Београд, 2006
- Томас Л. Фридман, „Свет је раван – Кратка историја XXI века“, стр. 428, Дан Граф, Београд, 2007.
- Френсис Фукујама, „Грађење државе“, стр. 7-16, Филип Вишњић, Београд, 2007
- Денис Ф. Томпсон, „Политичка етика и јавна служба“, Службени гласник, Београд, 2007.
- Сејмур Мартин Липсет и Џејсона М. Лејкин, „Демократски век“, Alexandria Press, Београд, 2006
- Боб Едвардс, Мајкл Фоли и Марио Дајани, „После Токвила – Дебата о грађанском друштву и друштвеном капиталу у упоредној перспективи“, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2004.
- Wikipedia, www.sr.wikipedia.org
- Стивен Д. Левит и Стивен Џ. Дабнер, „Откачена економија“, Моно & Manana, 2006.

CHANGES IN CENTER FOR SOCIAL WORK

Summary

Structural changes in the Center for Social Work (CSW), a key institution in the system of social protection in Serbia, consequently cause other changes in other parts of the social protection system.

The evident changes in CSW are considered with respect to both global and local context. They are thought to be influenced by three changing powers: technology (tools), institutions (rules) and values.

Key Words: changes, changing powers, Center for social work

ПРИКАЗИ

315

Јово Бајић

ПРАВОСЛАВНИ НАРОДИ ИЗМЕЂУ
РИМОКАТОЛИЦИЗМА И ГЛОБАЛИЗМА

321

Дубравка Стајић

ИЗАЗОВИ И ПАРАДОКСИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

327

Јован Базић

САВРЕМЕНЕ СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ И КУЛТУРА
МИРА

333

Драган Јовашевић

КРИВИЧНО ДЕЛО УБИСТВА ПОЛИЦАЈЦА

УДК:
271.2:316.32
Примљено:
13. децембра 2007.
Прихваћено:
14. децембра 2007.
Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 315-320.

Јово Бајић

ПРАВОСЛАВНИ НАРОДИ ИЗМЕЂУ РИМОКАТОЛИЦИЗМА И ГЛОБАЛИЗМА

Зоран Милошевич, «СЛАВЯНСКИЙ ВОПРОС» И
ПРАВОСЛАВИЕ. Балканы: вчера, сегодня... завтра? ГОУ
ВПО «Череповецкий государственный университет»,
Череповец, 2007.

Својеврсну потврду научних ставова, које је заступао последњих петнаестак година, Зоран Милошевић је добио објављивањем једне књиге која се недавно појавила у Русији на руском језику. Реч је о књизи *"Словенско питање" и православље. Балкан: јуче, данас..., сутра?* која је штампана у универзитетском граду Черпојевцу у северној Русији. Милошевић се, пре свега као социолог религије, бавио социолошко - политиколошко и историјским темама везаним за православни српски народ на његовом балканском простору и у његовом балканском окружењу. Последњих година заинтересовао се и за православне словенске народе који су живели у границама бившег Совјетског Савеза, а сада живе у новим државама, пре свега у Русији, Белорусији и Украјини, о чему је по часописима објавио више радова и три књиге. Своје ставове о православним Словенима на Балкану и у словенским државама насталим распадом Совјетског Савеза Милошевић је углавном објављивао у часописима који су излазили у Србији, Републици Српској, Словенији, Белорусији и Русији.

Последњих година Милошевић се бавио Русијом и њеном транзицијом, преласком из једног друштвеног поретка

у други, њеним преображајем, међународним положајем и супротностима унутар руског друштва. О тим темама објавио је код нас, али и у иностранству више стручних радова и четири књиге: *Нови пут Русије. Русија у поствизантијском геополитичком и религиозном вртлогу* (2005), *Руско питање данас* (2006), *Путинова политика* (2007) и *Од Малоруса до Украјинаца*, прилог проучавању промене културног и националног идентитета Малоруса (2008). Стручна јавност примила је лепо ове књиге.

Књига "*Словенско питање*" и православље. Балкан: *јуче, данас..., сутра?* представља, у ствари, сажетији избор Милошевићевих радова о српским и руским темама који су изабрани, а онда преведени на руски језик по препоруци стручњака Института за хуманитарне науке череповјецког државног универзитета. Састављач и уредник овог избора Милошевићевих радова и писац предговора је доктор филолошких наука, проф. А. В. Чернов, док су рецензенти књиге били кандидат филозофских наука, доцент А. А. Мехова и кандидат историјских наука доцент А. Н. Јегоров.

Да би га, као истраживача, представио руској стручној, али и широј јавности, а тиме и посредно потврдио зашто се ова књига објављује у Русији, проф. др А. В. Чернов на првим страницама ове књиге објавио три Милошевићева рада који се баве руским темама и који се тичу савремене Русије.

Разлоге због којих је поменуте радове уврстио у овај својеврсни зборник проф. др А. В. Чернов је овако образложио у предговору: "Радови професора Милошевића одликују се великом очигледношћу јер су засновани на сталној основи наше националне културе, и тако залазе у сложен систем односа друштва, цркве и државе, помажући да се схвате и други проблеми који ће се јављати и које ваља истраживати. С многим закључцима овог аутора вероватно се може полемисати, али је немогуће не сложити се са важношћу питања која су том приликом покренута. Немогуће је не замислити се над тим да се ми равнодушно односимо према

многим процесима у савременом руском животу, сматрајући да су они безначајни или случајни. Драматична судбина православља на Балкану, представљена у књизи професора Милошевића, у историјској перспективи, и у, да тако кажемо, у овом критичном тренутку, јесу прави повод да се замислимо над тим стањем."

Занимљиво је и то да А. В. Чернов каже да Милошевић "благоданљиво и пажљиво проматра руску културу, руску традицију. Гледати на нашу стварност благоданљивог професионалца истраживача, који настоји да буде објективан – није, послењих година, тако честа појава." Ето, између осталог, ти разлози су навели Чернова да на првим страницама у првом делу књиге који носи наслов *Православље и друштво* објави Милошевићев рад "*Вајмарска метафора*" и *Русија. Питање односа Русије и САД*, објављено претходно у поменутој Милошевићевој књизи *Руско питање данас*. Неки виде Сједињене Америчке Државе као "водећу терористичку државу на свету", а Русија је, како сматра Милошевић, слаба држава без идеологије. Други по реду рад преведен на руски језик и уврштен у ову књигу је *Руска православна црква и глобализација*, (претходно објављен у књизи *Црква, наука и политика*) указује на то да је глобализација проблем који се тиче свих европских народа, а од свих националних институција овој глобалној појави се највише супротстављају православне националне цркве: Руска и Грчка, док православне цркве других балканских народа - Српска, Бугарска и Румунска окрећу главу од тога, као да проблем глобализма не постоји. Трећи Милошевићев рад који се бави руским темама *Руско Закарпатје и Свети архимандрит Алексиј Кабалњук* раније је објављен у књизи *Нови пут Русије*. Прича о православљу у руском Закарпатју, из више разлога, заједничка је и за Србе и за Русе. У овим крајевима у време Првог светског рата, када је то чинила са Србима, Аустро - Угарска је извршила геноцид, а онда је тај посао наставила комунистичка држава. Овако нешто догађало се и са неким деловима српског народа на Балкану.

Ваља напоменути и то да су закарпатски Руси претходно били преведени на унију, а да су их у православље враћали и српски мисионари, архиепископ Јован Максимовић и архимандрит Јустин Поповић.

Првом делу књиге уредник А. В. Чернов придодео је још два рада. Први је *Српски религиозни просветитељ Свети владика Николај: живот, рад и научни погледи*, који је Милошевић раније објавио у часопису *Војно дело* (1997). У Русији, иначе, постоји велико интересовање за овога православног мислиоца, преводе се и објављују његова дела. Само белоруски слависта Иван Чарота превео је десет Велимировићевих дела. Придодат им је и рад *Конфликт између римског католичанства и православља: од религије до идеологије*. Овај рад пре тога објављен је у словеначком часопису *Друштво 2000*. Први део књиге заокружен је радом *Чија је Босна? Лазо М. Костић и римско – католички прозелитизам у Босни и Херцеговини*, претходно објављен у зборнику *Искушење православља у Босни и Херцеговини*, (2002) кога је Милошевић приредио заједно са протом Славком Максимовићем.

Другом делу ове књиге, где су објављена два Милошевићева рада, приређивач је дао наслов *Римокатоличка црква и друштво*. Први рад носи наслов *Сто четрнаест година савремене друштвене доктрине Римокатоличке цркве*. Овај рад представља једно прерађено и руском читаоцу прилагођено поглавље из Милошевићеве књиге *Друштвена доктрина Римокатоличке цркве* (2001) у чијој је основи енциклика *Regum novarum*. Својом "очигледношћу" на коју се позива приређивач Чернов, овај рад помаже руским стручњацима да боље схвате поједине поступке Римокатоличке цркве, чије се последице осећају и на руском православном простору. Други Милошевићев рад о Римокатоличкој цркви уврштен у овај зборник, носи наслов *Теологија ослобођења и тржиште* где Милошевић указује на то како се Римокатоличка црква прилагодила новом светском поретку кога је и сама стварала. И овај прилог претходно је објављен у словеначком часопису *Дру-*

штво 2000, а онда је преточен у поглавље књиге *Друштвена доктрина Римокатоличке цркве* које носи наслов *Теологија ослобођења*.

Трећем делу Милошевићеве књиге, уредник А. В. Чернов дао је наслов *Окултизам и друштво*, где су објављена два рада. Први рад *Социологија религије у Србији: између науке и политике*. Српски социолози религије: Слободан Јовановић, Вуко Павићевић и Ђуро Шушњић, како сматра Милошевић, углавном су се кретали између марксизма и окултизма. Овај рад претходно је био објављен у књизи *Црква, наука и политика*. Последњи Милошевићев рад у овој књизи носи наслов *Окултне основе валдорфске педагогије* који руској стручној јавности нуди податке о томе како се окултизам убацује у школски систем, односно како се пропагира под видом педагошке науке. Овај рад претходно је објављен у Милошевићевој књизи *Окултизам, државна религија*(2002).

Са свим овим проблемима са којима се суочава српско друштво, на неки начин суочавају се или ће се суочавати и Руси. То је и био разлог да А. В. Чернов у предговору Милошевићевој књизи каже: "Ми имамо непотпуну и врло површну представу о томе како данас живе наши словенски суседи. То је велики пропуст. Питања која сада стоје пред српском науком и српским друштвом стајала су и и сада стоје пред руским друштвом. Мислим да аргументи које нуди ова невелика књига дају повода научницима хуманитарних наука и студентима, који изучавају савремене међународне политичке и социјалне процесе за најразличитија врло озбиљна размишљања."

УДК:
316.32

Примљено:
15. новембра 2007.

Прихваћено:
16. новембра 2007.

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW

Година (XX) VII, vol=15

Бр. 1 / 2008.

стр. 321-326.

Дубравка Стајић

ИЗАЗОВИ И ПАРАДОКСИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Александра Мировић, Петар Матић:

ИЗАЗОВИ И ПАРАДОКСИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Београд, Институт за политичке студије, 2007, стр. 162.

Глобализација је историјски феномен који представља предмет најширег интересовања јавности широм света, почев од обичних грађана који желе да схвате шта се догађа, потом политичара који настоје да остваре управљање променама и умање евентуалне штете својим државама, до теоретичара који настоје да открију суштину, узроке, носиоце и покретаче глобализације. Ниједна од великих светских конесија није заобишла феномен глобализације као небитан за њен статус и статус својих верника. Протекли, двадесети век био је период револуционарних преомена у свим сферама друштва, како по дубини друштва (класе, структуре, друштвени слојеви), тако и ширином захвата ових промена. Три технолошке револуције, неколико десетина антиколонијалних и социјалистичких револуција оствариле су дубоке промене у целом свету. Промене које се дешавају крајем 20. и почетком 21. века су тако велике – а пре свега питање шта је суштина глобализације – и крећу се од покушаја дефинисања, до суштинског одређења да ли је ово спонтани процес сажимања светског друштва и стварања светске владе, или је силом наметнути процес чији су ефекти несагледиви, обухватајући смањивање производње, посебно смањивање производње хране, до сукоба глобалног политичког модела демократије са традиционалним културама и поимањем политике, које су често дуге више хиљада година. Број студија, чланака и расправа који се могу наћи на Интернету о глобализацији је огроман.

Овим феноменом баве се у монографији *Изазови и парадокси глобализације*, Александра Мировић и Петар Матић, млади сарадници Института за политичке студије у Београду. Књига садржи две расправе: „Глобализација: ризици и могућности“ (стр. 11-78) Александра Мировић и „Глобализација: модернизација и идентитет“ (стр. 79-162) Петра Матића. Иако на почетку научне каријере, ови млади људи показали су да умеју методолошки коректно и темељито да поставе проблем свог истраживања, да умеју да промишљају реалитет света у којем живе. Мултидисциплинарни приступ глобализацији се подразумева, јер се само таквим приступом сазнаје друга карактеристика глобализације, наведена у наслову књиге, а то су *парадокси*. Парадоксални карактер глобализације спознаје се већ у покушају да се она дефинише. Александра Мировић наоив дефиниције присталица, критичара и оних теоретичара који себе⁴ сматрају вредносно неутралним, што је у теоријском дискурсу готово немогуће. Из њених исцрпних навода гледишта низа аутора, види се да се феноменом глобализације сви баве, али не постоји јединствено становиште о историјском настанку овог феномена – да ли се под тим појмом подразумева процес нестанка класичног имепријализма, или крај Другог светског рата, или цео двадесети век. Промена категоријалног апарата у друштвеним наукама унела је додатне проблеме у разумевању и комуникацију међу научницима. Тако се долази до следећег парадокса: никада није постојала већа комуникација међу људима из различитих друштава, а разум и толеранција у расправама о неком друштвеном феномену су на ниском нивоу. Александра Мировић истиче *двострукост и амбивалентност* овог појма, који обухвата како „смањивање света“, тако и пружање отпора глобализацији у различитим идеолошким облицима, кроз јачање етноцентризма, национализма и верског фундаментализма. Она сматра да је процес глобализације немогуће избећи и да политички и економски лидери могу само да *трагају за оптималним решењима прилагођавања* својих друштава. Притом не оспорава тешкоће у прихватању губитка класичног државног суверенитета, из којег се изводе правни, економски и политички систем као оквири и гаранције идентитета народа и појединца. За Александру Мировић глобализација је процес „великог отварања“, у коме је добитник крупни међународни капитал, док су губитници мали народи, сиромашни слојеви становништва, мали предузетници.

Овде се може поставити једно суштинско питање: да ли је глобализација нужност, да ли је она и *законитост развоја света* у правцу неолиберализма, и зашто су потребни тако бројни стручњаци кји путем јавних медија убеђују грађане широм света да је она нужност. Уколико је нека чињеница законита и очигледна, она не тражи додатна убеђивања. Уколико је глобализација само фаза једног дужег и сложеније процеса, да ли се дурштвене науке баве законитостима друштва, односно да ли су оне и даље способне да у одређеној мери *предвиде* тај развој, или су само на разини пуке дескрипције? Ово питање аутори књиге *Изазови и парадокси глобализације* нису експлицитно отворили, али се оно намеће као логична последица разматрања претходних питања.

За оба истраживача је заједничка свест да не постоје адекватни поллитички и економски инструменти који почетком 21. века могу у пракси да буду примењени као одговор на изазове глобализације. Следеће питање које се нужно намеће, а аутори га нису отворили, је питање да ли је глобализација – упркос Фукујаминим тврдњама о „крају историје“ – велики историјски-идеолшки пројекат, који укључује смањивање или полагањо одумирање сиромашних и малих етничких група. Дилеме о политичком карактеру глобализације су реалне, јер она садржи како демократске тако и недемократске идеје и потенцијале, а глобализација медија као креатора јавног мњења смао је један од инструмената насилног стварања вредносног система и слике света као грађана практично свих земаља.

Петар Матић се определио да истражује однос глобализације и различитих облика идентитета, као однос општег и паратикуларног. Ово је врло важно и значајно питање за разумевање глобализације. парадокс глобализације, по овом аутору, је и демократија без слободе, схваћене у смислу слободног избора државног и политичког уређења од стране било ког друштва. Ови противуречни процеси изазвали су јачање национализма и клериклизма, доводећи у питање утицај секуларне државе. Питање односа глобализације спрам модернизације националног идентитета Петар матић је отворио као критику прихватања неупитног обрасца неолибералне демократије: „Процес глобализације у униполарном свету доводи до ширења тзв. универзалних образаца и стандарда створених у водећим либералним државама суперсиле, то ширење либералних образаца на земље са друкчијом културном основом неминовно доводи и до постепених модификација различитих видова приморди-

јалног политичког идентитета. Уопштено, тај процес се означаје као модернизација традиционаних форми националног идентитета и то често као неупитно фаворизовање и афирмација либералног обрасца, што би требало да оправда и неке видове отвореног или прикривеног наметања либералних вредности, почев од економије, па до образовања, науке и културе, као наводно супериорних, савременијих, ефикаснијих и адекватнијих модерној ери глобализације, од затечених форми националне идентификације“ (стр.148). Матић прихвата економске и развојне успехе неолибералне привреде, али доводи у питање њен учинак на друштвене односе, како унутар друштва тако и на планетарном нивоу: „Кад је реч о либералним формама социјалне и националне идентификације, неоспорно је да оне у знатној мери позитивно доприносе убрзавању развојне динамике друштва, предузимљивости, мотивацијама и одговорности приватних власника, компетитивности, практичним иновацијама и производњи ефикасности. Све те предности либералног обрасца идентификације који фаворизује приватизацију, дерегулацију и убрзано развијање материјалних потенцијала друштва значе, у суштини, подстицање цивилизацијских, материјалних и интересних потенцијала друштва, али с друге стране занемарују однос значајних проблема квалитета друштвених односа који у том развоју настају, културне темеље демократије и људске слободе, као и однос друштва и човечанства према природи“ (стр.149). Аутор се пита „да ли је материјални развој... пут до стварања бољих и демократских друштвених система“ (стр.150). Матић се позива на ауторе који пропитују сукоб између економско-технолошког развоја и друштвених вредности цивилизација евроазијског региона. Овде би требало исправити само једну тврдњу, која се односи на чињенице савремене историје, што период после 1989. године већ јесте. Наиме, тврдња да је транзиција у Србији могла бити боље осмишљена, спроведена путем (примарне) ваучерске приватизације по узору на словеначки и чешки модел, на жалост, не одговара реалним чињеницама. Деведесетих година земље тзв. „Вишеградске групе“, односно бивши делови Аустро-Угарске монархије, добиле су директне инвестиције, које су им олакшале проблеме (пад националног бруто – производа, огромна незапосленост и пад животног стандарда). *Оне су биле изабране да добију стране инвестиције*, што са Србијом и још неким бившим југословенским републикама није био случај. Ова чињеница мора бити тачно интерпретирана у контексту глобализацијских промена, јер ће нове генерације које

не памте тај период, имати погрешну слику о могућности избора модела транзиције, која уз мале промене и одступања, није постојала.

Књига младих истраживача Александре Мировић и Петра Матића Изазови и парадокси глобализације је пример отварања правих питања савремених друштава и на методолошки доследан начин. Она садржи и довољно разумевање праксе, мада се у том разумевању на неким местима уочава извесна идеализација развијених западних друштава, коју видимо као резултат претходно наведене реалне ситуације у Србији: читаве генерације младих људи одрастале су у Србији без могућности да кроз путовања контактирају непосредно са другим друштвима и културама, што доводи до реалне слике и себе као индивидуе и политичке културе свог народа. Било би корисно да наши аутори расправљају са својим колегама из Европске Уније о изазовима и парадоксима глобализације.

УДК:
316.334.3(497)
Примљено:
13. новембар 2007.
Прихваћено:
18. новембар 2007.
Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 327-332.

Јован Базић

САВРЕМЕНЕ СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ И КУЛТУРА МИРА

Љубиша Р. Митровић: САВРЕМЕНЕ СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ
И КУЛТУРА МИРА, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет,
Центар за социолошка истраживања,
Ниш, 2007.

Ево још једне занимљиве књиге др Љубише Р. Митровића, редовног професора социологије на Филозофском факултету у Нишу, у којој је, као и у његовим претходним делима, изражено смело сучељавање с актуелним темама савременог друштва. Ова књига представља, како професор Митровић указује у предговору, "колаж ауторових расправа на тему структурне неједнакости и геокултуре развоја и мира на Балкану" (стр. 7). У њој су обухваћена три тематска круга: 1) *Глобализација, транзиција и алтернативе*; 2) *Геокултура развоја Балкана и култура мира*; и 3) *Плелоаје за трансдисциплинарна истраживања геокултуре развоја и културе мира на Балкану*.

У првом тематском кругу - *Глобализација, транзиција и алтернативе*, аутор анализира следећа питања: 1) Допринос Имануела Волерстина мондологији и критичкој теорији глобалне транзиције светског система; 2) Економска социологија и социологија развоја пред изазовима савремених структурних промена; 3) *Unus mundus*, глобална економија и подељено друштво; 4) Структуралне неједнакости и насиље у савременом свету; 5) Глобализација, развој и образовање; 6) Информатичка револуција, медији и симболичка моћ; 7) Глобализација, развој и алтернативе; и 8) За глобализацију солидарности и разумевања међу народима.

Кроз овај тематски круг, професор Митровић, систематски и сажето анализира савремене друштвене промене, особито кључне димензије процеса глобализације, "као новог облика међузависности модернизације и развоја светског друштва". У том контексту, он

значајну пажњу посвећује студијама савременог друштва Имануела Волерстина, америчког социолога, при чему указује на Волерстинову тезу: "1989. година означила је пад не само комунизма, већ и крај класичног либерализма и отворила пут неоконзервативизму и снагама историјске рестаурације" (стр. 94). Зато се Волерстин, како професор Митровић предочава, залаже за изградњу концепта алтернативног поретка, у чијем ће средишту бити људска права и слободе, борба за демократију и једнакост свих. Волерстин верује да је реално могући један другачији свет, богатији, слободнији и праведнији од данашњег.

Приликом разматрања савремених друштвених промена, професор Митровић упозорава на мистификације и злоупотребе појма *транзиција*, при чему истиче да је овај појам у западној литератури присутан још од седамдесетих година прошлог века као ознака за прелазак друштва из једног развојног циклуса у други, а не као регионални процес који се везује искључиво за постсоцијалистичка друштва у источној Европи. У анализама процеса глобализације, он нарочиту пажњу посвећује *асиметричном типу глобализације* чија су основна обележја, како се може закључити из његових експликација: дигитална глобална економија и умрежено друштво; неједнакост и подељено друштво, као и све веће продубљивање разлика на релацијама север-југ, богати-сиромашни; глобална медијска и симболичка моћ; "тероризам немоћних" и "тероризам богатих"; а у образовању све више доминира корпорацијски и комерцијални дух. Веома је занимљива и оцена професора Митровића да *Болоњска декларација* представља "прилагођавање образовања европској подели рада, интересима крупног капитала у њој и еврократији" (стр. 72). Зато се он залаже за образовање које ће бити у функцији одрживог развоја, културе мира међу народима и еманципације човека. Следствено томе, уместо асиметричног типа глобализације и антагонистичког система расподеле друштвене моћи, професор Митровић се залаже за глобализацију солидарности и разумевања међу народима и асоцијативни систем расподеле друштвене моћи - за мир и глобалну правду у свету.

У другом тематском кругу - *Геокултура развоја Балкана и култура мира*, професор Митровић анализира следећа питања: 1) Култура мира, развој и еманципација; 2) Геокултура развоја и култура мира на Балкану; 3) Евроинтеграцијски изазови Балкана - нове шансе и илузије; 4) Структурне неједнакости, сукоби и култура

мира; 5) Судбина култура и идентитета малих народа у глобалном свету; и 6) Стваралаштво и мисионарство Никете Ремесијанског у кључу херменеутике и геокултуре.

Овај тематски круг, професор Митровић започиње теоријским разматрањима о култури мира, развоју и еманципацији. Културу мира он дефинише "као једно од основних и универзалних права човека и човечанства; право људске врсте да живи и ствара у миру" (стр. 134). Даље, указује да мир не сме да буде у монопољу ни једне државе и народа у свету, да мора бити дело свих људи и народа, да служи њиховом развоју и напретку човечанства. Култура мира, како професор Митровић каже, претпоставља борбу за нове односе у свету и ангажован еманципаторски однос да се изгради "полицентрични демократски глобални поредак у свету" у коме ће се поштовати плурализам и право на разлику. Без остваривања права на мир доводи се у питање право на живот људског рода, а тиме и права на развој и слободу. Зато он сматра да је право на мир претпоставка остваривања свих људских права.

Врло су занимљиве и експликације о миру на Балкану професора Митровића. Ту он указује да се већина земаља савременог Балкана налази у транзицији али истовремено и "у зони протекторизације и реколонизације", где се мир успоставља "геостратешким играма и диктатом спољних великих сила". У томе су аутономни преговори и евентуални компромис самих балканских народа немогући. Мир који тако успостављају велике силе на Балкану, професор Митровић упозорава, представља политичку хипотеку и оставља дугорочне последице по односе међу народима и људима на балканском простору. Такав мир он означава као *ратоборни мир*, позивајући се на Рејмона Арона који је дефинисао ову синтагму. Да би се дошло до мира на Балкану, као и у било ком делу света, професор Митровић сматра да мир мора да крене са истог места где је и рат започет, а то је у главама људи где је "истина у сваком рату била његова прва жртва". Зато он сматра да мир претпоставља најпре "суочавање са истином рата", јер је то "предуслов катарзе и истинског помирења међу народима". Он сматра да је то пут не само да се развије критичка историјска свест о узроцима и детрукцијама, "већ и да се афирмишу нове и трајне и прогресивне вредности мира као вредности живота, развоја и еманципације" (стр. 121).

У трећем тематском кругу - *Пледоаје за трансдисциплинарна истраживања геокултуре развоја и културе мира на Балкану*, про-

фесор Митровић, указује на основне димензије макропројекта Министарства науке и животне средине Републике Србије под насловом: "Култура мира, идентитети и међуетнички односи на Балкану у процесу евроинтеграције", којим он руководи. Према професору Митровићу, "култура мира је скуп вредности ставова, облика понашања и начина живота који одбацује насиље и тежи превенцији конфликта тако што препознаје њихове узроке и настоји да их реши кроз дијалог и преговарање између појединаца, група и нација" (стр. 201). У дефинисању предмета истраживања овог пројекта, он наглашава да се ради о трансдисциплинарном истраживању улоге културе у савременим друштвеним променама у Србији и на Балкану, да ово истраживање може довести до релевантних резултата и теоријски утемељених закључака о месту и улози транзиције културе у процесу модернизације, развоја и реформе постсоцијалистичких друштава. А у разматрањима о очекиваним резултатима истраживања, професор Митровић указује да ови резултати, поред теоријског значаја, могу имати дијагностичку и прогностичку функцију за обликовање модерне стратегије друштвене и културне акције. У том контексту аутор посебно истиче два подручја која данас и у скорој будућности највише добијају на значају, а то су: Прво, "изграђивање нове политике међуетничких односа у циљу смањења етничке дистанце и јачања културе мира на Балкану"; и друго, "развијање модерне концепције о Балкану као јединственом културном простору на коме се сусрећу и прожимају различите културе и изграђују нове стратегије регионалне културне сарадње" (стр. 180).

У овој књизи професора Митровића доминирају или се као вертикала прожимају питања глобализације, транзиције, Балкана, културе, мира, развоја и образовања. При томе, он већ у предговору истиче тезу "да је афирмација мира и сарадње у свету повезана са променама у систему расподеле друштвене моћи и победом глобалне правде у свету". Та теза у различитим ескпликацијама доминира у целој књизи. У исправност те тезе свакако не треба сумњати. Међутим, овом приликом треба имати у виду да је глобално друштво, као и свако конкретно друштво, дубоко подељено вишеструко и да у друштву владају дијалектички односи конфликта и мира, да ти односи диктирају темпо друштвених промена и врше дистрибуцију друштвене моћи кроз различите економске и политичке институционалне форме. Па зато питање глобалне правде може изгледати само као цивилизацијски идеал. С друге стране, залагање за

афирмацију мира и сарадње у свету, професор Митровић критички разматра и то залагање, у његовом случају, не може се посматрати као залагање за одржавање постојећег стања, што би свакако одговарало носиоцима економског и војно-политичког монопола, јер се за отпор угњетених и експлоатисаних мора имати разумевања.

Професор Митровић у овој књизи, као и у другим својим делима, оцене и ставове подастире обимном, релевантном новијом домаћом и страном литературом и изворима, укључујући и литературу из окружења, као што је на пример бугарска. Зато се научна исправност оцена и ставова професора Митровића тешко може оспорити. Поред тога, научно мишљење и ставови професора Митровића о многим питањима се издвајају из оркестрираних апологетских и "трендовских" мишљења у савременој друштвеној науци, па самим тим заслужује и особиту пажњу. Све то врло инспиративно препоручује ову књигу свима који се баве изучавањем друштвених питања и онима који су на позицијама да одлучују о релевантним питањима у савременом друштву, као и широј читалачкој публици која се озбиљно интересује за савремене друштвене теме и проблеме.

УДК:
343.61
Примљено:
21. децембра 2007.
Прихваћено:
24. децембра 2007.
Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XX) VII, vol=15
Бр. 1 / 2008.
стр. 333-340.

Драган Јовашевић

КРИВИЧНО ДЕЛО УБИСТВА ПОЛИЦАЈЦА

Приказ књиге

мр Небојше Пантелића: Кривично дело убиства полицајца,
Београд, Инп Бард, 2008. године, стр. 192

Недавно је домаћа правна, криминалистичка, криминолошка и безбедносна литература обogaћена још једним вредним монографским делом. То је књига мр Небојше Пантелића, под називом: „КРИВИЧНО ДЕЛО УБИСТВО ПОЛИЦАЈЦА“. Иако је књига намењена првенствено полицијским службеницима у практичном, непосредном и свакодневном раду, приликом обављања послова безбедности, она је ипак од користи и екстерној јавности, како би се могла упознати са опасностима и последицама полицијске професије. Целокупна материја је садржана на 192 стран2 текста са бројним графичким прилозима и одговарајућом фотодокументацијом. Структурално је књига подељена у девет делова, који укључују увод и закључна разматрања: 1) кривична дела против живота и тела, 2) кривично дело убиство, 3) угрожавање безбедности припадника полиције, 4) карактеристике кривичног дела убиства полицајца, 5) историјски развој кривичног дела убиства полицајца, 6) кривично дело убиство полицајца у упоредном праву и 7) динамика и структура облика угрожавања безбедности припадника полиције.

У уводном делу, аутор је изложио тему своје књиге, указујући да се кривично дело убиство полицајца јавља као старо, класично и изузетно значајно кривично дело у области општег, класичног криминалитета, које побуђује не само пажњу правне теорије, законодавца, судске праксе, већ још више и обичне јавности. То је и разумљиво, јер се ради о судској и криминалистичкој пракси често извршаваном кривичном делу којим се повређује живот припадника полиције, односно, којим се повређује или угрожава законито,

ефикасно и квалитетно обављање службене дужности ових лица, а које се у књизи разматра са кривичноправног и виктимолошког аспекта. У даљем току уводног излагања, аутор је указао на широк спектар различитих питања која је обрадио у својој књизи, а која практично одређују значај, природу, карактеристике и домете примене законских решења у прописивању одговорности и кажњивости за кривично дело убиства полицајца, у теорији и пракси кривичног права, односно криминалистике и уопште безбедности.

Први део књиге носи назив: „Кривична дела против живота и тела“. У њеном оквиру, аутор је изложио основне карактеристике кривичноправне заштите најзначајнијег, универзалног, основног људског права – права на живот, од најстаријих времена до данашњих дана, указујући при томе да се ова људска и друштвена вредност штити од рођења човека, па све до његове смрти. У овом делу је, након анализе општег појма кривичног дела, аутор изложио специфичне карактеристике кривичних дела против живота и тела, указујући на природу, карактер и обележја: објекта заштите, радње извршења, начина и средства њеног предузимања, појма и врсте последице, облика кривице и својства учиниоца, да би завршио излагањем унутрашње систематике кривичних дела против живота и тела, сходно одредбама новог Кривичног законика Републике Србије, који је почео да се примењује 01. јануара 2006. године.

У другом делу књиге под називом: „Кривично дело убиство“, са теоријског и судскопрактичног аспекта су изложена обележја и карактеристике најтежег кривичног дела против живота – кривичног дела убиства у основном, привилегованим и квалификованим облицима. Полазећи од међународноправног и уставноправног положаја права на живот, као основног права човека које се повређује на најтежи начин управо предузимањем радње лишавања живота другог лица (у смислу противправно предузете радње чињења или нечињења), аутор је излажио све елементе бића кривичног дела убиства у основном облику користећи законску литературу, али и већи број домаћих и иностраних теоријских извора, као и схватања домаће судске и криминалистичке праксе. Након тога следе излагања привилегованих и квалификованих облика кривичног дела убиства, да би на крају изложио детаљнију анализу облика и видова испољавања тешког убиства као најтежег облика кривичног дела убиства за које је запређена и најтежа казна коју уопште познаје наше ново кривично право – казна затвора од тридесет до четрдесет

година. Као посебан облик тешког убиства из члана 114. КЗ РС и то према особености пасивног субјекта, између осталих, јавља се и убиство службеног или војног лица при вршењу службене дужности.

Трећи део књиге под називом: „Угрожавање безбедности припадника полиције“, садржи прегледну и детаљну анализу различитих облика повреде или угрожавања припадника полиције у вршењу „полицијске професије“ - службене дужности. На овом месту, аутор је користио не само домаћу, већ и инострану (у првом реду САД), литературу са бројним статистичким показатељима угрожености, опасности и ризика „полицијске професије“. У овом делу, посебно су изложени облици и видови угрожавања безбедности припадника полиције физичким насиљем (директно и индиректно), при чему је теоријска анализа илустрована бројним примерима из иностране, али и домаће полицијске праксе. Најтежи облик угрожавања полицијске професије је свакако напад на живот, односно телесни интегритет припадника полиције у вези или при вршењу службене дужности (при обављању различитих безбедносних послова и задатака). Такође треба истаћи да је аутор посебну пажњу посветио и анализи система мера правне и друге заштите полицајаца у вршењу службе или у вези са службом.

Следећи део књиге носи наслов: „Карактеристике кривичног дела убиства полицајца“. У овом делу, аутор је прегледно анализирао квалификаторне околности које убиству полицајца дају већи степен тежине и опасности, односно тежи вид испољавања. Аутор са теоријског, али и судскопрактичног аспекта посебно анализира следеће квалификаторне околности: својство пасивног субјекта (где одређује појам, природу и карактеристике домаћег и страног службеног, односно војног лица и при томе указује на место, значај и природу припадника полиције као врсте службених лица са низом специфичности „полицијске професије“); вршење службене дужности у вези и при чијем обављању долази до предузимања радње лишавања живота пасивног субјекта (где су посебно анализирали: полицијски послови, посебни безбедносни послови и задаци и послови прикривеног иследника); време извршења кривичног дела и умишљај учиниоца дела.

Међутим, ради свеобухватности излагања посматране теме, мр Небојша Пантелић је на овом месту одређену пажњу и место посветио и излагању појма, карактеристика и обележја бића два

кривична дела чија радња извршења често претходи нападу на живот и телесни интегритет припадника полиције будући да се њихова радња извршења састоји у ометању или спречавању службеног лица у вршењу послова безбедности при чијем предузимању често и долази до повреде живота односно телесног интегритета припадника полиције. То су следећа кривична дела: спречавање службеног лица у вршењу службене радње из члана 322. КЗ РС и ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира из члана 23. Закона о јавном реду и миру.

Након излагања појма и карактеристика основних и квалификованих облика ових кривичних дела аутор се посветио анализи међусобног односа посматраних кривичних дела са убиством полицајца, указујући при томе на бројне проблеме и спорне ситуације које се у судској и криминалистичкој пракси јављају са аспекта правне квалификације противправних понашања њихових учинилаца дајући при томе и предлоге за њихово превазилажење и разрешење.

Следећи део књиге носи наслов: „Историјски развој кривичног дела убиства полицајца“. Логично је да је аутор пре него што је прешао на излагање и анализу кривичног дела убиства полицајца у позитивном кривичном праву Републике Србије, уопште обрадио основна питања везана за историјски развој ове инкриминације кроз писане правне споменике у нашој земљи од најстаријих времена до данашњих дана. Посматрајући и анализирајући законске описе кривичног дела убиства полицајца кроз историјске правне изворе, аутор је подвргнуо детаљној правној анализи одредбе о овом кривичном делу у следећим законцима (законима): Душановом законiku, Криминалном (казнитељном) законiku за Књажество Србију и Кривичном законiku Краљевине Југославије, те послератном кривичном законодавству: Кривичном законiku ФНРЈ из 1951. године и његовим изменама из 1959. године и Кривичном закону Републике Србије из 1977. године, дајући тиме и историјску потку за данашња решења ове инкриминације.

У следећем делу монографије, под називом: „Кривично дело убиство полицајца у упоредном праву“, аутор је изложио појам, елементе и карактеристике кривичног дела убиства полицајца, али и других сродних кривичних дела у упоредном кривичном законодавству. При томе је коришћен већи број иностраних кривичних закона (законика), чије су законске одредбе о посматраном кривич-

ном делу подробно и детаљно анализиране и коментарисане. Тако су у овом делу књиге, коришћени законски текстови следећих држава: Канаде, Немачке, Мађарске, Руске федерације, Француске, Хрватске и Црне Горе. Аутор је уложио знатан труд да кроз упоредноправну теоријску анализу наведених законских решења, одреди заједничке карактеристике кривичног дела убиства полицајца у њима и да их анализира са аспекта кривичног права Републике Србије.

Анализирајући бројне теоријскоправне ставове и законска решења кривичног дела убиства полицајца, аутор их није само просто интерпретирао, већ је изложио и свој критички суд аргументујући своје тврдње, указујући на недоследности и недостатке законских решења, али и појединих схватања судске праксе, истовремено дајући и сопствене предлоге за побољшање постојећих и увођење нових решења код различитих питања везаних за посматрано кривично дело и примену законских прописа у различитим ситуацијама.

Последњи део књиге под називом: „Динамика и структура облика угрожавања припадника полиције“, садржи заправо резултате спроведених емпиријских истраживања која се први пут појављују у овом облику у нашој правној литератури. У овом прилично обимном делу, аутор је посматрао и проучавао структуру и динамику кривичних дела којим се повређује или угрожава безбедност припадника полиције уопште, односно при обављању одређених безбедносних послова и задатака. При томе је пошао од карактеристика припадника полиције као пасивног субјекта, односно њихове обучености (стручне, физичке) и техничке опремљености, указујући на степен безбедносне културе, као примарни фактор њихове безбедности и заштите. Затим следи излагање динамике и структуре угрожености безбедности припадника полиције (кроз преглед физичких напада), према страним подацима (САД, Велика Британија, Немачка, Француска и др.) уз анализу узрока и последица ових угрожавања.

Оригинални део овог рада представља анализа облика и средстава угрожавања припадника полиције у Републици Србији, где је аутор изложио бројне статистичке податке са одговарајућим графичким и табеларним приказима. На основу ових излагања, аутор је дао преглед најзначајнијих узрока и последица овог угрожавања, који се могу свести на следеће: недовољна обученост и искуство припадника полиције, страх, непрофесионализам, неадекватно пра-

ћење законске литературе, недостатак самоиницијативе старешинског кадра и структура личности припадника полиције.

Значајан део ове књиге посвећен је анализи казнене политике, односно политике кривичног прогона за кривична дела ометање и спречавање овлашћеног службеног лица у вршењу послова безбедности или одржавања јавног реда и мира (из члана 23. и 24. Закона о јавном реду и миру), те анализи кривичних дела повреде живота (убиство) и телесног интегритета (тешка и лака телесна повреда) припадника полиције (при обављању редовних послова и задатака, при одржавању јавног реда и мира, у контроли јавног саобраћаја, при обављању посебних безбедносних задатака на територији АП Косова и Метохије, односно за време НАТО агресије, а касније и у Копненој зони безбедности). Поред праћења броја извршених кривичних дела, аутор је посебну пажњу посветио и праћењу динамике броја извршилаца кривичних дела на штету припадника полиције. Нарочито значајан део књиге, аргументован бројним егзактним подацима, представља излагање о казненој политици судова за посматрана кривична дела.

У закључном разматрању, аутор је сажето, концизно и систематизовано изложио појам, елементе, карактеристике, место, улогу, примену и значај кривичног дела убиства полицајца у домаћем, али и иностраном кривичном праву, односно у правној теорији, криминалистичкој и судској пракси. При томе је укратко изложио и све уочене теоријске, криминалистичке и судскопрактичне аспекте присутне код овог кривичног дела, указујући на недостатке у примени појединих законских решења, односно недоследности и спорне ситуације у судској и криминалистичкој пракси, покушавајући да истовремено да и предлоге за превазилажење и решење уочених недостатака.

Можемо да закључимо да пред аутором није био нимало лак и једноставан задатак. Требало је, наиме, проучити и анализирати обимну домаћу и инострану законску и правнотеоријску литературу, као и актуелну судску и криминалистичку праксу, која се односи на класично и у судској и криминалистичкој пракси често кривично дело – тешко убиство и то убиство службеног лица – полицајца у вршењу послова безбедности. У књизи је дат прегледан и исцрпан критични осврт на различита теоријска схватања везана за поједине елементе кривичног дела убиства полицајца, као облика тешког убиства. Анализирајући посматрано кривично дело, мр Не-

бојша Пантелић је савладао низ потешкоћа одређујући услове, начин и домете примене законских решења код прописивања појединих облика и видова испољавања кривичног дела тешког убиства. Правилно уочавајући могуће проблеме, недоследности и дилеме у примени законских решења у конкретним животним ситуацијама у судској и криминалистичкој пракси, аутор је дао могуће правце за њихово разрешење и превазилажење.

Међу посебним квалитетима по којима се ова књига издваја је свакако свеобухватно посматрање кривичног дела убиства полицајца у примени не само у области домаће и иностране теорије кривичног права, већ још више и у судској и криминалистичкој пракси, односно у упоредном (компаративном) кривичном праву. Досадашња кривичноправна и безбедносна литература (и то не само домаћа) је без оправдања игнорисала облике и видове испољавања односно карактеристике овог кривичног дела, којим се у значајној мери утиче и на стање укупне безбедности у држави. По обради постављене теме, аутор се није задржао само на пуком интерпретирању позитивне законске литературе, већ је аргументовано и полемички износио и бранио своја оригинална гледишта.

Садржај књиге је иначе свеобухватан, комплексан, зналачки структурисан и научно фундиран, што му уз коришћење обимне домаће и иностране правне литературе, великог броја законских текстова савремених кривичноправних система, обимна емпиријска истраживања уз прилагођен научни инструментаријум, даје висок ниво квалитета. На то уосталом указује и добар правнички језик, јасан и разумљив стил приповедања аутора. Књига под називом „Кривично дело убиство полицајца“, представља резултат самосталног и оригиналног научног рада из области кривичног права. Аутор је у њој прикупио, систематизовао и анализирао постојећу правнотеоријску, судскопрактичну и законску литературу и својим радом дао одређени допринос науци посебног дела кривичног права.

ЦИП - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

32

ПОЛИТИЧКА ревија = Political review : часопис за политикологију
/ главни и одговорни уредник Драган Суботић. - Год. 1, бр. 1 (2002) - .
- Београд (Савски трг 7) : Институт за политичке студије, 2002 - (Београд :
Чигоја штампа). - 23 см.

Двапут годишње. - Наставак публикације: Политичке свеске
(Београд) = ISSN 0554-5226 = Политичка ревија
COBSIS.SR-ID 105060364

* Излажење часописа финансира Министарство науке Републике Србије

01
2008

01
2008

ИНСТИТУТ
ЗА ПОЛИТИЧКЕ
СТУДИЈЕ

POLITICAL REVIEW
ANALYSIS AND ACTION EDITOR

ПОЛИТИЧКА Ревизија

ЧАСОПИС ЗА
ПОЛИТИКОЛОГИЈУ, КОМУНИКОЛОГИЈУ
И ПРИМЕНУ ПОЛИТИКУ

ПОЛИТИЧКА
Ревизија

Игор Јанев

НЕЗАКОНИТОСТ РЕЗОЛУЦИЈА КОЈИМА ЈЕ ОСНОВАН
ТРИБУНАЛ ЗА БИВШУ ЈУГОСЛАВИЈУ И ЛЕК ЗА
ПРОГЛАШАВАЊЕ ОВИХ ОДЛУКА НЕЗАКОНИТИМ

Иван А. Чарота

БЕЛОРУСИЈА У КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И
ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Даница Финк Хафнер

ОБРАСЦИ ЗА АНАЛИЗУ ЈАВНИХ ПОЛИТИКА

Драган Суботић

ЛИДЕРСТВО И ПРОЈЕКТНИ МЕНАЏМЕНТ
У ПОЛИТИЦИ

Дубравка Стајић

РАД И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА: ДРУШТВЕНЕ И
ПОЛИТИЧКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ У УСЛОВИМА
СТАЛНЕ НЕСИГУРНОСТИ

Владан Јовановић

ПРОМЕНЕ У ЦЕНТРУ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

Јово Бајић

ПРАВОСЛАВНИ НАРОДИ ИЗМЕЂУ
РИМОКАТОЛИЦИЗМА И ГЛОБАЛИЗМА

Дубравка Стајић

ИЗАЗОВИ И ПАРАДОКСИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Јован Базић

ПРИКАЗ КЊИГЕ ЉУБИШЕ Р. МИТРОВИЋА,
САВРЕМЕНЕ СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ И КУЛТУРА МИРА

Драган Јовашевић

ПРИКАЗ КЊИГЕ МР НЕБОЈШЕ ПАНТЕЛИЋА:
КРИВИЧНО ДЕЛО УБИСТВА ПОЛИЦИЈАЦА

ISSN 1452-1741

9 771451 428002 >

Год. (XX) VII vol. 15 str. 1-340

